

В. П. ПИЛИПЕНКО

**ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ
І СУДОВА ПРАКТИКА**
(науково-практичний коментар)

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2026

Рецензенти:

Громовенко Костянтин Вікторович – ректор Міжнародного університету, професор кафедри морського та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;

Фріс Павло Львович – професор кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю Навчально-наукового юридичного інституту «Карпатський національний університет імені Василя Стефаника», член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

Пилипенко В. П.

ПЗ2 **Воєнні злочини в Україні: кримінально-правова кваліфікація і судова практика (науково-практичний коментар) : монографія / В. П. Пилипенко. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2026. – 412 с.**

ISBN 978-617-8804-39-8

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-617-8804-39-8>

Монографія є комплексним дослідженням теоретичних засад відповідальності за воєнні злочини та сучасної практики застосування статті 438 Кримінального кодексу України на основі конкретних вироків українських судів. Проаналізовано міжнародно-правову характеристику відповідного складу воєнного злочину, його нормативні джерела, практику міжнародних судових інституцій та стандарти кваліфікації. Особливу увагу приділено проблемним питанням правозастосування, кримінально-правової кваліфікації та формуванню єдиних підходів до застосування норм міжнародного гуманітарного права національними судами.

Видання має науково-теоретичне та практичне значення для науковців, аспірантів, студентів, суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих та інших фахівців у сфері кримінальної юстиції.

ВСТУПНЕ СЛОВО (до читача)

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року, що стало продовженням збройної агресії, розпочатої у 2014 році, поставило перед українською державою та міжнародною спільнотою завдання, безпрецедентні за своїм масштабом. Поряд із захистом територіальної цілісності й суверенітету Україна зіткнулася з необхідністю фіксувати, розслідувати та переслідувати в судовому порядку діяння, що становлять грубе й систематичне порушення норм міжнародного гуманітарного права та охоплюють вчинення численних воєнних злочинів.

Практика розслідування та судового розгляду воєнних злочинів в Україні розвивається в умовах, що самі по собі є випробуванням для правової системи: тривають активні бойові дії, частина території залишається тимчасово окупованою, доступ до місць вчинення злочинів обмежений, а значна частина проваджень здійснюється в порядку спеціального судового провадження (*in absentia*). Попри ці труднощі, саме ця практика поступово формує підвалини нового напрямку національного правозастосування, значення якого виходить за межі внутрішнього правопорядку.

Відповідно до принципу комплементарності, закріпленого в Римському статуті Міжнародного кримінального суду, обов'язок переслідування осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів, покладається насамперед на державу, на території якої такі злочини вчинено. Застосовуючи статтю 438 Кримінального кодексу України та інші норми національного законодавства, українські суди фактично здійснюють імплементацію міжнародно-правових стандартів відповідальності. Тим самим національна судова практика стає елементом ширшої системи протидії безкарності за найтяжчі злочини, що викликають занепокоєння міжнародної спільноти.

Застосування цих норм судами водночас породжує коло питань, що потребують самостійного наукового осмислення: кваліфікація діянь за статтею 438 Кримінального кодексу України, співвідношення норм національного та міжнародного гуманітарного права, встановлення контексту збройного конфлікту як обов'язкової ознаки складу злочину, розмежування його об'єктивних і суб'єктивних ознак, а також оцінка доказів, зібраних в умовах війни. Кожне з цих питань має як прикладне значення для судової практики, так і самостійний доктринальний інтерес для науки міжнародного кримінального права.

Ця праця присвячена аналізу вибраних вироків українських судів у справах про воєнні злочини, вчинені в ході збройної агресії російської федерації проти України. У виданні поєднано виклад фактичних обставин і правових висновків судів із науково-практичним коментарем, що спирається на положення міжнародного гуманітарного права, Римського статуту Міжнародного кримінального суду, практику міжнародних кримінальних трибуналів та сучасну доктрину міжнародного кримінального права.

Автор не мав на меті охопити всю сукупність національної судової практики щодо воєнних злочинів — таке завдання виходить за межі можливостей одного видання. До книги увійшли ті кримінальні провадження, які найповніше ілюструють окремі категорії порушень міжнародного гуманітарного права та дають змогу простежити особливості їх правової кваліфікації й судового розгляду.

За кожним із проаналізованих вироків стоять конкретні обставини: загибель цивільних осіб, катування, незаконна депортація дітей, знищення житла, розлучені родини. Тому судові рішення, розглянуті в цій книзі, мають значення, що виходить за межі суто юридичного документа: вони є формою офіційної фіксації фактів, збереження історичної пам'яті та визнання завданої потерпілим шкоди.

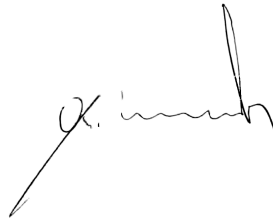
У книзі здійснено спробу систематизувати судову практику застосування статті 438 Кримінального кодексу України,

визначити тенденції її розвитку та зіставити національні судові рішення з міжнародними стандартами відповідальності за воєнні злочини. Окрему увагу приділено кваліфікації умисних убивств цивільного населення, катувань і нелюдського поводження, взяття заручників, депортації та примусового переміщення, використання цивільних осіб як «живого щита», а також нападів на цивільні об'єкти.

Видання адресоване суддям, прокурорам, адвокатам, науковим і науково-педагогічним працівникам, докторантам та аспірантам, а також іншим фахівцям, які досліджують питання міжнародного кримінального права та відповідальності за воєнні злочини. Для міжнародної аудиторії книга може становити інтерес як узагальнене джерело інформації про становлення української судової практики в умовах сучасного збройного конфлікту.

Українська судова практика щодо воєнних злочинів формується в надзвичайно складних умовах, однак саме рішення, що ухвалюються сьогодні, значною мірою визначатимуть правову оцінку злочинів, вчинених під час російсько-української війни, — як на національному, так і на міжнародному рівні. Документування, юридичний аналіз і наукове осмислення цієї практики є внеском у протидію безкарності, збереження історичної пам'яті та утвердження принципу невідворотності відповідальності за найтяжчі порушення міжнародного гуманітарного права.

**Суддя Великої Палати Верховного Суду,
Вчений секретар Науково-консультативної ради
при Верховному Суді
доктор юридичних наук, доцент**

Олег Ткачук

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО (до читача)	3
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	9
ВСТУП	10
РОЗДІЛ І	
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ	
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ	14
1.1. Поняття та місце воєнних злочинів	
у системі міжнародних злочинів.	14
1.2. Воєнні злочини в кримінальному законодавстві України.	30
1.3. Процесуальні особливості розгляду справ	
про воєнні злочини в Україні.	40
РОЗДІЛ ІІ	
ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ	
ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ	52
2.1. Міжнародно-правова характеристика	
умисного вбивства цивільних осіб.	52
2.2. Фактичні обставини кримінального провадження.	59
2.3. Вирок суду.	64
2.4. Науково-практичний коментар.	83
РОЗДІЛ ІІІ	
ВІДДАННЯ ЗЛОЧИННОГО НАКАЗУ	
ПРО РОЗСТРІЛ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ	94
3.1. Міжнародно-правова характеристика віддання	
злочинного наказу про вчинення воєнного злочину.	94
3.2. Фактичні обставини кримінального провадження.	101
3.3. Вирок суду.	105
3.4. Науково-практичний коментар.	129

РОЗДІЛ IV

ВИКОРИСТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

ЯК «ЖИВОГО ЩИТА» 137

- 4.1. Міжнародно-правова характеристика використання цивільного населення як «живого щита». 137
- 4.2. Фактичні обставини кримінального провадження. 143
- 4.3. Вирок суду. 148
- 4.4. Науково-практичний коментар. 186

РОЗДІЛ V

НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, КАТУВАННЯ ТА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ

З ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ 194

- 5.1. Міжнародно-правова характеристика незаконного позбавлення волі, катувань та жорстокого поводження з цивільним населенням. 194
- 5.2. Фактичні обставини кримінального провадження. 200
- 5.3. Вирок суду. 204
- 5.4. Науково-практичний коментар. 240

РОЗДІЛ VI

НЕЗАКОННА ДЕПОРТАЦІЯ ТА ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

. 248

- 6.1. Міжнародно-правова характеристика незаконної депортації та примусового переміщення цивільного населення. 248
- 6.2. Фактичні обставини кримінального провадження. 257
- 6.3. Вирок суду. 261
- 6.4. Науково-практичний коментар. 278

РОЗДІЛ VII

ПРИМУСОВА МОБІЛІЗАЦІЯ, МІЛІТАРИЗАЦІЯ

ТА ПРОПАГАНДА СЛУЖБИ В АРМІЇ ДЕРЖАВИ-ОКУПАНТА 286

- 7.1. Міжнародно-правова характеристика примусової мобілізації, мілітаризації та пропаганди служби в армії держави-окупанта. 286

7.2. Фактичні обставини кримінального провадження.	293
7.3. Вирок суду.	299
7.4. Науково-практичний коментар.	314
РОЗДІЛ VIII	
ПІДБУРЮВАННЯ ДО ВЧИНЕННЯ ВОЄННОГО ЗЛОЧИНУ	
ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЦИВІЛЬНОЇ ОСОБИ.	322
8.1. Міжнародно-правова характеристика підбурювання до вчинення воєнного злочину та відповідальності цивільних осіб.	322
8.2. Фактичні обставини кримінального провадження.	326
8.3. Вирок суду.	333
8.4. Науково-практичний коментар.	354
РОЗДІЛ IX	
НАПАДИ НА ЦИВІЛЬНІ ОБ'ЄКТИ	
ТА ЦИВІЛЬНУ ІНФРАСТРУКТУРУ.	361
9.1. Міжнародно-правова характеристика нападів на цивільні об'єкти та цивільну інфраструктуру.	361
9.2. Фактичні обставини кримінального провадження.	369
9.3. Вирок суду.	374
9.4. Науково-практичний коментар.	387
ВИСНОВКИ.	393
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	402
АНОТАЦІЯ.	409

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВРУ — Верховна Рада України

ГА ООН — Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй

ДП I — Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року

ДП II — Додатковий протокол II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року

ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини

Женевська конвенція III — Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року

Женевська конвенція IV — Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року

ЗС рф — Збройні Сили російської федерації

ЗСУ — Збройні Сили України

КК України — Кримінальний кодекс України

КПК України — Кримінальний процесуальний кодекс України

МКЧХ — Міжнародний комітет Червоного Хреста

МКС — Міжнародний кримінальний суд

МС ООН — Міжнародний Суд Організації Об'єднаних Націй

МГП — Міжнародне гуманітарне право

ООН — Організація Об'єднаних Націй

ОБСЄ — Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОГП — Офіс Генерального прокурора

Римський статут — Римський статут Міжнародного кримінального суду

рф — російська федерація

TOT — Тимчасово окупована територія

УВКПЛ ООН — Управління Верховного комісара ООН з прав людини

ЦПК України — Цивільний процесуальний кодекс України

ICRC — International Committee of the Red Cross

ICC — International Criminal Court

ICTR — International Criminal Tribunal for Rwanda

ICTY — International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia

OHCHR — Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights

OSINT — Open Source Intelligence

UN — United Nations

ВСТУП

Війна завжди супроводжується людськими втратами, руйнуваннями та стражданнями. Проте навіть в умовах збройного конфлікту міжнародне право не допускає абсолютної свободи у виборі засобів і методів ведення війни. Саме усвідомлення необхідності обмеження жорстокості війни стало підґрунтям для формування міжнародного гуманітарного права — системи норм, покликаних захищати осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях, а також обмежувати способи ведення війни. Порухення цих норм утворює одну з найнебезпечніших категорій міжнародних злочинів — воєнні злочини.

Сучасне міжнародне гуманітарне право є результатом тривалого історичного розвитку. Досвід світових воєн, численних міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів переконливо засвідчив, що навіть війна повинна мати правові межі. Саме тому міжнародне співтовариство виробило систему правил, які забороняють умисні напади на цивільне населення, катування, жорстоке поводження, незаконні депортації, використання цивільних осіб для прикриття військових операцій, напади на цивільні об'єкти та інші дії, несумісні з принципами гуманності. Поступово ці заборони набули характеру загальноновизнаних норм міжнародного права, а їх порушення стало підставою для індивідуальної кримінальної відповідальності.

Збройна агресія російської федерації проти України, що триває з 2014 року та перейшла у фазу повномасштабної війни 24 лютого 2022 року, стала одним із найбільших викликів для сучасної системи міжнародної безпеки та міжнародного правосуддя. Поряд із порушенням суверенітету та територіальної цілісності України міжнародні організації, правозахисні інституції та національні органи влади задокументували тисячі випадків діянь, які можуть містити ознаки воєнних злочинів. Йдеться про умисні вбивства цивільних осіб, катування, незаконне позбавлення волі, депортацію населення, примусову мобілізацію

на окупованих територіях, руйнування цивільної інфраструктури, використання цивільного населення як «живого щита» та інші грубі порушення міжнародного гуманітарного права.

Особливістю української ситуації є те, що документування та правова оцінка таких діянь здійснюються одночасно з триваючим збройним конфліктом. На відміну від багатьох історичних прикладів, коли судове переслідування міжнародних злочинів розпочиналося після завершення війни, українські правоохоронні органи та суди здійснюють свою діяльність в умовах активних бойових дій, тимчасової окупації частини територій, складнощів зі збором доказів та обмежених можливостей доступу до місць вчинення злочинів. Саме тому сучасна українська практика становить особливий інтерес не лише для національної правової системи, але й для міжнародного кримінального правосуддя.

Протягом останніх років в Україні сформувався значний масив кримінальних проваджень щодо порушень законів та звичаїв війни. У цих справах українські суди фактично виконують подвійну функцію. З одного боку, вони забезпечують реалізацію завдань національного кримінального судочинства та притягнення винних осіб до відповідальності. З іншого — формують практику застосування міжнародного гуманітарного права на національному рівні, конкретизують зміст міжнародно-правових норм та створюють правові позиції, які можуть мати значення для подальшого розвитку міжнародного кримінального права.

Важливою особливістю таких проваджень є те, що вони охоплюють практично всі рівні можливої участі у вчиненні воєнних злочинів. Предметом судового розгляду стають дії безпосередніх виконавців, командирів, які віддавали злочинні накази, представників окупаційних адміністрацій, осіб, що здійснювали інформаційний або організаційний супровід окупаційної політики, а в окремих випадках — навіть цивільних осіб, які підбурювали до вчинення міжнародних злочинів. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям міжнародного кримінального права,

яке дедалі більше уваги приділяє не лише фізичному виконанню злочину, але й ролі кожного учасника злочинного механізму.

Саме ця обставина стала однією з ключових ідей даної книги. Аналіз розглянутих кримінальних проваджень дозволяє дійти висновку, що сучасні воєнні злочини рідко існують як ізольовані акти насильства. У більшості випадків вони є елементами складної системи взаємопов'язаних дій, спрямованих на досягнення військових, політичних або окупаційних цілей. Умисне вбивство цивільної особи, злочинний наказ командира, депортація населення, мілітаризація дітей або напад на цивільну інфраструктуру можуть виглядати як різні за своєю природою правопорушення, однак у реальності вони нерідко є складовими єдиного механізму реалізації політики агресії та окупації.

У цій книзі здійснено науково-практичний аналіз української судової практики щодо воєнних злочинів через призму конкретних кримінальних проваджень. У центрі уваги перебувають не абстрактні правові конструкції, а реальні судові справи, у яких міжнародно-правові норми отримують практичне застосування. Саме через аналіз конкретних вироків можна простежити, як суди встановлюють наявність міжнародного збройного конфлікту, визначають статус потерпілих осіб та об'єктів, оцінюють докази, встановлюють зв'язок між злочином і збройним конфліктом та застосовують положення міжнародного гуманітарного права.

Варто звернути увагу, що в роботі використовується чинна на момент підготовки видання назва ст. 438 Кримінального кодексу України — «Воєнні злочини». Водночас під час аналізу окремих судових рішень може відтворюватися історична редакція назви статті («Порушення законів та звичаїв війни»), якщо саме така редакція застосовувалася судом або діяла на момент ухвалення відповідного рішення.

Структура книги побудована за тематичним принципом. Кожен розділ присвячений окремій категорії воєнних злочинів та містить міжнародно-правову характеристику відповідного діяння, виклад фактичних обставин конкретного кримінального

провадження, аналіз судового рішення та науково-практичний коментар. Такий підхід дозволяє поєднати теоретичний і практичний виміри дослідження та продемонструвати, яким чином міжнародне гуманітарне право функціонує в реальному кримінальному процесі.

Вибір справ, що стали предметом аналізу, зумовлений їхньою репрезентативністю та значенням для формування української практики. Йдеться не про вичерпний огляд усіх судових рішень щодо воєнних злочинів, а про добір найбільш показових кримінальних проваджень, які дозволяють продемонструвати різні форми порушення законів та звичаїв війни, особливості їх кваліфікації, доказування та судового розгляду.

Книга адресована насамперед практикуючим юристам, науковцям, суддям, прокурорам, адвокатам, викладачам, аспірантам і студентам юридичних спеціальностей. Водночас вона може становити інтерес і для ширшого кола читачів, які прагнуть зрозуміти, як міжнародне гуманітарне право працює в умовах сучасної війни та яким чином держава забезпечує відповідальність за найтяжчі порушення законів і звичаїв війни.

Українська практика у справах про воєнні злочини продовжує формуватися. Проте вже сьогодні вона становить унікальний масив правових позицій, який має значення не лише для національної правової системи, але й для міжнародного правосуддя. Саме тому її осмислення, систематизація та науковий аналіз є важливими як для розвитку юридичної науки, так і для забезпечення історичної пам'яті про події російсько-української війни.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

1.1. Поняття та місце воєнних злочинів у системі міжнародних злочинів

Воєнні злочини належать до категорії найтяжчих міжнародних злочинів, що становлять серйозну загрозу міжнародному миру, безпеці та фундаментальним гуманітарним цінностям. Їх криміналізація є результатом тривалої еволюції міжнародного гуманітарного права, спрямованої на обмеження жорстокості війни та забезпечення мінімальних стандартів захисту осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях.

У сучасній міжнародно-правовій доктрині загальноновизнаним є підхід, відповідно до якого поняття воєнного злочину сформувалося на перетині двох взаємопов'язаних, але самостійних галузей міжнародного права — міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права. Перше встановлює правила ведення збройних конфліктів і визначає межі допустимої поведінки їх учасників, а також гарантії захисту осіб, які перебувають під охороною міжнародного права. Друге забезпечує механізм індивідуальної кримінальної відповідальності за найбільш серйозні порушення цих норм. Саме тому сучасна концепція воєнного злочину формується на стику двох самостійних, хоча й тісно взаємопов'язаних правових систем¹.

Такий підхід знаходить відображення і у працях провідних зарубіжних дослідників міжнародного права. Так, Антоніо Кассезе розглядає міжнародне кримінальне право як самостійну галузь міжнародного права, що сформувалася після

¹ Пилипенко В. П. Воєнні злочини в сучасному міжнародному праві: питання теорії і практики : монографія. Одеса : Юридична література, 2021. 319 с.

Нюрнберзького та Токійського процесів і ґрунтується на принципі індивідуальної кримінальної відповідальності фізичних осіб за міжнародні злочини².

Подібний підхід простежується і в роботах Йорама Дінштейна, який наголошує, що воєнні злочини становлять собою діяння, які суперечать праву міжнародних збройних конфліктів і водночас породжують індивідуальну кримінальну відповідальність осіб, які їх вчинили. При цьому, за його висновком, не кожне порушення законів і звичаїв війни є воєнним злочином: такий статус мають лише окремі, найбільш серйозні порушення права збройних конфліктів³.

У свою чергу, Марко Сассолі підкреслює, що міжнародне кримінальне право забезпечує кримінально-правовий захист норм міжнародного гуманітарного права шляхом встановлення індивідуальної кримінальної відповідальності за найбільш серйозні порушення законів і звичаїв війни. Саме тому воєнні злочини становлять особливу категорію порушень міжнародного гуманітарного права, які тягнуть кримінальну відповідальність конкретних фізичних осіб⁴.

Таким чином, сучасна міжнародно-правова доктрина одно-стайно виходить із того, що воєнний злочин є не будь-яким порушенням права збройних конфліктів, а лише найбільш серйозним порушенням норм міжнародного гуманітарного права, яке міжнародне кримінальне право визнає підставою для індивідуальної кримінальної відповідальності фізичних осіб. Саме у взаємодії цих двох галузей міжнародного права формується сучасне розуміння правової природи воєнного злочину та механізму притягнення винних до відповідальності.

Історично формування інституту воєнних злочинів пов'язане з розвитком норм так званого права війни (law of war), які почали

² Cassese A. *International Criminal Law*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2008. 472 p.

³ Dinstein Y. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. 3rd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 360 p.

⁴ Sassoli M. *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare*. 2nd ed. Cheltenham : Edward Elgar Publishing; Geneva : International Committee of the Red Cross, 2024. 784 p.

системно кодифікуватися у другій половині XIX століття. Хоча окремі обмеження щодо ведення війни існували ще у звичаєвому міжнародному праві та правових традиціях попередніх історичних епох, саме в цей період міжнародне співтовариство здійснило перші послідовні спроби нормативного закріплення правил ведення воєнних дій та гуманізації збройних конфліктів.

Розвиток міжнародно-правового інституту відповідальності за воєнні злочини доцільно умовно поділяти на декілька основних етапів: становлення звичаїв війни; гаазьку кодифікацію; післявоєнний етап, пов'язаний із діяльністю трибуналів; розвиток практики *ad hoc* міжнародних кримінальних трибуналів; а також сучасний етап, пов'язаний із прийняттям Римського статуту та функціонуванням Міжнародного кримінального суду⁵.

Важливим кроком у цьому напрямі стало формування двох взаємопов'язаних напрямів міжнародного гуманітарного права — так званого «гаазького права» та «женевського права». Гаазьке право зосереджувалося переважно на регулюванні засобів і методів ведення війни, тоді як женевське право було спрямоване на захист осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів.

Особливу роль у формуванні норм, що стали підґрунтям для подальшої криміналізації порушень законів і звичаїв війни, відіграли Гаазькі мирні конференції 1899 та 1907 років. У результаті їх роботи було прийнято низку міжнародних конвенцій, серед яких ключове значення мала Конвенція про закони та звичаї сухопутної війни разом із Додатком — Положенням про закони та звичаї сухопутної війни⁶.

Ці акти закріпили фундаментальні принципи ведення воєнних дій, які й сьогодні становлять основу міжнародного

⁵ Пилипенко В. П. Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11 / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2024. 465 с.

⁶ Конвенція про закони та звичаї сухопутної війни та Додаток до неї: Положення про закони та звичаї сухопутної війни від 18 жовтня 1907 р. (Гаазька конвенція IV). International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>

гуманітарного права. Зокрема, було встановлено обмеження щодо засобів і методів ведення війни, заборону застосування зброї, що спричиняє надмірні страждання, правила поведження з військовополоненими, а також основні гарантії захисту цивільного населення. Важливим елементом стало також закріплення принципу, відповідно до якого сторони збройного конфлікту не мають необмеженого права обирати засоби ведення війни.

Хоча ці конвенції ще не передбачали розвинутого механізму індивідуальної кримінальної відповідальності, вони сформували нормативну основу, порушення якої в подальшому почали розглядатися як воєнні злочини.

Якісно новий етап розвитку інституту воєнних злочинів настав після Другої світової війни. Масштабні злочини, вчинені під час цього конфлікту, зумовили необхідність створення міжнародних механізмів притягнення винних до відповідальності. Саме у цей період було сформульовано принцип індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини.

Вирішальну роль у цьому процесі відіграли Нюрнберзький та Токійський міжнародні військові трибунали. Статут Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі 1945 року⁷ вперше на міжнародному рівні закріпив поняття воєнних злочинів як самостійної категорії міжнародних злочинів. До них було віднесено порушення законів або звичаїв війни, що включали, зокрема, вбивства та жорстоке поводження з цивільним населенням на окупованих територіях, депортацію цивільних осіб, вбивства військовополонених, безпідставне руйнування міст і населених пунктів, а також інші дії, що суперечили правилам ведення війни.

Нюрнберзький трибунал заклав кілька фундаментальних принципів міжнародного кримінального права. По-перше, було визнано, що міжнародні злочини вчиняються не абстрактними державами, а конкретними фізичними особами, які підлягають

⁷ Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 8 серпня 1945 р. № 998_201. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201

кримінальній відповідальності. По-друге, було встановлено, що офіційне становище особи, включаючи статус глави держави чи високопосадовця, не звільняє її від відповідальності за міжнародні злочини. По-третє, виконання наказу не звільняє особу від відповідальності, якщо вона мала можливість усвідомлювати протиправність такого наказу.

Ці принципи стали основою подальшого розвитку міжнародного кримінального права та були підтверджені Генеральною Асамблеєю ООН у Резолюції 95 (I) від 11 грудня 1946 року, а згодом систематизовані Комісією міжнародного права ООН⁸.

Наступним важливим етапом кодифікації міжнародного гуманітарного права стало прийняття у 1949 році чотирьох Женевських конвенцій, які заклали основу сучасної системи міжнародно-правового захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. Вони регулюють правовий захист поранених і хворих військовослужбовців сухопутних військ, поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії зі складу збройних сил на морі, військовополонених, а також цивільного населення під час міжнародних збройних конфліктів⁹.

Одним із найважливіших нововведень Женевських конвенцій 1949 року стало закріплення інституту так званих «серйозних порушень» (*grave breaches*), які становлять найбільш тяжкі порушення норм міжнародного гуманітарного права та покладають на держави обов'язок розшукувати і притягати до кримінальної відповідальності осіб, винних у їх вчиненні, незалежно від громадянства. До таких порушень належать, зокрема, умисне вбивство, катування або нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти, умисне заподіяння тяжких страждань або серйозного ушкодження здоров'я, незаконна депортація

⁸ International Law Commission. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with Commentaries. Yearbook of the International Law Commission. 1950. Vol. II. New York : United Nations, 1957. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf

⁹ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

чи переміщення цивільного населення, незаконне ув'язнення, а також умисне позбавлення особи права на справедливий і належний судовий розгляд.

Подальший розвиток міжнародного гуманітарного права відбувся у 1977 році з прийняттям Додаткових протоколів до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, які суттєво розширили та конкретизували міжнародно-правовий захист жертв збройних конфліктів. Додатковий протокол I деталізував правила ведення міжнародних збройних конфліктів, уточнив статус комбатантів і цивільних осіб, а також кодифікував низку фундаментальних принципів ведення бойових дій, зокрема принцип розрізнення між цивільним населенням і комбатантами, принцип пропорційності, принцип вжиття запобіжних заходів під час нападу та заборону невибіркових нападів. Додатковий протокол II уперше на універсальному договірному рівні врегулював питання захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів¹⁰.

Таким чином, упродовж другої половини XX століття було сформовано нормативну основу міжнародного гуманітарного права, порушення якої у найтяжчих формах визнається воєнними злочинами та тягне за собою індивідуальну кримінальну відповідальність.

Подальший розвиток концепції воєнних злочинів відбувся наприкінці XX століття у практиці міжнародних кримінальних трибуналів, створених для розслідування злочинів, вчинених під час збройних конфліктів у колишній Югославії та Руанді. Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії (ICTY), заснований резолюцією Ради Безпеки ООН у 1993 році, та Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (ICTR), створений у 1994 році, відіграли провідну роль у формуванні сучасної доктрини міжнародного кримінального права та уточненні змісту поняття воєнного злочину.

¹⁰ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

Саме у практиці цих трибуналів відбулося подальше тлумачення норм міжнародного гуманітарного права та їх застосування у кримінально-правовому контексті. У численних рішеннях Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії було сформульовано низку важливих правових підходів до визначення воєнних злочинів, які сьогодні визнаються усталеними елементами міжнародної кримінальної юриспруденції.

Особливе значення для розвитку сучасної концепції воєнних злочинів мала справа *Prosecutor v. Duško Tadić*¹¹. У своєму рішенні Апеляційна палата Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії сформулювала один із фундаментальних елементів складу воєнного злочину — необхідність встановлення зв'язку між кримінально караним діянням і збройним конфліктом. Суд зазначив, що для кваліфікації діяння як воєнного злочину недостатньо самого факту існування збройного конфлікту; необхідно також довести, що відповідне діяння було тісно пов'язане із цим конфліктом та вчинене в його контексті. У сучасній міжнародно-правовій доктрині ця вимога отримала назву *nexus requirement* — необхідний зв'язок між злочином і збройним конфліктом.

Отже, саме практика міжнародних кримінальних трибуналів перетворила абстрактні норми міжнародного гуманітарного права на реальні кримінально-правові конструкції, придатні для судового застосування.

Важливим внеском практики ІСТУ став розвиток і тлумачення положень міжнародного гуманітарного права щодо кола осіб, які користуються міжнародно-правовим захистом під час збройних конфліктів. Судова практика трибуналу підтвердила, що такий захист поширюється не лише на цивільних осіб, а й на осіб, які припинили брати безпосередню участь у бойових діях (*hors de combat*), зокрема військовополонених, поранених, хворих та осіб, які перебувають під владою супротивної сторони.

¹¹ *Prosecutor v. Duško Tadić*. Case No. IT-94-1-A. Judgment. Appeals Chamber. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 15 July 1999. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>

Не менш важливим внеском ІСТУ став розвиток практики застосування принципу індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини. У своїх рішеннях трибунал детально розкрив зміст різних форм індивідуальної кримінальної відповідальності, зокрема безпосереднього вчинення злочину, планування, віддання наказу, підбурювання, пособництва та інших форм співучасті. Значного розвитку також набула практика застосування доктрини командної відповідальності, відповідно до якої військові командири та інші начальники можуть нести кримінальну відповідальність за злочини підлеглих, якщо вони знали або повинні були знати про їх вчинення та не вжили необхідних і розумних заходів для їх запобігання або покарання винних осіб.

Практика міжнародних кримінальних трибуналів також сприяла уточненню елементів складу воєнного злочину, включаючи об'єктивну сторону діяння та його суб'єктивну складову. Було сформовано підхід, відповідно до якого особа повинна усвідомлювати фактичні обставини, що свідчать про існування збройного конфлікту, а також характер своїх дій у цьому контексті.

Наступним важливим етапом розвитку міжнародного кримінального права стало прийняття у 1998 році Римського статуту Міжнародного кримінального суду¹². Цей міжнародний договір став першим універсальним документом, який системно кодифікував основні міжнародні злочини, включаючи воєнні злочини, та створив постійно діючий міжнародний судовий орган для їх розслідування та переслідування.

Найбільш детальне визначення воєнних злочинів міститься у статті 8 Римського статуту. У цій статті закріплено широкий перелік діянь, які можуть кваліфікуватися як воєнні злочини. До них віднесено як серйозні порушення Женевських конвенцій, так і інші серйозні порушення законів і звичаїв війни, що застосовуються у міжнародних та неміжнародних збройних конфліктах.

¹² Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

Стаття 8 Римського статуту систематизує воєнні злочини залежно від характеру збройного конфлікту та типу порушених норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, окремо виділяються серйозні порушення Женевських конвенцій, які вчиняються у міжнародних збройних конфліктах, а також інші порушення законів і звичаїв війни, що застосовуються як у міжнародних, так і в неміжнародних конфліктах¹³.

До переліку таких діянь належать умисні напади на цивільне населення або окремих цивільних осіб, напади на цивільні об'єкти, вбивства та жорстоке поводження із захищеними особами, незаконна депортація або переміщення населення, захоплення заручників, використання заборонених засобів і методів ведення війни, а також напади на гуманітарні місії та персонал міжнародних організацій. Важливе місце серед таких злочинів займають також напади на об'єкти, що користуються спеціальним захистом, зокрема лікарні, культурні та релігійні об'єкти.

Таким чином, Римський статут Міжнародного кримінального суду здійснив найбільш повну на сьогодні міжнародно-правову кодифікацію воєнних злочинів, поєднавши норми міжнародного гуманітарного права із сучасним механізмом індивідуальної кримінальної відповідальності. Саме положення статті 8 Римського статуту сьогодні становлять основу міжнародно-правового розуміння воєнних злочинів і широко використовуються як міжнародними кримінальними судами, так і національними судами при кваліфікації відповідних діянь.

Важливою ознакою воєнного злочину є наявність зв'язку між злочинним діянням та збройним конфліктом. У міжнародному кримінальному праві цей зв'язок розглядається як один із ключових контекстуальних елементів складу воєнного злочину. Йдеться про те, що відповідне діяння має бути вчинене в умовах збройного конфлікту та бути пов'язаним із ним. Іншими словами, злочин повинен відбуватися

¹³ Ambos K. (ed.). Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary. 4th ed. München : C. H. Beck; Oxford : Hart Publishing; Baden-Baden : Nomos, 2022. 3064 p.

у контексті збройного конфлікту і бути зумовленим або спричиненим його існуванням.

Наявність такого зв'язку є необхідною умовою для кваліфікації діяння як воєнного злочину. У практиці міжнародних кримінальних трибуналів було підкреслено, що збройний конфлікт не обов'язково має бути безпосередньою причиною вчинення злочину, однак він повинен відігравати істотну роль у формуванні обставин, за яких це діяння було здійснене. Саме цей контекст дозволяє відмежувати воєнні злочини від загальнокримінальних правопорушень, навіть якщо зовнішні ознаки діяння можуть бути схожими. Наприклад, умисне вбивство цивільної особи може становити як звичайний кримінальний злочин, так і воєнний злочин — залежно від того, чи було воно вчинене у контексті збройного конфлікту та чи мало зв'язок із ним.

У структурі складу воєнного злочину цей контекстуальний елемент поєднується з традиційними елементами кримінального правопорушення, які у міжнародному кримінальному праві зазвичай позначаються як *actus reus* (об'єктивна сторона злочину) та *mens rea* (суб'єктивна сторона). Об'єктивна сторона передбачає вчинення конкретного забороненого діяння, визначеного нормами міжнародного гуманітарного права, тоді як суб'єктивна сторона характеризується наявністю відповідної форми вини, що включає усвідомлення особою фактичних обставин, які свідчать про існування збройного конфлікту та характер її дій у цьому контексті.

Ще однією характерною рисою воєнних злочинів є те, що вони передбачають індивідуальну кримінальну відповідальність фізичних осіб незалежно від їх офіційного статусу. На відміну від традиційної концепції відповідальності держав у міжнародному праві, міжнародне кримінальне право виходить із принципу, відповідно до якого за найсерйозніші порушення міжнародного гуманітарного права відповідальність несуть конкретні особи, які безпосередньо вчинили злочин або брали участь у його вчиненні.

Відповідно до усталених принципів міжнародного кримінального права, жодна посадова особа, включаючи глав держав, членів урядів або військових командирів, не може користуватися

імунітетом від кримінального переслідування за вчинення воєнних злочинів. Цей підхід був уперше чітко сформульований у Нюрнберзькому процесі, а згодом отримав подальший розвиток у практиці міжнародних кримінальних трибуналів та у положеннях Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Крім того, міжнародне кримінальне право передбачає різні форми індивідуальної відповідальності за воєнні злочини. До них належать безпосереднє вчинення злочину, співучасть у його вчиненні, пособництво або підбурювання до злочину, а також відповідальність військових командирів і цивільних керівників за злочини, вчинені підлеглими. Остання форма відповідальності, відома як командна відповідальність, ґрунтується на принципі, відповідно до якого командир може нести кримінальну відповідальність, якщо він знав або повинен був знати про злочини підлеглих і не вжив необхідних заходів для їх запобігання чи покарання винних.

Таким чином, воєнні злочини являють собою найбільш серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права, за вчинення яких передбачена індивідуальна кримінальна відповідальність фізичних осіб. Їх правова природа визначається взаємодією міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права: перше встановлює правила ведення збройних конфліктів і захисту осіб, які перебувають під охороною міжнародного права, тоді як друге забезпечує механізми притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Сучасна система протидії безкарності за воєнні злочини ґрунтується на поєднанні міжнародно-правових стандартів і національних механізмів кримінального переслідування. Саме тому особливого значення набуває імплементація норм міжнародного гуманітарного права у внутрішньодержавне законодавство. У правовій системі України ключовим інструментом такої імплементації виступає стаття 438 Кримінального кодексу України¹⁴, яка після внесення змін Законом України від 9 жовтня

¹⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2024 року № 4012-IX має назву «Воєнні злочини» та встановлює кримінальну відповідальність за відповідні міжнародні злочини, передбачені міжнародним гуманітарним правом¹⁵.

Отже, сучасне розуміння воєнного злочину виходить за межі традиційного сприйняття його виключно як порушення законів і звичаїв війни. Такий підхід знайшов відображення і в еволюції національного кримінального законодавства, зокрема у зміні назви статті 438 Кримінального кодексу України з «Порушення законів та звичаїв війни» на «Воєнні злочини», що узгодило національну термінологію з положеннями міжнародного кримінального права та Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Сьогодні поняття воєнного злочину охоплює складний комплекс міжнародно-правових і кримінально-правових елементів, сформований у результаті тривалої еволюції міжнародного гуманітарного права, розвитку міжнародного кримінального правосуддя та кодифікації відповідних норм у Римському статуті Міжнародного кримінального суду.

Разом із тим повне розуміння правової природи воєнних злочинів неможливе без визначення їх місця у системі міжнародних злочинів. Саме належність до цієї категорії міжнародних кримінально караних діянь зумовлює особливості їх міжнародно-правового регулювання, підстави кримінальної відповідальності та специфіку механізмів міжнародного й національного переслідування винних осіб.

Міжнародне кримінальне право охоплює найбільш тяжкі порушення міжнародного правопорядку, які становлять загрозу не лише окремим державам чи суспільствам, а й міжнародному співтовариству в цілому. На відміну від переважної більшості кримінальних правопорушень, відповідальність за такі діяння ґрунтується не лише на положеннях національного законодавства, але й безпосередньо впливає з норм міжнародного права. Саме

¹⁵ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 10. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text>

тому міжнародні злочини характеризуються підвищеним рівнем суспільної небезпечності, міжнародним значенням об'єкта посягання та можливістю притягнення винних осіб до відповідальності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Сучасна система міжнародних злочинів знайшла найбільш повне нормативне закріплення у статті 5 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, відповідно до якої до юрисдикції Суду належать чотири категорії злочинів: злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії¹⁶. Незважаючи на те, що всі вони належать до категорії *core international crimes*, кожен із цих злочинів має самостійний об'єкт міжнародно-правової охорони, власні обов'язкові елементи складу та особливості кримінально-правової кваліфікації.

У міжнародно-правовій доктрині відсутня будь-яка ієрархія між зазначеними категоріями злочинів. Їх об'єднує винятковий ступінь суспільної небезпечності, однак кожен із них покликаний забезпечувати охорону різних міжнародно-правових цінностей. Саме тому правильне відмежування воєнних злочинів від інших міжнародних злочинів має не лише теоретичне, а й істотне практичне значення, оскільки від цього залежить правильність кримінально-правової кваліфікації конкретного діяння, визначення предмета доказування та застосування відповідних норм міжнародного і національного права.

Насамперед воєнні злочини необхідно відмежовувати від злочину геноциду. Якщо воєнний злочин є порушенням законів і звичаїв війни, вчиненим у контексті міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту, то визначальною ознакою геноциду є спеціальна мета (*dolus specialis*) — намір повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку. Саме наявність цього спеціального умислу є тією ознакою, яка принципово відрізняє геноцид від інших міжнародних злочинів.

¹⁶ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

Варто зазначити, що у сучасній українській науково-правовій літературі висловлюється також думка про можливість розгляду окремих дій, спрямованих на знищення національної ідентичності, культури, мови та історичної пам'яті народу, крізь призму доктринальної концепції «націоциду»¹⁷. Разом із тим зазначена категорія поки що не є самостійним міжнародним злочином і не закріплена у чинному міжнародному кримінальному праві.

Наступною категорією є злочини проти людяності. Відповідні злочини відрізняються від воєнних злочинів насамперед своїм контекстуальним елементом. Для їх кваліфікації не є обов'язковою наявність збройного конфлікту. Визначальним є те, що відповідні діяння вчиняються у межах широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення. Саме цей напад, а не сам факт війни, формує міжнародно-правовий контекст злочинів проти людяності.

Тому одні й ті самі фактичні дії — вбивства, катування, незаконне позбавлення волі, депортація чи сексуальне насильство — можуть отримувати різну правову кваліфікацію залежно від установлених обставин. Якщо такі дії вчинені у зв'язку зі збройним конфліктом і становлять серйозне порушення міжнародного гуманітарного права, вони можуть кваліфікуватися як воєнні злочини. Якщо ж вони є частиною широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення, то можуть утворювати склад злочину проти людяності. За наявності спеціального наміру знищити захищену групу такі самі дії можуть набувати ознак геноциду.

Окреме місце у системі міжнародних злочинів займає злочин агресії. Його специфіка полягає в тому, що предметом кримінально-правової оцінки є не спосіб ведення війни, а саме незаконне застосування збройної сили державою всупереч Статуту Організації Об'єднаних Націй. Після внесення Кампальських

¹⁷ Пилипенко В. П. Геноцид чи націоцид? До питання кваліфікації злочинних діянь росії на території суверенної України. *Наука, освіта, технології та суспільство: нові дослідження та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 2 липня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 31–33.

поправок до Римського статуту злочин агресії пов'язується з діями осіб, які спроможні фактично здійснювати контроль над політичними або військовими діями держави чи керувати ними¹⁸. Отже, якщо злочин агресії характеризує незаконність розв'язання або здійснення агресивної війни, то воєнні злочини стосуються порушення правил її ведення.

Саме ця різниця має принципове значення для правильної кваліфікації діянь, вчинених у контексті збройної агресії. Агресія створює загальний міжнародно-правовий контекст збройного конфлікту, однак не поглинає собою окремі воєнні злочини, які можуть вчинятися під час його перебігу. Так само воєнні злочини не замінюють собою злочин агресії, оскільки спрямовані на охорону інших міжнародно-правових цінностей — правил ведення збройного конфлікту та захисту осіб і об'єктів, що перебувають під охороною міжнародного гуманітарного права.

Попри відмінності між окремими категоріями міжнародних злочинів, на практиці вони нерідко взаємопов'язані. Один і той самий комплекс фактичних обставин може свідчити про вчинення кількох міжнародних злочинів одночасно, якщо поведінка винної особи відповідає ознакам кожного з них. Саме тому міжнародне кримінальне право не виходить із взаємного виключення цих категорій, а допускає їх самостійну або сукупну кваліфікацію залежно від установлених фактичних обставин та доведених елементів відповідних складів злочинів.

У контексті збройної агресії російської федерації проти України питання правильного відмежування міжнародних злочинів набуло особливого практичного значення. Переважна більшість кримінальних проваджень, що розслідуються українськими правоохоронними органами та розглядаються судами, стосується саме порушення законів і звичаїв війни. Це обумовлено тим, що міжнародний збройний конфлікт створює правовий режим застосування норм міжнародного гуманітарного

¹⁸ Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії: Міжнародний документ від 11 червня 2010 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text

права, а відповідно — і можливість кваліфікації відповідних діянь як воєнних злочинів.

Водночас окремі факти, що стали предметом судового розгляду, можуть одночасно містити ознаки й інших міжнародних злочинів. Так, масові вбивства цивільного населення, систематичні катування, незаконна депортація дітей, переслідування цивільного населення на окупованих територіях або примусове переміщення населення можуть розглядатися не лише крізь призму порушення законів і звичаїв війни, але й у контексті злочинів проти людяності або, за наявності спеціального умислу, геноциду. Остаточна кримінально-правова оцінка таких діянь залежить від повноти встановлення всіх обов'язкових елементів відповідного міжнародного злочину.

Разом із тим саме воєнні злочини сьогодні становлять основу національної судової практики України у сфері міжнародного кримінального права. Це пояснюється як характером збройної агресії, так і особливостями кримінально-правового регулювання, відповідно до якого більшість порушень міжнародного гуманітарного права кваліфікується за статтею 438 Кримінального кодексу України¹⁹. Саме ця норма стала основним інструментом реалізації міжнародних зобов'язань України щодо кримінального переслідування осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів.

Таким чином, воєнні злочини займають самостійне місце в системі міжнародних злочинів, поєднуючи ознаки міжнародного кримінального права та міжнародного гуманітарного права. Правильне розуміння їх місця у системі міжнародних злочинів має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення, оскільки саме від належного відмежування воєнних злочинів від геноциду, злочинів проти людяності та злочину агресії залежить правильність кримінально-правової кваліфікації конкретного діяння, визначення предмета доказування та правильне застосування норм міжнародного гуманітарного, міжнародного

¹⁹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

кримінального та національного кримінального права. Саме тому подальший аналіз української судової практики у цій книзі ґрунтується на розумінні воєнних злочинів як самостійної категорії міжнародних злочинів, що має власні юридичні ознаки та особливості правозастосування.

1.2. Воєнні злочини в кримінальному законодавстві України

Ефективність міжнародної системи відповідальності за воєнні злочини безпосередньо залежить від того, наскільки повно норми міжнародного гуманітарного права інтегровані у національні правові системи держав. Міжнародне гуманітарне право встановлює правила поведінки сторін збройного конфлікту та визначає коло діянь, які визнаються неприпустимими, однак саме по собі воно не створює універсального механізму кримінального переслідування кожної особи, винної у їх вчиненні. Такий механізм формується шляхом імплементації міжнародно-правових норм у внутрішньодержавне кримінальне законодавство та їх подальшого застосування національними судами.

У сучасній міжнародно-правовій доктрині імплементація розглядається не лише як технічне відтворення міжнародно-правових норм у національному законодавстві, а як комплексний процес забезпечення їх реальної дії та ефективного застосування у внутрішньодержавному правопорядку.

Так, Антоніо Кассесе зазначає, що імплементація не зводиться до формального закріплення міжнародних норм у законодавстві держави, а передбачає створення дієвих механізмів їх практичної реалізації²⁰.

Своєю чергою Кай Амбос наголошує, що імплементація міжнародного кримінального права охоплює не лише криміналізацію відповідних діянь у національному законодавстві, а й формування ефективних процесуальних механізмів

²⁰ Cassese A. *International Law*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 558 p.

їх розслідування, судового розгляду та виконання державою своїх міжнародних зобов'язань²¹.

Саме тому криміналізація воєнних злочинів у національному законодавстві є необхідною передумовою реалізації одного з фундаментальних принципів міжнародного кримінального права — принципу невідворотності відповідальності за найтяжчі порушення міжнародного гуманітарного права.

Обов'язок держав здійснювати кримінальне переслідування осіб, винних у серйозних порушеннях законів та звичаїв війни, впливає як із міжнародних договорів, так і зі звичаєвого міжнародного права. Зокрема, Женевські конвенції 1949 року²² покладають на держави обов'язок розшукувати осіб, підозрюваних у вчиненні тяжких порушень міжнародного гуманітарного права, та або притягувати їх до кримінальної відповідальності власними компетентними органами, або передавати для судового переслідування іншій державі, яка має належну юрисдикцію. Такий підхід відображає загальноновизнаний принцип *aut dedere aut judicare* («видати або судити»), який є одним із наріжних елементів сучасного міжнародного кримінального правопорядку.

У сучасній міжнародно-правовій доктрині міжнародне гуманітарне право та міжнародне кримінальне право розглядаються як взаємопов'язані складові єдиного механізму міжнародно-правового захисту людини в умовах збройного конфлікту. Якщо міжнародне гуманітарне право визначає правила ведення війни та встановлює межі допустимої поведінки її учасників, то міжнародне кримінальне право забезпечує їх охорону шляхом встановлення індивідуальної кримінальної відповідальності за найбільш серйозні порушення цих норм. Саме тому ефективність міжнародно-правового регулювання значною мірою залежить від здатності національних правових систем забезпечити

²¹ Ambos K. *Treatise on International Criminal Law. Vol. I: Foundations and General Part*. Oxford University Press, 2013.

²² Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

належну імплементацію та практичне застосування відповідних міжнародно-правових стандартів.

Таким чином, імплементація міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство держав не є факультативним елементом державної кримінально-правової політики, а становить міжнародно-правовий обов'язок, виконання якого забезпечує функціонування всієї системи боротьби з безкарністю за воєнні злочини. Саме у цьому контексті особливого значення набуває питання ролі національних судів та принципу комплементарності, який визначає сучасну модель співвідношення міжнародної та національної кримінальної юстиції.

Запровадження міжнародної кримінальної відповідальності за воєнні злочини не означає передачу основної функції їх переслідування міжнародним судовим інституціям. Навпаки, сучасна модель міжнародної кримінальної юстиції виходить із пріоритетної ролі національних правових систем, які повинні забезпечувати ефективне розслідування та судовий розгляд відповідних злочинів. Саме такий підхід покладено в основу принципу комплементарності, що став однією з фундаментальних засад функціонування Міжнародного кримінального суду.

Відповідно до Римського статуту Міжнародний кримінальний суд не підміняє національні суди і не виступає універсальним судовим органом для розгляду всіх міжнародних злочинів²³. Його юрисдикція має допоміжний характер і реалізується лише тоді, коли відповідна держава не бажає або не здатна здійснювати належне кримінальне переслідування. Отже, саме держави несуть первинний обов'язок щодо забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Такий підхід відповідає сучасній доктрині міжнародного кримінального права, відповідно до якої ефективність міжнародного правосуддя визначається не кількістю справ, розглянутих міжнародними трибуналами, а здатністю національних правових

²³ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

систем самостійно реалізовувати міжнародно-правові стандарти. Міжнародний кримінальний суд у цьому механізмі виконує гарантійну функцію, запобігаючи безкарності у випадках, коли національні механізми не забезпечують належного захисту міжнародного правопорядку.

Для України принцип комплементарності має особливе практичне значення. З огляду на масштаб збройної агресії російської федерації та значну кількість задокументованих фактів порушення міжнародного гуманітарного права саме українські органи досудового розслідування та національні суди стали основними суб'єктами реалізації міжнародно-правового обов'язку щодо притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Саме в межах національної юрисдикції формується сучасна українська практика кваліфікації воєнних злочинів, яка одночасно спирається на положення внутрішнього кримінального законодавства та норми міжнародного гуманітарного права.

За таких умов особливого значення набуває питання законодавчої моделі імплементації міжнародних стандартів у кримінальне право України. Вирішальне значення має те, яким чином міжнародно-правові заборони трансформовані у норми національного кримінального закону та якими інструментами суд забезпечує їх практичне застосування. Саме тому центральне місце у механізмі кримінально-правового переслідування воєнних злочинів в Україні займає стаття 438 Кримінального кодексу України²⁴.

Реалізація міжнародно-правового обов'язку щодо переслідування воєнних злочинів може здійснюватися різними способами. Одні держави деталізують у національному кримінальному законодавстві окремі склади воєнних злочинів, максимально наближаючи їх до конструкцій, передбачених міжнародним правом. Інші використовують більш універсальні законодавчі моделі, які дозволяють охопити широкий спектр

²⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

порушень міжнародного гуманітарного права шляхом відси-
лання до відповідних міжнародних джерел.

Україна обрала саме другий підхід. Центральним елемен-
том національного механізму кримінально-правового переслі-
дування воєнних злочинів виступає стаття 438 Кримінального
кодексу України. Її системне місце у розділі XX Кримінального
кодексу України «Кримінальні правопорушення проти миру, без-
пеки людства та міжнародного правопорядку» свідчить про те,
що законодавець розглядає відповідні діяння як посягання
не лише на права окремих потерпілих осіб, а й на фундамен-
тальні засади міжнародного правопорядку.

Стаття 438. Воєнні злочини

*1. Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного насе-
лення для примусових робіт, розграбування національ-
них цінностей на окупованій території, застосування
засобів ведення війни, заборонених міжнародним пра-
вом, незаконне переміщення або депортація дитини,
невиправдана затримка репатріації дитини, вербування
або використання дитини для участі у збройному кон-
флікті, воєнних (бойових) діях, інші порушення законів
та звичаїв війни, що передбачені міжнародними дого-
ворами, згода на обов'язковість яких надана Верховною
Радою України, а також віддання наказу про вчинення
таких дій — караються позбавленням волі на строк від
восьми до дванадцяти років.*

*2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель
людини, — караються позбавленням волі на строк від
десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавлен-
ням волі.*

Особливість української законодавчої моделі полягає у тому,
що стаття 438 Кримінального кодексу України («Воєнні зло-
чини») не містить вичерпного переліку всіх можливих воєн-
них злочинів. Поряд із прямим закріпленням окремих най-
більш поширених порушень міжнародного гуманітарного
права, зокрема жорстокого поводження з військовополоненими

або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, а також передбачених останніми законодавчими змінами незаконного переміщення або депортації дитини, невинуватеної затримки репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті чи воєнних (бойових) діях, законодавець зберіг відкрити конструкцію — «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Саме така законодавча техніка забезпечує можливість безпосереднього врахування міжнародно-правових норм під час здійснення кримінального судочинства в Україні.

У зв'язку з цим бланкетний характер статті 438 Кримінального кодексу України слід розглядати не як недолік законодавчої техніки, а як закономірний спосіб імплементації міжнародного гуманітарного права. Незважаючи на розширення диспозиції статті Законами України від 9 жовтня 2024 року № 4012-IX²⁵ та від 17 червня 2025 року № 4499-IX²⁶, законодавець свідомо не відмовився від бланкетної конструкції, оскільки неможливо шляхом детального переліку охопити всі форми порушень законів та звичаїв війни, що сформувалися у міжнародному договірному та звичаєвому праві й продовжують розвиватися під впливом практики міжнародних судових інституцій. Саме тому зміст кримінально-правової заборони визначається у взаємозв'язку з відповідними міжнародно-правовими нормами.

²⁵ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 10. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text>

²⁶ Про внесення зміни до статті 438 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невинуватену затримку репатріації дитини, вербування та використання дитини у військових цілях : Закон України від 17.06.2025 № 4499-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 41. Ст. 183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-20#Text>

Фактично стаття 438 Кримінального кодексу України виконує роль своєрідного «містка» між міжнародним гуманітарним правом та національним кримінальним правом. Застосовуючи цю норму, український суд здійснює не ізольоване тлумачення положень Кримінального кодексу України, а комплексний аналіз міжнародних договорів, норм міжнародного звичаєвого гуманітарного права та інших джерел, які визначають зміст законів і звичаїв війни. Саме така конструкція забезпечує відповідність національної кримінально-правової кваліфікації сучасним міжнародним стандартам і дозволяє ефективно реагувати на появу нових форм порушень міжнародного гуманітарного права.

Бланкетний характер статті 438 Кримінального кодексу України обумовлює необхідність постійного звернення правозастосовних органів до джерел міжнародного гуманітарного права. Попри поступове розширення переліку діянь, безпосередньо передбачених диспозицією статті, вона, як і раніше, не містить повного та вичерпного опису всіх можливих воєнних злочинів, а відсилає до системи міжнародно-правових норм, що визначають зміст законів і звичаїв війни. Відповідно, правильна кримінально-правова кваліфікація воєнного злочину залишається неможливою без комплексного аналізу міжнародних договорів, норм міжнародного звичаєвого гуманітарного права та практики міжнародних судових установ.

Передусім такими джерелами є Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року²⁷, які становлять основу сучасного міжнародного гуманітарного права та визначають правовий режим захисту поранених і хворих, військовополонених, цивільного населення та інших осіб, які користуються міжнародно-правовим захистом. Саме положення цих конвенцій закріплюють перелік найбільш тяжких порушень (*grave breaches*), за які держави зобов'язані забезпечити ефективне кримінальне переслідування.

²⁷ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

Не менш важливе значення мають Додаткові протоколи 1977 року²⁸, які істотно розширили та конкретизували правила ведення міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів. Вони деталізували принципи розрізнення між цивільними особами та комбатантами, пропорційності, військової необхідності та запобіжних заходів під час здійснення нападів. Саме порушення цих принципів нерідко стають предметом кримінально-правової оцінки у сучасній судовій практиці.

Разом із договірними нормами важливу роль відіграє звичаєве міжнародне гуманітарне право. Його значення особливо зростає у випадках, коли конкретне питання прямо не врегульоване міжнародним договором або потребує уточнення змісту відповідної міжнародно-правової заборони. У сучасній доктрині загальноновизнано, що звичаєві норми міжнародного гуманітарного права є обов'язковими для сторін збройного конфлікту та можуть використовуватися при тлумаченні положень національного кримінального законодавства.

Водночас застосування статті 438 Кримінального кодексу України не обмежується лише аналізом міжнародних договорів. Для правильного розуміння змісту окремих складів воєнних злочинів істотне значення має практика міжнародних судових інституцій, насамперед Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії, Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди та Міжнародного кримінального суду. Саме у їхніх рішеннях сформовано підходи до тлумачення таких категорій, як «зв'язок із збройним конфліктом» (*nexus*), «захищені особи», «окупована територія», «широкомасштабний напад», «командна відповідальність» та багатьох інших понять, без яких сучасна кваліфікація воєнних злочинів є неможливою.

Практика застосування статті 438 Кримінального кодексу України свідчить, що її використання істотно відрізняється від кваліфікації більшості загальнокримінальних правопорушень.

²⁸ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

Якщо при застосуванні традиційних складів злочинів суд, як правило, обмежується аналізом положень кримінального закону та встановленням фактичних обставин справи, то кваліфікація воєнних злочинів потребує одночасного звернення до норм міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та практики їх тлумачення міжнародними судовими інституціями.

Однією з головних особливостей є необхідність встановлення так званого контекстуального елемента (*contextual element* або *lexus*). Недостатньо довести сам факт вчинення вбивства, катування, незаконного позбавлення волі чи іншого суспільно небезпечного діяння. Суд повинен встановити, що відповідне діяння перебувало у безпосередньому зв'язку із міжнародним або неміжнародним збройним конфліктом і було обумовлене його існуванням. Саме ця ознака відмежовує воєнний злочин від аналогічного злочину загальнокримінального характеру.

Не менш складним є визначення змісту самих «законів і звичаїв війни», на порушення яких поряд із безпосередньо передбаченими у диспозиції статті 438 Кримінального кодексу України діяннями відсилає ця кримінально-правова норма. Незважаючи на розширення диспозиції статті шляхом включення окремих складів воєнних злочинів, пов'язаних із незаконним переміщенням або депортацією дітей, законодавець свідомо зберіг відкриту конструкцію щодо «інших порушень законів та звичаїв війни», оскільки міжнародне гуманітарне право являє собою складну систему договірних і звичаєвих норм, що постійно розвивається. Тому суд змушений здійснювати комплексне тлумачення міжнародних джерел, визначаючи, чи існувала відповідна міжнародно-правова заборона на момент вчинення конкретного діяння та яким є її зміст.

Практичні труднощі виникають і при відмежуванні воєнних злочинів від інших міжнародних злочинів та від загальнокримінальних кримінальних правопорушень. Одні й ті самі фактичні дії можуть формально відповідати ознакам умисного вбивства, катування, незаконного позбавлення волі

чи пошкодження майна, однак за наявності міжнародного збройного конфлікту та зв'язку із ним вони набувають якісно іншої кримінально-правової природи. Крім того, після внесення змін до Кримінального кодексу України у 2024 році²⁹ розмежування воєнних злочинів та злочинів проти людяності набуло ще більшої практичної актуальності у зв'язку із запровадженням окремої статті 442-1 Кримінального кодексу України³⁰. Саме тому кваліфікація у таких справах вимагає встановлення не лише об'єктивних та суб'єктивних ознак діяння, а й міжнародно-правового контексту його вчинення.

Особливого значення набуває також використання практики міжнародних судових інституцій. Хоча рішення Міжнародного кримінального суду чи міжнародних трибуналів формально не є джерелом кримінального законодавства України, вироблені ними підходи до тлумачення міжнародного гуманітарного права мають істотне значення для однакового та узгодженого застосування статті 438 Кримінального кодексу України. Саме вони дозволяють наповнювати змістом такі категорії, як «окупована територія», «захищена особа», «військова необхідність», «непропорційний напад», «командна відповідальність» та інші поняття, без яких сучасна кваліфікація воєнних злочинів була б неможливою.

Таким чином, стаття 438 Кримінального кодексу України («Воєнні злочини») виступає ключовим нормативним механізмом імплементації норм міжнародного гуманітарного права у національну систему кримінального права. Незважаючи на її суттєве оновлення у 2024–2025 роках, законодавець зберіг бланкетний характер цієї норми, що забезпечує можливість застосування всього комплексу міжнародно-правових норм при

²⁹ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 10. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text>

³⁰ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

кримінально-правовій кваліфікації воєнних злочинів. Водночас ефективність статті 438 Кримінального кодексу України визначається не лише її змістом, а й особливостями процесуальної реалізації під час досудового розслідування та судового розгляду. Саме процесуальні механізми забезпечують практичне втілення міжнародно-правових стандартів у діяльності органів кримінальної юстиції та формують сучасну судову практику у справах про воєнні злочини. У зв'язку з цим необхідним є аналіз процесуальних особливостей розгляду таких справ в Україні.

1.3. Процесуальні особливості розгляду справ про воєнні злочини в Україні

Розслідування та судовий розгляд справ про воєнні злочини характеризуються низкою специфічних процесуальних особливостей, зумовлених як природою цих злочинів, так і обставинами їх вчинення. На відміну від більшості загальнокримінальних правопорушень, воєнні злочини безпосередньо пов'язані зі збройним конфліктом та порушенням норм міжнародного гуманітарного права, що зумовлює необхідність застосування не лише національного кримінального і кримінального процесуального законодавства, а й відповідних міжнародно-правових стандартів.

Збройні конфлікти, як правило, супроводжуються масштабними руйнуваннями цивільної інфраструктури, значними людськими втратами, масовим переміщенням населення та обмеженим доступом до місць вчинення злочинів. За таких умов істотно ускладнюються збирання, фіксація та перевірка доказової інформації. Крім того, потерпілі та свідки нерідко перебувають за межами України або на територіях, де проведення слідчих дій є небезпечним чи фактично неможливим.

У зв'язку з цим національні системи кримінальної юстиції змушені адаптувати свої процесуальні механізми до умов

збройного конфлікту, забезпечуючи водночас ефективність кримінального переслідування та дотримання фундаментальних гарантій справедливого судового розгляду. Така адаптація проявляється у використанні спеціальних процедур доказування, особливих форм судового провадження та розвитку міжнародного співробітництва у сфері кримінальної юстиції.

В Україні процесуальні питання розслідування та судового розгляду воєнних злочинів регулюються насамперед положеннями Кримінального процесуального кодексу України³¹. Разом із тим застосування статті 438 Кримінального кодексу України неможливе без урахування міжнародного гуманітарного права та практики міжнародних судових інституцій, які формують підходи до тлумачення елементів воєнних злочинів і процесуальних стандартів їх розслідування.

Однією з головних процесуальних передумов кримінального переслідування є визначення юрисдикції держави. У міжнародному праві сформовано декілька принципів здійснення кримінальної юрисдикції, серед яких територіальний, персональний (за громадянством), принцип захисту державних інтересів та принцип універсальної юрисдикції.

Для України у справах про воєнні злочини, вчинені під час збройної агресії російської федерації, визначальне значення має саме територіальний принцип. Відповідно до нього держава здійснює кримінальне переслідування за злочини, вчинені на її території, незалежно від громадянства особи, яка їх вчинила. Саме тому українські суди мають юрисдикцію розглядати справи щодо воєнних злочинів, вчинених на території України, у тому числі тоді, коли обвинуваченими є іноземні громадяни або військовослужбовці держави-агресора.

Разом із тим, у міжнародному кримінальному праві діє принцип універсальної юрисдикції, який дозволяє державам здійснювати кримінальне переслідування за найтяжчі міжнародні

³¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. База даних «Законодавство України» / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

злочини незалежно від місця їх вчинення чи громадянства винної особи.

Хоча кримінальне переслідування воєнних злочинців в Україні здійснюється насамперед на підставі територіального принципу юрисдикції, сучасна система міжнародного кримінального правосуддя передбачає використання й інших юрисдикційних механізмів, зокрема принципу універсальної юрисдикції. Його існування відображає загальновизнаний підхід, відповідно до якого найтяжчі міжнародні злочини становлять загрозу не лише окремій державі, а всьому міжнародному співтовариству, що обумовлює спільний інтерес держав у забезпеченні невідворотності відповідальності винних осіб.

Однією з найбільш характерних процесуальних особливостей сучасної української практики розгляду справ про воєнні злочини є широке застосування спеціального кримінального провадження (*in absentia*), тобто здійснення досудового розслідування та судового розгляду за відсутності підозрюваного або обвинуваченого. Саме цей процесуальний механізм дозволяє забезпечити реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності в умовах, коли особа фактично перебуває поза межами досяжності національної юрисдикції.

Необхідність використання такого механізму безпосередньо пов'язана зі специфікою міжнародного збройного конфлікту. Значна кількість осіб, які підозрюються у вчиненні воєнних злочинів, після їх вчинення перебувають на території держави-агресора або на тимчасово окупованих територіях України, що унеможливорює їх фактичну участь у кримінальному провадженні та істотно ускладнює застосування класичних процесуальних процедур.

З огляду на це Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає інститут спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження (*in absentia*), який застосовується за наявності визначених законом підстав. Його запровадження не є відступом від фундаментальних гарантій справедливого судового розгляду, а виступає процесуальним інструментом

забезпечення балансу між правом особи на захист та суспільним інтересом у притягненні до відповідальності осіб, які свідомо ухиляються від правосуддя або перебувають поза межами досяжності української юрисдикції.

Саме тому інститут *in absentia* у справах про воєнні злочини слід розглядати не як виняток із загальних правил кримінального процесу, а як об'єктивно необхідний елемент сучасної системи кримінальної юстиції, без якого ефективне переслідування значної частини міжнародних злочинів в умовах триваючої збройної агресії було б фактично неможливим.

Інститут спеціального судового провадження був запроваджений як процесуальний механізм реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Його застосування дозволяє здійснювати кримінальне переслідування навіть тоді, коли затримання або екстрадиція обвинуваченого є фактично неможливими.

Зокрема, закон передбачає необхідність належного повідомлення особи про підозру, забезпечення її права на захист, участь захисника у кримінальному провадженні, а також можливість перегляду судового рішення у разі появи обвинуваченого та його участі у процесі. Отже, спеціальне судове провадження не повинно розглядатися як відступ від принципів справедливого судочинства, а навпаки — як процесуальний механізм, що дозволяє поєднати інтереси правосуддя з необхідністю забезпечення процесуальних гарантій.

Застосування провадження *in absentia* у справах про воєнні злочини має важливе значення не лише з точки зору притягнення винних осіб до відповідальності, але й у ширшому контексті документування фактів порушення міжнародного гуманітарного права. Судові рішення, ухвалені у таких провадженнях, фіксують встановлені судом фактичні обставини злочинів, що може мати значення як для історичної фіксації подій, так і для подальших міжнародних судових процесів.

При цьому застосування спеціального судового провадження потребує особливо ретельного дотримання стандартів

справедливого судового розгляду, передбачених міжнародним правом прав людини, зокрема положеннями Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод³². Практика Європейського суду з прав людини визнає допустимість розгляду справ за відсутності обвинуваченого за умови, що держава забезпечує належні процесуальні гарантії та надає особі реальну можливість брати участь у судовому процесі.

У зв'язку з цим особливого значення набуває баланс між необхідністю забезпечення ефективного кримінального переслідування за воєнні злочини та дотриманням фундаментальних прав людини у кримінальному процесі. Саме такий баланс є одним із ключових критеріїв легітимності судових рішень у справах, пов'язаних із порушенням норм міжнародного гуманітарного права.

Ще однією важливою процесуальною проблемою у справах про воєнні злочини є специфіка доказування відповідних діянь. Особливості такого доказування зумовлені як характером самих злочинів, так і умовами, у яких вони вчиняються. Воєнні злочини зазвичай відбуваються в умовах активних бойових дій, що суттєво ускладнює процес документування подій, фіксації доказів та встановлення фактичних обставин вчинення злочину.

Умови збройного конфлікту значно обмежують можливості правоохоронних органів щодо оперативного доступу до місць вчинення злочинів. Нерідко такі місця перебувають на тимчасово окупованих територіях або в районах, де тривають бойові дії, що робить проведення слідчих дій небезпечним або неможливим. У результаті значна частина доказів може бути втрачена або знищена ще до початку повноцінного розслідування.

Крім того, воєнні дії часто супроводжуються масштабним переміщенням цивільного населення. Свідки та потерпілі можуть залишати місця проживання, переміщуватися до інших регіонів держави або виїжджати за кордон. Це створює додаткові

³² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР). База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

труднощі для їх встановлення, допиту та залучення до кримінального провадження. У таких умовах особливого значення набуває своєчасне документування свідчень очевидців, а також використання різних форм дистанційної комунікації для забезпечення їх участі у процесуальних діях.

У зв'язку з цим у справах про воєнні злочини широко використовуються різноманітні джерела доказової інформації. До них належать, зокрема, свідчення потерпілих та очевидців подій, матеріали фото- та відеофіксації, результати судово-медичних та криміналістичних експертиз, супутникові знімки місць подій, а також інформація, отримана з відкритих джерел. Сукупність таких доказів дозволяє відтворити обставини вчинення злочину навіть у випадках, коли безпосередній доступ до місця події є обмеженим або відсутнім.

Особливого значення у сучасній практиці розслідування воєнних злочинів набувають методи цифрової криміналістики, які дозволяють аналізувати великі масиви цифрової інформації. До таких методів належать дослідження цифрових носіїв інформації, аналіз мобільних пристроїв, відновлення видалених даних, а також використання спеціалізованого програмного забезпечення для встановлення часу та місця створення цифрових матеріалів.

Крім того, дедалі ширше застосовуються методи аналізу відкритих джерел інформації (OSINT). Ці методи передбачають використання інформації, яка знаходиться у відкритому доступі, зокрема матеріалів соціальних мереж, відеозаписів, опублікованих у мережі Інтернет, даних супутникового спостереження, а також інших цифрових слідів, що можуть підтверджувати факт вчинення злочину або встановлювати причетність конкретних осіб до відповідних подій.

У практиці документування воєнних злочинів такі підходи використовуються як національними правоохоронними органами, так і міжнародними організаціями та правозахисними структурами. Їх застосування дозволяє значно розширити можливості встановлення фактичних обставин злочинів навіть у тих

випадках, коли традиційні методи криміналістичного дослідження є обмеженими.

При цьому доказування у справах про воєнні злочини має ще одну важливу особливість — необхідність встановлення контексту збройного конфлікту. На відміну від звичайних кримінальних правопорушень, воєнні злочини можуть бути кваліфіковані як такі лише за умови, що відповідні діяння вчинені у контексті збройного конфлікту та мають безпосередній зв'язок із ним.

Для встановлення такого контексту можуть використовуватися різноманітні джерела інформації, включаючи офіційні документи державних органів, матеріали міжнародних організацій, звіти моніторингових місій, а також інші документи, що підтверджують наявність збройного конфлікту та характер воєнних дій у відповідному регіоні.

Зокрема, важливу роль у цьому процесі відіграють матеріали міжнародних організацій, які здійснюють моніторинг ситуації у зоні конфлікту, а також документи, підготовлені правозахисними організаціями та незалежними експертами. Такі матеріали можуть використовуватися для підтвердження загального контексту збройного конфлікту, що дозволяє належним чином кваліфікувати відповідні діяння як воєнні злочини.

Розслідування та судовий розгляд воєнних злочинів у сучасних умовах неможливі без широкої міжнародної співпраці. Така співпраця зумовлена як масштабом і складністю відповідних злочинів, так і необхідністю використання міжнародного досвіду, експертного потенціалу та технічних можливостей різних міжнародних інституцій у сфері документування порушень міжнародного гуманітарного права.

Воєнні злочини, як правило, мають транснаціональний вимір. Їх розслідування може вимагати отримання доказів з різних юрисдикцій, встановлення місцезнаходження підозрюваних осіб за межами держави, а також використання спеціалізованих експертних знань і технологій. У зв'язку з цим ефективно кримінальне переслідування таких злочинів значною мірою залежить

від рівня міжнародного співробітництва між правоохоронними органами різних держав та міжнародними організаціями.

Після початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України у 2022 році було налагоджено активну співпрацю українських правоохоронних органів із широким колом міжнародних інституцій. До такої співпраці залучені, зокрема, Міжнародний кримінальний суд, інституції Європейського Союзу, Рада Європи, Організація Об'єднаних Націй, а також численні міжнародні правозахисні організації, що здійснюють документування порушень міжнародного гуманітарного права.

Значну роль у цьому процесі відіграють структури Європейського Союзу, зокрема Євроюст (Eurojust)³³, який забезпечує координацію співробітництва між органами кримінальної юстиції держав-членів ЄС та держав-партнерів. За підтримки Євроюсту створено механізми координації розслідувань воєнних злочинів, що дозволяє ефективно обмінюватися доказами, інформацією та процесуальними матеріалами між різними юрисдикціями.

Важливу роль у розслідуванні воєнних злочинів відіграє діяльність спільних слідчих груп (Joint Investigation Teams — JIT), створених за участю України та низки європейських держав³⁴. Такі групи функціонують на основі міжнародних угод і дозволяють здійснювати спільні слідчі дії, координувати розслідування та оперативно обмінюватися доказовою інформацією між компетентними органами різних держав.

Механізм спільних слідчих груп має важливе практичне значення, оскільки він дозволяє уникнути складних процедур міжнародної правової допомоги та забезпечує більш оперативне проведення слідчих дій. Крім того, така форма співпраці сприяє узгодженню підходів до документування воєнних

³³ European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust). Official website. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/>

³⁴ Joint investigation teams. Eurojust. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation. Official website. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/instruments/joint-investigation-teams>

злочинів та формуванню єдиної доказової бази, яка може використовуватися як у національних судах, так і в міжнародних судових інституціях.

Окреме та особливо важливе значення має взаємодія України з Міжнародним кримінальним судом, який здійснює власне розслідування ситуації, пов'язаної зі збройною агресією російської федерації проти України. Відповідно до положень Римського статуту Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших міжнародних злочинів, які могли бути вчинені на території України.

Співпраця з Міжнародним кримінальним судом здійснюється у різних формах, зокрема шляхом передачі матеріалів кримінальних проваджень, надання доказів, проведення спільних консультацій та координації розслідувань³⁵. Така взаємодія сприяє формуванню комплексної системи притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, у межах якої національні та міжнародні механізми правосуддя доповнюють один одного.

Важливим принципом функціонування цієї системи є принцип комплементарності, відповідно до якого Міжнародний кримінальний суд не замінює національні суди, а доповнює їх діяльність. Основна відповідальність за розслідування та кримінальне переслідування міжнародних злочинів покладається саме на держави. Міжнародний кримінальний суд втручається лише у випадках, коли держава не може або не бажає здійснювати ефективне кримінальне переслідування винних осіб.

У цьому контексті діяльність українських правоохоронних органів та національних судів має особливе значення, оскільки саме вони здійснюють основну частину розслідувань та судових проваджень щодо воєнних злочинів, вчинених на території України. Разом із тим міжнародні інституції забезпечують додаткові можливості для документування злочинів, збору доказів та притягнення до відповідальності осіб, які перебувають поза межами юрисдикції українських судів.

³⁵ Situation in Ukraine. International Criminal Court. Official website. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>

Таким чином, ефективне розслідування та судовий розгляд справ про воєнні злочини потребують поєднання зусиль національних органів правосуддя та міжнародних інституцій. Саме така модель взаємодії дозволяє забезпечити належне документування злочинів, створення комплексної доказової бази, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та формування сталої судової практики у справах про порушення норм міжнародного гуманітарного права.

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз сучасної практики українських судів щодо розгляду справ про воєнні злочини. Саме судова практика дозволяє простежити, яким чином норми міжнародного гуманітарного права інтегруються у національне правозастосування та трансформуються у конкретні кримінально-правові рішення. Вона є своєрідним індикатором ефективності імплементації міжнародних стандартів у систему кримінальної юстиції України.

У сучасних умовах саме національні суди несуть основний тягар забезпечення кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Хоча міжнародні судові інституції, насамперед Міжнародний кримінальний суд, відіграють надзвичайно важливу роль у боротьбі з безкарністю, їх діяльність об'єктивно зосереджується на переслідуванні осіб, які можуть нести найбільшу відповідальність за міжнародні злочини. Відтак розгляд переважної більшості кримінальних проваджень щодо безпосередніх виконавців покладається саме на національні системи правосуддя, що повністю відповідає принципу комплементарності міжнародної кримінальної юстиції.

Для України ця функція має особливе значення з огляду на масштаб порушень міжнародного гуманітарного права, зафіксованих у ході збройної агресії російської федерації. Розслідування та судовий розгляд численних фактів умисних убивств цивільного населення, катувань, незаконного позбавлення волі, депортації, примусового переміщення осіб, руйнування цивільної інфраструктури та інших порушень законів і звичаїв війни фактично формують новий пласт

української судової практики у сфері міжнародного кримінального права.

Значення цієї практики виходить далеко за межі вирішення окремих кримінальних проваджень. У процесі розгляду таких справ національні суди здійснюють тлумачення норм міжнародного гуманітарного права, встановлюють зміст заборонених методів і засобів ведення війни, оцінюють правовий статус потерпілих осіб та визначають зв'язок конкретного діяння зі збройним конфліктом. Таким чином формується національна практика застосування міжнародного гуманітарного права, яка поступово набуває самостійного доктринального та практичного значення.

Разом із тим судові рішення у справах про воєнні злочини виконують і важливу доказову та історико-правову функцію. Матеріали кримінальних проваджень, результати судових експертиз, показання свідків і потерпілих, а також інші процесуальні документи створюють масштабний масив юридично верифікованої інформації про події збройного конфлікту. У перспективі такі матеріали можуть використовуватися як у межах національного правосуддя, так і під час діяльності міжнародних судових та інших компетентних інституцій.

Водночас судова практика у справах про воєнні злочини перебуває на етапі активного формування. З огляду на новизну багатьох правових питань, пов'язаних із кваліфікацією таких діянь, аналіз відповідних судових рішень має важливе значення для розвитку як національної, так і міжнародної доктрини кримінального права. Саме тому системне дослідження вироків українських судів у справах про воєнні злочини дозволяє виявити основні тенденції розвитку правозастосування, визначити проблемні аспекти кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь та оцінити рівень відповідності національної практики міжнародним стандартам.

З огляду на це особливого значення набуває комплексний аналіз судової практики у справах про порушення законів і звичаїв війни. Такий аналіз дозволяє не лише оцінити ефективність

функціонування національних механізмів кримінального переслідування, але й сформувані науково обґрунтовані підходи до застосування норм міжнародного гуманітарного права у кримінальному судочинстві.

Саме з цією метою у наступних розділах здійснюється детальний аналіз окремих категорій воєнних злочинів на основі вироків українських судів із урахуванням відповідних норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Такий підхід дозволяє поєднати теоретичний аналіз правових норм із дослідженням практики їх застосування, що є необхідною умовою для формування ефективної системи притягнення до відповідальності за воєнні злочини.

РОЗДІЛ II

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

2.1. Міжнародно-правова характеристика умисного вбивства цивільних осіб

Захист цивільного населення є одним із фундаментальних принципів міжнародного гуманітарного права. Від моменту становлення сучасної системи права збройних конфліктів міжнародне співтовариство виходило з необхідності забезпечення правового захисту осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях. Саме тому заборона умисного позбавлення життя цивільних осіб належить до числа найбільш усталених і беззаперечних норм міжнародного гуманітарного права, порушення яких тягне міжнародно-правову та кримінальну відповідальність.

Основоположним принципом міжнародного гуманітарного права є принцип розрізнення (*principle of distinction*), відповідно до якого сторони збройного конфлікту зобов'язані в будь-який час розрізняти цивільне населення та комбатантів, а також цивільні та військові об'єкти. Цей принцип знайшов своє нормативне закріплення у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. Відповідно до статті 48 Протоколу I сторони конфлікту повинні постійно розрізняти цивільне населення і комбатантів та спрямовувати свої дії виключно проти військових цілей³⁶.

Стаття 51(2) Додаткового протоколу I прямо встановлює заборону нападів на цивільне населення, передбачаючи, що цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи

³⁶ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

не повинні бути об'єктом нападу. Забороняються як акти насильства, так і погрози насильством, головною метою яких є тероризування цивільного населення.

Аналогічні положення містяться у Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року (Женевська конвенція IV). Відповідно до статті 27 Конвенції особи, які перебувають під захистом Конвенції, за будь-яких обставин мають право на гуманне поводження та захист від будь-яких актів насильства. Вбивство цивільних осіб визнається одним із найбільш тяжких порушень міжнародного гуманітарного права³⁷.

Особливе значення має стаття 147 Женевської конвенції IV, яка відносить умисне вбивство осіб, що перебувають під захистом Конвенції, до категорії тяжких порушень (*grave breaches*). Включення умисного вбивства до переліку тяжких порушень означає, що держави зобов'язані здійснювати ефективне кримінальне переслідування осіб, винних у вчиненні таких діянь, незалежно від їх громадянства та місця вчинення злочину.

У Дослідженні звичаєвого міжнародного гуманітарного права, підготовленому Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, заборону умисного вбивства цивільних осіб віднесено до норм міжнародного звичаєвого права, обов'язкових для всіх сторін як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів³⁸. Зазначена норма має універсальний характер і визнається однією з фундаментальних гарантій захисту людини в умовах війни.

Заборона умисного вбивства цивільного населення має характер імперативної норми міжнародного права (*jus cogens*), відступ від якої не допускається за жодних обставин. Наявність збройного конфлікту, воєнного стану, наказу командира або будь-яких міркувань військової доцільності не можуть виправдовувати умисне позбавлення життя осіб, які не беруть участі у бойових діях.

³⁷ Geneva Conventions of 12 August 1949, International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

³⁸ Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 621 p. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1>

Важливою особливістю міжнародного гуманітарного права є те, що його захист поширюється не лише на цивільних осіб у вузькому розумінні цього поняття, але й на осіб, які припинили брати участь у бойових діях (*hors de combat*), включаючи військовополонених, поранених, хворих та інших осіб, що перебувають під контролем сторони конфлікту. Умисне вбивство таких осіб також визнається серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права та може становити воєнний злочин.

Таким чином, сучасне міжнародне гуманітарне право формує комплексну систему захисту цивільного населення, центральним елементом якої є абсолютна заборона умисного позбавлення життя цивільних осіб. Саме ця заборона становить нормативну основу для подальшої криміналізації відповідних діянь у міжнародному кримінальному праві та національному законодавстві держав.

Особливість міжнародно-правової конструкції воєнного злочину полягає в тому, що для його встановлення недостатньо самого факту позбавлення життя людини. Вирішальне значення має наявність зв'язку між відповідним діянням та збройним конфліктом. Такий зв'язок у практиці міжнародних кримінальних трибуналів отримав назву *nexus between the crime and the armed conflict*. Саме ця обставина дозволяє відмежувати воєнний злочин від загальнокримінального вбивства, навіть якщо зовнішні ознаки діяння є подібними.

Важливу роль у формуванні сучасного розуміння зазначеного елементу відіграла практика Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії. У рішенні у справі *Prosecutor v. Tadić* Апеляційна палата наголосила, що для кваліфікації діяння як воєнного злочину необхідно встановити існування збройного конфлікту та довести, що злочин був тісно пов'язаний із цим конфліктом³⁹. Надалі ця правова позиція була розвинена в інших рішеннях трибуналу та фактично стала загальновизнаним стандартом міжнародного кримінального права.

³⁹ *Prosecutor v. Duško Tadić*. Case No. IT-94-1-A. Judgment. Appeals Chamber. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 15 July 1999. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>

У сучасній міжнародно-правовій доктрині загальновизнаним є підхід, відповідно до якого умисне вбивство цивільних осіб як воєнний злочин характеризується сукупністю кількох обов'язкових елементів. По-перше, потерпілий повинен належати до категорії осіб, які користуються захистом міжнародного гуманітарного права. По-друге, особа, яка вчиняє діяння, повинна усвідомлювати фактичні обставини, що свідчать про цивільний статус потерпілого або його перебування під захистом міжнародного гуманітарного права. По-третє, діяння має бути вчинене в умовах міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту та бути пов'язаним із ним. Нарешті, обов'язковою ознакою є умисна форма вини, яка передбачає усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру своїх дій та бажання або свідоме допущення настання смерті потерпілого.

Об'єктом цього воєнного злочину виступають суспільні відносини, що забезпечують міжнародно-правовий захист цивільного населення під час збройних конфліктів. Додатковим безпосереднім об'єктом є життя людини як фундаментальна соціальна та правова цінність. Потерпілими можуть бути цивільні особи, а також інші особи, які відповідно до міжнародного гуманітарного права втратили можливість брати участь у бойових діях або перебувають під спеціальним захистом міжнародного права.

Важливе значення для правильної кримінально-правової кваліфікації має визначення поняття цивільної особи. Відповідно до статті 50 Додаткового протоколу I цивільною особою є будь-яка особа, яка не належить до складу збройних сил сторони конфлікту та не має статусу комбатанта⁴⁰. У разі сумніву щодо статусу особи вона повинна вважатися цивільною. Саме ця презумпція є одним із ключових елементів міжнародно-правового захисту населення під час війни та має особливе значення під час оцінки правомірності застосування сили в умовах збройного конфлікту.

⁴⁰ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

Практичне значення наведених міжнародно-правових положень характерно проявилось в умовах міжнародного збройного конфлікту, спричиненого збройною агресією російської федерації проти України. Починаючи з 2014 року, а особливо після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, міжнародні організації, українські правоохоронні органи, неурядові правозахисні інституції та засоби масової інформації задокументували значну кількість випадків умисних вбивств цивільних осіб на тимчасово окупованих територіях України та в районах ведення активних бойових дій⁴¹.

Особливу увагу міжнародної спільноти привернули події, пов'язані з окупацією населених пунктів Київської області у лютому-березні 2022 року. Після звільнення Бучі, Ірпеня, Гостомеля та низки інших населених пунктів були виявлені численні факти загибелі цивільних осіб за обставин, які свідчили про можливе вчинення воєнних злочинів. Значна частина загиблих не брала участі у бойових діях, не мала зброї та перебувала під захистом міжнародного гуманітарного права. Результати розслідувань українських правоохоронних органів, а також матеріали міжнародних моніторингових місій стали підставою для відкриття сотень кримінальних проваджень за фактами порушення законів та звичаїв війни⁴².

Важливе місце серед задокументованих випадків посідають події в місті Ізюм Харківської області та інших населених пунктах, які тривалий час перебували під російською окупацією. Після деокупації цих територій були виявлені місця масових поховань цивільних осіб, а також отримано свідчення очевидців щодо випадків позасудових страт, насильницьких зникнень та інших тяжких порушень міжнародного гуманітарного

⁴¹ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/52/62. United Nations Human Rights Council. 15 March 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicir-ukraine/index>

⁴² Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine (1 April – 25 June 2022). Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). Warsaw, 2022. URL: <https://www.osce.org/odihr/522616>

права⁴³. Встановлення обставин загибелі потерпілих, ідентифікація винних осіб та документування доказів стали одним із пріоритетних напрямів діяльності українських органів досудового розслідування.

Системний характер відповідних порушень підтверджується також матеріалами міжнародних організацій. Моніторингова місія Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні у своїх численних доповідях неодноразово фіксувала випадки умисних убивств цивільних осіб на окупованих територіях та в районах активних бойових дій. У звітах наголошується, що окремі інциденти потребують подальшого кримінального розслідування як можливі воєнні злочини та серйозні порушення міжнародного гуманітарного права.

Заслуговують на увагу висновки Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, створеної Радою ООН з прав людини. За результатами проведених розслідувань Комісія дійшла висновку про наявність доказів вчинення на території України численних воєнних злочинів, серед яких окреме місце займають умисні вбивства цивільного населення. У доповідях Комісії зазначається, що частина таких убивств була вчинена щодо осіб, які перебували під контролем російських військовослужбовців та не становили жодної загрози для них⁴⁴.

Про масштаб проблеми свідчать і статистичні дані міжнародних організацій. За інформацією Управління Верховного комісара ООН з прав людини, станом на 2025–2026 роки кількість підтверджених жертв серед цивільного населення України обчислюється десятками тисяч осіб. При цьому міжнародні експерти наголошують, що реальні показники можуть бути суттєво вищими, оскільки отримання достовірної інформації з тимчасово окупованих територій залишається обмеженим. Особливо

⁴³ Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 August 2022 – 31 January 2023. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Geneva, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>

⁴⁴ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/52/62. United Nations Human Rights Council. 15 March 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine/index>

високий рівень втрат серед цивільного населення фіксувався під час масованих ракетних та авіаційних ударів по населених пунктах України, а також у періоди активних бойових дій на сході та півдні держави⁴⁵.

Показовим є те, що умисні вбивства цивільних осіб нерідко поєднувалися з іншими серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права, зокрема катуваннями, незаконним позбавленням волі, насильницькими зникненнями, депортацією населення та жорстоким поводженням із затриманими особами. Такий взаємозв'язок свідчить про комплексний характер багатьох епізодів та зумовлює необхідність їх ретельної кримінально-правової оцінки як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У цьому контексті надзвичайно важливого значення набуває діяльність українських правоохоронних органів та судів, які здійснюють розслідування й розгляд кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів. Саме національна судова практика дозволяє трансформувати загальні положення міжнародного гуманітарного права у конкретні кримінально-правові рішення щодо відповідальності осіб, причетних до умисних убивств цивільного населення. Аналіз таких рішень має важливе значення не лише для розвитку української правозастосовної практики, але й для формування міжнародних підходів до документування, розслідування та переслідування воєнних злочинів, вчинених у ході сучасних збройних конфліктів.

Таким чином, умисне вбивство цивільних осіб є одним із найбільш тяжких воєнних злочинів, заборона якого має міцне нормативне підґрунтя у міжнародному гуманітарному та міжнародному кримінальному праві. Його кримінально-правова природа визначається поєднанням двох обов'язкових елементів: посяганням на життя особи, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права, та наявністю безпосереднього зв'язку

⁴⁵ Protection of Civilians in Ukraine: Update. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Official website. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>

між відповідним діянням і збройним конфліктом. Саме ці критерії покладено в основу сучасної міжнародної та національної практики притягнення до відповідальності за воєнні злочини, що знаходить своє відображення і в судових рішеннях українських судів, аналіз яких наведено далі.

2.2. Фактичні обставини кримінального провадження

Кримінальне провадження щодо військовослужбовця Збройних сил російської федерації Вадима Шишимаріна стало одним із перших судових процесів в Україні, предметом якого було притягнення до кримінальної відповідальності за умисне вбивство цивільної особи, вчинене в умовах міжнародного збройного конфлікту. Фактичні обставини справи розгорталися у перші дні після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та безпосередньо пов'язані з бойовими діями на території Сумської області.

Судом встановлено, що обвинувачений проходив військову службу за контрактом у складі Збройних сил російської федерації та обіймав посаду командира відділення одного з підрозділів танкової дивізії. Після початку широкомасштабної агресії проти України він у складі військової колони перетнув державний кордон України на території Сумської області та надалі брав участь у пересуванні військових підрозділів територією України.

У ході бойових дій підрозділи, до складу яких входив обвинувачений, зазнали втрат внаслідок збройного опору українських військових. Частина військової техніки була знищена, а окремі групи російських військовослужбовців втратили можливість організованого відступу до місць дислокації. За встановленими судом обставинами, група військовослужбовців, до складу якої входив Вадим Шишимарін, залишилася без транспортних засобів та почала самотійно шукати можливість залишити район ведення бойових дій.

З метою подальшого пересування російські військово-службовці відкрили вогонь по цивільному автомобілю марки «Volkswagen Passat», який рухався дорогою в Охтирському районі Сумської області. Після того як водій, рятуючи власне життя, залишив транспортний засіб, автомобіль був захоплений військовослужбовцями російської федерації та використаний ними для подальшого пересування територією України.

Надалі, рухаючись територією селища Чупахівка Охтирського району Сумської області, група російських військовослужбовців помітила місцевого жителя — цивільну особу похилого віку, який рухався вулицею з велосипедом та розмовляв по мобільному телефону. Судом встановлено, що потерпілий був одягнений у цивільний одяг, не мав при собі зброї, не вчиняв жодних дій, які могли б свідчити про його участь у бойових діях або створення безпосередньої загрози для російських військовослужбовців.

За матеріалами кримінального провадження, один із військовослужбовців російської федерації висловив припущення, що цивільний чоловік може повідомити українським військовим про місцезнаходження групи. Саме на цій підставі було висловлено вимогу щодо його фізичного усунення. Незважаючи на очевидний цивільний статус потерпілого та відсутність будь-якої реальної небезпеки з його боку, обвинувачений отримав наказ здійснити постріли по цивільній особі.

Судом було встановлено, що на момент вчинення діяння Вадим Шишимарін усвідомлював цивільний статус потерпілого. Він бачив, що перед ним перебуває неозброєний чоловік похилого віку, який не бере участі у бойових діях, не чинить опору та не становить безпосередньої загрози. Незважаючи на це, перебуваючи в салоні захопленого автомобіля, обвинувачений здійснив кілька пострілів з автомата Калашникова у напрямку потерпілого.

У результаті пострілів одна з куль влучила потерпілому в голову, спричинивши тяжке вогнепальне поранення, несумісне з життям. Від отриманих ушкоджень потерпілий загинув

на місці події. Висновки судово-медичної експертизи підтвердили, що причиною смерті стало вогнепальне поранення голови з руйнуванням кісток черепа та головного мозку.

Після вчинення злочину група військовослужбовців продовжила рух територією Сумської області, надалі заволодівши ще одним цивільним транспортним засобом. Однак вже через нетривалий час вони потрапили під збройний опір місцевих жителів, внаслідок чого були змушені залишити транспорт та відступати пішки. Наступного дня обвинувачений разом з іншими військовослужбовцями був затриманий та переданий представникам українських правоохоронних органів.

Під час досудового розслідування органами слідства було проведено комплекс процесуальних дій, спрямованих на встановлення всіх обставин кримінального правопорушення та перевірку причетності обвинуваченого до вчинення інкримінованого діяння. Зібрані докази охоплювали показання потерпілої та свідків події, результати впізнання, слідчих експериментів, судово-медичних і балістичних експертиз, а також речові докази, вилучені після затримання російських військовослужбовців.

Особливе значення для встановлення фактичних обставин кримінального провадження мали показання дружини загиблого та місцевих жителів, які безпосередньо спостерігали обставини події або її наслідки. Вони підтвердили як сам факт перебування російських військовослужбовців у населеному пункті, так і обставини загибелі потерпілого. Важливими доказами стали також результати процесуальних впізнань, під час яких свідки впізнали обвинуваченого як особу, що перебувала у транспортному засобі та здійснювала постріли.

Суттєве значення для формування доказової бази мали проведені слідчі експерименти, у ході яких було відтворено механізм події та перевірено показання учасників провадження. Отримані результати узгоджувалися між собою та підтверджували версію слідства щодо послідовності дій обвинуваченого. Водночас судово-медична експертиза встановила характер отриманих потерпілим ушкоджень та безпосередню причину смерті,

а експертні дослідження зброї підтвердили її придатність для стрільби та можливість використання як знаряддя злочину.

Під час судового розгляду обвинувачений не заперечував факту здійснення пострілів у потерпілого та визнав свою участь у події. Разом із тим він намагався пояснити свої дії виконанням наказу іншого військовослужбовця, перебуванням у стресовому стані та складною бойовою обстановкою. За його словами, рішення про застосування зброї було прийняте під впливом вимог інших членів групи, які вважали, що цивільний чоловік може повідомити українських військових про їх місцезнаходження.

Разом з тим суд критично оцінив зазначені доводи. Під час дослідження доказів було встановлено, що потерпілий не мав зброї, не здійснював жодних агресивних дій та не становив реальної небезпеки для військовослужбовців російської федерації. Крім того, обвинувачений усвідомлював цивільний статус потерпілого, розумів характер відданої йому вказівки та мав можливість не виконувати її або обрати інший спосіб поведінки, який не призвів би до позбавлення людини життя.

Суд звернув увагу і на те, що особа, яка вимагала здійснити постріли, не була безпосереднім командиром обвинуваченого. Відповідно, посилання на обов'язок безумовного виконання наказу не могло бути визнане достатнім виправданням його дій. Більше того, навіть за наявності наказу військовослужбовець не звільняється від кримінальної відповідальності за виконання явно злочинного розпорядження, якщо усвідомлює його протиправний характер.

Оцінюючи суб'єктивну сторону вчиненого діяння, суд дійшов висновку про наявність у діях обвинуваченого прямого умислу. Такий висновок ґрунтувався на способі вчинення злочину, характері використаної зброї, кількості здійснених пострілів, напрямку ведення вогню та локалізації смертельного поранення. Суд виходив із того, що особа, яка здійснює прицільні постріли з автоматичної зброї в бік незброєного цивільного чоловіка, неминуче усвідомлює високу ймовірність настання смерті та свідомо допускає або бажає такий результат.

У результаті дослідження всіх доказів у їх сукупності суд дійшов висновку, що вина обвинуваченого у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення доведена поза розумним сумнівом. Було встановлено, що обвинувачений, будучи комбатантом у міжнародному збройному конфлікті, умисно позбавив життя цивільну особу, яка перебувала під захистом міжнародного гуманітарного права. При цьому вчинене діяння було безпосередньо пов'язане з міжнародним збройним конфліктом між російською федерацією та Україною, що надало йому характеру воєнного злочину.

Таким чином, фактичні обставини справи свідчили про наявність усіх необхідних елементів воєнного злочину, передбаченого частиною другою статті 438 Кримінального кодексу України. Встановлені під час судового розгляду факти стали підставою для ухвалення обвинувального вироку та сформували одну з перших в Україні судових практик притягнення до кримінальної відповідальності військовослужбовців держави-агресора за умисне вбивство цивільного населення в умовах міжнародного збройного конфлікту.

2.3. Вирок суду

Кримінальне провадження № 1-кп/760/2024/22
Справа № 760/5257/22

В И Р О К **ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**⁴⁶

23 травня 2022 року

м. Київ

Солом'янський районний суд м. Києва в складі колегії суддів: головуючого судді ОСОБА_1, суддів: ОСОБА_2, ОСОБА_3, за участю: секретаря судового засідання ОСОБА_4, прокурорів: ОСОБА_5, ОСОБА_6, потерпілої ОСОБА_7, захисника ОСОБА_8, перекладача ОСОБА_9, обвинуваченого ОСОБА_10, розглянувши у відкритому судовому засіданні обвинувальний акт у кримінальному провадженні, дані про яке внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 22022101110000114 від 04.05.2022 відносно ОСОБА_10, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродження м. Усть-Ілімськ Російської Федерації, громадянина Російської Федерації, що мешкає за адресою: АДРЕСА_1, не одруженого, дітей не має, із середньою освітою, військовослужбовця в/ч НОМЕР_1 армії РФ за контрактом, сержанта, раніше не судимого, обвинуваченого у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 438 Кримінального кодексу України, —

ВСТАНОВИВ:

Громадянин Російської Федерації ОСОБА_10, маючи досвід військової служби, 28 лютого 2022 року вчинив злочин проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку за таких обставин.

24.10.1945 набув чинності Статут Організації Об'єднаних Націй, підписаний 26.06.1945, яким фактично створено Організацію Об'єднаних Націй (далі — ООН).

До складу ООН увійшли Українська Радянська Соціалістична Республіка (з 24.08.1991 змінено назву на Україна), Союз Радянських

⁴⁶ Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 23 травня 2022 року у справі № 760/5257/22 (кримінальне провадження № 1-кп/760/2024/22). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104432094>

Соціалістичних Республік (з 24.12.1991 змінено назву на Російська Федерація) та ще 49 країн-засновниць, а в подальшому до вказаної міжнародної організації були прийняті інші країни світу.

Відповідно до ч. 4 ст. 2 Статуту ООН, всі Члени ООН утримуються в їх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з Цілями Об'єднаних Націй.

Декларацією Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1981 № 36/103 про недопустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав та резолюціями від 16.12.1970 № 2734 (XXV), що містить Декларацію про зміцнення міжнародної безпеки; від 21.12.1965 № 2131 (XX), що містить Декларацію про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав та обмеження їх суверенітету та від 14.12.1974 № 3314 (XXIX), що містить визначення агресії, встановлено, що ні одна з держав не має право здійснювати інтервенцію чи втручання у будь-якій формі або з будь-якої причини у внутрішні та зовнішні справи інших держав. Закріплено обов'язок держав утримуватися від озброєної інтервенції, підривної діяльності, військової окупації; здійснення сприяння, заохочення чи підтримки сепаратистської діяльності; не допускати на власній території навчання, фінансування та вербовки найманців чи засилання таких найманців на територію іншої держави.

Крім того, у статтях 1–5 Декларації Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974 № 3314 (XXIX) серед іншого визначено, що агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної та політичної незалежності іншої держави; застосування збройної сили державою першою в порушення Статуту ООН є перш за все свідченням акту агресії.

Будь-які перелічені нижче дії, незалежно від оголошення війни, кваліфікуються як акт агресії, зокрема:

- вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або частини її;
- бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;
- блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави;
- напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили, або морські і повітряні флоти іншої держави;

– застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за згодою з приймаючою державою, у порушення умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди;

– засилення державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що носять настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим вище актам.

У преамбулі Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 вказано, що Верховна Рада УРСР проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Відповідно до розділу V Декларації, територія України в існуючих кордонах є недоторканною і не може бути змінена та використана без її згоди.

Незалежність України визнали держави світу, серед яких і Російська Федерація (далі — РФ).

Згідно з п.п. 1, 2 Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994, Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтвердили Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 01.08.1975 поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України, зобов'язались утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН.

31.05.1997 відповідно до положень Статуту ООН і зобов'язань по Заключному акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі, Україна та Російська Федерація уклали Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією (ратифікований Законом України від 14.01.1998 № 13/98-ВР та Федеральним Законом Російської Федерації від 02.03.1999 № 42 ФЗ). Відповідно до ст.ст. 2–3 зазначеного договору, Російська Федерація зобов'язалась поважати територіальну цілісність України, підтвердила непорушність існуючих між ними кордонів та будівництво відносин на основі принципів взаємної поваги суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску, права народів вільно розпоряджатися своєю долею, невтручання у внутрішні справи, додержання

прав людини та основних свобод, співробітництва між державами, сумлінного виконання взятих міжнародних зобов'язань, а також інших загальноновизнаних норм міжнародного права.

Статтями 1–3 Конституції України, яка прийнята Верховною Радою України 28.06.1996, визначено, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Відповідно до ст. 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Статті 3, 27 Конституції України, визначають, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю та ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Відповідно до ст. 33 Конституції України, кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування.

Як зазначено у ст. 1 Закону України «Про оборону України», збройна агресія застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій, зокрема:

- вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;
- блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;
- напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;
- засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної агресії.

Указом Президії Верховної Ради УРСР від 03.07.1954 ратифіковано Женевські конвенції про захист жертв війни від 12.08.1949.

Низку порушень законів та звичаїв війни передбачено додатковими протоколами до Женевських конвенцій від 12.08.1949:

- Додатковий протокол, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08.06.1977 (ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-XI від 18.08.1989);

- Додатковий протокол, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру від 08.06.1977 (ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-XI від 18.08.1989);
- Додатковий протокол про введення додаткової відмітної емблеми у вигляді Червоного хреста і Червоного півмісяця від 08.12.2005 (протокол ратифіковано Законом № 1674-VI від 22.10.2009) та іншими міжнародними договорами.

У порушення законодавства України та вищевказаних норм міжнародного гуманітарного права, які визначають закони та звичаї війни, ОСОБА_10 вчинив кримінальне правопорушення за таких обставин.

Так, 24 лютого 2022 року, о 5 годині, президент Російської Федерації оголосив про рішення розпочати «спеціальну військову операцію в Україні».

Надалі Збройними Силами РФ, що діяли за наказом керівництва РФ та ЗС РФ, здійснено пуск крилатих та балістичних ракет по аеродромах, військових штабах та складах ЗС України, а також підрозділам ЗС та інших військових формувань після чого РФ скоєно вторгнення на територію суверенної держави Україна.

У зв'язку з чим, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.22 № 64/2022, в Україні введено воєнний стан з 05 год 30 хв 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.

24.02.2022 ОСОБА_10, будучи командиром відділення військової частини НОМЕР_1 «АДРЕСА_2» збройних сил РФ, маючи особисту автоматичну вогнепальну зброю, разом з іншими невстановленими досудовим розслідуванням особами, в тому числі військовослужбовцями «13 гвардейского танкового Шепетовского Краснознамённого, орденов Суворова и Кутузова полка» військової частини НОМЕР_1 та керівним складом ЗС РФ, вирушив з м. Грайворон Белгородської області Російської Федерації у напрямку російсько-українського кордону та приблизно о 9 годині ранку цього ж дня перетнув державний кордон України в Сумській області, а тому відповідно до ст. 43 Додаткового протоколу до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, що застосовується до захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977 мав статус комбатанта.

Військова колона з військовослужбовцями РФ, включно із ОСОБА_10, на виконання наказу невстановлених командирів ЗС РФ перетнула державний кордон України, упродовж 24–26.02.2022 та продовжила рух територією України. Під час слідування по маршруту військовослужбовці ЗС РФ на території Сумської області неодноразово потрапляли під обстріли військовослужбовців Збройних Сил України, які виконували свій обов'язок, передбачений ст. 65 Конституції України по захисту незалежності та територіальної цілісності України.

У зв'язку із цими обстрілами невстановленим керівництвом ЗС РФ 27–28 лютого 2022 року у невстановлений слідством час прийнято рішення про формування військової колони ЗС РФ у складі п'яти одиниць техніки, а саме: БМП, автомобіль КАМАЗ, два бензовози та ще одна БМП з особовим складом військовослужбовців ЗС РФ, що вирушила до Російської Федерації. До складу вказаної колони серед інших увійшли військовослужбовці ЗС РФ, а саме: ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, ОСОБА_13 та особа, матеріали відносно якої виділені в окреме провадження (надалі Особа 1).

Приблизно о 08 годині ранку 28.02.2022, з невстановленого досудовим розслідуванням місця, неподалік села Комиші Охтирського району Сумської області, вищевказана колона ЗС РФ вирушила у бік державного кордону України з Російською Федерацією, проїхавши через село Комиші та надалі продовжуючи рух в напрямку смт Чупахівка Охтирського району Сумської області.

Зазначена колона з п'яти одиниць військової техніки ЗС РФ та особовим складом, перебуваючи в смт Чупахівка, рухалась вулицею Леніна, після чого через міст річки Ташань виїхала на вул. Лебединську та продовжили рух в напрямку села Грінченкове Охтирського району Сумської області. Однак, неподалік села Грінченкове вказану колону було розбито Збройними Силами України, внаслідок чого БМП та автомобіль Камаз було знищено.

У зв'язку з цим, близько 15 військовослужбовців ЗС РФ, що лишилися без транспортних засобів для пересування, розділилися на декілька груп, до однієї з яких увійшли 5 військовослужбовців ЗС РФ, а саме: ОСОБА_10, ОСОБА_14, ОСОБА_12, ОСОБА_13 та Особа 1.

Приблизно о 10 год 30 хв на автодорозі між смт Чупахівка та селом Грінченкове, вказаними військовослужбовцями був помічений автомобіль сірого кольору марки Фольксваген «Пассат» (кузов універсал), який рухався їм назустріч зі сторони села Довжик в напрямку села Грінченкове.

У подальшому, коли даний автомобіль порівнявся з військовослужбовцями ЗС РФ, останні, діючи з метою заволодіння цим автомобілем, здійснили ряд пострілів зі своєї автоматичної зброї у бік вказаного автомобіля, в результаті чого пошкодили у ньому кузов, лобове скло та переднє ліве колесо. При цьому, водій зупинився та, з метою збереження власного життя і здоров'я, покинув свій автомобіль, сховавшись на узбіччі з правої сторони дороги.

Після закінчення обстрілу автомобіля п'ять військовослужбовців РФ: ОСОБА_10, ОСОБА_14, ОСОБА_12, ОСОБА_13 та Особа 1 разом зі своєю зброєю, а саме автоматами Калашникова, сіли в нього та розпочали рух в напрямку смт Чупахівка Охтирського району Сумської області.

Рухаючись автомобілем по вулиці Лебединській в смт Чупахівка, у напрямку річки Ташань, зазначені військовослужбовці ЗС РФ біля будинку № 52 на тротуарі побачили цивільну особу громадянина України, місцевого мешканця ОСОБА_15, 1959 року народження, який, не створюючи жодної небезпеки військовослужбовцям РФ, будучи одягнутим у цивільний одяг, не озброєним, повертався з велосипедам до себе додому (АДРЕСА_3) та розмовляв по мобільному телефону.

Хибно вважаючи, що ОСОБА_15 має намір повідомити про їх місцезнаходження, військовослужбовець ЗС РФ Особа 1 надав вказівку ОСОБА_10 вбити вказану цивільну особу.

Відповідно до ст.ст. 50, 51 Додаткового протоколу до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, що застосовується до захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 цивільне населення складається з усіх осіб, які є цивільними особами. Цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи, не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення.

Однак, порушуючи закони та звичаї війни, передбачені Додатковим протоколом до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, що застосовується до захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977, військовослужбовець РФ ОСОБА_10, виконуючи злочинну вказівку Особи 1, матеріали відносно якої виділені в окреме провадження, перебуваючи на задньому лівому сидінні автомобіля Фольксваген «Пассат», сірого кольору, д. н. з. НОМЕР_2, який продовжував свій рух і порівнявся з ОСОБА_15, близько 10 год 55 хв цього ж дня (28.02.2022), усвідомлюючи, що ОСОБА_15 є цивільною особою, не є озброєним, не створює йому загрозу, діючи умисно, здійснив декілька (3–4) прицілних пострілів через відкрите заднє ліве вікно автомобіля зі своєї особистої автоматичної зброї, автомата Калашникова калібру 5,45 мм, у голову потерпілого ОСОБА_15, внаслідок чого останній отримав рану тім'яно-скроневої ділянки зліва, розтрощення кісток склепіння черепа та руйнування головного мозку. Причиною смерті ОСОБА_15 стало вогнепальне поранення голови, яке привело до розтрощення кісток черепа.

Після цього, обвинувачений ОСОБА_10, ОСОБА_14, ОСОБА_12, ОСОБА_13 та Особа 1 продовжили рух автомобілем в напрямку мосту через річку Ташань, рухаючись через який, зустріли автомобіль «ВАЗ 2109» білого кольору, державний номерний знак НОМЕР_3, під керуванням громадянина України ОСОБА_16, який рухався їм назустріч.

У подальшому, обвинувачений ОСОБА_10, ОСОБА_14, ОСОБА_12, ОСОБА_13 та Особа 1, погрожуючи водію застосуванням своєї

автоматичної зброї, близько 11:00 години, заволоділи автомобілем «ВАЗ 2109» та продовжили на ньому рух у бік села Перелут Охтирського району Сумської області, де попали в засідку, організовану місцевими мешканцями — мисливцями, що були озброєні гладкоствольними рушницями. За результатами бою Особу 1 було вбито, а ОСОБА_10, ОСОБА_14, ОСОБА_12 та ОСОБА_13 втекли та зранку 01.03.2022 здалися місцевим мешканцям та доставлені до Охтирського РВП ГУНП в Сумській області.

Допитаний у судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_10 свою вину у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення визнав частково. Під час судового розгляду висловив жаль з приводу вчиненого та вибачився перед потерпілою.

Обвинувачений суду показав, що він є військовослужбовцем РФ за військовою спеціальністю зенітник, має звання «сержант» та обіймає посаду командира відділення. Він був призваний на строкову службу та через 10 місяців підписав контракт. Контракт вирішив підписати, щоб допомагати батькам фінансово, отримував заробітну плату близько 550 дол. США. Обвинувачений зазначив, що під час проходження служби військовослужбовці РФ не вивчають жодних міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють правила та звичаї введення війни, вивчають лише основи статуту. Він знав, що Україна є незалежною державою і розумів, що вторгається на її територію.

ОСОБА_10 також повідомив, що перед вторгненням в Україну військові РФ знаходились в м. Белгороді з 6 по 18 лютого, після чого приїхали до кордону. На кордоні жили з 19 лютого, а 26 лютого командир прийшов з наради, повідомив, що є декілька годин, щоб зібрати всі необхідні речі, отримати сухпайок на 3 доби та патрони, механіки-водії вибудовували колону, в 5 ранку вже рушили до кордону, який перетнули близько о 7–8 год ранку. Коли він намагався дізнатися у командира куди вони рухаються, останній повідомив, що їх завдання доїхати до м. Суми, побути там 3 дні, про бойові дії нічого не зазначав. Обвинувачений не знав, що вони будуть знаходитись на території України більше трьох днів.

27 лютого 2022 року їх батальйонно-тактична група прибула в ліс на місце дислокації. Інженери встановили світло-шумові пастки, а ввечері одна з них спрацювала та військовослужбовці РФ відкрили вогонь в сторону пасток, поранивши своїх військових.

Наступного дня, 28 лютого вранці, вони склали колону з 5 машин: 2 бойові розвідувальні машини (БРМ), 2 паливні машини, 1 медична, щоб вивезти пораниених до Росії, однак через декілька годин колону розбили: знищили першу машину БРМ та другу медичний КАМАЗ та вони почали відступати.

Продовжуючи свої показання, обвинувачений вказав, що під час відступу він побачив, як відкрили вогонь по цивільному автомобілю

«Фольксваген Пассат» сірого кольору. Капітан наказав йому, невідомому військовослужбовцю та ОСОБА_17 пригнати авто до них. Обвинувачений сів за водієм, ОСОБА_18 сів праворуч від обвинуваченого, а невідомий за кермо. Сівши в автомобіль, вони наздогнали колону. Поряд з колоною до них підбіг прапорщик ОСОБА_19 та старший лейтенант Калінін. Прапорщик ОСОБА_19 наказав водієві вийти та сів за кермо. ОСОБА_19 не був його безпосереднім командиром, він з іншого підрозділу, однак обвинувачений його знає. Обвинувачений зазначив, що у відсутності його командира всі обов'язки бере на себе заступник командира взводу, він теж знаходився в колоні, однак в машині його не було, на себе ці обов'язки взяв прапорщик, якому він зобов'язаний був підкорюватись, обстановку він оцінював як бойову.

Коли вони їхали дорогою прапорщик ОСОБА_19 першим побачив цивільного чоловіка, який говорив по телефону, сказав, що чоловік їх здасть, оскільки телефонує військовим ЗСУ для того, щоб всіх схопили та знешкодили, а тому наказав стріляти в нього, але обвинувачений не вистрілив. Потім, невідомий військовий, який сидів праворуч від водія, розвернувся, почав кричати та погрозами наказувати обвинуваченому вистрелити в потерпілого, оскільки знаходився ближче всіх до нього, обґрунтовуючи це тим, що якщо останній не вистрелить, то наражає на небезпеку всю колону. Обвинувачений зазначив, що сприйняв серйозно його слова. Даного військовослужбовця обвинувачений раніше не бачив, військове звання його не знає. Він не зобов'язаний був виконувати наказ особи, яка не є його безпосереднім командиром та не відноситься до його підрозділу, а в автомобілі «Фольксваген» нікого із його прямих командирів не було. Даний військовий тиснув на нього морально, кричав, а тому він, перебуваючи у стресі, виконав відданий наказ стріляти. Обвинувачений визнав, що військовослужбовець не зобов'язаний виконувати явно злочинні накази, яким був наказ стріляти у беззбройну, беззахисну, цивільну людину похилого віку, яка рухається по вулиці та не наражає на будь-яку небезпеку військовослужбовців.

Потерпілого він спочатку не бачив, побачив його тільки тоді, коли вони порівнялись з його велосипедом, і він вистрелив короткою автоматною чергою (3–4 постріли) із закріпленого за ним автомата АК74-М із номером — 8439778, тим самим вбивши його. Після чого вони поїхали далі. Коли вистрілив, цілі вбивати не було, зробив це, щоб від нього відчепилися. Невідомий сказав, щоб обвинувачений не переймався та не думав про скоєне, головне було спасти всіх, хто відступав.

Даючи показання ОСОБА_10 вказав, що коли вбив чоловіка, відчував страх. Він розкаюється у скоєному, визнає вину, розуміє, що потерпіла не зможе його пробачити, однак просить у неї пробачення. Також

ОСОБА_10 пояснив, що коли вперше побачив потерпілого, то розумів, що він є цивільною особою та розумів, що міг діяти по іншому, наприклад, просто налякати. Вважає скоєне не прийнятним та кримінально караним діянням за яке має бути застосована вища міра покарання.

Під час останнього слова ОСОБА_10 зазначив, що щиро кається в тому, що скоїв, нервував, однак, не хотів вбивати, так трапилось.

Також обвинувачений показав, що оскільки у автомобіля «Фольксваген» було пробите переднє ліве колесо та він їхав повільно, вони заволоділи іншим автомобілем — «ВАЗ 2109». Коли проїхали міст то попали в засідку місцевих мешканців, місцеві мисливці вбили водія, з яким він раніше не був знайомий, а машина впала в кювет.

Вчотирьох вони продовжили відступ протягом ночі, а вранці здалися в полон місцевому мешканцю, якому здали своє обмундирування, зброю, броню, каски, жодного спротиву при здачі в полон не чинили. Надалі їх забрали ЗСУ.

Разом з тим, вина обвинуваченого у вчиненні інкримінованого йому злочину підтверджуються також показаннями потерпілої та свідків.

Так, допитана вході судового розгляду потерпіла ОСОБА_7 (дружина загиблого ОСОБА_15) суду показала, що 28.02.2022 зранку її чоловік поїхав оглянути наслідки військових дій які відбулись напередодні у селищі. Коли почула постріли, вийшла до хвіртки і побачила автомобіль сірого кольору, який рухався вздовж дороги, сховалась у двір, але бачила що у автомобілі знаходились військові. На задньому лівому сидінні автомобіля знаходився ОСОБА_10 з автоматом, якого вона впевнено впізнала в судовому засіданні. Через деякий час вона із сусідами на вулиці виявила труп свого чоловіка з черепно-мозковою травмою.

Потерпіла ОСОБА_7 цивільного позову не заявляла але просила призначити обвинуваченому максимальну міру покарання, яка передбачена санкцією ч. 2 ст. 438 Кримінального кодексу України.

Свідок ОСОБА_20, сусід потерпілої, в судовому засіданні повідомив, що 28 лютого 2022 року, приблизно о 10:30 год, він, його батько та двоє сусідів стояли на вулиці біля свого помешкання по АДРЕСА_4.

Через деякий час вони почули автоматні черги. Приблизно через хвилину тридцять побачили автомобіль сірого кольору марки «Фольксваген», що рухався вулицею. Тільки автомобіль виїхав на вулицю, свідок почув коротку автоматну чергу. Після цього, побачив, що з даного автомобіля з лівої сторони, за водієм, був дим від автоматичної зброї, направленої на помешкання, в якому проживали сусіди ОСОБА_21. Після цього, відчуючи загрозу, всі зайшли у двір помешкання.

Також свідок повідомив, що через паркан він побачив як під'їхав автомобіль сірого кольору, в якому з лівої сторони у водія та пасажирів за ним було відсутнє скло, а багажник був відкритий. В автомобілі

знаходилися люди у військовій формі армії РФ. Автомобіль, не зупиняючись, поїхав в центр села.

Вийшовши з двору, він почув крик та плач сусідки ОСОБА_22 та негайно кинувся на допомогу останній. Коли підбіг до неї, побачив, що з лівої сторони дороги, на тротуарі, лежало тіло її чоловіка ОСОБА_15, який лежав на спині з розкинутими руками, біля лівої руки лежав мобільний телефон «Samsung» без відеокамери. Зрозумів, що він був без ознак життя з ушкодженою головою. Пізніше вони занесли тіло у двір. Свідок ОСОБА_20 впевнений, що постріл був зроблений із заднього вікна за водієм автомобіля «Фольксваген».

Із показань свідка ОСОБА_12 встановлено, що він є рядовим за контрактом та перебуває на посаді старшого механіка-водія у військовій частині № НОМЕР_1 четвертої танкової Кантемирівської дивізії Московської області збройних сил РФ.

24.02.2022 вранці, в складі колони військової частини № 32010 першого тактичного батальйону, зі сторони Білгородської області, вони заїхали на територію України та рухалися всю ніч до ранку 26 лютого. В подальшому, колона зупинилася в лісі в формі букви «Г», посередині було поле. Вдень сапери поставили світлошумові розтяжки та попередили про те, що на відстані 30–35 м до лісу не заходити. Вночі, того ж дня, хтось з військовослужбовців, скоріш за все строкової служби, наступив на цю розтяжку, а танкісти ВС РФ зробили декілька пострілів автоматною чергою в тому напрямку. Поранення отримало четверо військовослужбовців, у зв'язку з чим 27 лютого, зранку, було сформовано колону з п'яти машин, яка виїхала до Росії для евакуації поранених. Проїхавши приблизно 20–25 кілометрів, колона була розбита ЗСУ. Всі інші хто вижив з колони почали відступати, розділившись на декілька груп.

Проїхавши приблизно кілометр, побачили, що назустріч їде цивільний автомобіль «Фольксваген» сірого кольору, який було розстріляно та захоплено: ним, обвинуваченим та ще одним солдатом.

В подальшому свідок вказував на те, що до них підбігли старший лейтенант Калінін, прапорщик ОСОБА_19 та ще один незнайомий йому військовослужбовець РФ. Прапорщик, звільнивши рядового, сів за кермо автомобіля, біля нього з правої сторони на пасажирському сидінні сів невідомий свідку військовослужбовець РФ, позаду водія розташувався ОСОБА_23, біля нього з правої сторони сів він сам, а в багажнику розмістився старший лейтенант ОСОБА_24. Після чого вони почали рух в сторону розташування основних сил ВС РФ, які знаходилися біля с. Комиші в лісі.

Проїхавши метрів п'ятсот вони побачили цивільного чоловіка, який розмовляв по телефону. Прапорщик ОСОБА_19 наказав ОСОБА_25 стріляти в цивільного, аргументуючи це тим, що останній може їх здати військовим ЗСУ. Обвинувачений не став виконувати даний наказ. В цей час

повернувся невідомий свідку військовослужбовець РФ, що сидів на передньому сидінні, та наказовим тоном почав кричати на ОСОБА_26, примушуючи виконати наказ, аргументуючи це тим, що їх можуть здати військовим ЗСУ.

Коли вони порівнялися з цивільним, під натиском невідомого військовослужбовця РФ, ОСОБА_23 випустив коротку автоматну чергу в сторону цивільного. Після стрільби машина продовжила рух не зупиняючись.

Після вбивства цивільної особи старший лейтенант запитав їх, навіщо вони це зробили та дав наказ поставити автомати на запобіжники.

З метою найскорішого повернення до місця дислокації, вони примусом заволоділи автомобілем «ВАЗ 2109». Коли проїжджали міст, то попали в засідку місцевих мешканців. Місцеві мисливці вбили водія, а машина впала в озеро.

Вчотирьох вони продовжили відступ протягом ночі, а вранці здалися в полон місцевому мешканцю, якому здали своє обмундирування, зброю, броню, каски, жодного спротиву при здачі в полон не чинили. Надалі їх забрали ЗСУ.

Вина обвинуваченого ОСОБА_10 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 438 Кримінального кодексу України підтверджується дослідженими у судовому засіданні письмовими та речовими доказами, наданими стороною обвинувачення:

- даними протоколу впізнання від 25.04.2022 за участю потерпілої ОСОБА_7, у ході якого остання за фотознімками впізнала ОСОБА_10, як військовослужбовця РФ, який 28.02.2022, приблизно о 11 годині, сидів на лівому задньому сидінні автомобіля сірого кольору, що проїжджав повз її будинок за адресою: АДРЕСА_3 та в руках тримав автомат (т. 1 а. с. 174–176);

- даними протоколу впізнання від 25.04.2022 за участю свідка ОСОБА_27, у ході якого останній за фотознімками впізнав ОСОБА_10, як військовослужбовця РФ, який 28.02.2022 сидів на лівому задньому сидінні автомобіля «Фольксваген», що проїжджав селом Чупахівка в напрямку річки Ташань, при цьому із заднього лівого вікна виглядало дуло автомата (т. 1 а. с. 171–173);

- даними протоколу проведення слідчого експерименту від 25.04.2022 за участю свідків ОСОБА_27, ОСОБА_20, із фототаблицею, в ході якого останні показали місце та обставини вчинення обвинуваченим ОСОБА_10 кримінального правопорушення, а також протиправних дій інших військовослужбовців РФ, що мали місце 28.02.2022 року в селі Чупахівка Охтирського району Сумської області та повністю відповідають фактичним обставинам кримінального правопорушення, встановлених судом (т. 1 а. с. 177–149);

- даними протоколу проведення слідчого експерименту від 30.04.2022 за участю підозрюваного ОСОБА_10, свідка ОСОБА_12, їх захисників та перекладача із фототаблицею, в ході якого вони показали місце та обставини вчинення ОСОБА_10 кримінального правопорушення, зокрема, вбивства потерпілого ОСОБА_15, а також протиправних дій інших військовослужбовців РФ щодо цивільного населення, що мали місце 28.02.2022 року в селі Чупахівка Охтирського району Сумської області та відповідають показанням вказаних учасників процесу в суді (т. 1 а. с. 2204–233);

- даними протоколу проведення слідчого експерименту від 22.04.2022 за участю свідків ОСОБА_28, ОСОБА_29, ОСОБА_30, із фототаблицею, в ході якого останні показали місце та обставини кримінального правопорушення, зокрема затримання озброєних військовослужбовців РФ, поблизу села Перелуг Сумської області, що рухались на автомобілі ВАЗ-2109, із застосуванням власної гладкоствольної зброї 28.02.2022, що також повністю відповідають фактичним обставинам кримінального провадження (т. 2 а. с. 1–25);

- даними актів приймання-передачі зброї, а саме автоматів Калашникова, що були вилучені у затриманих військовослужбовців РФ, серед яких зброя обвинуваченого ОСОБА_10 НОМЕР_4, що є знаряддям вбивства потерпілого ОСОБА_15 (т. 2 а. с. 26, 27);

- даними протоколу огляду автоматів Калашникова від 23.04.2022, виданих свідком ОСОБА_31, з фототаблицею, у ході якого оглянуто автомат з № НОМЕР_5 — знаряддя вбивства потерпілого ОСОБА_15 (т. 2 а. с. 37–48);

- даними протоколу огляду мобільного телефону «Samsung» потерпілого ОСОБА_15 від 30.04.2022, під час якого зафіксований останній його дзвінок о 10 год 50 хв 28.02.2022, тривалістю 3 хв 28 с (т. 2 а. с. 56–59);

- даними відомості про закріплення зброї за військовослужбовцями військової частини НОМЕР_1 ЗС РФ, відповідно до якої за ОСОБА_10 закріплено автомат Калашникова АК-74 № НОМЕР_5, що визнана документом у кримінальному провадженні та оглянута (т. 2 а. с. 288–91);

- висновком судово-медичної експертизи трупа ОСОБА_15 від 03.05.2022 № 166, відповідно до якого на тілі останнього виявлено рану тім'яно-скроневої ділянки зліва, розтрощення кісток склепіння черепа та руйнування головного мозку є небезпечними для життя і мають ознаки тяжких тілесних ушкоджень; причиною смерті ОСОБА_15 стало вогнепальне поранення голови, яке привело до розтрощення кісток черепа. Зазначені ушкодження є вогнепальними могли бути спричинені стрілецькою зброєю (т. 2 а. с. 268–70);

- висновком експерта за результатами проведення судової експертизи зброї від 02.05.2022 № 80/6, відповідно до якого автомат

Калашникова № НОМЕР_5 придатний для здійснення стрільби (т. 2 а. с. 274–81);

- висновком судово-психіатричного експерта № 98 від 03.05.2017 відносно ОСОБА_10, під час проведення експертизи експертам останній надає пояснення про вбивство потерпілого пострілом (т. 2 а. с. 292–95);

- речовими доказами: автоматами Калашникова, що були вилучені у затриманих військовослужбовців РФ, серед яких зброя обвинуваченого ОСОБА_10 НОМЕР_4, що є знаряддям кримінального правопорушення та мобільним телефоном «Samsung» потерпілого ОСОБА_15, які безпосередньо досліджені в судовому засіданні.

Надані та досліджені в судовому засіданні докази суд визнає належними та допустимими. Так, надані суду письмові та речові докази узгоджуються між собою та доповнюють один одного, є такими, що здобуті у відповідності із вимогами закону та доводять вину обвинуваченого.

Судом із формулювання обвинувачення виключені анкетні дані ОСОБА_32, дії якого були об'єднані єдиним спільним умислом із діями обвинуваченого ОСОБА_10 під час вчинення інкримінованого злочину, оскільки під час судового розгляду його особа не встановлена. Разом з тим, це не перешкоджає встановленню об'єктивної істини та винесенню справедливого та обґрунтованого судового рішення в даному кримінальному провадженні, оскільки обвинувачення пред'явлено саме ОСОБА_10.

Згідно зі ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Відповідно до ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

Згідно п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального

правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено згідно закону.

Обвинувальний вирок може бути ухвалений судом лише в тому випадку, коли вина обвинуваченої особи доведена поза розумним сумнівом.

Суд зобов'язаний неухильно дотримуватися вимог Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, тобто з урахуванням рішень Конституційного Суду України та практики Європейського суду з прав людини, ст. 62 Конституції України (презумпція невинуватості) та ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року.

У справах «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року та «Барбера, Мессеґе і Ябардо проти Іспанії» від 06 грудня 1998 року, Європейський Суд вирішив, що «суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності винуватості особи «поза будь-яким розумним сумнівом» і така «доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою» (п. 150, п. 253).

Відповідно до вимог ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України у кримінальному провадженні наряду з іншим підлягають доказуванню: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення.

Як встановлено під час судового розгляду і не заперечується стороною захисту, обвинувачений ОСОБА_10, дійсно, на виконання наказу невідомої йому особи, здійснив декілька пострілів чергою із автоматичної зброї в ОСОБА_15. Внаслідок таких дій одна куля поцілила в голову потерпілого та він помер на місці.

Незважаючи на показання обвинуваченого, що він начебто випадково поцілив у ОСОБА_15, суд дійшов до переконання, що його убивство було здійснене із прямим умислом.

Так, під час судового засідання, надаючи пояснення з приводу обставин події, яка сталася 28 лютого 2022 року, обвинувачений суду показав, що мав змогу не виконувати наказ невідомого та не стріляти в цивільну особу. Невідома особа, яка віддала цей наказ, була без розпізнавальних знаків, які відображають її військове звання, обвинувачений особисто її не знав, наказ був незаконним, а тому він не повинен був його виконувати, однак все ж виконав, щоб від нього відчепилися.

Відповідно до ч. 4 ст. 41 Кримінального кодексу України, особа, що виконала явно кримінально протиправний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу

або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах.

Разом з тим, на переконання суду, розуміючи, що відданий йому наказ є явно злочинним та не бажаючи його виконувати, обвинувачений міг відповісти відмовою Особі 1, що не потягло б для нього жодних негативних наслідків. Крім того, обвинувачений не міг сприймати невідомого як офіцера і, тим більше, як безпосереднього командира, оскільки не знав ні його прізвища, ні військового звання, а наказний тон розмови не є критерієм підпорядкування для військовослужбовців.

Як зазначив обвинувачений, в нього була можливість вийти із автомобіля та відібрати телефон у ОСОБА_15, однак він цього не зробив. Виконуючи злочинний наказ, обвинувачений мав можливість здійснити постріли поруч із ОСОБА_15 та вдати, що не поцілив в потерпілого. Однак цього він також не зробив. Навпаки, навівши автомат на потерпілого, ОСОБА_10 прицільно здійснив 3–4 постріли, з яких одна куля влучила йому в голову, завдавши смерть.

Згідно ч. 22 Постанови № 2 Пленуму ВС України «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003, питання про умисел необхідно вирішувати виходячи із сукупності всіх обставин вчиненого діяння, зокрема, враховувати спосіб, знаряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події.

Поведінка обвинуваченого доводить обставини, що зазначені в обвинувальному акті, а саме те, що ОСОБА_10, здійснюючи постріли в потерпілого, усвідомлював суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачав їх суспільно небезпечні наслідки у виді смерті потерпілого та бажав їх настання. Тобто, виходячи із змісту ч. 2 ст. 24 Кримінального кодексу України, обвинувачений діяв із прямим умислом. Дана обставина доведена в суді та не викликає сумнівів у суду.

Таким чином, суд не довіряє показанням обвинуваченого та відхиляє доводи захисника про те, що ОСОБА_10 не мав наміру вбити цивільну особу, а наказ виконував фактично не з метою позбавити життя цивільного, а формально, сподіваючись на те, що він не влучить.

Суд також відхиляє доводи захисника про те, що відданий обвинуваченому наказ був спрямований не на умисне вбивство безвинної цивільної особи, а на врятування своїх життів.

Як зазначив під час судового розгляду сам обвинувачений, загиблій ОСОБА_15 рухався по краю дороги, розмовляв по телефону та небезпеки військовим Російської Федерації не становив. Цей факт також доводить інша обставина, яку повідомив свідок ОСОБА_12. Даний свідок вказав, що реакція старшого лейтенанта на цю подію була негативною. Після

вбивства він запитав, навіщо вони це зробили і наказав всім поставити автомати на запобіжники щоб запобігти подібним випадкам в майбутньому.

Така поведінка старшого лейтенанта також свідчить про відсутність загрози військовослужбовцям РФ з боку цивільної особи ОСОБА_15.

Відповідно до ст.ст. 50, 51 Додаткового протоколу до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, що застосовується до захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977, цивільне населення складається з усіх осіб, які є цивільними особами. Цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення.

Однак, порушуючи закони та звичаї війни, передбачені Додатковим протоколом до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, військовослужбовець РФ ОСОБА_10, виконуючи злочинну вказівку невідомої йому особи, усвідомлюючи, що ОСОБА_15 є цивільною особою, не є озброєним, не створює йому загрозу, діючи умисно, здійснив декілька (3–4) прицільних пострілів через відкрите заднє ліве вікно автомобіля зі своєї особистої автоматичної зброї, автомата Калашникова, у голову потерпілого ОСОБА_15, внаслідок чого останній отримав рану тім'яно-скроневої ділянки зліва, розтрощення кісток склепіння черепу та руйнування головного мозку. Причиною смерті ОСОБА_15 стало вогнепальне поранення голови.

Виходячи із зазначеного, вина обвинуваченого у вчиненні інкримінованого йому злочину повністю знайшла своє підтвердження під час судового розгляду та не викликає сумнівів у суду.

Таким чином, під час судового засідання встановлено, що ОСОБА_10, будучи військовослужбовцем армії Російської Федерації, вчинив порушення законів і звичаїв війни, що передбачені ч. 2 ст. 51, п. «а» ч. 3 ст. 85 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, яке поєднане з умисним вбивством, тобто вчинив злочин, передбачений ч. 2 ст. 438 Кримінального кодексу України.

Надаючи кримінально-правову оцінку діянням обвинуваченого, суд враховує, що злочин, який вчинив ОСОБА_10 є злочином міжнародного характеру, тобто, суспільно небезпечним умисним діянням, що посягає на міжнародний правопорядок та завдає шкоди мирному співробітництву держав.

Основний перелік міжнародних злочинів містить Статут Нюрнберзького міжнародного трибуналу (Міжнародного воєнного

трибуналу для суду над головними воєнними злочинцями європейських країн осі) 1945 року, у ст. 6 якого йдеться про види даних злочинів, зокрема, про воєнні злочини такі, як порушення законів або звичаїв війни. Вказана класифікація злочинів була відтворена і в Статуті Токійського міжнародного воєнного трибуналу (Міжнародного воєнного трибуналу для Далекого Сходу) 1946 року

Перелік воєнних злочинів і злочинів проти людяності був доповнений чотирма Женевськими конвенціями про захист жертв війни 1949 року і двома Додатковими протоколами до них. До таких злочинів, зокрема, віднесено: посягання на життя, здоров'я, недоторканність особи (вбивства, тортури, тощо)

Перелік воєнних злочинів був конкретизований у Статуті Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії, прийнятому Радою Безпеки ООН 25 травня 1993 року Серед порушень законів та звичаїв війни, зокрема, вказані (ст. 3): напад на незахищені міста, села, житла чи будівлі.

Перелік злочинів проти людяності конкретизований статутами Міжнародних трибуналів для колишньої Югославії та Руанди (утворений Радою Безпеки ООН 8 листопада 1994 року). До їх переліку включені злочини, що вчиняються у рамках широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення коли вони вчиняються у ході збройного конфлікту і спрямовані проти будь-якого цивільного населення (ст. 5 Статуту Міжнародного трибуналу по колишній Югославії): вбивство, знищення, тортури, зґвалтування, тощо.

При призначенні виду та міри покарання обвинуваченому ОСОБА_10 суд враховує: ступінь тяжкості вчиненого злочину (особливо тяжкий злочин), особу винного (військовослужбовця за контрактом армії країни-агресора, сержанта), який розумів, що в складі військового формування вторгається на територію незалежної та суверенної держави.

Суд також враховує вік, стан здоров'я, сімейний та матеріальний стан обвинуваченого, який неодружений, дітей немає, має дохід від проходження військової служби в складі армії країни-агресора РФ.

Оскільки обвинувачений обставини вчинення ним злочину визнав лише частково, у вчиненому щиро не зізнався, намагався приховати від суду дійсні обставини вчинення ним злочину, зокрема прямий умисел на вбивство цивільної особи, суд не може визнати його каяття щирим.

Разом з тим, як стверджує в обвинувальному акті сторона обвинувачення під час досудового розслідування обвинувачений активно сприяв у розкритті злочину.

Таким чином, відповідно до статті 66 Кримінального кодексу України, обставиною, що пом'якшує покарання обвинуваченого суд визнає лише активне сприяння розкриттю злочину.

Обставинами, що обтяжують покарання обвинуваченого, відповідно до статті 67 Кримінального кодексу України, суд визнає вчинення злочину щодо особи похилого віку, оскільки на момент смерті ОСОБА_15 йому було 63 роки та вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (ч. 2 ст. 28 Кримінального кодексу України), оскільки дії обвинуваченого ОСОБА_10 та Особи 1 були поєднані єдиним спільним умислом та спрямовані на порушення законів та звичаїв війни, що поєднані із умисним вбивством.

Враховуючи вищезазначене та те, що злочин вчинений обвинуваченим є злочином проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також те, що світове товариство рішуче засуджує будь-які прояви агресивних дій та війни з боку будь-яких держав і, тим більше, порушення законів і звичаїв їх ведення, оскільки вони становлять величезну небезпеку для світового правопорядку та мирного співіснування людства на планеті, суд не вбачає можливим застосувати покарання ОСОБА_10 у виді позбавлення волі на певний строк.

Зважаючи на встановлені обставини та міру покарання, яку призначає суд, а також те, що ризики, вказані в ухвалі слідчого судді від 04 травня 2022 року, не змінилися та не відпали, суд вважає, що запобігання їм неможливе шляхом застосування іншого запобіжного заходу, аніж тримання під вартою, а тому до набрання вироком законної сили залишає запобіжним заходом обвинуваченому ОСОБА_10 тримання під вартою.

Доля речових доказів по даному провадженню визначається виходячи з положень ст. 100 Кримінального процесуального кодексу України. Витрати, пов'язані із викликом експертів, суд стягує із обвинуваченого.

Виходячи із зазначеного та керуючись ст.ст. 373–376 КПК України, суд, —

УХВАЛИВ:

ОСОБА_10, ІНФОРМАЦІЯ_1, визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 438 Кримінального кодексу України, та призначити йому покарання у виді довічного позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_10 рахувати з 01.03.2022.

Запобіжний захід ОСОБА_10 до набрання вироком законної сили залишити без змін тримання під вартою.

Речові докази:

- п'ять автоматів Калашникова АК-74 з магазинами передати в дохід держави для подальшого їх використання Збройними силами України;

- гільзи у кількості 51 шт. знищити;

- мобільний телефон «Samsung» повернути потерпілій ОСОБА_7.

Стягнути з ОСОБА_10 витрати, пов'язані із залученням експертів для проведення експертиз зброї № 80/6 від 02.05.2022 та № 81/6 від 22.05.2022 в сумі 3775 грн 40 коп. та 21 142 грн 24 коп.

Вирок набирає законної сили через тридцять днів з моменту його проголошення, якщо не буде оскаржений.

Вирок може бути оскаржений до Київського апеляційного суду через Солом'янський районний суд м. Києва протягом тридцяти днів з дня його проголошення, а засудженим, який перебуває під вартою, з моменту вручення йому копії вироку.

Роз'яснити обвинуваченому, захиснику, потерпілій право подати клопотання про помилування, право ознайомитися із журналом судового засідання і подати на нього письмові зауваження. Обвинуваченому роз'яснити право заявляти клопотання про доставку в судові засідання суду апеляційної інстанції.

Копія вироку видається учасникам кримінального провадження відразу після його проголошення.

Головуючий: ОСОБА_1

Судді: ОСОБА_2, ОСОБА_3

2.4. Науково-практичний коментар

Справа щодо росіянина Вадима Шишимаріна становить значний науковий та практичний інтерес насамперед через те, що вона стала одним із перших прикладів застосування українськими судами положень статті 438 Кримінального кодексу України в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Незважаючи на відносно просту фактичну фабулу, дана справа порушує низку складних питань міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та національного кримінального законодавства, пов'язаних із кваліфікацією воєнних злочинів, встановленням зв'язку між діями та збройним конфліктом, а також межами кримінальної відповідальності військовослужбовця за виконання наказу.

Передусім заслуговує на увагу питання правильності кримінально-правової кваліфікації дій обвинуваченого. Суд кваліфікував вчинене за частиною другою статті 438 Кримінального

кодексу України як порушення законів та звичаїв війни (саме така редакція ККУ діяла на момент ухвалення відповідного рішення), поєднане з умисним вбивством⁴⁷. Такий підхід видається обґрунтованим як з точки зору українського кримінального законодавства, так і з позицій міжнародного кримінального права.

На відміну від умисного вбивства, передбаченого статтею 115 Кримінального кодексу України, у даному випадку позбавлення життя людини відбулося в умовах міжнародного збройного конфлікту та було безпосередньо пов'язане з воєнною діяльністю представників держави-агресора. Саме ця обставина надає діянню якісно іншого правового змісту. Об'єктом посягання виступає не лише життя конкретної особи, але й міжнародний правопорядок, що забезпечує захист цивільного населення під час війни.

З точки зору міжнародного гуманітарного права потерпілий беззаперечно користувався статусом цивільної особи. Судом було встановлено, що він не був озброєний, не входив до складу Збройних Сил України чи інших військових формувань, не виконував бойових завдань та не брав безпосередньої участі у воєнних діях. Відповідно до статті 50 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій він підлягав повному захисту як цивільна особа⁴⁸. За таких умов будь-яке навмисне застосування до нього летальної сили суперечило фундаментальному принципу розрізнення між комбатантами та цивільним населенням.

Окремого аналізу потребує питання наявності зв'язку між злочином та міжнародним збройним конфліктом. У сучасному міжнародному кримінальному праві та практиці міжнародних трибуналів такий зв'язок традиційно позначається терміном *nexus*. Саме встановлення *nexus* дозволяє відмежувати воєнний злочин від звичайного кримінального правопорушення, вчиненого

⁴⁷ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

⁴⁸ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

під час війни. У справі Шишимаріна наявність такого зв'язку простежується достатньо чітко.

По-перше, злочин був вчинений військовослужбовцем держави-агресора під час виконання ним завдань у складі військового підрозділу на території України. По-друге, обстановка, у якій відбулося вбивство, була безпосередньо обумовлена бойовими діями та наслідками збройного конфлікту. По-третє, мотив застосування сили був прямо пов'язаний із побоюванням російських військовослужбовців бути виявленими українськими силами оборони. Отже, діяння не лише відбулося під час війни, але й було функціонально пов'язане із веденням воєнних дій, що повністю відповідає підходам, сформульованим у практиці Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії.

Важливим є також питання відповідності кваліфікації положенням Римського статуту Міжнародного кримінального суду⁴⁹. Зміст встановлених судом фактичних обставин свідчить про наявність ознак воєнного злочину, передбаченого статтею 8 Римського статуту, зокрема умисного вбивства осіб, які перебувають під захистом Женевських конвенцій, а також умисного спрямування насильства проти цивільного населення або окремих цивільних осіб. Таким чином, кваліфікація, застосована українським судом, загалом узгоджується з міжнародними стандартами криміналізації воєнних злочинів та не суперечить підходам, які використовуються Міжнародним кримінальним судом.

Не менш важливим аспектом є оцінка доводів сторони захисту щодо виконання обвинуваченим наказу. У міжнародному кримінальному праві давно сформувалося правило, відповідно до якого виконання явно злочинного наказу не звільняє особу від кримінальної відповідальності. Відповідне положення закріплено як у міжнародних правових актах, так і в національному законодавстві України. У справі, що аналізується, суд цілком слушно виходив із того, що наказ про вбивство неозброєного

⁴⁹ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

цивільного чоловіка є очевидно злочинним за своїм змістом. Більше того, сам обвинувачений під час судового розгляду фактично визнав, що усвідомлював цивільний статус потерпілого та розумів неправомірність відданої йому вказівки.

Важливе значення для оцінки справи має аналіз доказової бази, покладеної судом в основу обвинувального вироку. Практика розслідування воєнних злочинів демонструє, що саме доказування нерідко є найбільш складним елементом кримінального переслідування. На відміну від звичайних кримінальних правопорушень, воєнні злочини часто вчиняються в умовах активних бойових дій, обмеженого доступу до місця події, значного часу між вчиненням діяння та проведенням слідчих дій, а також за відсутності можливості оперативного затримання підозрюваних. Саме тому кожне кримінальне провадження щодо воєнного злочину потребує особливо ретельного підходу до формування доказової бази.

У справі Вадима Шишимаріна органу досудового розслідування вдалося сформувати комплекс взаємопов'язаних доказів, які підтверджували як сам факт вчинення злочину, так і безпосередню участь обвинуваченого у його скоєнні. Важливою особливістю цього провадження стало те, що жоден окремий доказ не був єдиною підставою для встановлення винуватості. Навпаки, суд здійснив оцінку всієї сукупності доказів, кожен із яких підтверджував окремі елементи фактичної картини події.

Одне з центральних місць у системі доказування посіли показання потерпілої та свідків. Саме завдяки їхнім поясненням було встановлено обставини перебування російських військовослужбовців у населеному пункті, маршрут їхнього руху, використання захопленого транспортного засобу та момент здійснення пострілів у потерпілого. Особливого значення набув той факт, що показання різних осіб, отримані незалежно одна від одної, загалом збігалися щодо ключових обставин події. Це дозволило суду визнати їх внутрішньо узгодженими та такими, що заслуговують на довіру.

Не менш важливими стали результати проведених впізнань. Свідки впізнали обвинуваченого як військовослужбовця, який

перебував у транспортному засобі під час події. Незважаючи на те, що впізнання традиційно розглядається як доказ, який потребує особливої обережності при оцінці, у даному випадку його значення підсилювалося іншими доказами, які підтверджували присутність обвинуваченого на місці злочину та його участь у подальших подіях.

Важливим елементом доказування стали проведені слідчі експерименти. У сучасній практиці розслідування воєнних злочинів слідчий експеримент нерідко виконує функцію реконструкції події та дозволяє перевірити правдивість пояснень учасників кримінального провадження. У даній справі результати слідчих експериментів підтвердили можливість розвитку подій саме за тим сценарієм, який був встановлений слідством та надалі покладений судом в основу вироку.

Окремо слід відзначити значення експертних досліджень. Судово-медична експертиза дозволила достовірно встановити причину смерті потерпілого, характер отриманих ушкоджень та механізм їх утворення. Водночас балістичні дослідження підтвердили придатність зброї до стрільби та дозволили пов'язати конкретний автомат із обставинами злочину. Подібні докази мають особливу цінність у справах про воєнні злочини, оскільки забезпечують високий рівень об'єктивності та не залежать від суб'єктивного сприйняття очевидців.

Цікавим аспектом даної справи є використання цифрових доказів. Зокрема, під час розслідування було досліджено мобільний телефон загиблого, що дозволило встановити час його останньої телефонної розмови та співвіднести ці дані з іншими доказами у справі. Хоча роль такого доказу не була визначальною для встановлення вини обвинуваченого, він став додатковим елементом підтвердження хронології подій. У сучасних умовах війни саме цифрові докази дедалі частіше набувають важливого значення під час документування воєнних злочинів, особливо з огляду на широке використання мобільних пристроїв, камер відеоспостереження, супутникових знімків та інформації з відкритих джерел.

На окрему увагу заслуговує ставлення суду до пояснень самого обвинуваченого. Хоча Вадим Шишимарін визнав факт здійснення пострілів, він намагався поставити під сумнів наявність умислу на позбавлення життя потерпілого та посилався на психологічний тиск з боку інших військовослужбовців. Суд не відкинув ці пояснення автоматично, а здійснив їх ретельну перевірку шляхом зіставлення з іншими доказами. Саме такий підхід відповідає принципу змагальності та вимогам справедливого судового розгляду.

У підсумку суд дійшов висновку, що зібрані докази є належними, допустимими, достовірними та достатніми для доведення винуватості обвинуваченого поза розумним сумнівом. Застосування саме такого стандарту доказування має принципове значення для розгляду справ про воєнні злочини, оскільки дозволяє забезпечити баланс між необхідністю притягнення винних до відповідальності та дотриманням фундаментальних гарантій справедливого судочинства. У цьому контексті справа Шишимаріна демонструє прагнення українських судів здійснювати кримінальне переслідування воєнних злочинців із дотриманням тих самих стандартів доказування, які застосовуються у практиці міжнародних кримінальних судових установ.

Окремого аналізу потребують процесуальні аспекти даного кримінального провадження. Однією з особливостей розслідування та судового розгляду воєнних злочинів є необхідність одночасного дотримання вимог національного кримінального процесуального законодавства та міжнародних стандартів справедливого судочинства. В умовах широкомасштабної війни суспільство закономірно очікує швидкого та невідворотного покарання винних осіб, однак саме в таких обставинах особливого значення набуває забезпечення прав людини та процесуальних гарантій обвинуваченого. Інакше будь-який вирок ризикує втратити легітимність як у національному, так і в міжнародному вимірі.

У цьому контексті справа Вадима Шишимаріна є показовою. Незважаючи на надзвичайний суспільний резонанс, широкий міжнародний інтерес та очевидний характер злочину,

український суд забезпечив обвинуваченому реалізацію основних процесуальних прав, передбачених як Кримінальним процесуальним кодексом України⁵⁰, так і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод⁵¹. Обвинувачений був забезпечений професійним захистом, перекладачем, мав можливість надавати пояснення, ставити запитання свідкам, висловлювати свою позицію щодо пред'явленого обвинувачення та користуватися іншими процесуальними правами сторони захисту.

Важливою особливістю справи стало те, що судовий розгляд відбувався за особистої участі обвинуваченого. На відміну від значної кількості інших проваджень щодо воєнних злочинів, які розглядаються українськими судами за процедурою спеціального судового провадження (*in absentia*), у даному випадку особа перебувала під контролем українських органів влади та безпосередньо брала участь у судовому процесі. Це дозволило забезпечити повноцінну реалізацію принципів безпосередності та змагальності судового розгляду, а також усунуло низку проблем, які традиційно виникають під час розгляду справ за відсутності обвинуваченого.

Особливий інтерес становить підхід суду до оцінки доводів про виконання наказу. Питання відповідальності військовослужбовця за дії, вчинені на виконання наказу командира, традиційно є одним із найбільш дискусійних як у міжнародному гуманітарному, так і в міжнародному кримінальному праві. Починаючи з Нюрнберзького процесу, міжнародна правова доктрина виходить із того, що сам по собі факт отримання наказу не звільняє особу від відповідальності за вчинення міжнародного злочину, якщо злочинний характер такого наказу був очевидним.

⁵⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

⁵¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР). База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Саме цей підхід знайшов відображення і в аналізованому виroku. Суд фактично застосував універсальний міжнародно-правовий принцип, відповідно до якого наказ про вбивство неозброєної цивільної особи є настільки очевидно протиправним, що будь-який військовослужбовець повинен усвідомлювати його злочинний характер. При цьому суд обґрунтовано звернув увагу не лише на сам зміст наказу, але й на конкретні обставини його виконання. Було встановлено, що потерпілий не становив безпосередньої загрози, не здійснював жодних агресивних дій та мав очевидний цивільний статус. За таких умов посилання на необхідність виконання наказу не могло бути визнане підставою для звільнення від кримінальної відповідальності.

Важливим процесуальним аспектом стала також оцінка судом суб'єктивної сторони злочину. Для кваліфікації умисного вбивства цивільної особи як воєнного злочину недостатньо встановити лише сам факт смерті потерпілого. Необхідно довести, що винна особа усвідомлювала цивільний статус потерпілого та діяла умисно. Аналізуючи показання обвинуваченого, свідків, результати слідчих дій та експертних досліджень, суд дійшов висновку, що обвинувачений розумів характер своїх дій та передбачав наслідки застосування автоматичної зброї щодо беззахисної особи. Такий висновок має принципове значення для практики розслідування воєнних злочинів, оскільки демонструє підхід до доведення психічного ставлення особи до вчиненого діяння в умовах збройного конфлікту.

Не менш важливою є й міжнародна складова цього провадження. Незважаючи на те, що справа розглядалася виключно національним судом, її значення виходить далеко за межі української юрисдикції. Фактично суд продемонстрував здатність національної системи правосуддя самостійно здійснювати ефективно кримінальне переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні воєнних злочинів. Це має безпосередній зв'язок із принципом комплементарності, який лежить в основі діяльності Міжнародного кримінального суду. Відповідно до цього принципу саме національні органи правосуддя несуть первинну

відповідальність за розслідування та судовий розгляд міжнародних злочинів, тоді як міжнародні судові інституції втручаються лише за відсутності належного національного переслідування.

У цьому сенсі справа Шишимаріна стала одним із перших практичних підтверджень того, що українська система кримінальної юстиції здатна реалізовувати міжнародні стандарти розслідування та судового розгляду воєнних злочинів навіть в умовах триваючої широкомасштабної війни. Саме ця обставина надає вирок особливого значення не лише для національної судової практики, але й для формування загальної моделі притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені під час російської агресії проти України.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що справа Вадима Шишимаріна має значення, яке значно перевищує межі конкретного кримінального провадження. Фактично йдеться про один із перших випадків після початку повномасштабного вторгнення російської федерації, коли український суд здійснив комплексне застосування норм міжнародного гуманітарного права при вирішенні питання про індивідуальну кримінальну відповідальність військовослужбовця держави-агресора за вчинення воєнного злочину. Саме тому цей вирок закономірно привернув увагу не лише українських правників, але й міжнародних експертів у сфері міжнародного кримінального права.

Для української судової практики дана справа стала важливим орієнтиром щодо застосування статті 438 Кримінального кодексу України⁵². Протягом багатьох років ця норма використовувалася вкрай обмежено, а національна практика переслідування воєнних злочинів фактично була відсутня. Повномасштабна агресія російської федерації створила принципово нові виклики для української правоохоронної та судової системи, пов'язані з необхідністю документування, розслідування та судового розгляду тисяч епізодів можливих порушень законів та звичаїв війни. У цих

⁵² Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

умовах справа Шишимаріна стала одним із перших прикладів формування нової національної практики притягнення до відповідальності за воєнні злочини.

Водночас значення цього вироку виходить за межі національного кримінального права. Суд фактично продемонстрував можливість безпосереднього використання норм міжнародного гуманітарного права для тлумачення ознак складу злочину, передбаченого статтею 438 Кримінального кодексу України. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародного кримінального правосуддя, в межах яких національні суди дедалі частіше виступають важливими суб'єктами реалізації норм міжнародного права.

Не менш важливим є значення справи для подальшого документування та розслідування злочинів, пов'язаних із російською агресією проти України. Судове рішення продемонструвало, що навіть відносно локальний епізод, пов'язаний із загибеллю однієї цивільної особи, може бути належним чином розслідуваний та оцінений через призму міжнародного гуманітарного права. Відповідно, аналогічні підходи можуть застосовуватися й до значно масштабніших епізодів, пов'язаних із масовими вбивствами цивільного населення, позасудовими стратами, катуваннями та іншими тяжкими порушеннями законів і звичаїв війни.

Особливого значення справа набуває і в контексті діяльності Міжнародного кримінального суду. Хоча провадження щодо Шишимаріна не розглядалося Гаазьким судом, воно фактично стало прикладом практичної реалізації принципу комплементарності. Національні органи України продемонстрували готовність та спроможність самостійно здійснювати ефективне кримінальне переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні воєнних злочинів. Для Міжнародного кримінального суду це має принципове значення, оскільки саме ефективність національних механізмів правосуддя є одним із ключових критеріїв оцінки необхідності міжнародного втручання.

Крім того, дана справа формує важливий доказовий та правозастосовний фундамент для майбутніх кримінальних проваджень

щодо інших військовослужбовців російської федерації. Суд фактично сформулював низку підходів до оцінки доказів, встановлення зв'язку між злочином та збройним конфліктом, визначення статусу потерпілих та застосування концепції явно злочинного наказу. У подальшому ці підходи можуть використовуватися як орієнтир під час розгляду аналогічних категорій справ.

Разом із тим справа Шишимаріна демонструє ще одну важливу особливість сучасного міжнародного кримінального правосуддя. Воєнні злочини вчиняються не лише особами, які займають найвищі посади у військово-політичному керівництві держави. Міжнародне право виходить із принципу індивідуальної кримінальної відповідальності, відповідно до якого кожна особа відповідає за власні дії незалежно від посади, військового звання чи місця у системі командування. Саме тому притягнення до відповідальності безпосереднього виконавця воєнного злочину є важливим елементом забезпечення невідворотності покарання за порушення міжнародного гуманітарного права.

Отже, справа Вадима Шишимаріна стала не лише першим резонансним українським вироком щодо умисного вбивства цивільної особи як воєнного злочину після початку повномасштабної агресії російської федерації, але й важливим етапом становлення сучасної практики застосування міжнародного гуманітарного права в Україні. Її значення полягає у формуванні правових підходів до кваліфікації воєнних злочинів, удосконаленні механізмів їх доказування, зміцненні взаємодії між національним та міжнародним правосуддям, а також утвердженні принципу невідворотності відповідальності за найтяжчі порушення законів та звичаїв війни.

РОЗДІЛ III

ВІДДАННЯ ЗЛОЧИННОГО НАКАЗУ ПРО РОЗСТРІЛ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ

3.1. Міжнародно-правова характеристика віддання злочинного наказу про вчинення воєнного злочину

Серед численних порушень міжнародного гуманітарного права особливе місце займають випадки, коли воєнний злочин є наслідком не спонтанних дій окремого військовослужбовця, а результатом реалізації владного рішення особи, наділеної командними повноваженнями. У таких ситуаціях джерелом суспільної небезпеки виступає не лише безпосереднє застосування насильства, а й використання системи військового підпорядкування для організації або ініціювання міжнародного злочину. Саме тому міжнародне кримінальне право традиційно приділяє особливу увагу питанням відповідальності командирів та інших осіб, які віддають накази на вчинення дій, заборонених законами та звичаями війни.

Сучасна система міжнародного гуманітарного права виходить із того, що військова дисципліна та підпорядкування є необхідними елементами функціонування будь-яких збройних сил. Водночас принцип підлеглості не може використовуватися як інструмент виправдання воєнних злочинів. Навпаки, чим вищим є становище особи у військовій ієрархії, тим більшою є її відповідальність за наслідки прийнятих рішень. Саме тому міжнародне право покладає на командирів не лише обов'язок утримуватися від вчинення міжнародних злочинів особисто, але й обов'язок запобігати їх вчиненню підлеглими.

Витоки сучасної концепції відповідальності за злочинні накази сягають міжнародної практики, сформованої після завершення Другої світової війни. Нюрнберзький міжнародний військовий трибунал одним із перших сформулював принцип,

відповідно до якого особа не звільняється від відповідальності лише з тієї причини, що діяла на виконання наказу або в межах службових повноважень⁵³. Одночасно було визнано, що особи, які віддають злочинні накази, несуть не меншу, а нерідко й більшу відповідальність, ніж їх виконавці. Саме командири визначають цілі, характер та способи застосування сили, а тому здатні суттєво впливати на поведінку підлеглих.

Подальший розвиток зазначені підходи отримали у Женевських конвенціях 1949 року та Додатковому протоколі I 1977 року. Особливе значення мають статті 86 та 87 Додаткового протоколу I, які закріплюють обов'язок командирів запобігати порушенням міжнародного гуманітарного права та вживати необхідних заходів для припинення таких порушень у разі їх виявлення⁵⁴. Вказані положення фактично заклали підґрунтя для сучасної концепції командної відповідальності, яка нині є однією з базових конструкцій міжнародного кримінального права.

Важливий етап розвитку відповідальності командирів пов'язаний із прийняттям Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Відповідно до статті 28 Статуту військовий командир або особа, яка фактично виконує функції командира, може нести кримінальну відповідальність за злочини, вчинені підлеглими силами, якщо він знав або повинен був знати про підготовку чи вчинення таких злочинів та не вжив необхідних заходів для їх запобігання або покарання винних осіб⁵⁵. Водночас міжнародне кримінальне право охоплює не лише випадки бездіяльності командира, але й ситуації, коли він особисто віддає наказ про вчинення міжнародного злочину.

⁵³ International Law Commission. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with Commentaries. Yearbook of the International Law Commission. 1950. Vol. II. New York : United Nations, 1957. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf

⁵⁴ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

⁵⁵ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

Особливу небезпеку становлять накази, спрямовані проти цивільного населення. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права цивільні особи користуються загальним захистом від наслідків воєнних дій та не можуть бути об'єктом нападів. Тому будь-який наказ, змістом якого є умисне позбавлення життя цивільної особи, є очевидно незаконним незалежно від воєнної обстановки, характеру конфлікту чи мотивів особи, яка його віддає.

Протиправність такого наказу є настільки очевидною, що вона не потребує спеціальних юридичних знань для її усвідомлення.

У міжнародній практиці неодноразово наголошувалося, що відповідальність за віддання злочинного наказу має самостійне значення. Воєнний злочин у таких випадках починається не в момент натискання на спусковий гачок, а значно раніше — у момент прийняття рішення про застосування забороненого насильства щодо осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. Саме тому міжнародні трибунали традиційно приділяють значну увагу встановленню ролі командирів, керівників та інших осіб, які здійснювали управління злочинною діяльністю або сприяли її реалізації шляхом віддання наказів.

Особливого значення зазначені положення набули у контексті міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією російської федерації проти України. Під час розслідування численних епізодів загибелі цивільного населення українські правоохоронні органи неодноразово стикалися з ситуаціями, коли злочинні дії безпосередніх виконавців були результатом наказів, відданих командирами різного рівня. У таких випадках ефективне кримінальне переслідування вимагає встановлення не лише особи, яка безпосередньо застосувала насильство, але й особи, яка прийняла рішення про його застосування та використала систему військового підпорядкування для реалізації злочинного наміру.

Важливо підкреслити, що міжнародне кримінальне право розглядає віддання злочинного наказу не лише як спосіб співучасті у воєнному злочині, але і як самостійну форму

протиправної поведінки. Такий підхід зумовлений особливою роллю командирів та інших осіб, які здійснюють управління військовими формуваннями. На відміну від безпосереднього виконавця, який реалізує злочинний намір у конкретній ситуації, особа, що віддає наказ, фактично створює умови для вчинення злочину, визначає його мету, обирає об'єкт посягання та використовує надані їй владні повноваження для залучення інших осіб до протиправної діяльності. Саме тому міжнародне право традиційно розглядає організаторів та ініціаторів міжнародних злочинів як одну з найбільш небезпечних категорій правопорушників.

Захист цивільних осіб є фундаментальною метою міжнародного гуманітарного права, а тому будь-яке навмисне рішення про застосування смертельного насильства щодо цивільних суперечить самій природі права збройних конфліктів. Якщо безпосередній виконавець у певних випадках може діяти під впливом страху, дезорієнтації або психологічного тиску бойової обстановки, то особа, яка віддає наказ, зазвичай перебуває у значно більш контрольованих умовах та має ширші можливості для оцінки правових наслідків своїх рішень.

Саме тому міжнародні судові інституції послідовно виходять із того, що наказ про вбивство цивільної особи належить до категорії явно злочинних наказів. Його незаконність є настільки очевидною, що не потребує спеціального юридичного аналізу чи додаткових роз'яснень. У таких випадках міжнародне право покладає відповідальність як на особу, яка віддала наказ, так і на особу, яка його виконала. Більше того, у багатьох випадках роль організатора або командира визнається більш суспільно небезпечною, оскільки саме він ініціює механізм вчинення злочину та використовує систему підпорядкування для реалізації злочинного наміру.

Особливої актуальності зазначені положення набули після початку широкомасштабної агресії російської федерації проти України. Матеріали українських правоохоронних органів, міжнародних організацій та правозахисних інституцій свідчать про

численні випадки загибелі цивільного населення за обставин, які вказують на наявність ознак цілеспрямованих або свідомо санкціонованих дій представників російських збройних формувань. Результати міжнародних розслідувань дозволяють зробити висновок, що значна частина таких злочинів не могла бути наслідком виключно індивідуальної ініціативи окремих військовослужбовців.

Показовими у цьому контексті є висновки Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, яка після деокупації Київської, Чернігівської та Сумської областей задокументувала численні випадки свавільних страт цивільних осіб, позасудових убивств та нападів на окремих цивільних осіб. Під час проведення розслідувань були встановлені факти, які свідчили про системність окремих епізодів насильства та наявність ознак координованої поведінки військовослужбовців держави-агресора. Висновки міжнародних експертів неодноразово акцентували увагу на необхідності встановлення не лише безпосередніх виконавців таких злочинів, але й осіб, які приймали рішення про їх вчинення або сприяли їх реалізації⁵⁶.

Аналогічні висновки містяться у звітах міжнародних правозахисних організацій. Зокрема, Human Rights Watch у своїх дослідженнях подій на окупованих територіях України фіксувала випадки позасудових страт, незаконних затримань, катувань та інших тяжких порушень міжнародного гуманітарного права. Характер задокументованих епізодів свідчив про ознаки системності окремих порушень та дозволяв ставити питання про можливу відповідальність не лише безпосередніх виконавців, а й осіб, які віддавали злочинні накази або санкціонували застосування насильства щодо цивільного населення⁵⁷.

⁵⁶ Killings of civilians: summary executions and attacks on individual civilians in Kyiv, Chernihiv, and Sumy regions in the context of the Russian Federation's armed attack against Ukraine (24 February – 6 April 2022). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). 7 December 2022. URL: <https://ukraine.un.org/en/210727-killings-civilians-summary-executions-and-attacks-individual-civilians-kyiv-chernihiv-and>

⁵⁷ Ukraine: Executions, Torture During Russian Occupation. Human Rights Watch. 18 May 2022. URL: <https://www.hrw.org/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation>

Водночас практика розслідування воєнних злочинів свідчить, що доведення факту віддання злочинного наказу нерідко є значно складнішим завданням, ніж встановлення дій безпосереднього виконавця. Командири рідко фіксують подібні накази у письмовій формі, а значна частина розпоряджень віддається усно або передається через проміжні ланки управління. Саме тому під час документування таких злочинів особливого значення набувають показання свідків, перехоплені переговори, цифрові докази, аналіз структури підпорядкування та інші непрямі докази, які дозволяють реконструювати процес прийняття рішень у межах військової організації.

У цьому контексті кримінальне провадження, яке аналізується у даному розділі, становить особливий інтерес для науки та практики. Воно дозволяє дослідити механізм кримінальної відповідальності не лише безпосереднього виконавця воєнного злочину, а й особи, яка використала своє службове становище та владні повноваження для організації вбивства цивільних осіб. Саме тому дана справа є важливим прикладом реалізації одного з фундаментальних принципів міжнародного кримінального права — принципу індивідуальної відповідальності кожного учасника злочинного механізму незалежно від його місця у військовій ієрархії.

В українському кримінальному законодавстві відповідальність за віддання злочинних наказів у сфері міжнародного гуманітарного права отримала безпосереднє нормативне закріплення у статті 438 Кримінального кодексу України⁵⁸. На відміну від багатьох інших складів злочинів, законодавець прямо відніс до кримінально караних діянь не лише безпосереднє вчинення порушень законів та звичаїв війни, але й віддання наказу про вчинення таких дій. Подібний підхід цілком відповідає міжнародним стандартам криміналізації воєнних злочинів та відображає розуміння того, що суспільна небезпека міжнародного

⁵⁸ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

злочину нерідко виникає саме на етапі прийняття управлінського рішення про його вчинення.

Особливість конструкції статті 438 Кримінального кодексу України полягає в тому, що кримінальна відповідальність може наставати незалежно від того, чи брав командир безпосередню участь у подальшій реалізації злочинного наказу. Вирішальне значення має сам факт використання владних або службових повноважень для організації поведінки, яка суперечить законам та звичаям війни. Таким чином, особа відповідає не лише за власні дії, але й за створення умов для вчинення міжнародного злочину іншими особами.

Водночас під час правозастосування виникає необхідність чіткого розмежування між правомірним бойовим наказом та наказом, який має явно злочинний характер. Міжнародне гуманітарне право не заперечує право командира віддавати накази щодо застосування сили проти законних військових цілей. Однак межі такого права визначаються нормами міжнародного права. Будь-яке розпорядження, спрямоване на вбивство цивільних осіб, катування, депортацію населення, використання цивільних як живого щита або інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, втрачає ознаки законного військового наказу та набуває характеру міжнародного злочину.

У науковій літературі справедливо звертається увага на те, що злочинний наказ є одним із найбільш небезпечних проявів воєнної злочинності саме через здатність породжувати множинність злочинних наслідків. Один наказ командира може призвести до загибелі значної кількості цивільних осіб, масштабних руйнувань або інших тяжких наслідків, які значно перевищують масштаби індивідуальної злочинної поведінки окремого виконавця (...). Саме тому міжнародне кримінальне право традиційно приділяє підвищену увагу встановленню ролі осіб, які приймали рішення про застосування незаконного насильства.

В умовах міжнародного збройного конфлікту між російською федерацією та Україною проблема кримінальної відповідальності за віддання злочинних наказів набуває особливої

актуальності. Значна кількість задокументованих воєнних злочинів свідчить про необхідність встановлення не лише конкретних виконавців, але й командирів, керівників та інших осіб, які приймали рішення щодо застосування насильства до цивільного населення. Лише комплексне дослідження всієї системи прийняття рішень дозволяє забезпечити реалізацію одного з основоположних принципів міжнародного кримінального права — невідворотності відповідальності для всіх осіб, причетних до вчинення міжнародного злочину.

Саме кризь призму зазначених міжнародно-правових та кримінально-правових підходів становить інтерес кримінальне провадження у справі № 953/7767/22, в якому предметом судового розгляду стало віддання військовим командиром наказу про розстріл цивільних осіб під час окупації території України. Аналіз фактичних обставин цієї справи дозволяє дослідити особливості кримінальної відповідальності організатора воєнного злочину та простежити механізм реалізації злочинного наказу в умовах міжнародного збройного конфлікту.

3.2. Фактичні обставини кримінального провадження

24 лютого 2022 року, у перший день повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, підрозділи Збройних Сил рф здійснили просування у напрямку міста Харкова з території Белгородської області російської федерації. Одним із підрозділів, залучених до проведення наступальної операції, була батальйонно-тактична група 25-ї окремої мотострілецької бригади 6-ї загальновійськової армії Західного військового округу Збройних Сил рф. Командування зазначеною групою здійснював заступник командира бригади з військово-політичної роботи Зеленов Євгеній Олександрович, який, як встановлено судом, мав повноваження щодо віддання обов'язкових для виконання наказів підлеглому особовому складу.

Після незаконного перетину державного кордону України підрозділ під командуванням Зеленова прибув до околиць Харкова та зайняв позиції в районі перехрестя вулиці Леся Сердюка та Кільцевої дороги. За допомогою броньованої техніки та особового складу російські військовослужбовці перекрили рух транспорту на зазначеній ділянці дороги, створивши фактичний блокпост на одному з напрямків виїзду цивільного населення з міста.

У цей час дорогою продовжували рухатися мирні мешканці, які намагалися залишити небезпечний район або повернутися до місць свого проживання. Цивільні особи не були озброєні, не брали участі у бойових діях та не становили жодної військової загрози для російського підрозділу. Окремі громадяни висловлювали невдоволення перекриттям дороги та просили надати можливість безпечно проїхати через зайняту військовими ділянку.

Як встановив суд, саме за цих обставин Зеленов, усвідомлюючи міжнародний характер збройного конфлікту, будучи обізнаним зі статусом цивільних осіб та вимогами міжнародного гуманітарного права щодо їх захисту, віддав підлеглим військовослужбовцям наказ відкрити вогонь на ураження по цивільних особах та транспортних засобах, у яких вони перебували. Мотивом таких дій суд визнав бажання залякати цивільне населення та примусити його до безумовного виконання вимог російських військовослужбовців.

На виконання отриманого наказу підлеглі Зеленова відкрили вогонь зі стрілецької зброї по цивільних автомобілях та особах, які перебували поблизу місця блокування дороги. Водночас частина військовослужбовців російського підрозділу усвідомила явно злочинний характер отриманого наказу та намагалася допомогти цивільному населенню залишити небезпечну територію. Окремі військовослужбовці виводили людей із транспортних засобів, радили їм сховатися та намагалися захистити їх від обстрілу.

Саме в цей період потерпіла Кароліна Перліфон разом зі своєю матір'ю опинилася в зоні ведення вогню. Намагаючись урятуватися від обстрілу, вони залишили автомобіль та сховалися

неподалік місця події. Однак обстріл тривав, унаслідок чого мати потерпілої отримала смертельне вогнепальне поранення голови та загинула на місці. Також внаслідок виконання злочинного наказу поранення отримали інші цивільні особи, зокрема Віталій Сахнов та Тетяна Скрипник, які перебували на зазначеній ділянці дороги під час обстрілу.

Протягом досудового розслідування правоохоронними органами було проведено значний комплекс слідчих та процесуальних дій, спрямованих на встановлення механізму вчинення злочину, кола причетних осіб та ролі кожного з учасників подій. Особливу складність розслідування становила необхідність доведення не лише самого факту застосування зброї щодо цивільного населення, але й безпосередньої причетності командира підрозділу до прийняття рішення про відкриття вогню.

Під час судового розгляду були досліджені показання потерпілих Кароліни Перліфон, Віталія Сахнова, Тетяни Скрипник та Ігоря Перліфона, які детально описали обставини перебування на місці події, дії військовослужбовців російської федерації та наслідки обстрілу для цивільного населення. Їх показання були послідовними, взаємоузгодженими та в основних деталях підтверджувалися іншими доказами, дослідженими судом.

Істотне значення для встановлення фактичних обставин мали результати оглядів місця події, висновки судово-медичних експертиз, матеріали слідчих експериментів, а також інші документи, отримані під час досудового розслідування. Сукупність зібраних доказів дозволила відтворити послідовність подій та встановити причинно-наслідковий зв'язок між відданим наказом і наслідками, які настали для потерпілих.

Особливу увагу суд приділив встановленню характеру самого наказу. Під час розгляду справи було з'ясовано, що цивільні особи не здійснювали жодних дій, які могли б бути розцінені як безпосередня участь у воєнних діях або створення загрози російському підрозділу. Потерпілі не мали зброї, не координували дії українських військових та не вчиняли будь-яких дій, які могли б виправдати застосування до них летальної сили.

За таких обставин наказ про відкриття вогню не мав жодного військового виправдання та суперечив основоположним принципам міжнародного гуманітарного права.

Важливим елементом доказування стало також дослідження службового становища Зеленова та його фактичних повноважень у структурі підрозділу. Судом було встановлено, що він мав реальну можливість віддавати накази особовому складу та впливати на поведінку підлеглих військовослужбовців. Саме використання цих владних повноважень стало одним із ключових факторів, які дозволили кваліфікувати його дії не як випадкову участь у подіях, а як свідоме використання механізму військового підпорядкування для організації протиправного насильства щодо цивільного населення.

Під час судового розгляду окремо досліджувалося питання усвідомлення обвинуваченим характеру своїх дій та можливих наслідків відданого наказу. Суд дійшов висновку, що Зеленов як кадровий військовослужбовець, який займав керівну посаду в структурі Збройних Сил російської федерації, не міг не розуміти міжнародно-правового статусу цивільних осіб та заборони нападів на них. Більше того, обстановка, за якої віддавався наказ, виключала можливість помилки щодо характеру об'єкта посягання, оскільки цивільний статус потерпілих був очевидним для всіх присутніх.

Оцінюючи всі докази у їх сукупності, суд дійшов висновку, що вина обвинуваченого у відданні злочинного наказу доведена поза розумним сумнівом. Встановлені обставини свідчили про те, що застосування зброї до цивільних осіб стало не наслідком самостійних рішень окремих військовослужбовців, а результатом реалізації рішення командира, який використав свої службові повноваження для вчинення діяння, забороненого міжнародним гуманітарним правом.

Таким чином, фактичні обставини кримінального провадження дозволили суду дійти висновку про наявність у діях Зеленова всіх необхідних ознак воєнного злочину, пов'язаного з відданням наказу про вчинення дій, що порушують закони та звичаї війни. Встановлені під час судового розгляду факти

стали підставою для ухвалення обвинувального вироку та сформували один із перших в Україні прикладів притягнення до кримінальної відповідальності командира за використання системи військового підпорядкування для організації насильства щодо цивільного населення під час міжнародного збройного конфлікту.

3.3. Вирок суду

Справа № 953/7767/22
н/п 1-кп/953/393/24

ВИРОК ІМЕНЕМ УКРАЇНИ⁵⁹

«30» квітня 2024 р.

м. Харків

Київський районний суд м. Харкова у складі:
головуючого — судді ОСОБА_1,
суддів — ОСОБА_2, ОСОБА_3,
при секретарі судового засідання — ОСОБА_4,
розглянувши у відкритому судовому засіданні в м. Харкові обвинувальний акт у кримінальному провадженні внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 22022220000001536 від 26.05.2022 року за обвинуваченням:

ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця м. Лікіно-Дулево Московської області РФ, громадянина РФ, із вищою освітою, одруженого, який має на утриманні дітей 2006 року народження, 2008 р. н. та 2015 р. н., заступника командира з військово політичної роботи 25 окремої мотострілецької бригади 6 загальновійськової армії Західного військового округу ЗС РФ (військова частина НОМЕР_1), зареєстрованого за адресою: АДРЕСА_1, проживаючого за адресою: АДРЕСА_2, раніше не судимого, у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 438 КК України,
за участю сторін кримінального провадження:
прокурора — ОСОБА_6, ОСОБА_7,
захисника — адвоката ОСОБА_8,

⁵⁹ Вирок Київського районного суду м. Харкова від 30 квітня 2024 року у справі № 953/7767/22 (кримінальне провадження № 1-кп/953/393/24). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118781560>

ВСТАНОВИВ:

Громадянин Російської Федерації ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, який не пізніше як з 2018 року проходить військову службу за контрактом у ЗС РФ та з 2018 року на посаді заступника командира з військово-політичної роботи ІНФОРМАЦІЯ_2 (військова частина НОМЕР_1), віддав наказ про вчинення дій, які порушують закони і звичаї війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, поєднані з умисним вбивством.

Так, у зв'язку із повномасштабним військовим вторгненням в Україну, за невстановлених обставин у період 22–23 лютого 2022 року ОСОБА_5 призначено командиром однієї з батальйонно-тактичних груп (БТГр), до складу якої входили військовослужбовці ЗС РФ.

Згідно зі службовими документами, у підпорядкуванні ОСОБА_5, як командира БТГр, знаходились, зокрема, військовослужбовці військової частини НОМЕР_1 із відповідним озброєнням та військовою технікою.

Так, з метою реалізації злочинного плану керівництва РФ щодо ведення агресивної війни проти України, в період часу не пізніше 23.02.2022 військовослужбовці військової частини НОМЕР_1 ЗС РФ прибули до Белгородської області РФ, де отримали інформацію про підготовку повномасштабного військового вторгнення до України.

24.02.2022 ОСОБА_5, діючи відповідно до розробленого керівництвом ЗС РФ плану ведення агресивної війни, віддав наказ про перетин державного кордону України підпорядкованими військовослужбовцями військової частини НОМЕР_1 у складі батальйонно-тактичної групи.

Далі, у період до 09 години 00 хвилин 24.02.2022 року окремі сили вказаної БТГр у кількості 15 військовослужбовців ЗС РФ, трьох броньованих автомобілів і одного танку під командуванням ОСОБА_5, діючи на виконання плану ведення агресивної війни проти України, з метою порушення територіальної цілісності та недоторканності України, прибули з наявним озброєнням до перехрестя вулиці Леся Сердюка та Кільцевої дороги у м. Харкові.

У той же період часу ОСОБА_5, переслідуючи мету зайняття вигідної позиції, надав команду підпорядкованим військовослужбовцям ЗС РФ на перекриття Кільцевої дороги м. Харкова наявними засобами: броньованими автомобілями та військовою технікою, що було виконано.

При цьому, цивільним особам, які рухалися автомобільним транспортом по вказаному шляху, було наказано розвернутися та залишити вказане місце. Отримавши вказаний наказ, цивільні особи, які рухалися по Кільцевій дорозі, почали висловлювати своє невдоволення та просили надати їм можливість проїхати кільцевою дорогою для виїзду у безпечну місцевість.

У подальшому, ОСОБА_5 розуміючи, що між РФ і Україною триває міжнародний збройний конфлікт, у якому він бере безпосередню участь, будучи обізнаним з нормами міжнародного гуманітарного права та тим, що цивільні особи перебувають під захистом та не повинні бути об'єктом нападів, діючи умисно, усвідомлюючи явну злочинність власних дій та передбачаючи їх тяжкі наслідки у вигляді поранення і загибелі цивільних осіб та бажаючи їх настання, розуміючи, що він порушує вимоги міжнародного гуманітарного права, а саме ст. 51 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року, з мотивів помсти цивільним особам за невиконання вказівок військовослужбовців ЗС РФ та метою залякати цивільних осіб і домогтися безумовного виконання відданих їм вказівок, приблизно о 09 годині 00 хвилин 24.02.2022, перебуваючи на перехресті вулиць Леся Сердюка та Кільцевої дороги м. Харкова, віддав підлеглим військовослужбовцям військової частини НОМЕР_1 ЗС РФ наказ відкрити вогонь на ураження із стрілецької зброї по присутнім цивільним особам та транспортним засобам, де також перебували цивільні особи.

На виконання указанного протиправного наказу ОСОБА_5 підпорядковані йому військовослужбовці військової частини НОМЕР_1 ЗС РФ відкрили вогонь із стрілецької зброї по цивільним особам, у тому числі, які знаходились в автомобілях.

Незважаючи на відкриття вогню по цивільним, та не погоджуючись виконувати заздальгідь незаконний наказ ОСОБА_5, військовослужбовці вказаної військової частини ЗС РФ ОСОБА_9 та ОСОБА_10 вирішили надати допомогу цивільному населенню, шляхом поради залишити їх транспортні засоби та ухилитися від пострілів.

Так, 24.02.2022, перебуваючи на перехресті вулиць Леся Сердюка та Кільцевої дороги м. Харкова приблизно о 09 годині 00 хвилин, ОСОБА_11 та ОСОБА_12, побачивши, що військовослужбовці ЗС РФ відкрили вогонь по не менше 10 транспортним засобам, у яких знаходились цивільні особи, скориставшись допомогою військовослужбовців ВС РФ ОСОБА_9 та ОСОБА_13, вибігли з автомобіля «Mazda 323» та сховались неподалік від місця події за смітковими баками, однак, побачивши їх, військовослужбовці ЗС РФ продовжили вести прицільний вогонь по ним, внаслідок чого громадянка України ОСОБА_11, ІНФОРМАЦІЯ_3, та громадянин РФ ОСОБА_10 отримали вогнепальні поранення, від яких настала їх смерть, а громадянин РФ ОСОБА_9 — вогнепальне поранення двох нижніх кінцівок.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи № 10-12/1967-Дм/22 від 06.07.2022, причиною смерті ОСОБА_11 стало сліпе проникаюче вогнепальне кульове поранення голови, яке за своїм обсягом є несумісним з життям.

Окрім цього, 24.02.2022 близько 10 години 00 хвилин, знаходячись по вул. Леся Сердюка в бік виїзду з міста Харкова у власному автомобілі «Volkswagen Golf» разом з ОСОБА_14 та ОСОБА_15, від осколків стрілецької зброї, яку застосували військовослужбовці ЗС РФ, громадянин України ОСОБА_16, ІНФОРМАЦІЯ_4, отримав вогнепальне проникаюче сліпе поранення грудної клітини справа з наскрізним пораненням правої легені, що підтверджено висновком експерта ХОБСМЕ № 09-619/2022 від 24.06.2022.

Крім цього, 24.02.2022 близько 10 години 00 хвилин, знаходячись по вул. Леся Сердюка в бік виїзду з міста Харкова, від осколків стрілецької зброї, яку застосували військовослужбовці ЗС РФ, громадянка України ОСОБА_17, ІНФОРМАЦІЯ_5, отримала поранення м'яких тканин правої гомілки, що підтверджено висновком судово-медичної експеризи № 09-618/2022 від 24.06.2022.

Обвинувачений ОСОБА_5, будучи обізнаними, що відносно нього розпочато кримінальне провадження, та перебування його в розшуку та, а також про те, що відносно нього винесено повідомлення про підозру, із спрямуванням обвинувального акту до суду, в судові засідання не з'явився, хоча належним чином був сповіщений про день та час судового розгляду. Повістки про виклик обвинуваченого ОСОБА_5, а також інформація про процесуальні документи надсилались та публікувались відповідно до вимог ст. 323 КПК України

Наявні у справі документи свідчать про відмову ОСОБА_5, належним чином повідомленого про проведення відносно нього досудового розслідування та здійснення судового розгляду, від користування своїм правом предстати перед судом та захищати себе безпосередньо в суді, а так само свідчать про його намір ухилитися від кримінальної відповідальності за вчинений злочин.

Суд оцінює ухилення обвинуваченого від правосуддя як реалізацію останнім його невід'ємного права на свободу від самовинувачення чи самовикриття (п.п. «г» п. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 63 Конституції України), як одну з ключових гарантій презумпції невинуватості.

З огляду на зазначене, ухвалою колегії суддів Київського районного суду м. Харкова від 03.04.2023 року по справі № 953/7767/23 постановлено про здійснення судового провадження з розгляду обвинувального акту у кримінальному провадженні № 22022220000001536 від 26.05.2022 за обвинуваченням ОСОБА_5 у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 438 КК України, у спеціальному судовому провадженні за відсутності обвинуваченого (in absentia) (т. 1, а. с. 147).

Судовий розгляд по кримінальному провадженню здійснювався за відсутності обвинуваченого (in absentia) ОСОБА_5, який показань

суду не надав, будь-яких клопотань від останнього на адресу суду також не надходило.

Кримінальне провадження здійснювалось за обов'язковою участю захисника ОСОБА_8, участь якого була забезпечена державою з Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Харківській та Луганській областях (т. 1, а. с. 244).

Захисник ОСОБА_8, який представляє інтереси обвинуваченого ОСОБА_5, у судовому засіданні не заперечував щодо розгляду даної справи в порядку спеціального судового провадження.

Захисник належним чином приймав участь у реалізації права на захист обвинуваченого під час судового розгляду: приймав активну участь у допиті потерпілих та свідків, заявляв клопотання та у судових дебатах висловив свою позицію щодо дотримання стороною обвинувачення та судом процесуальних та конституційних прав обвинуваченого при розгляді кримінального провадження за правилами спеціального судового провадження. З урахуванням обставин справи, особи обвинуваченого ОСОБА_5, просив виправдати обвинуваченого з підстав не доведення його винуватості у інкримінованому йому злочині. Зазначив, що під час судового розгляду стороною обвинувачення не доведено, що саме його підзахисним було віддано наказ здійснювати постріли по цивільному населенню, можливо це були дії військовослужбовців РФ, яких не встановлено, та вони здійснювали постріли на власний розсуд.

Відповідно до ч. 2 ст. 7 КПК України, зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом.

Отже, кримінальне провадження за відсутності обвинувачених повинно відповідати, у тому числі таким загальним засадам судочинства, як законність, рівність перед законом і судом, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини тощо (п.п. 2, 3, 10 ч. 1 ст. 7 КПК України).

Зважаючи на специфіку спеціального судового провадження, суд, зберігаючи неупередженість та безсторонність, надає особливого значення охороні прав та законних інтересів обвинуваченого як учасника кримінального провадження, яке відбувається за його відсутності, забезпеченню повного та неупередженого судового розгляду з тим, щоб до обвинуваченого була застосована належна правова процедура в контексті приписів ст. 2 КПК України з дотриманням загальних засад кримінального провадження, з урахуванням особливостей, встановлених виключно законом.

Винуватість ОСОБА_5 у скоєнні інкримінованого злочину, передбаченого ст. 438 ч. 2 КК України, за обставин, які встановлені під час судового

розгляду підтверджується доказами, безпосередньо дослідженими судом в ході судового розгляду кримінального провадження, а саме:

– показаннями потерпілого ОСОБА_18, який в судовому засіданні пояснив, що 24 лютого 2022 року перебував у відрядженні біля міста Одеса, працював водієм мережі аптек «911», перевозив медичні препарати. Близько 04 години ранку йому зателефонувала дружина ОСОБА_11 та зазначила, що обстрілюють військову частину, яка знаходиться неподалік від їх будинку. Він порадив їй залишатись вдома та нікуди не виходити. Близько 06 години ранку постріли припинились. Дружина йому зазначила про необхідність поїхати у місто Харків, купити харчі. Дружина разом з дочкою близько 09 години ранку поїхали у місто, зняли грошові кошти, купили харчі, а коли поверталися назад додому близько 11 години йому зателефонувала донька та повідомила, що по ним здійснюють постріли російські солдати. Військовослужбовці ЗС РФ в той час перебували на Кільцевій дорозі міста Харкова. Його дружина з донькою їхали зі сторони Північної Салтівки, перебували на перехресті вулиць Леся Сердюка та Кільцевої дороги м. Харкова, після пострілів, які були в їх сторону, вони вибігли з автомобіля «Mazda 323» та сховались неподалік від місця події за сміттєвими баками, однак, по ним продовжували стріляти, двоє з військовослужбовців РФ зрозумівши, що ведуться постріли по цивільних, та які перебували недалеко від того місця, де були його донька з дружиною, намагались їм допомогти, прикривали їх від пострілів, сховавши за блок. Однак дружина була між блоком та сміттєвим баком та отримала кульове поранення в ділянку голови, від якого померла. Один з військовослужбовців РФ також загинув від пострілу, інший отримав кульове поранення нижніх кінцівок. Їх не зупиняли, по ним відразу вели прицільний вогонь. Через хвилин 30 після цих подій донька побігла до автівки та забрала з собою пораненого військовослужбовця РФ, поїхала в сторону 602 мікрорайону, викликала швидку, яка його потім забрала. Чи перебували поряд інші автомобілі, донька йому не повідомляла. Він приїхав додому о 01 годині ночі 25.02.2022 року. Потім деякий час виїхати з дому було неможливо, тіло дружини забрати не було можливості, забрали лише 09.05.2022 року. Впізнав дружину по фото за зовнішніми ознаками. Поховали дружину на Люботинському кладовищі;

– показаннями потерпілої ОСОБА_17, яка в судовому засіданні пояснила, що 24.02.2022 року вона їхала на потязі з м. Миргорода, де перебувала на реабілітації до м. Харкова, були вибухи. Близько 10 години приїхали до Харкова. Потім знайшла перевізника, їхали біля станції метро Барабашова, висадили жінку та поїхали далі, вона сиділа в середині маршрутки, було близько 11 осіб. Потім по дорозі по вул. Леся Сердюка в бік виїзду з міста Харкова побачила заправку, за нею стояв танк, бачила

військових, приналежність яких визначити не може. Відбувся спалах та вона відчула біль у правій нозі, автомобіль качнуло, водій розвернувся та поїхав назад, доїхали до супермаркету, викликали швидку, її забрали до лікарні, яка знаходилась на Павловому Полі. Отримала поранення ноги з множинними осколками, три осколки залишилися. На військових бачила камуфляжну форму, вони перебували на відстані до 400 метрів;

– показаннями потерпілого ОСОБА_16, який в судовому засіданні пояснив, що 24.02.2022 року вранці перебували з дружиною вдома, у с. Великі Проходи Дергачівського району Харківської області, було дуже гучно, зателефонував товаришу та поїхали забрати доньку дружини, яка перебувала у м. Харкові. Забрали доньку ближче до 10 години 00 хвилин, поверталися назад додому. По дорозі відремонтував колесо та поїхав через Північну Салтівку до кільцевої дороги, доїжджаючи до світлофора на перехрестя по вул. Леся Сердюка в бік виїзду з міста Харкова, його дружина сказала, що по ним стріляють. Перед ним був вантажний автомобіль. Потім він отримав поранення під праву руку, хто стріляв, він не бачив, солдат та техніку не бачив. Водій автомобіля, який їхав попереду нього, після вибуху вискочив з автомобіля. Від даного вибуху було пошкоджено лобове скло його автомобіля. Про здійснення пострілів військовими йому відомо зі слів його дружини, яка їх бачила, та які лежали у траві по ходу руху їх транспортного засобу та здійснювали постріли. Місцевість на даному відрізку дороги не рівнинна, а попереду було підвищення, тому місце, де вони перебували було нижче та добре оглядалось військовими. Після отримання поранення він розвернув транспортний засіб та поїхав в сторону 602 мікрорайону, за кермом втратив свідомість та скоїв зіткнення з зупинкою. Після зіткнення автомобіль зупинився, підбігли чоловіки, заглушили мотор. Поряд проїжджала швидка, яка його забрала до лікарні та йому врятували життя;

– показаннями свідка ОСОБА_14, яка в судовому засіданні пояснила, що 24.02.2022 року вранці перебували з чоловіком ОСОБА_16 вдома, у с. Великі Проходи, Дергачівського району Харківської області, було дуже гучно, поїхали забрати її доньку, яка жила у Харкові. Забрали доньку, повертались додому ближче до 10 години 00 хвилин. Її чоловік був за кермом, поїхав через Північну салтівку до кільцевої дороги, доїжджаючи до світлофора та перехрестя по вул. Леся Сердюка в бік виїзду з міста Харкова, вона почула звук наче каміння летить з під колес. На перехресті з правої сторони був військовий, який здійснював постріли з автомату в їх сторону. Військовий перебував на відстані до 100 метрів, форма була зеленого кольору, не однотонна. Направляв автомат в їх сторону. Коли підїхали до перехрестя вже була автоматна черга, відволіклась на неї, а в цей час чоловік отримав поранення. Перед ними був вантажний автомобіль, фургон, перед фургоном був ще один автомобіль. На кільцевій

дорозі був військовий автомобіль, військові, які стріляли, були поряд з ним на траві. Приналежність військових визначити не може, оскільки не розуміє відмінності у формі. Після отримання поранення чоловік сказав їй зафіксувати час, розвернув транспортний засіб та поїхав у напрямку до міста, за кермом втратив свідомість, скоїв зіткнення з зупинкою. Підбігли люди, чоловіки заглушили мотор, повз проїжджала швидка, яку зупинили та забрали її чоловіка до лікарні;

– показаннями свідка ОСОБА_9, допитаного відповідно до ст. 225 КПК України за участю перекладача ОСОБА_23, захисника ОСОБА_24, захисника ОСОБА_5 — адвоката ОСОБА_25, який пояснив, що 24.02.2022 року о 10:00 годині він у складі 25 мотострілкової бригади, військової частини НОМЕР_1, перетнули кордон України, їхали зі сторони Белгорода до м. Харкова. Головним був замполіт ОСОБА_5, він віддавав накази. Коли прибули до окружної дороги м. Харкова, ОСОБА_5 віддав наказ перекрити дорогу. Вони їхали на камазах та танках, їх кількість становила 22 чоловіка. Військові виконали наказ, перекрили рух на окружній дорозі, все це відбувалось близько 11 години. По дорозі їхали цивільні, мирні люди, після дій щодо перекриття дороги люди стали підходити до них та висловлювати незадоволення їх діями. Вони, як солдати відправили людей до керівництва, тобто до ОСОБА_5. Потім вони від ОСОБА_5 отримали наказ стріляти по мирним людям, спочатку вони здійснювали постріли у повітря, потім почали стріляти біля ніг, стріляли з АК 74, також з кулемету, потім він з лейтенантом ОСОБА_26 перебіг через дорогу метрів за 30 від військових з його бригади та почав захищати мирних людей, від дій військових РФ, жінку із чоловіком вони сховали до окопу, по дорозі їхала жінка із дочкою на машині, вони їх витягли з автомобілю, перемістили до себе у сховище з блоків біля гаражу, ОСОБА_5 побачив їх, зрозумів що вони допомагають цивільним, та віддав наказ стріляти по них, після чого по мирним було відкрито вогонь. ОСОБА_26 та мати тієї дівчини отримали поранення, від яких загинули. Вони з дівчиною заховались за гаражем, його поранили у ноги. Поранення він отримав від пострілів, здійснених військовими з його підрозділу, за наказом ОСОБА_5. Вони дочекалися припинення перестрілки, приблизно пів години. Дівчина, яка перебувала поряд, коли стихли постріли, забрала у вбитій мами ключі від автомобілю, допомогла йому сісти в автомобіль та поїхали звідти. Потім дівчина викликала швидку допомогу, через метрів 600 підїхала машина швидкої допомоги та забрала його до лікарні. Інших людей він не бачив, він впізнав по фото замполіта 25 мотострілкової бригади, військової частини НОМЕР_1 ОСОБА_5, який надавав наказ стріляти по цивільним. Зауваження до осіб, які здійснюють досудове розслідування у кримінальному провадженні, він не має, тиску на нього здійснено не було.

Згідно з відповіддю за підписом секретаря Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими № 18-1332вих-23 від 04.09.2023 військовополонений ворог ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_11 року переданий державі-агресору 29.10.2022 року.

Викладаючи показання, суд зазначає, що КПК України не передбачає обов'язку суду дослівно викладати у ньому показання свідків. Таке джерело доказів суд відображає в тому обсязі, який необхідний для встановлення істини у кримінальному провадженні (постанова ВС від 14 грудня 2022 року у справі № 754/10882/17).

Потерпіла ОСОБА_12 в судові засідання не з'являлась, про дату, місце та час судового розгляду була повідомлена належним чином, до суду нею було подано заяву, в якій просила проводити підготовче судові засідання за її відсутності. Клопотань про забезпечення участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду від потерпілої ОСОБА_12 не надходило. В подальшому у зв'язку з її не прибуттям та перебуванням за межами країни, враховуючи думку учасників кримінального провадження, судом ухвалено рішення про проведення судового розгляду за відсутності потерпілої.

Аналізуючи свідчення потерпілих, свідків, які були допитані під час судового розгляду, суд розцінює їх показання як правдиві, оскільки вони стабільні, узгоджуються між собою, перед допитом особи попереджались про кримінальну відповідальність за завідоме неправдиві показання. Крім того, свідчення потерпілих та свідків відповідають іншим доказам, а саме: даним протоколів огляду місця події, протоколу огляду трупа, протоколу слідчого експерименту, протоколам пред'явлення особи для впізнання, висновками експертиз, іншим дослідженим в судовому засіданні доказам, які підтверджують винуватість ОСОБА_5, у скоєнні кримінального правопорушення при обставинах, визнаних судом встановленими, та викладених у вирокі, а саме:

– даними, що містяться у повідомленні Заступника начальника ГВ ЗНД УСБУ в Харківській області полковника ОСОБА_27, відповідно до змісту якого наявна інформація свідчить про ознаки вчинення протиправної діяльності громадянином РФ ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_6 (паспорт громадянина РФ серія номер НОМЕР_2, страховий номер індивідуального особового рахунку (рос. СНИЛС) громадянина РФ серія номер НОМЕР_3, місце реєстрації та мешкання: (АДРЕСА_3), зареєстрований Email: ІНФОРМАЦІЯ_7, телефони НОМЕР_4, НОМЕР_5. Місце проходження служби: вч НОМЕР_6, АДРЕСА_4 інженерно-саперна бригада, посада — заступник командира бригади, звання — підполковник), під час проведення повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України. Так, наявні дані свідчать, що 24.02.2022 близько 9:00 ОСОБА_5 перебував у передовій групі військових РФ, яка після початку повномасштабного

вторгнення, незаконно перетнувши державний кордон України зі сторони Белгородської області РФ через населений пункт с. Циркуни прибула для блокування м. Харкова та зупинилась на перехресті по вул. Леся Сердюка м. Харків та кільцевої дороги. Вказаною групою військових РФ, до якої входило близько 15 військових РФ та 3-й броньований автомобіль і 1 танк, за командою ОСОБА_5 як заступника командира бригади було повністю заблоковано виїзд з м. Харкова. Отримані дані свідчать, що під час наближення цивільних громадян України на автотранспорті до новоствореного за командою ОСОБА_5 блокпосту, зазначеною групою військових РФ без попередження наводилась зброя на цивільних та здійснювались не прицільні постріли для унеможливлення проїзду через блокпост. В подальшому, близько 10:00 за безпосередньою вказівкою ОСОБА_5 військовими РФ відкрито вогонь на ураження по всіх, хто потрапляв в поле зору, цивільних громадян, які були як пішки так і на автомобілях. Внаслідок чого, окремі громадяни України отримали поранення та загинули. Зокрема, за наявними даними, внаслідок вказаних протиправних дій військових РФ загинула громадянка України ОСОБА_11 (ІНФОРМАЦІЯ_3 зареєстрована за адресою: АДРЕСА_5), крім того, поранення отримали громадяни України ОСОБА_16 (48 років), ОСОБА_17 (60 років). Встановлено, що ОСОБА_28 16 грудня 1993 року розпочав військову службу у складі повітряно-десантної дивізії, у 1994 р. ніс службу на території Чечні. У 2000 році закінчив РВВДКУ ім. генерала армії ОСОБА_29. У тому ж році направлений до Абхазії. У 2008 році брав участь у війні РФ проти Грузії на посаді начальника штаба батальйону. У 2014 році брав участь в анексії території АР Крим та м. Севастополь («обеспечивал безопасность проведения референдума в Крыму»). У 2016 році вступив до Академії Міністерства оборони РФ, яку закінчив у 2018 році та був призначений на посаду заступника командира 1-ої гвардійської інженерно-саперної бригади з військово-політичної роботи. Також, у березні 2022 року в ЗМІ РФ неодноразово поширювалась інформація про досягнення ОСОБА_5 під час повномасштабного вторгнення в АДРЕСА_6. Таким чином, в діях ОСОБА_5 вбачаються ознаки вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 438 КК України (Т. 2 а. с. 5–6);

– даними листа від 10.05.2022 року на виконання доручення у кримінальному провадженні № 2202222000000020, відповідно до якого проведено слідчі (розшукові) дії, спрямовані на встановлення осіб, причетних до вказаного кримінального правопорушення, за результатами проведення комплексу вказаних заходів встановлено одного з офіцерів з числа керівного складу Збройних Сил Російської Федерації, який приймає участь у веденні агресивної війни проти України на території Харківської області у період з 24.02.2022. Цим офіцером є ОСОБА_5 (рос. ОСОБА_30), ІНФОРМАЦІЯ_1, паспорт громадянина РФ НОМЕР_2, СНИЛС НОМЕР_3.

Наявну інформацію відносно ОСОБА_5, а також його фотографію сформовано в окрему довідку, яка додається на 3 арк. (Т. 2 а. с. 13–17);

– даними протоколу огляду від 17.06.2022 року, відповідно до якого начальником 3 відділення слідчого відділу Управління СБ України в Харківській області підполковником юстиції ОСОБА_31 у кримінальному провадженні № 22022220000001536 від 26.05.2022, у приміщенні службового кабінету проведено огляд оптичного диску DVD-R, на який записані відеозаписи, надані потерпілою ОСОБА_12, ІНФОРМАЦІЯ_8, через додаток «WhatsApp». Під час перегляду інформації, що міститься на вказаному диску, встановлено наявність файлів під назвами: WhatsAppImage2022-06-17 at 13.32.35 (I). формат «jpeg»; WhatsAppImage 2022-06-17 at 1.3.32.35. формат «jpeg»; WhatsAppVideo 2022-06-17 at 13.32.07, формат «MP4»; WhatsAppVideo 2022-06-17 at 13.32.17, формат «MP4»; WhatsAppVideo 2022-06-17 at 13.32.18. формат «MP4»; WhatsAppVideo 2022-06-17 at 13.32.35. формат «MP4». Файли формату «jpeg» є зображеннями із наданням ОСОБА_12 слідчому відеозаписів. Далі здійснено почергове відтворення перелічених відео файлів формату «MP4» та встановлено, що на них містяться відеозаписи, зроблені ОСОБА_12 щодо подій 24.02.2022 в районі АДРЕСА_7, на відео зображено, як потерпіла намагається зберегти життя, переховуючись між металевою спорудою та забором, чути здійснення пострілів, також нею зафіксовано на відео, як поряд з нею перебувають без ознак життя її мама ОСОБА_11 та російський військовий, відеофайли відтворювались під час судового розгляду (Т. 2 а. с. 17–18);

– даними протоколу проведення слідчого експерименту з додатками від 09.11.2022 року за участю ОСОБА_12, відповідно до якого на місцевості в районі вул. Леся Сердюка та кільцевої дороги м. Харкова ОСОБА_12 розповіла про обставини, які відбувались 24.02.2022 року. Вранці вона разом з матір'ю ОСОБА_11, після того як почались обстріли, поїхали з місця їх проживання с. Бобровка до м. Харкова, щоб придбати продукти харчування та зняти готівкові кошти. Після виконання запланованих дій повертались додому. Їхали на автомобілі «Mazda» червоного кольору по АДРЕСА_8. Під час руху по їх автомобілю здійснювались постріли зі сторони кільцевої дороги. Кулі влучили в асфальт перед автомобілем, її мати, яка була за кермом, повернула на вулицю Вінниченка вліво, по ходу руху, під горку, проїхала невелику відстань та зупинилась біля воріт приватного будинку. Хто саме здійснював постріли, вона не бачила, постріли були зі сторони кільцевої дороги, де перебували військові, вдягнуті у форму російського зразка з георгіївськими стрічками, вони тримали автомати, націлені у сторону м. Харкова та автомобіля, в якому перебували вони з мамою. Потім до їх автомобіля підійшли двоє російських військових, один офіцер, інший солдат,

сказали, що перебувати в автомобілі небезпечно та потрібно покинути транспортний засіб і сховатись. ОСОБА_12 на місцевості показала залізну будку поряд з бетонними блоками, де вони сховались, також до них підійшли двоє військових, по ним почалась вестись стрільба. Військові кричали в сторону, звідки стріляли, щоб припинили вести вогонь, бо тут свої. Однак постріли продовжувались, військові між собою обговорювали, чому по ним також стріляють. Через постріли її мати отримала поранення в руку та закричала, військовий придавив її до землі і в цей момент отримав поранення шиї, після чого захрипів. Інший військовий, також отримав поранення ніг і почав непритомніти. Після цього її мама отримала поранення в голову. Вона дочекалась припинення вогню, перебуваючи між металевою спорудою та забором, добралась до автомобілю, побачила, що один з військових, який їм допомагав, живий та просив допомоги. Вона затянула його на заднє сидіння автомобілю та поїхала у зворотньому напрямку по вул. Вінниченка, на вул. Леся Сердюка до магазинів АТБ та КЛАСС. Тіло її мами та іншого військового залишилось біля забору та залізної будки. Зазначила, що знімала події в інстаграм. На перехресті також перебував танк, розпізнавальні знаки якого не пам'ятає. Документи, зброю, мобільний телефон російського військового, якого вона вивезла та передала лікарям, віддала батьку в с. Бобровка, а він в безрезні представникам ЗСУ під час евакуації населення із села. Відеофайл, на якому зафіксовано проведення слідчого експерименту, було відтворено під час судового розгляду (т. 2 а. с. 19–24, 29);

– даними протоколу тимчасового доступу до речей і документів від 21 жовтня 2022 року, відповідно до якого, на підставі ухвали слідчого судді від 21 жовтня 2022 року здійснено тимчасовий доступ до документів, оригіналів документів кримінального провадження № 22022220000000020 від 24.02.2022, а саме до: доручення оперативному підрозділу від 06.04.2022; відповіді ГВ КІБ УСБУ в Харківській області від 10.05.2022 із додатками; відповіді військової частини НОМЕР_7 за № 222/100/431 від 10.05.2022; протоколу допиту свідка ОСОБА_9 від 02.04.2022 із оптичними дисками; заяви ОСОБА_9 від 07.04.2022 із довідкою спеціаліста щодо проведення дослідження з використанням поліграфа; протоколу допиту свідка ОСОБА_32 від 11.04.2022; протоколу допиту свідка ОСОБА_33 від 11.05.2022; протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_9 особи для впізнання по фотознімкам від 04.05.2022; протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_9 особи для впізнання по фотознімкам від 20.05.2022; протоколу допиту свідка ОСОБА_9 від 13.06.2022; протоколу допиту як свідка ОСОБА_34 від 25.05.2022; протоколу допиту як свідка ОСОБА_35 від 25.05.2022; протоколу допиту свідка ОСОБА_9 від 02.04.2022; протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_9 особи для впізнання по фотографіям від 04.05.2022; протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_36 особи

для впізнання по фотографіям від 16.05.2022; протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_37 особи для впізнання по фотографіям від 16.05.2022; протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_9 особи для впізнання по фотографіям від 20.05.2022; протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_9 особи для впізнання по фотографіям від 21.05.2022; протоколу допиту свідка ОСОБА_12 від 20.04.2022; рапорту слідчого СВ УСБУ в Харківській обл. від 17.06.2022 із додатками; запиту до ХОБСМЕ від 30.06.2022; висновку експерта ХОБСМЕ № 10-12/1967-Дм/22 від 06.07.2022 із супровідним листом та металевим фрагментом, з можливістю їх вилучення (т. 2 а. с. 227–28);

- даними протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_36 особи для впізнання по фотознімками від 16.05.2022 року, відповідно до якого свідок з представлених йому фотографій за зовнішніми ознаками та рисами обличчя впізнав чоловіка під № 3, як ОСОБА_5, який обіймав посаду заступника командира бригади НОМЕР_8 окремої мотострілецької бригади військова частина НОМЕР_1 АДРЕСА_7 по політично-виховній роботі, призначений приблизно в січні 2022 року, якого бачив під час навчань в січні-лютому 2022 року. Відповідно до довідки до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками, на фотознімку під № 3 зображений ОСОБА_5 (Т. 2 а. с. 30–32);

- даними протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_9 особи для впізнання по фотознімкам від 21.05.2022 року, відповідно до якого свідок з представлених йому фотографій за зовнішніми ознаками та рисами обличчя впізнав чоловіка під № 3, як ОСОБА_5, який обіймав посаду заступника командира бригади НОМЕР_8 окремої мотострілецької бригади військова частина НОМЕР_1 АДРЕСА_7 по політично-виховній роботі, призначений приблизно в січні 2022 року, який 24.02.2022 року близько 10 години ранку віддав наказ стріляти по мирним громадянам внаслідок чого загинула жінка. Відповідно до довідки до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками, на фотознімку під № 3 зображений ОСОБА_5 (Т. 2 а. с. 33–35);

- даними протоколу пред'явлення свідку ОСОБА_37 особи для впізнання по фотознімками від 16.05.2022 року, відповідно до якого свідок з представлених йому фотографій за зовнішніми ознаками та рисами обличчя впізнав чоловіка під № 3, як ОСОБА_5, який обіймав посаду заступника командира бригади НОМЕР_8 окремої мотострілецької бригади військова частина НОМЕР_1 АДРЕСА_7 по політично-виховній роботі, призначений приблизно в січні 2022 року, якого бачив під час навчань в січні-лютому 2022 року. Відповідно до довідки до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками, на фотознімку під № 3 зображений ОСОБА_5 (Т. 2 а. с. 36–38);

- даними відповіді завідуючого відділом судово-медичної експертизи трупів ОСОБА_38 від 20.06.2022 року № 02-06/495, відповідно до якої

на запит № 70/6-КП1536/3 від 16.06.2022 про надання інформації щодо надходження до Бюро трупа ОСОБА_11, 1970 р. н., повідомляють наступне, що 09 травня 2022 року у відділі судово-медичної експертизи трупів за номером № 10-12/1967-Дм/22 зареєстрований труп невідомої жінки, яка була знайдена на перехресті вулиць Леся Сердюка та кільцевої автодороги міста Харкова, закопаною в ґрунті, була одягнена в куртку блакитного кольору та брюки блакитного кольору. Причиною смерті невідомої жінки стало проникаюче сліпе вогнепальне кульове поранення голови. За фактом виявлення трупа слідчим СВ ХРУП № 1 ГУНП в Харківській області ОСОБА_39 було призначено судово-медичну експертизу, яка наразі триває. Поховання трупа невідомої жінки було здійснене за рахунок бюджетних коштів комунальним підприємством «Ритуал» Харківської міської ради 23 травня 2022 року на кладовищі № 18 (Т. 2 а. с. 261);

– даними відповіді завідуючого відділом судово-медичної експертизи трупів ОСОБА_38 від 06.07.2022 року № 02-06/604 відповідно до якої, на запит від 23.06.2022 р. № 70/6-КП1536/7 про надання інформації щодо надходження до Бюро трупа військовослужбовця ЗС РФ ОСОБА_26 повідомляє наступне. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 205 від 05 березня 2022 року, Харківське обласне бюро судово-медичної експертизи було визначено пунктом збору та тимчасового зберігання тіл (останків) загиблих військовослужбовців збройних сил Російської Федерації. Судово-медична експертиза таких трупів, станом на теперішній час, в КЗОЗ ХОБСМЕ не проводиться. 09 травня 2022 року до ХОБСМЕ для тимчасового зберігання був доставлений труп військовослужбовця ЗС РФ ОСОБА_26, який був забраний з моргу 16 травня 2022 року. Інформацією про умови, місце та час виявлення вказаного трупа, а також його місцезнаходження станом на теперішній час Харківське обласне бюро судово-медичної експертизи не володіє. Одночасно з трупом ОСОБА_26 09.05.2022 р. до відділу судово-медичної експертизи трупів був доставлений труп невідомої жінки, яка була знайдена на перехресті вулиць Леся Сердюка та кільцевої автодороги міста Харкова, закопаною в ґрунті, була одягнена в куртку блакитного кольору та штани блакитного кольору, зареєстрована в морзі за номером № 10-12/1967-Дм/22 (Т. 2 а. с. 262);

– даними протоколу пред'явлення потерпілому ОСОБА_18 трупу для впізнання за фотознімками від 23.06.2022 року, відповідно до якого потерпілий впізнав свою дружину ОСОБА_11, ІНФОРМАЦІЯ_3, за зовнішніми ознаками та рисами тіла, рисами обличчя, кольором волосся, з фототаблицею до нього (Т. 2 а. с. 263–69);

– даними висновку судово-медичної експертизи трупу невідомої жінки від 06.07.2022 року № 10-12/1967-Дм/22, за підсумками якої на підставі даних судово-медичної експертизи трупа невідомої жінки проведена в обсязі зовнішнього огляду з частковим внутрішнім дослідженням

судово-медичним експертом ОСОБА_40, з урахуванням відомих обставин («В період з 24.02.2022 по 10.05.2022 року окупаційними збройними силами РФ здійснено обстріл території, розташованої за адресою АДРЕСА_7, на перехресті з трасою Київ-Довжанський, внаслідок чого загинула невстановлена особа жіночої статі»), прийшов до наступних підсумків: труп невідомої жінки на момент проведення судово-медичної експертизи 12 травня 2022 року знаходився в стані виражених пізніх трупних змін у вигляді муміфікації покрівів тіла та повного гнильного руйнування головного мозку з м'якими мозковими оболонками. Окрім того, накладення ґрунту на всіх шарах одягу та заповнення ґрунтом природних отворів може свідчити про те, що труп жінки був вилучений з ґрунту (що також підтверджують відомості, отримані від бригади, яка доставила труп до моргу: «була закопана в ґрунті»). З огляду на це, смерть жінки могла настати не менш ніж за 2 місяці до виявлення її трупа. При експертизі трупа невідомої жінки встановлене одне сліпе поранення голови від вхідної рани в лобній області справа, що проникає в порожнину черепа з формуванням дірчастого перелому луски лобної кістки справа, з ушкодженням за ходом ранового каналу оболонок та речовини головного мозку, закінчується сліпо в лівій півкулі мозку, де знайдений деформований фрагмент металу циліндричної форми, з утворенням осколкового перелому лівої очної ямки та крововиливами в м'які покриви голови з боку їх внутрішньої поверхні. Вказана травма утворилась зажиттєво, безпосередньо перед настанням смерті жінки, на користь чого свідчить наявність крововиливів в речовину головного мозку за ходом ранового каналу. Беручи до уваги характер рани на лобі справа (округла форма, дрібнофестончасті краї, наявність дефекту тканини), характер дірчастого перелому в проекції рани та вигляд зі фрагменту, який був знайдений в товщі мозкової речовини за ходом ранового каналу, вважав, що поранення голови у невідомої жінки виникло від пробивної дії снаряду (кулі), що володіє високою кінетичною енергією, внаслідок пострілу з вогнепальної зброї. Встановити дистанцію пострілу за наявними судово-медичними даними не вийшло за можливе через виразні пізні трупні зміни, але не виключно, що постріл був здійснений з невеликої дистанції. Причиною смерті невідомої жінки стало сліпе проникаюче вогнепальне кульове поранення голови, яке за своїм обсягом є несумісним з життям. За ступенем тяжкості вказане поранення має ознаки тяжких тілесних ушкоджень за критерієм небезпеки для життя, згідно з пп. 4.8, 2.1.3. Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом МОЗ України від 17.01.95 № 6. Окрім того, при судово-медичній експертизі трупа невідомої жінки виявлений відкритий перелом правої променевої кістки; за наявними судово-медичними

даними встановити механізм утворення та зажиттєвість цього ушкодження не виявляється за можливе. При судово-токсикологічній експертизі крові трупа невідомої громадянки виявлений етиловий спирт в кількості 0,86 % (Т. 2 а. с. 271–73);

– даними постанови про визнання речовими доказами від 21.10.2022 року, відповідно до якої слідчий слідчого відділу УСБУ в Харківській області у кримінальному провадженні № 22022220000001536 від 26.05.2022, 06.07.2022 супровідним листом від ХОБСМБ отримав висновок експерта щодо причини смерті ОСОБА_11 разом із фрагментом металу, вилученим із її черепної порожнини. 21.10.2022 на підставі ухвали слідчого судді проведено тимчасовий доступ до речей і документів, в ході чого вилучено висновок експерта та вказаний фрагмент металу. 21.10.2022 проведено огляд наданих ХОБСМЕ речей і документів, в ході чого встановлено, що це є деформований фрагмент металу циліндричної форми довжиною 1.5 см діаметром від 0,4 см (в деформованій частіші) до 0.7 см, який визнано речовим доказом (Т. 2 а. с. 272–74);

– даними медичної документації потерпілого ОСОБА_16, відповідно до якої встановлено, що 24.02.2022 року його було госпіталізовано з вогнепальним пораненням грудної клітини, він перебував на стаціонарному лікуванні з 24.02.2022 року до 05.03.2022 року та з 05.03.2022 року до 25.03.2022 року, йому встановлено діагноз: вогнепальне проникаюче сліпе поранення грудної клітини справа із наскрізним пораненням правої легені. Поранення міжреберної артерії; вогнепальні поранення ребер; контузія та гематома середньої і нижньої долі правої легені; правосторонній тотальний гемоторакс; геморагічний шок III ст.; чужорідне тіло на реберно-хребтовому з'єднанні (Т. 2 а. с. 277–111);

– даними висновку судово-медичної експертизи потерпілого ОСОБА_16 від 24.06.2022 року № 09-619/2022, за підсумками якої, на підставі даних із наданої медичної документації стаціонарного хворого НАМНУ ДУ «ІНФОРМАЦІЯ_9» у ОСОБА_41 мали місце наступні тілесні ушкодження: одне сліпе поранення грудей праворуч, яке проникає до правої плевральної порожнини, та у своєму перебігу ускладнилось розвитком правобічного гемо-пневмотораксу (наявність крові та повітря у правій плевральній порожнині), травматичного і геморагічного шоку. Дане поранення бере свій початок раною на шкірі, що розташована на рівні проекції 4-го правого ребра по передній пахвовій лінії, далі проходить у товщі м'яких тканин, проникає у плевральну порожнину з наскрізними ушкодженнями за ходом ранового каналу 5 та 8 сегментів правої легені, міжреберної артерії, переломом ребра та сліпо закінчується в проекції 9-го реберно-хребтового зчленування з наявністю у цій ділянці чужорідного тіла металевої щільності, при цьому рановий канал

направлений зверху донизу та справа наліво. Зазначене поранення утворилось внаслідок ударно-пробивної дії предмету металевої щільності з обмеженою контактною поверхнею, та враховуючи його морфологічні ознаки могло утворитись у строк вказаний у постанові, тобто 24.02.2022, та в умовах вказаних у постанові, тобто внаслідок пострілу (пострілів) зі стрілецької зброї. Встановлене проникаюче сліпе поранення грудей відноситься до тяжких тілесних ушкоджень за ознакою небезпеки для життя (згідно п.п. 2.1.1 «а», 2.1.3 «й», та враховуючи п. 4.11 «Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом МОЗ України від 17.01.95) (Т. 2 а. с. 113–114);

- даними медичної документації потерпілої ОСОБА_17, відповідно до якої встановлено, що 24.02.2022 року її було госпіталізовано з вогнепальним пораненням правої гомілки, вона перебувала на стаціонарному лікуванні з 24.02.2022 року до 03.03.2022 року (Т. 2 а. с. 277–111);

- даними висновку судово-медичної експертизи потерпілої ОСОБА_17 від 24.06.2022 року № 09-618/2022, за висновками якої, на підставі даних із наданої медичної документації та у відповідь на поставлені питання, згідно наданої медичної карти стаціонарного хворого № 3642 КНП МКЛШНМД ім. проф. О. І. Мещанінова» ХМР у гр. ОСОБА_17 мали місце наступні тілесні ушкодження: поранення м'яких тканин правої гомілки. Дане поранення представлене раною на шкірі, що розташована на передньо-зовнішній поверхні правої гомілки, з наявністю у товщі м'яких тканин чужорідних тіл металевої щільності на рівні середньої третини гомілки. Зазначене поранення утворилось внаслідок ударно-пробивної дії предмету (предметів) металевої щільності, з обмеженою контактною поверхнею, та, враховуючи його морфологічні ознаки могло утворитись у строк вказаний у постанові, тобто 24.02.2022, та в умовах вказаних у постанові, тобто внаслідок пострілу (пострілів) зі стрілецької зброї. Встановлене поранення м'яких тканин правої гомілки, яке потребувало проведення первинної хірургічної обробки з видаленням сторонніх тіл, враховуючи його звичайний клінічний перебіг, належить до легких тілесних ушкоджень, що спричинили за собою короточасний розлад здоров'я, тривалість якого перевищує 6-ть днів, але не перевищує 3-х тижнів (21 день) (згідно п.п. 2.3.1 «а», 2.3.3, «Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», затверджених наказом № 6 МОЗ України від 17.01.1995 року). Будь-яких судово-медичних даних про ушкодження великих кровоносних судин у наданій медичній документації не встановлено (Т. 2 а. с. 127–128);

Одночасно слід зазначити, що суд не покладає в обґрунтування даного вироку в якості доказів вини ОСОБА_5 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 438 КК України, наступні

матеріали та процесуальні документи, що надані стороною обвинувачення: витяги з ЄРДР, постанову про визначення групи прокурорів, постанови про визначення слідчих, оскільки за своїм змістом вказані документи не містять ознак доказів, що мають значення для вирішення кримінального провадження, а лише засвідчують відповідність окремих проведених слідчих та процесуальних дій вимогам закону та належними особами.

Відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких суд встановлює наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

В ході судового розгляду суд безпосередньо, всебічно та повно дослідив усі докази, що містяться в матеріалах кримінального провадження та надані стороною обвинувачення в судовому засіданні, встановив правильність збирання стороною обвинувачення та закріплення кожного з них, тому, виходячи з положень статті 86 КПК України вважає їх допустимими.

Крім того, суд дійшов до висновку, що досліджені у судовому засіданні докази прямо підтверджують існування обставин, що підлягають доказуванню у даному кримінальному провадженні, тому є належними.

Таким чином, розглянувши кримінальне провадження з дотриманням положень ч. 1 ст. 337 КПК України, в межах висунутого обвинувачення, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінивши кожний доказ, наданий стороною обвинувачення, з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку, вважає зазначені докази належними, допустимими, достовірними та в сукупності достатніми для прийняття рішення про винуватість обвинуваченого ОСОБА_5 у вчиненні ним інкримінованого кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 438 КК України, поза розумним сумнівом, а саме: у віддані наказу про вчинення дій, які порушують закони і звичаї війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, поєднані з умисним вбивством.

Недопустимості доказів згідно вимог ст.ст. 87–89 КПК України судом не встановлено. Порушень вимог КПК України, які б могли спростувати висновки суду під час розгляду справи судом встановлено також не було.

Статус особи у збройному конфлікті є відправною точкою для наділення її відповідними правами та обов'язками. В судовому засіданні встановлено, що обвинувачений ОСОБА_5 є військовослужбовцем

Російської Федерації і безпосередньо приймав участь у військових діях на території суверенної України.

В свою чергу потерпілі ОСОБА_16, ОСОБА_17, ОСОБА_11, ОСОБА_12 були некомбатантами, оскільки вони не належали ані до особового складу Збройних Сил України, ані до будь-яких інших ополчень, загонів тощо, які озброюються під час наближення ворога, вони були і є цивільними особами та беззаперечно перебували під захистом Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949.

Коллегія суддів, дослідивши за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, розглянувши наявні докази, з огляду на належне повідомлення обвинуваченого про судовий розгляд, характер обвинувачення та забезпечення права на захист обвинуваченому, вважає за можливе постановлення обвинувального вироку у справі.

Сукупність показань потерпілих та свідка, у співставленні з наявними в справі письмовими доказами, дослідженими відеозаписами подій, які відбувались 24.02.2022 року, узгоджуються між собою, є змістовними, належними, достовірними та дозволяють встановити обставини, які відбувались. Підстав для піддання сумніву достовірності показань, допитаних у судовому засіданні осіб судом, не встановлено, показання допитаних осіб узгоджуються між собою та з іншими дослідженими доказами.

Будь-яких порушень процесуального закону під час руху кримінального провадження на всіх стадіях процесу, які були б підставою для визнання доказів неналежними чи не допустимими, не встановлено.

Вирішуючи питання щодо надання юридичної оцінки діям обвинуваченого, суд виходить з того, що відповідно до ст. 51 Протоколу I, цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. З метою здійснення цього захисту, на доповнення до інших застосовуваних норм міжнародного права, за всіх обставин слід додержувати таких норм (частина 1). Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою терор цивільного населення (частина 2). Будь-яке порушення цих заборон не звільняє сторони, що перебувають у воєнному конфлікті, від їх правових зобов'язань щодо цивільного населення й цивільних осіб, у тому числі від зобов'язань вживати запобіжних заходів, передбачених у статті 57 (частина 8).

Статтею 57 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року визначено, запобіжні заходи при нападі. При проведенні воєнних операцій повинна постійно

виявлятися турбота про те, щоб оберігати цивільне населення, цивільних осіб і цивільні об'єкти.

Щодо нападів вживаються такі запобіжні заходи: а) ті, хто планує напад або приймає рішення про його здійснення: а.1) роблять все практично можливе, щоб пересвідчитися в тому, що об'єкти нападу не є ні цивільними особами, ні цивільними об'єктами й не підлягають особливому захисту, а є військовими об'єктами у значенні пункту 2 статті 52, і що згідно з положенням цього Протоколу напад на них не заборонено; а.2) вживають усіх практично можливих запобіжних заходів при виборі засобів і методів нападу з тим, щоб уникнути випадкових втрат життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і випадкової шкоди цивільним об'єктам і, в усякому випадку, звести їх до мінімуму; а.3) утримуються від прийняття рішень про здійснення будь-якого нападу, який, як можна очікувати, викличе випадкові втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і завдасть випадкової шкоди цивільним об'єктам або те й інше разом, що було б надмірним щодо конкретної і прямої військової переваги, яку передбачається одержати; б) напад відміняється або зупиняється, якщо стає очевидним, що об'єкт не є військовим, що він підлягає особливому захисту, або що напад, як можна очікувати, викличе випадкові втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і завдасть випадкової шкоди цивільним об'єктам або те й інше разом, що було б надмірним щодо конкретної і прямої військової переваги, яку передбачається отримати; с) робиться ефективно завчасне попередження про напади, які можуть торкнутися цивільного населення, за винятком тих випадків, коли обставини цього не дозволяють. 3. Коли можливий вибір між кількома військовими об'єктами для отримання рівноцінної військової переваги, обирається той об'єкт, напад на який, як можна очікувати, створить найменшу небезпеку для життя цивільних осіб та для цивільних об'єктів. При проведенні військових операцій на морі або в повітрі кожна сторона, що перебуває в конфлікті, вживає, відповідно до своїх прав і обов'язків згідно з нормами міжнародного права, застосовними в період військових конфліктів, усіх розумних запобіжних заходів з тим, щоб уникнути втрат життя серед цивільного населення і шкоди цивільним об'єктам. Жодне з положень цієї статті не може тлумачитися як таке, що дозволяє будь-які напади на цивільне населення, цивільних осіб або цивільні об'єкти.

З проведеного аналізу доказів, наданих сторонами по справі, в поєднанні з положеннями ст.ст. 51, 57 Конвенції та Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), які визначають серйозні порушення згаданої Конвенції, суд вважає доведеним скоєння ОСОБА_5 дій під час безпосередньої участі у збройному конфлікті, розумінні, що перед ним

перебуває цивільне населення, яке перебуває під захистом Женевської конвенції, будучи обізнаним про норми міжнародного гуманітарного права та тим, що цивільні особи перебувають під захистом та не повинні бути об'єктом нападів, діючи умисно, усвідомлюючи злочинність власних дій та передбачаючи їх наслідки та бажаючи їх настання з мотивів помсти за невиконання цивільними особами вказівок військовослужбовців ЗС РФ з метою залякати цивільних осіб і домогтися безумовного виконання відданих їм вказівок віддав підлеглим військовослужбовцям військової частини НОМЕР_1 ЗС РФ відкрити вогонь на ураження із стрілецької зброї по присутнім цивільним особам та транспортним засобам, де також перебували цивільні особи, чим скоїв дії, які порушують закони та звичаї війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Також, колегією суддів встановлено, що за результатами судового розгляду стороною обвинувачення доведено поза розумним сумнівом що: обвинувачений віддав наказ підлеглим військовослужбовцям про здійснення пострілів в сторону цивільних осіб, які не брали безпосередньої участі у воєнних діях, про що знав обвинувачений та усвідомлював незаконність власних дій щодо цивільних осіб, які перебувають під захистом та не повинні бути об'єктом нападів, діяв умисно, передбачав тяжкі наслідки у вигляді поранення і загибелі цивільних осіб, бажав їх настання, розуміючи, що він порушує вимоги міжнародного гуманітарного права; обвинувачений був суб'єктом, який вчинив ці дії; обвинувачений не захищався від суспільно небезпечного посягання; злочин було вчинено обвинуваченим під час збройного конфлікту міжнародного характеру і був пов'язаний із ним та розумів ці обставини; обвинуваченому було відомо про фактичні обставини, які доводять існування збройного конфлікту; вбита особа та особи, які отримали поранення мали статус «захищених осіб» відповідно до положень Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року; обвинуваченому було відомо про фактичні обставини, які забезпечували захищений статус жертви.

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, ОСОБА_5 є комбатантом, тобто законним учасником міжнародного збройного конфлікту. Частина 1 статті 43 Додаткового протоколу від 08.06.1977 до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) визначає, що збройні сили підпорядковані внутрішній дисциплінарній системі, яка, поряд з іншим, забезпечує додержання норм міжнародного права, застосовуваних у період збройних конфліктів. У ч. 2 ст. 44 Протоколу I наголошено, що всі комбатанти зобов'язані додержуватися норм міжнародного права, застосовуваного в період збройних конфліктів. З цього обов'язку

випливає, що за воєнні злочини, які є прямим порушенням норм міжнародного гуманітарного права, комбатанти несуть індивідуальну кримінальну відповідальність.

Виходячи з зазначеного, судом достовірно встановлено, що ОСОБА_5 добровільно, будучи громадянином РФ, віддав наказ про вчинення дій, які порушують закони і звичаї війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, поєднані з умисним вбивством, вчинивши кримінальне правопорушення — злочин, передбачений ч. 2 ст. 438 КК України.

Колегія суддів кваліфікує дії ОСОБА_5 за ч. 2 ст. 438 КК України, як віддання наказу про вчинення дій, які порушують закони і звичаї війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, поєднані з умисним вбивством.

Доводи сторони захисту про недоведення, що саме ОСОБА_5 було віддано наказ здійснювати постріли по цивільному населенню, спростовуються дослідженими під час судового засідання доказами, протоколом допиту свідка ОСОБА_9, який зазначив, що ОСОБА_5 було надано наказ військовослужбовцям військової частини НОМЕР_1 ЗС РФ відкрити вогонь по цивільним. Після чого, свідок разом з ОСОБА_42, перебули до цивільних осіб, потерпілих ОСОБА_11 та ОСОБА_12, та почали їм допомагати, однак в їх сторону були здійснені прицільні постріли, внаслідок яких загинув ОСОБА_10, накривши собою ОСОБА_12, та загинула ОСОБА_11. З показів потерпілих ОСОБА_16, ОСОБА_17, які перебуваючи у транспортних засобах під час руху, отримали кульові поранення, оскільки по ним здійснювались постріли російськими військовими, які перебували на кільцевій дорозі м. Харкова. Дані обставини також встановлено з показів допитаного свідка ОСОБА_14. Крім того, зі змісту протоколу проведення слідчого експерименту з ОСОБА_12, з наданих нею показів встановлено, що під час надання їм допомоги військовослужбовцями РФ ОСОБА_9 та ОСОБА_42, військовослужбовці РФ голосно кричали, щоб по них не здійснювали постріли, вони свої, проте військовослужбовці військової частини НОМЕР_1 ЗС РФ відкрили по ним прицільний вогонь та по мирним особам зі стрілецької зброї. Військовослужбовці частини НОМЕР_1 перебували у підпорядкуванні ОСОБА_5 та виконували наданий їм наказ відкрити вогонь по цивільним.

Доводи сторони захисту про недоведеність причетності ОСОБА_5 до вчинення злочину спростовуються вищенаведеними у даному вирокі належними, допустимими та достатніми доказами, як окремо так й у їх сукупності.

У судових дебатах прокурор просив визнати обвинуваченого ОСОБА_5 винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 438 КК України та призначити покарання у виді довічного позбавлення волі.

Стверджував, що матеріали провадження містять достатню кількість належних і допустимих доказів, які доводять винуватість обвинуваченого в інкримінованому кримінальному правопорушенні.

Підсумовуючи вищевикладене, колегія суддів вважає, що діяння, яке вчинене обвинуваченим, становить порушення міжнародного гуманітарного права, прокурор надав суду істотні докази та достатні пояснення стосовно обставин порушення законів та звичаїв війни обвинуваченим, суд, дотримуючись вимог ст. 94 КПК України, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, вважає, що винуватість обвинуваченого у вчиненні злочину доведена поза розумним сумнівом, що ніяк не можна вважати припущенням суду, а є сукупністю вагомих підстав для прийняття відповідного процесуального рішення.

Відповідно до ч. 1 ст. 65 КК України, суд призначає покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Обставин, що пом'якшують покарання обвинуваченого, у відповідності до вимог ч. 1 ст. 66 КК України, судом не встановлено.

Обставиною, що обтяжує покарання обвинуваченого відповідно до ст. 67 КК України, суд визнає вчинення злочину загальнонебезпечним способом.

Вивченням даних про особу обвинуваченого встановлено, що ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженець м. Лікіно-Дулево Московської області РФ, громадянин РФ, із вищою освітою, одружений, що має на утриманні дітей 2006 р. н., 2008 р. н. та 2015 р. н., обіймає посаду заступника командира з військово — ІНФОРМАЦІЯ_10 (військова частина НОМЕР_1), зареєстрований: АДРЕСА_1, проживає за адресою: АДРЕСА_2, раніше не судимий у відповідності до законодавства України.

Призначаючи покарання обвинуваченому ОСОБА_5, колегія суддів, у відповідності до вимог ст. 65 КК України, враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, який відноситься до категорії особливо тяжких злочинів, підвищений ступінь суспільної небезпечності злочину, а саме його належність до кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, відомості про особу обвинуваченого, його вік, освіту, те, що він є військовослужбовцем збройних сил РФ, вчинив особливо тяжкий військовий злочин, який характеризується особливою зухвалістю, демонстрацією невиправданого будь-якими обставинами насильства щодо цивільного населення, наявність обтяжуючої

покарання обставини та відсутність пом'якшуючих покарання обставин, конкретні обставини вчиненого злочину та його наслідки, його небезпечність для суспільства, доходить висновку, що ОСОБА_5 необхідно призначити покарання у виді довічного позбавлення волі, яке передбачене ч. 2 ст. 438 КК України, та вважає, що вказане покарання відповідає вимогам справедливості при застосуванні покарання і відображає співмірність злочину та кари, і тільки таке покарання є необхідним й достатнім для виправлення обвинуваченого та попередження вчинення ним нових злочинів.

При цьому, судом враховуються положення ч.ч. 2, 3 ст. 50 КК України, згідно яких покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Під час досудового розслідування ОСОБА_5 було обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України, без визначення застави.

Застосований до ОСОБА_5 запобіжний захід слід залишити без змін до моменту його затримання на виконання вироку суду. При цьому, строк відбування покарання обвинуваченому слід обраховувати з моменту звернення вироку до виконання, тобто із дня фактичного його затримання.

Цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлений.

Долю речових доказів суд вирішує відповідно до ст. 100 КПК України.

Процесуальні витрати відсутні.

На підставі викладеного, керуючись ст.ст. 370–374, 376 КПК України, колегія суддів, —

У Х В А Л И Л А :

ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1 визнати винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 438 КК України, і призначити йому покарання у виді довічного позбавлення волі.

До набрання вироком законної сили, запобіжний захід, обраний ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, у порядку ч. 6 ст. 193 КПК України, у виді тримання під вартою — залишити без змін.

Строк відбування покарання ОСОБА_5 обчислювати з моменту його фактичного затримання.

Речові докази: деформований фрагмент металу циліндричної форми довжиною 1.5 см діаметром від 0,4 см (в деформованій частішій) до 0.7 см, зберігати разом з матеріалах кримінального провадження.

Вирок може бути оскаржений до Харківського апеляційного суду через Київський районний суд м. Харкова шляхом подачі апеляційної скарги протягом 30 днів з дня його проголошення.

Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення апеляційної інстанції.

Копію вироку, яка підлягає врученню ОСОБА_5 вручити захиснику, а інформацію про вирок опублікувати в газеті «Урядовий кур'єр» та на офіційному вебсайті суду відповідно до вимог ст. 323 КПК України.

Головуючий:	ОСОБА_1
Суддя:	ОСОБА_2
Суддя:	ОСОБА_3

3.4. Науково-практичний коментар

Кримінальне провадження щодо Євгенія Зеленова становить особливий інтерес для науки міжнародного кримінального права та практики розслідування воєнних злочинів, оскільки предметом судового розгляду стали не дії безпосереднього виконавця, а поведінка особи, яка використала надані їй командні повноваження для організації насильства щодо цивільного населення. Саме ця обставина відрізняє дану справу від більшості перших українських вироків у справах про воєнні злочини та надає їй самостійного значення для формування правозастосовної практики.

Насамперед заслуговує на увагу питання кримінально-правової кваліфікації дій обвинуваченого. Суд визнав доведеним, що Зеленов, будучи командиром підрозділу Збройних Сил російської федерації, віддав підлеглим наказ про відкриття вогню по цивільних особах, які перебували під захистом міжнародного гуманітарного права. Вказані дії були кваліфіковані як порушення законів та звичаїв війни (саме така редакція ККУ діяла на момент ухвалення відповідного рішення), передбачене статтею 438 Кримінального кодексу України⁶⁰.

⁶⁰ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Така кваліфікація видається обґрунтованою як з позицій національного законодавства, так і з точки зору міжнародного кримінального права. На відміну від традиційних форм співучасті, передбачених кримінальним законодавством, віддання злочинного наказу у сфері міжнародного гуманітарного права розглядається як самостійна форма участі у воєнному злочині. У цьому випадку суспільна небезпека полягає не лише в самому рішенні застосувати насильство, а й у використанні системи військового підпорядкування для реалізації злочинного наміру.

З точки зору міжнародного гуманітарного права особливе значення має той факт, що потерпілі були цивільними особами. Судом встановлено відсутність будь-яких обставин, які могли б свідчити про їх безпосередню участь у воєнних діях або створення ними реальної загрози для російських військовослужбовців. Таким чином, наказ про відкриття вогню від самого початку був спрямований проти осіб, які користувалися повним міжнародно-правовим захистом.

Важливим елементом аналізу є встановлення зв'язку між відданим наказом та міжнародним збройним конфліктом. У практиці міжнародних кримінальних трибуналів такий зв'язок традиційно позначається терміном *lexus*. У справі Зеленова його наявність не викликає сумнівів. Наказ був відданий під час здійснення військової операції на території України, у межах виконання завдань російського військового підрозділу та безпосередньо стосувався поведінки підлеглих військовослужбовців у зоні бойових дій. Саме ця обставина дозволяє розглядати вчинене не як загальнокримінальне правопорушення, а як воєнний злочин у розумінні міжнародного права.

Особливого значення набуває співвідношення даної справи з положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Хоча суд застосовував положення національного законодавства, встановлені обставини фактично відповідають ознакам воєнних злочинів, передбачених статтею 8 Римського статуту, зокрема умисного спрямування нападів проти цивільного

населення та окремих цивільних осіб⁶¹. Більше того, справа демонструє практичну реалізацію принципу індивідуальної кримінальної відповідальності осіб, які займають командні посади та використовують свої повноваження для організації міжнародних злочинів.

Особливу увагу привертає питання співвідношення відповідальності за віддання злочинного наказу та концепції командної відповідальності. Незважаючи на певну схожість, зазначені правові конструкції не є тотожними. Командна відповідальність у класичному розумінні передбачає відповідальність командира за нездатність запобігти злочинам підлеглих або покарати винних після їх вчинення. Натомість у справі Зеленова йдеться про значно активнішу форму поведінки — безпосереднє прийняття рішення про застосування незаконного насильства та доведення цього рішення до підлеглих у формі наказу. Таким чином, обвинувачений виступав не пасивним керівником, який не забезпечив належного контролю, а безпосереднім ініціатором злочинної діяльності.

Саме тому дана справа має особливу цінність для формування української практики розслідування злочинів представників військового командування держави-агресора. Вона демонструє, що предметом кримінального переслідування можуть бути не лише особи, які безпосередньо застосовували зброю, але й командири, рішення яких стали першопричиною настання злочинних наслідків.

Важливе практичне значення у справі Зеленова має питання доказування факту віддання злочинного наказу. На відміну від більшості загальнокримінальних правопорушень, де основна увага приділяється діям безпосереднього виконавця, у справах щодо командирів необхідно встановити процес прийняття рішення, зміст відданого розпорядження, обсяг владних повноважень обвинуваченого та причинно-наслідковий зв'язок між наказом і наслідками, які настали.

⁶¹ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

Особливість воєнних злочинів полягає в тому, що накази далеко не завжди фіксуються у письмовій формі. У реальних бойових умовах значна частина розпоряджень передається усно, через радіозв'язок або безпосередньо під час контакту між командиром та підлеглими. Саме тому доказування таких злочинів рідко ґрунтується на одному беззаперечному доказі. Натомість суд змушений оцінювати сукупність обставин, які дозволяють відтворити механізм прийняття рішення та його подальшу реалізацію.

У цьому аспекті справа Зеленова є показовою. Суд фактично здійснив реконструкцію подій на підставі комплексу взаємопов'язаних доказів, до яких належали показання потерпілих, свідків, результати слідчих дій, експертні дослідження та інші матеріали кримінального провадження. Жоден із цих доказів окремо не міг би повністю відтворити всю картину подій, однак їх сукупність дозволила встановити обставини віддання наказу та його виконання.

Особливу доказову цінність у даній справі становили показання осіб, які безпосередньо перебували на місці події. Саме завдяки їхнім свідченням суд отримав можливість встановити характер поведінки російських військовослужбовців, послідовність розвитку подій та обставини застосування зброї щодо цивільного населення. Водночас важливо, що показання різних осіб не існували ізольовано, а взаємно підтверджували одне одного, формуючи цілісну доказову систему.

Не менш важливим є те, що суд врахував поведінку самих підлеглих військовослужбовців після отримання наказу. Обставини справи свідчили про те, що окремі військовослужбовці усвідомлювали його протиправний характер та фактично відмовилися від участі у реалізації злочинного задуму, намагаючись допомогти цивільним особам. З наукової точки зору цей факт має особливе значення, оскільки свідчить про очевидність незаконності наказу навіть для осіб, які перебували у відносинах військового підпорядкування та були зобов'язані виконувати розпорядження командування.

Цікавим є й питання доведення суб'єктивної сторони злочину. Для встановлення кримінальної відповідальності за віддання злочинного наказу недостатньо підтвердити сам факт існування відповідного розпорядження. Необхідно також довести, що командир усвідомлював цивільний статус потерпілих та розумів протиправний характер своїх дій. У справі Зеленова наявність такого усвідомлення впливала як із службового становища обвинуваченого, так і з очевидного характеру обстановки, в якій перебували потерпілі. Суд обґрунтовано виходив із того, що кадровий офіцер, який обіймав керівну посаду у структурі збройних сил, не міг не знати базових правил міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення.

У цьому контексті справа Зеленова демонструє ще одну важливу тенденцію сучасного міжнародного кримінального правосуддя. На практиці доведення відповідальності командирів дедалі частіше здійснюється не шляхом отримання прямого письмового наказу чи особистого зізнання, а через аналіз поведінки учасників подій, структури підпорядкування, характеру виконаних дій та інших об'єктивних обставин. Саме такий підхід широко застосовувався Міжнародним кримінальним трибуналом щодо колишньої Югославії, Міжнародним кримінальним трибуналом щодо Руанди та Міжнародним кримінальним судом.

Таким чином, справа Зеленова є показовим прикладом того, як національний суд може ефективно застосовувати сучасні підходи до доказування міжнародних злочинів та встановлювати відповідальність осіб, які займають командні посади. Її значення полягає не лише у притягненні до відповідальності конкретного військовослужбовця, але й у формуванні практичних стандартів доказування злочинних наказів, які можуть бути використані під час розслідування значно складніших епізодів, пов'язаних із діяльністю вищого військово-політичного керівництва держави-агресора.

Особливе значення справи Зеленова полягає в тому, що вона демонструє можливість практичної реалізації одного з фундаментальних принципів міжнародного кримінального

права — невідворотності відповідальності осіб, які приймають рішення про вчинення міжнародних злочинів. Традиційно значна увага суспільства зосереджується на безпосередніх виконавцях воєнних злочинів, оскільки саме їхні дії призводять до безпосередніх наслідків для потерпілих. Однак міжнародне кримінальне право виходить із більш широкого розуміння злочинної діяльності, відповідно до якого відповідальність повинна охоплювати весь механізм прийняття та реалізації злочинних рішень.

З огляду на це справа Зеленова є важливим прикладом переходу від переслідування окремих виконавців до встановлення відповідальності осіб, які здійснюють керівництво та управління військовими формуваннями. Саме такий підхід застосовувався міжнародними трибуналами після Другої світової війни. Досвід цих інституцій переконливо свідчить, що ефективна протидія міжнародним злочинам неможлива без встановлення ролі осіб, які приймають рішення та використовують свої владні повноваження для організації протиправної діяльності.

Для української судової практики дана справа має особливу цінність у зв'язку з формуванням підходів до застосування статті 438 Кримінального кодексу України щодо представників військового командування держави-агресора⁶². Якщо перші українські вироки у справах про воєнні злочини переважно стосувалися безпосередніх виконавців окремих епізодів насильства, то справа Зеленова демонструє можливість поширення кримінально-правової оцінки на осіб, які організовують або санкціонують вчинення таких діянь.

Не менш важливим є значення даного провадження для подальшого документування злочинів, вчинених під час міжнародного збройного конфлікту між російською федерацією та Україною. Практика останніх років свідчить, що значна кількість тяжких порушень міжнародного гуманітарного права має організований характер і часто є результатом діяльності цілих

⁶² Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ланцюгів військового управління. У таких умовах встановлення відповідальності лише безпосередніх виконавців не забезпечує повної реалізації принципу справедливості. Натомість притягнення до відповідальності осіб, які віддавали накази або забезпечували їх виконання, дозволяє охопити весь механізм злочинної діяльності.

Особливий інтерес справа становить і з точки зору міжнародного кримінального правосуддя. Хоча провадження розглядалося національним судом України, фактично воно стосується тих самих правових проблем, які традиційно перебувають у центрі уваги міжнародних трибуналів: відповідальності командирів, оцінки злочинних наказів, встановлення зв'язку між діями конкретної особи та наслідками, які настали для цивільного населення. Саме тому сформульовані у вирокі підходи можуть становити інтерес не лише для українських правників, але й для міжнародних експертів у сфері міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права.

Важливо також враховувати, що подібні кримінальні провадження створюють доказову та правову основу для майбутніх розслідувань щодо представників вищого військового та політичного керівництва держави-агресора. Встановлення механізму передачі наказів, структури підпорядкування та ролі конкретних посадових осіб дозволяє поступово формувати більш повну картину функціонування системи, в межах якої приймалися рішення про застосування насильства щодо цивільного населення. Саме такий підхід традиційно використовується під час розслідування міжнародних злочинів на міжнародному рівні.

Показово, що справа Зеленова демонструє ще одну важливу закономірність сучасних збройних конфліктів. Воєнні злочини нерідко є наслідком не спонтанних дій окремих осіб, а результатом свідомих управлінських рішень, прийнятих особами, наділеними владними повноваженнями. Відповідно, ефективна система міжнародного кримінального правосуддя повинна забезпечувати притягнення до відповідальності не лише тих, хто безпосередньо застосовував зброю, але й тих, хто створював

умови для вчинення злочину, віддавав накази або організовував його реалізацію.

Таким чином, справа Зеленова має значення далеко за межами конкретного кримінального провадження. Вона стала одним із перших прикладів практичного застосування українськими судами механізмів притягнення до відповідальності особи, яка використала свої командні повноваження для організації насильства щодо цивільного населення. Її значення полягає у розвитку національної практики розслідування воєнних злочинів, формуванні стандартів доказування злочинних наказів, зміцненні взаємозв'язку між національним та міжнародним правосуддям, а також у реалізації фундаментального принципу міжнародного кримінального права, відповідно до якого відповідальність повинна наставати для кожної особи, причетної до вчинення міжнародного злочину, незалежно від її місця у військовій чи політичній ієрархії.

РОЗДІЛ IV

ВИКОРИСТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ЯК «ЖИВОГО ЩИТА»

4.1. Міжнародно-правова характеристика використання цивільного населення як «живого щита»

Використання цивільного населення як «живого щита» належить до найбільш цинічних і суспільно небезпечних порушень міжнародного гуманітарного права, оскільки поєднує у собі одночасне нехтування принципом гуманності, принципом розрізнення між цивільними особами та комбатантами, а також принципом захисту цивільного населення від наслідків воєнних дій. Сутність цього воєнного злочину полягає у свідомому використанні цивільних осіб для захисту військових об'єктів, військових підрозділів або військової діяльності від можливих атак противника. У таких випадках цивільне населення фактично перетворюється на засіб досягнення військових цілей, що прямо суперечить фундаментальним засадам сучасного міжнародного гуманітарного права.

Міжнародно-правова заборона використання цивільних осіб як «живого щита» має тривалу історію розвитку та закріплена в низці універсальних міжнародних договорів. Одним із перших міжнародних актів, який безпосередньо заборонив подібну практику, стала Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року. Відповідно до статті 28 Конвенції присутність будь-якої особи, що перебуває під захистом, не може використовуватися для захисту певних пунктів або районів від воєнних операцій⁶³. Таким чином, міжнародне право прямо забороняє використовувати цивільних осіб як засіб убезпечення військових об'єктів від нападу або впливу противника.

⁶³ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

Подальший розвиток ця заборона отримала у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 року. Частина сьома статті 51 встановлює, що присутність або пересування цивільного населення чи окремих цивільних осіб не повинні використовуватися для захисту певних пунктів або районів від воєнних дій, зокрема для захисту військових об'єктів від нападу чи прикриття військових операцій. Більше того, сторонам конфлікту прямо забороняється спрямовувати переміщення цивільного населення з метою використання його для прикриття військових об'єктів або військової діяльності⁶⁴.

Особливе значення має те, що зазначена заборона належить до норм звичаєвого міжнародного гуманітарного права. Вона є обов'язковою незалежно від участі держави у відповідних міжнародних договорах та визнається міжнародною спільнотою як один із базових стандартів захисту цивільного населення під час збройних конфліктів. Саме тому використання цивільних осіб як «живого щита» розглядається не лише як порушення окремих договірних норм, а як посягання на фундаментальні принципи ведення війни.

Важливим етапом міжнародно-правового розвитку заборони стало прийняття Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Відповідно до пункту XXIII частини другої статті 8 Статуту воєнним злочином визнається використання присутності цивільної особи або іншої особи, що перебуває під захистом, для захисту певних пунктів, районів чи військових сил від воєнних операцій⁶⁵. Таким чином, міжнародне кримінальне право не лише забороняє відповідну поведінку, але й прямо передбачає індивідуальну кримінальну відповідальність осіб, які ухвалюють рішення про використання цивільного населення для прикриття військової діяльності.

⁶⁴ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

⁶⁵ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

Для правильної кваліфікації використання цивільного населення як «живого щита» особливе значення має встановлення юридичних ознак цього воєнного злочину. Його безпосереднім об'єктом виступають міжнародно-правові відносини, що забезпечують захист цивільного населення під час збройних конфліктів. Водночас додатковим об'єктом посягання є життя, здоров'я, свобода та людська гідність осіб, які опиняються під контролем сторони конфлікту та використовуються нею для досягнення військових цілей.

Потерпілими від цього злочину можуть бути будь-які цивільні особи, які відповідно до міжнародного гуманітарного права користуються захистом від наслідків воєнних дій. Особливу увагу міжнародне право приділяє захисту дітей, осіб похилого віку, вагітних жінок, осіб з інвалідністю та інших категорій населення, які є особливо вразливими в умовах війни. Використання таких осіб для прикриття військових об'єктів або військової діяльності розглядається як обставина, що істотно підвищує суспільну небезпечність діяння.

Об'єктивна сторона цього воєнного злочину може проявлятися в різних формах. Найбільш поширеними є примусове розміщення цивільного населення поблизу військових об'єктів, використання цивільних осіб для супроводження військових колон, утримання населення у місцях дислокації військ, примусове перебування цивільних у будівлях, де розміщуються командні пункти, склади боєприпасів або інші військові об'єкти. В усіх цих випадках ключовим елементом є використання цивільних осіб для зменшення ризику атак з боку противника або ускладнення проведення ним військових операцій.

При цьому для кваліфікації діяння не є обов'язковим фактичне здійснення противником атаки на відповідний об'єкт. Воєнний злочин вважається завершеним уже з моменту використання цивільних осіб для прикриття військової діяльності або створення умов, за яких їх присутність повинна стримувати можливі дії противника. Саме така позиція послідовно простежується у міжнародній судовій практиці та доктрині міжнародного кримінального права.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Особа усвідомлює цивільний статус потерпілих, розуміє, що вони перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, та використовує їхню присутність для захисту військових об'єктів, військових підрозділів або власної військової діяльності. Вирішальне значення має спеціальна мета — використання цивільного населення як засобу забезпечення військової переваги або уникнення ураження військових об'єктів.

Важливою особливістю цього складу воєнного злочину є його тісний зв'язок із низкою інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. На практиці використання цивільних осіб як «живого щита» рідко відбувається ізольовано. Найчастіше воно супроводжується незаконним позбавленням волі, примусовим переміщенням населення, жорстоким поводженням, катуванням, погрозами застосування насильства, створенням нелюдських умов утримання та іншими порушеннями законів і звичаїв війни. Саме тому міжнародні судові інституції зазвичай оцінюють такі діяння комплексно, враховуючи весь характер поводження з потерпілими.

У практиці міжнародних кримінальних трибуналів неодноразово підкреслювалося, що використання цивільних осіб як «живого щита» становить одну з найбільш небезпечних форм нехтування принципом розрізнення між цивільними особами та комбатантами. Фактично винна сторона свідомо руйнує один із фундаментальних механізмів захисту цивільного населення, перетворюючи його на інструмент ведення війни. Така поведінка не лише піддає цивільних осіб безпосередній небезпеці, але й створює складні моральні та правові дилеми для іншої сторони конфлікту, яка змушена враховувати ризик заподіяння шкоди особам, що перебувають під захистом міжнародного права.

Саме тому міжнародне гуманітарне право розглядає використання цивільного населення як «живого щита» не як допоміжне порушення, а як самостійний воєнний злочин, що посягає на основоположні принципи захисту людини під час війни

та підриває саму систему міжнародно-правових гарантій безпеки цивільного населення.

Особливої актуальності проблема використання цивільного населення як «живого щита» набула у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом між російською федерацією та Україною. Починаючи з 2014 року, а особливо після початку широкомасштабного вторгнення у лютому 2022 року, міжнародні організації, правозахисні інституції та українські правоохоронні органи неодноразово документували випадки використання цивільного населення для прикриття військової діяльності російських збройних формувань.

У доповідях Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, а також у матеріалах міжнародних правозахисних організацій неодноразово зазначалося, що під час окупації окремих територій України російські військовослужбовці систематично використовували цивільні об'єкти для розміщення особового складу та військової техніки, створюючи таким чином додаткові ризики для мирного населення. Особливе занепокоєння міжнародних експертів викликали випадки, коли цивільні особи фактично втрачали можливість залишити місця розташування військових підрозділів та опинялися під загрозою можливих бойових дій⁶⁶.

Окремі випадки, задокументовані міжнародними організаціями, свідчили про примусове утримання цивільних осіб у приміщеннях, поблизу яких розміщувалися російські військові або військова техніка. За оцінками міжнародних експертів, такі дії створювали ситуацію, за якої присутність цивільного населення могла використовуватися для стримування воєнних дій української сторони та мінімізації ризиків для російських військових підрозділів, що відповідає ознакам використання цивільних осіб як «живого щита» у розумінні міжнародного гуманітарного

⁶⁶ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A HRC/52/62. United Nations Human Rights Council. 15 March 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine/index>

права⁶⁷. Такі практики прямо суперечать базовим принципам міжнародного гуманітарного права та становлять серйозну загрозу для життя і здоров'я цивільних осіб.

Особливе місце серед задокументованих епізодів займають події у селі Ягідне Чернігівської області, які стали одним із найбільш відомих прикладів масового незаконного утримання цивільного населення під час російської окупації. Саме цей епізод привернув увагу не лише українських правоохоронних органів, але й міжнародних організацій, журналістів та правозахисників. Після звільнення населеного пункту обставини перебування цивільних осіб у підвалі місцевої школи стали предметом численних міжнародних розслідувань та були включені до доповідей про порушення міжнародного гуманітарного права на території України⁶⁸.

За даними розслідувань, упродовж тривалого часу сотні мешканців населеного пункту, серед яких були діти, особи похилого віку та люди з тяжкими захворюваннями, утримувалися в умовах надзвичайної скупченості у приміщенні підвалу навчального закладу. При цьому сама будівля використовувалася російськими військовослужбовцями як місце розташування підрозділу та фактично перебувала під їхнім повним контролем. Таке поєднання обставин зумовило особливу увагу правників до питання про те, чи можуть відповідні дії розглядатися як використання цивільного населення для прикриття військової діяльності.

Саме події у Ягідному стали підставою для відкриття низки кримінальних проваджень та подальшого формування української судової практики щодо застосування статті 438 Кримінального кодексу України у випадках використання цивільних осіб

⁶⁷ Detention of Civilians in the Context of the Armed Attack by the Russian Federation against Ukraine (24 February 2022 – 23 May 2023). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Geneva, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-06/2023-06-27-Ukraine-thematic-report-detention-ENG.pdf>

⁶⁸ The UN Says Russia's Armed Attack on Ukraine Has Had a Devastating Impact on Older People, Demands Access. United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU). 24 May 2023. URL: <https://ukraine.un.org/en/the-un-says-russias-armed-attack-on-ukraine-has-had-a-devastating-impact-on-older-people-demands-access>

як «живого щита»⁶⁹. Особливість цих справ полягає в тому, що вони дозволяють дослідити не лише формальні ознаки воєнного злочину, але й механізми його реалізації в умовах окупації населеного пункту, коли цивільне населення фактично повністю залежить від волі військовослужбовців держави-окупанта.

Саме крізь призму зазначених міжнародно-правових підходів та фактичних обставин російської окупації Чернігівської області становить інтерес кримінальне провадження у справі № 748/1793/24, в якому предметом судового розгляду стали дії військовослужбовця Збройних Сил російської федерації, пов'язані з незаконним утриманням цивільного населення та використанням його для забезпечення безпеки військового підрозділу під час окупації села Ягідне. Аналіз фактичних обставин цієї справи дозволяє дослідити особливості кваліфікації одного з найбільш небезпечних порушень міжнародного гуманітарного права та простежити практичну реалізацію міжнародно-правової заборони використання цивільних осіб як «живого щита».

4.2. Фактичні обставини кримінального провадження

Кримінальне провадження у справі № 748/1793/24 стосується подій, що відбувалися під час тимчасової окупації села Ягідне Чернігівського району Чернігівської області у березні 2022 року. Зазначений населений пункт опинився під контролем підрозділів Збройних Сил російської федерації на початковому етапі широкомасштабного вторгнення в Україну та протягом тривалого часу використовувався російськими військовими як місце дислокації особового складу і ведення військової діяльності.

Судом було встановлено, що обвинувачений проходив військову службу у складі Збройних Сил російської федерації

⁶⁹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

та перебував на території села Ягідне у складі підрозділу, який здійснював контроль над населеним пунктом. Використовуючи фактичну владу над місцевим населенням та діючи спільно з іншими військовослужбовцями, представники окупаційних сил організували примусове переміщення мешканців села до підвального приміщення місцевої школи.

Під час окупації до зазначеного підвального приміщення було примусово поміщено значну кількість цивільних осіб. Серед них перебували чоловіки, жінки, особи похилого віку, неповнолітні діти, а також особи, які потребували постійного медичного нагляду. Поміщення цивільного населення до підвалу здійснювалося без будь-яких законних підстав та всупереч волі самих потерпілих. Люди фактично були позбавлені можливості вільно залишати місце утримання та перебували під постійним контролем озброєних військовослужбовців.

Як було встановлено під час судового розгляду, умови перебування цивільних осіб у підвальному приміщенні були вкрай тяжкими. Велика кількість людей утримувалася в обмеженому просторі, який не був пристосований для тривалого перебування такої кількості осіб. Потерпілі відчували постійний дефіцит свіжого повітря, питної води, продуктів харчування та медичної допомоги. Значна скупченість людей створювала антисанітарні умови та становила реальну загрозу для їхнього здоров'я.

Слідством і судом було встановлено, що цивільне населення утримувалося у підвалі не лише з метою контролю над мешканцями населеного пункту. Розміщення великої кількості цивільних осіб у будівлі, яка перебувала під контролем російських військових, було безпосередньо пов'язане із забезпеченням безпеки підрозділу окупаційних сил. Цивільні особи фактично використовувалися як засіб прикриття місця дислокації російських військовослужбовців від можливих дій Збройних Сил України.

Обставини справи свідчили про те, що присутність цивільного населення в будівлі школи була вигідною для військовослужбовців держави-окупанта саме з огляду на потенційний ризик ведення бойових дій у районі населеного пункту. Розуміючи,

що перебування великої кількості цивільних осіб може стримувати застосування сили по відповідному об'єкту, військовослужбовці продовжували утримувати потерпілих у підвалі навіть за умов очевидної загрози їхньому життю та здоров'ю.

Під час перебування в місці утримання потерпілі зазнавали постійного психологічного тиску. Російські військовослужбовці контролювали їх переміщення, обмежували можливість спілкування із зовнішнім світом, створювали атмосферу страху та невизначеності. За свідченнями потерпілих, вони постійно побоювалися як можливого застосування насильства з боку окупаційних сил, так і наслідків потенційних бойових дій поблизу місця свого утримання.

Особливу небезпеку створювала присутність у підвалі дітей, літніх людей та осіб із хронічними захворюваннями. Через відсутність належної медичної допомоги та неналежні умови утримання стан здоров'я багатьох потерпілих суттєво погіршився. Зафіксовані під час розслідування обставини свідчили про реальну загрозу життю та здоров'ю осіб, які перебували під контролем військовослужбовців держави-окупанта.

У ході досудового розслідування було проведено значну кількість слідчих дій, спрямованих на документування подій у Ягідному. Органами слідства були допитані потерпілі та свідки, проведені огляди місця події, зібрані документальні та інші докази, які дозволили відтворити механізм незаконного утримання цивільного населення та встановити роль окремих військовослужбовців у вчиненні відповідних дій.

Подальше розслідування було спрямоване на встановлення конкретної ролі обвинуваченого у механізмі незаконного утримання цивільного населення та використання його для забезпечення військових інтересів окупаційного підрозділу. Під час судового розгляду було досліджено сукупність доказів, які підтверджували перебування обвинуваченого у складі російського військового підрозділу, що здійснював контроль над селом Ягідне, а також його причетність до організації та забезпечення режиму утримання цивільних осіб у приміщенні школи.

Особливе значення для встановлення фактичних обставин справи мали показання потерпілих та свідків, які безпосередньо перебували у підвальному приміщенні протягом окупації населеного пункту. Їх свідчення дозволили відтворити умови утримання, порядок контролю за цивільним населенням, обмеження свободи пересування та поведінку військовослужбовців, які забезпечували функціонування місця утримання. Попри те, що окремі свідки сприймали події з різних позицій та за різних обставин, їх показання в основних деталях були взаємоузгодженими та формували цілісну картину подій.

Істотне значення для доказування мали також результати огляду місця події, фото- та відеоматеріали, документи, вилучені під час проведення слідчих дій, а також інші матеріали кримінального провадження. Досліджені докази підтвердили як сам факт масового утримання цивільних осіб у приміщенні підвалу школи, так і тривалість такого утримання, кількість потерпілих та умови, в яких вони перебували.

Судом було встановлено, що цивільне населення фактично позбавлялося можливості самостійно вирішувати питання щодо свого місця перебування. Особи, поміщені до підвалу, не могли вільно залишати приміщення, а їх вихід назовні відбувався лише за дозволом військовослужбовців та під їхнім контролем. Таким чином, цивільні особи перебували під фактичною владою представників держави-окупанта та були повністю залежними від прийнятих ними рішень.

Під час дослідження доказів суд приділив особливу увагу встановленню мети утримання цивільного населення у приміщенні школи. Аналіз обставин справи дозволив дійти висновку, що таке утримання не було викликане необхідністю захисту цивільних осіб від наслідків бойових дій або іншими гуманітарними міркуваннями. Навпаки, фактичні обставини свідчили про використання присутності великої кількості цивільних осіб для забезпечення інтересів російського військового підрозділу та зниження ризиків для його особового складу.

Суд також врахував, що будівля школи використовувалася не лише як місце утримання цивільних осіб, але й перебувала під контролем російських військових та була інтегрована у систему їхньої діяльності на окупованій території. За таких умов присутність великої кількості мирних мешканців об'єктивно ускладнювала можливе застосування сили по відповідному об'єкту та створювала додаткові гарантії безпеки для військовослужбовців держави-окупанта.

Оцінюючи всі докази у їх сукупності, суд дійшов висновку, що обставини справи підтверджують умисне використання цивільного населення для прикриття військової діяльності та забезпечення безпеки військового підрозділу. Встановлені факти свідчили про наявність усіх необхідних ознак порушення законів та звичаїв війни, пов'язаного з використанням цивільних осіб як «живого щита», а також про причетність обвинуваченого до реалізації відповідного злочинного механізму.

Таким чином, під час судового розгляду було встановлено, що дії представників окупаційних сил у селі Ягідне не обмежувалися незаконним позбавленням волі цивільних осіб. Сукупність досліджених доказів дозволила суду зробити висновок про використання мирного населення як засобу забезпечення військових інтересів держави-агресора, що надало відповідним діям характеру воєнного злочину та стало підставою для ухвалення обвинувального вироку.

4.3. Вирок суду

Провадження № 1-кп/748/73/25

Єдиний унікальний № 748/1793/24

ВИРОК ІМЕНЕМ УКРАЇНИ⁷⁰

07 липня 2025 року

м. Чернігів

Чернігівський районний суд Чернігівської області у складі:

головуючої — судді — ОСОБА_1,

при секретарі — ОСОБА_2,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду в місті Чернігові кримінальне провадження, внесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань № 22024270000000056 від 10 квітня 2024 р. за обвинуваченням:

ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця м. Южно-Сахалінська, Сахалінської області, Російської Федерації, росіянина, громадянина Російської Федерації, військовослужбовця НОМЕР_1 гвардійського мотострілецького полку (в/ч НОМЕР_2), зареєстрованого та проживаючого за адресою : АДРЕСА_1, —

у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України,

за участі:

прокурора ОСОБА_4,

захисника ОСОБА_5,

потерпілих ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8,

ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, ОСОБА_13, ОСОБА_14, ОСОБА_15,

ОСОБА_16

ВСТАНОВИВ:

3 лютого 2014 року до цього часу триває міжнародний збройний конфлікт, викликаний збройною агресією Російської Федерації проти України та окупацією частини території України. У ході вказаного міжнародного збройного конфлікту 24 лютого 2022 року президент РФ оголосив початок так званої спеціальної військової операції, що полягала у здійсненні повномасштабного вторгнення ЗС РФ, інших збройних

⁷⁰ Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 07 липня 2025 року у справі № 748/1793/24 (кримінальне провадження № 1-кп/748/73/25). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128645335>

формувань РФ та підконтрольних їм угруповань іррегулярних збройних формувань на територію України.

Факт повномасштабного збройного вторгнення на територію України не приховувався владою РФ, а також встановлений рішеннями міжнародних організацій, зокрема резолюцією Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 від 02.03.2022 «Про агресію проти України», п.п. 1, 3 Висновку 300(2022) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Наслідки агресії Російської Федерації проти України», п.п. 17, 18 наказу Міжнародного Суду ООН від 16.03.2022 за клопотанням про вжиття тимчасових заходів у справі «Звинувачення в геноциді відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти РФ та ін.)».

Відповідно до ст. 2, спільної для Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року, ці конвенції, як і інші акти законів і звичаїв війни (міжнародного гуманітарного права), застосовуються до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни, у тому числі до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив.

Відповідно до ч. 1 ст. 12 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 (далі — Женевська Конвенція IV) особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу.

Згідно зі ст. 13 Женевської Конвенції IV, положення частини II цієї Конвенції щодо загального захисту населення від деяких наслідків війни стосуються всього населення країн, які перебувають у конфлікті, без будь-якої дискримінації за ознакою, зокрема, раси, національності, релігійних або політичних переконань, і спрямовані на полегшення страждань, спричинених війною.

Згідно з ч. 1 ст. 27 Женевської Конвенції IV, особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства, залякування, від образ та цікавості натовпу.

Крім того, відповідно до ст. 28 Конвенції, присутність будь-якої особи, яка перебуває під захистом, у будь-яких пунктах чи районах не може бути використана для захисту цих місць від воєнних операцій.

Відповідно до ст.ст. 31–32 Женевської Конвенції IV забороняється, зокрема: жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до осіб, які перебувають під захистом, зокрема з метою отримання від них або від третіх осіб якихось відомостей; застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові дослідди, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше бруральне поводження з боку як цивільних, так і військових властей.

Згідно статті 147 Женевської Конвенції IV серйозні порушення становлять такі порушення, що охоплюють такі дії, якщо їх здійснено проти осіб або власності, які перебувають під захистом цієї Конвенції: умисне вбивство, тортури або нелюдяне поводження, зокрема біологічні експерименти, які умисно спричинять великі страждання чи серйозні травми тілу чи здоров'ю, нелегальна депортація чи переведення або нелегальне ув'язнення особи, що перебуває під захистом, примушення особи, що перебуває під захистом, служити в збройних силах ворожої держави, або умисне відбирання в особи, що перебуває під захистом, прав на справедливий і офіційний судовий процес, рекомендований цією Конвенцією, захоплення полонених і широкомасштабне руйнування і привласнення власності, не виправдане воєнною необхідністю, і здійснюване незаконним чином і безцільно.

Відповідно до ч. 7 ст. 51 Протоколу, Присутність або пересування цивільного населення або окремих цивільних осіб не повинні використовуватись для захисту певних пунктів або районів від воєнних дій, зокрема у спробах захистити воєнні об'єкти від нападу або прикрити воєнні дії, сприяти чи перешкодити їм. Сторони, що перебувають у конфлікті, не повинні направляти пересування цивільного населення або окремих цивільних осіб з метою спробувати захистити воєнні об'єкти від нападу чи прикрити воєнні операції.

Військовослужбовець ЗС РФ ОСОБА_3, із позивним «ОСОБА_17», який проходив військову службу у НОМЕР_1 гвардійському мотострілецькому полку (в/ч НОМЕР_2), та перебував на посаді командира зведеного підрозділу ЗС РФ, брав участь у вторгненні та бойових діях на території України, тим самим усвідомлював, що відбувається збройний конфлікт, а також свою участь у ньому.

03.03.2022, точний час у ході досудового розслідування не встановлено, збройні сили Російської Федерації, до складу яких входив військовослужбовець ОСОБА_3, здійснили військове вторгнення, зайняли та з цього дня здійснювали контроль території с. Ягідного Чернігівського району Чернігівської області.

Починаючи з 03.03.2022, точний час досудовим розслідуванням не встановлений, військовослужбовці ЗС РФ Особа 1, Особа 2, Особа 3, Особа 4, Особа 5, Особа 6, Особа 7, Особа 8, Особа 9, Особа 10, Особа 11, Особа 12, Особа 13, Особа 14 та Особа 15, матеріали відносно яких виділені в окреме провадження, та інші невстановлені на даний час військовослужбовці ЗС РФ, в порушення ст.ст. 3, 27, 31, 32, 34, 147 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949, та ст. 75 Додатково протоколу до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, під загрозою застосування вогнепальної зброї, почали примусово виганяти цивільне населення с. Ягідного Чернігівського району з їх приватних домогосподарств, здійснювати ув'язнення невизначеної кількості мирних жителів села з метою незаконного їх утримання, а в подальшому, під конвоем відводили та примусово поміщали потерпілих до підвалу Ягіднянської філії опорного закладу «Количівська загальноосвітня школа I–III ступенів Іванівської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області», що знаходиться за адресою: вул. Лісова 1-а, село Ягідне, Чернігівського району Чернігівської області, в будівлі якої розміщувався командний пункт ЗС РФ.

ОСОБА_3, будучи командиром зведеного підрозділу ЗС РФ, капітаном, діючи з прямим умислом, з порушенням вимог ст.ст. 3, 27, 18, 31, 32, 147 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 та ст.ст. 51, 75 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977, усвідомлюючи, що вказане приміщення підвалу школи необладнане вентиляційними засобами доступу свіжого повітря, немає штучного та природнього освітлення, водопостачання та водовідведення, вбиралень, достатніх меблів для сидіння та спальних місць, засобів приготування їжі, перебуває в антисанітарних умовах, непридатне до нормального проживання в ньому людей, а приміщення до нього великої чисельності цивільного населення прямо загрожуватиме життю та здоров'ю всім, хто там буде утримуватися, віддав підлеглим військовослужбовцям, у тому числі Особа 1, Особа 2, Особа 3, Особа 4, Особа 5, Особа 6, Особа 7, Особа 8, Особа 9, Особа 10, Особа 11, Особа 12, Особа 13, Особа 14 та Особа 15, матеріали відносно яких виділені в окреме провадження, та іншим невстановленим на даний час військовослужбовцям ЗС РФ, явно злочинний наказ незаконно утримувати протягом тривалого часу в підвалі розміром 197,6 м² загалом 369 людей, серед яких 69 неповнолітніх, яким була відведена площа 0,5 м² на особу, що також є жорстоким поводженням з цивільним населенням, задля використання цивільних осіб як захист («живий щит») свого командного пункту від військових дій зі сторони Збройних Сил України.

Продовжуючи реалізацію злочинного умислу, направленого на катування шляхом застосування моральних і фізичних страждань, незаконне утримання потерпілих та використання їх в якості «живого щита», ОСОБА_3, діючи як командир зведеного підрозділу ЗС РФ, забезпечив чергування та охорону виходу з підвального приміщення вказаної школи військовослужбовцями ЗС РФ у період часу з 03.03.2022 по 30.03.2022, щоб незаконно утримувані в ньому потерпілі не могли за власною волею покинути приміщення шкільного підвалу.

Окрім того, ОСОБА_3, діючи спільно з Особа 1, Особа 2, Особа 3, Особа 4, Особа 5, Особа 6, Особа 7, Особа 8, Особа 9, Особа 10, Особа 11, Особа 12, Особа 13, Особа 14 та Особа 15, матеріали відносно яких виділені в окреме провадження, та іншими невстановленими на даний час військовослужбовцями ЗС РФ, у період часу з 03.03.2022 по 30.03.2022, забороняв цивільним особам залишати приміщення підвалу, наказував зайти потерпілим до підвалу школи у певний час, не вживав належних заходів до організації надання медичної допомоги цивільним особам, які її потребували, байдуже ставився до наслідків умов утримання для життя та здоров'я ув'язнених цивільних осіб.

Таким чином, 369 цивільних осіб, серед яких 69 дітей, насильно та протиправно утримувалися в суцільній тисняві, в задущливому просторі без доступу свіжого повітря, в цілковитій темряві, без забезпечення достатньою кількістю питної води та їжі, в антисанітарних умовах. Люди, що перебували в приміщенні підвалу змушені були ходити до туалету для справляння свої природніх потреб у відра та робити це у присутності інших людей, а наповнені фекаліями відра тривалий час стояли в тих же приміщеннях, де знаходилися люди, допоки їм російські військові не дозволять винести їх, що було наругою над людською гідністю та психологічним катуванням потерпілих. Утримувані у підвальному приміщенні школи відчували кисневу недостатність та погіршення стану здоров'я, просили військовослужбовців ЗС РФ, котрі охороняли вихід з підвалу школи, випустити їх на свіже повітря та надати можливість отримати медичну допомогу, на що останні не дозволяли покинути підвал та вийти на вулицю, не вживали жодних заходів для можливості отримання людьми медичної допомоги.

Окрім того, у невстановлений досудовим розслідуванням час, у період з 03.03.2022 по 30.03.2022, ОСОБА_3, діючи умисно, висловив потерпілому ОСОБА_10 погрозу вбивством невизначеної кількості цивільних осіб, які утримувались у підвалі школи, та не становили жодної загрози для військових РФ, шляхом застосування 2 вибухових пристроїв типу «граната», через крики та шум у підвалі школи.

Загалом, протягом періоду часу з 03.03.2022 по 30.03.2022, за наказом ОСОБА_3, військовослужбовцями ЗС РФ, у тому числі Особа 1, Особа 2,

Особа 3, Особа 4, Особа 5, Особа 6, Особа 7, Особа 8, Особа 9, Особа 10, Особа 11, Особа 12, Особа 13, Особа 14 та Особа 15, матеріали відносно яких виділені в окреме провадження, та іншими невстановленими на даний час військовослужбовцями, в підвалі школи утримувалися:

1. ОСОБА_18 ІНФОРМАЦІЯ_2 ... — 369 ОСОБА_373 ІНФОРМАЦІЯ_350 (всього 369 осіб)

Через нелюдські умови утримання та ненадання можливості вчасно отримати належну медичну допомогу потерпілим, котрі насильно утримувалися в підвалі вказаної школи, у період з 09.03.2022 по 28.03.2022 померло 10 цивільних людей, а саме:

ОСОБА_223, ІНФОРМАЦІЯ_202 (помер ІНФОРМАЦІЯ_351);
ОСОБА_128, ІНФОРМАЦІЯ_110 (помер ІНФОРМАЦІЯ_352);
ОСОБА_171, ІНФОРМАЦІЯ_151 (помер ІНФОРМАЦІЯ_353);
ОСОБА_175, ІНФОРМАЦІЯ_155 (померла ІНФОРМАЦІЯ_354);
ОСОБА_234, ІНФОРМАЦІЯ_213 (померла ІНФОРМАЦІЯ_355);
ОСОБА_346, ІНФОРМАЦІЯ_324 (померла ІНФОРМАЦІЯ_356);
ОСОБА_224, ІНФОРМАЦІЯ_203 (померла ІНФОРМАЦІЯ_357);
ОСОБА_84, ІНФОРМАЦІЯ_69 (помер ІНФОРМАЦІЯ_358);
ОСОБА_39, ІНФОРМАЦІЯ_25 (померла ІНФОРМАЦІЯ_359);
ОСОБА_47, ІНФОРМАЦІЯ_33 (померла ІНФОРМАЦІЯ_360).

При цьому тіла померлих, після настання біологічної смерті, одразу не виносилися з підвального приміщення школи, а продовжували знаходитися серед живих людей допоки ОСОБА_3 та інші військовослужбовці ЗС РФ не дозволяли їх винести назовні, що заподіявало значних психічних та моральних страждань потерпілим.

Отже, ОСОБА_3 вчинив віддання наказу на жорстоке поводження з цивільним населенням, а саме катування шляхом застосування моральних і фізичних страждань та ув'язнення потерпілих, а також утримання в одному місці цивільного населення задля використання його як захист («живий щит») командного пункту ЗС РФ, котрий розміщувався в будівлі Ягіднянської філії опорного закладу «Количівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Іванівської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області», що знаходиться за адресою: вул. Лісова 1-а, село Ягідне Чернігівського району Чернігівської області, від військових дій з боку Збройних Сил України, а також жорстоке поводження з цивільним населенням, і саме катування шляхом застосування моральних і фізичних страждань, погрозу вбивством, та ув'язнення потерпілих, а також утримання в одному місці цивільного населення задля використання його як захист («живий щит») командного пункту ЗС РФ, чим порушив вимоги ст.ст. 3, 27, 28, 32, 34, 147 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 та ст.ст. 51, 75 Додаткового протоколу до Женевських

конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977.

Відповідно до положень ч. 5 ст. 374 КПК України, у разі ухвалення вироку за наслідками кримінального провадження, у якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження (*in absentia*), суд окремо обґрунтовує, чи були здійснені стороною обвинувачення всі можливі передбачені законом заходи щодо дотримання прав ОСОБА_3, як підозрюваного та обвинуваченого на захист та доступ до правосуддя з урахуванням здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження.

Приймаючи рішення щодо проведення спеціального досудового розслідування та проведення розгляду за процедурою *in absentia*, суд виходив із того, що інкриміноване обвинуваченому кримінальне правопорушення та його поведінка підпадали під вимоги, зазначені у ч. 2 ст. 297-1 КПК України. Положення закону щодо здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження не визнані неконституційними і є такими, що узгоджуються зі стандартами, визначеними у Резолюції (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи щодо критеріїв, які регламентують провадження, що здійснюється за відсутності обвинуваченого. Так відповідно до рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи важливою умовою застосування спеціального досудового розслідування та спеціального судового розгляду є те, щоб під час спеціального досудового розслідування або спеціального судового провадження було забезпечено процесуальні права та гарантії осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, зокрема, право обвинуваченого бути поінформованим належним чином про дату слухання справи та про своє право на законне чи інше представництво в суді.

З огляду на положення КПК України та Резолюції (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи, суд зазначає про таке.

За повідомленням Чернігівської дирекції АТ «Укрпошта» з 24.02.2022 року припинене приймання всіх видів міжнародних поштових відправлень призначенням до російської федерації (том 6 а. п. 188).

Повістки про виклик ОСОБА_3, повідомлення про підозру, повідомлення про початок здійснення спеціального досудового розслідування надсилались та публікувались відповідно до вимог КПК України шляхом публікування на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора та на стадії судового розгляду — на офіційному вебсайті Чернігівського районного суду Чернігівської області, а також у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження — у газеті «Урядовий кур'єр» в рубриці «Оголошення». Будь-які клопотання від обвинуваченого на адресу суду не надходили (том 1 а. п. 60–62, 67–68, 71–74, 84–89, 106–113, 198, 213–214, 240, 242–243, том 5 а. п. 244, том 6 а. п. 173–178, 191–194, том 7 а. п. 74, 83–84, 88).

Дорученням Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Чернігівській області у межах процесуальних прав і обов'язків, визначених ст. 46, 47 КПК України, адвоката ОСОБА_5 уповноважено забезпечити безоплатну вторинну правову допомогу ОСОБА_3.

Ухвалою слідчого судді Деснянського районного суду міста Чернігова від 05.03.2024 надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України стосовно ОСОБА_3 (том 6 а. п. 189–190).

З огляду на зазначене, орган досудового розслідування вживав всіх можливих передбачених КПК України заходів для виклику та розшуку ОСОБА_3, щоб забезпечити останньому можливість безпосередньо та через обраного захисника реалізовувати права підозрюваного на стадії досудового розслідування.

Після постановлення ухвали слідчим суддею Деснянського районного суду міста Чернігова від 05.03.2024, якими надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування стосовно ОСОБА_3, відповідно до вимог ч. 4 ст. 46 КПК України, ст. 42 КПК України, п. 8 ч. 2 ст. 51 КПК України та ч. 2 ст. 297-5 КПК України реалізацію прав підозрюваного (обвинуваченого) ОСОБА_3 здійснював його захисник ОСОБА_5, яка отримувала необхідні процесуальні документи, знайомила з матеріалами кримінального провадження.

Крім цього, згідно з ухвалою Чернігівського районного суду Чернігівської області від 02.08.2024 року відносно ОСОБА_3 здійснювалось спеціальне судове провадження. У судовому засіданні приймала участь захисник ОСОБА_5, яка була захисником на стадії досудового розслідування і ознайомена з матеріалами кримінального провадження від початку здійснення спеціального досудового розслідування.

Важливо звернути увагу, що судом також вживалися заходи про виклик обвинуваченого для забезпечення доступу до правосуддя, у зв'язку із чим на кожне судове засідання останній викликався у порядку ст. 323 КПК України. Повістки про виклик опубліковані у газеті «Урядовий кур'єр» та його електронній версії на сайті <https://ukurier.gov.ua/uk/about/> у розділі «Оголошення: виклики в суд», а також на офіційному сайті Чернігівського районного суду Чернігівської області.

Захисник обвинуваченого здійснювала активні дії, спрямовані на захист обвинуваченого : приймала участь у дослідженні доказів, допиті потерпілих, свідка, виступала у дебатах.

Суд вважає, що стороною обвинувачення були здійснені всі можливі передбачені законом заходи щодо дотримання прав ОСОБА_3, як підозрюваного, обвинуваченого, зокрема на захист та доступ до правосуддя в кримінальному провадженні, в якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження

(in absentia), що відповідає правовій позиції Європейського суду з прав людини (зокрема, справа «Колоцца проти Італії», рішення від 12 лютого 1985 року; справа «Шомоді проти Італії», рішення від 18 травня 2004 року). Серед іншого, ОСОБА_3 завчасно належним чином викликалися до слідчого, є повідомленим про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 28 ч. 1 ст. 438 КК України, про висунуте обвинувачення у визначеному КПК України порядку, стороною обвинувачення вживалися всі заходи щодо обов'язкової участі захисника тощо.

Таким чином, права ОСОБА_3 як на стадії досудового розслідування, так і судового провадження, був забезпечений на рівні реального використання, що гарантується ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

Згідно з ухвалою Чернігівського районного суду Чернігівської області від 02.08.2024 року провадження у справі відносно ОСОБА_3 здійснюється за його відсутності, як спеціальне судове провадження, оскільки обвинувачений переховується на території російської федерації, яка визнана Верховною Радою України державою-агресором. Відповідно показань обвинувачений не надавав.

Винність обвинуваченого ОСОБА_3 у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28 ч. 1 ст. 438 КК України, підтверджується показами потерпілих, що були допитані в судовому засіданні, зібраними у кримінальному провадженні та безпосередньо дослідженими у судовому засіданні належними та допустимими доказами.

В ході судового розгляду були допитані потерпілі, які скористались своїм правом, з'явилися до суду для дачі показань.

Потерпілий ОСОБА_10 суду пояснив, що військові рф під дулами автоматів наказали їм перейти до підвалу школи, де вони перебували в період з 03 по 30.03.2022. В приміщенні підвалу була задуха, антисанітарія, не вистачало їжі, також не було місць лягти, люди сиділи. На території школи було багато військових рф, техніки. Військовий рф на позивний «ОСОБА_17» сказав, що він тут головний і всі питання вирішувати з ним. Також одній жінці він наказав скласти список осіб, які перебувають у підвалі і по цьому списку він в подальшому відмічав людей, які ходили додому. Був випадок, коли військовий на позивний «ОСОБА_17» сказав потерпілому, що у підвалі дуже шумно і якщо люди не заспокояться, що він кине дві гранати на підірве всіх. Також були погрози від «ОСОБА_374», що якщо буде чинитись опір, що будуть розстріляні. З приводу неналежних умов звертались до «ОСОБА_374», але він ігнорував прохання щодо надання допомоги, в тому числі медичної. У приміщенні підвалу не було туалету, стояло тільки 3 відра, які не завжди дозволяли

виносити. Приміщення підвалу охороняли військові рф, також військові рф стояли по периметру школи. «Клен» забороняв військовим рф спілкуватись з ними. Зранку саме «Клен» віддавав наказ, коли можна було виходити та готувати їжу та в будь-який момент міг заборонити приготування та наказати всім спускатись до підвалу. Коли люди помирали, то доводилось чекати ранку, щоб отримати дозвіл у «Клена» винести труп. Також він звертався до «ОСОБА_374» щодо поховання людей, який виділяв обмежену кількість часу. Він був свідком як на подвір'я школи заїхали військові рф та повідомили про багатьох загиблих, на що «Клен» відповів, що завтра поїдуть забирати. Також, коли вони перебували на вулиці, що «Клену» повідомили про загиблих військових рф, на що він звернувся до цивільних та повідомив, що якщо таке повториться, то буде їх вбивати. Вказав, що військові рф чинили психологічне насильство, стріляли у повітря, під ноги та сміялись. В приміщенні школи була розташована медична частина військових рф, їх полк зв'язку, було багато військових, техніки, ремонтний батальйон. На думку потерпілого військові рф їх тримали у підвалі, щоб себе захистити від обстрілів. На його неодноразові звернення «ОСОБА_17» дозволив пробити вікно, щоб у підвалі було чим дихати. Пояснив, що впізнав військового рф на позивний «ОСОБА_17» за пред'явленими фотознімками.

Потерпілий ОСОБА_9 пояснив, що 04.03.2022 їх завели до підвалу школи, де вже перебувало багато людей, не було де сісти. Він та його донька були поранені та з дозволу «ОСОБА_374» вони ходили до медичної частини на перев'язки. У медичній частині бачив «ОСОБА_374», який віддавав команди військовим рф, кричав на них, і ті його боялись та виконували накази. Пояснив, що впізнав військового рф на позивний «ОСОБА_17» за пред'явленими фотознімками.

Потерпілий ОСОБА_6 пояснив, що з родиною виїхав до с. Ягідне. 03.03.2022 військові рф зачинили їх у підвалі на подвір'ї та тримали два дні, потім під примусом наказали вийти та оглядали, після чого наказали йти до підвалу школи. У підвальному приміщенні школи їх, у кількості 18 чоловік, розмістили у кімнаті на 8 кв. м. У підвалі школи була задуха, антисанітарія, спочатку їх годували субпайками, але ця їжа не підходила для дітей. В подальшому з дозволу «ОСОБА_374» вони організували польову кухню, але він міг в будь-який момент заборонити готувати та загнати всіх у підвал. Також, тільки з дозволу «ОСОБА_374» вони ходили додому. Територія школи охоронялась, стояла військова техніка. Від «ОСОБА_374» він чув погрози фізичного характеру в свій бік. Вночі «Клен» йому пригрозив, що вб'є, а на ранок питав чи він хвилювався з цього приводу. До «ОСОБА_374» не можна було всім звертатись, а тільки через ОСОБА_10. Також біля них ще перебував військовий рф на позивний «ОСОБА_375», але він нічого сам не вирішував, а звертався

до»ОСОБА_374». Своїм військовим «Клен» забороняв спілкуватись з цивільними. «Клен» не дозволяв хворим залишати підвал та взагалі в подальшому заборонив ходити додому, тільки якщо вони вивчать гімн росії. Пояснив, що впізнав військового рф на позивний «ОСОБА_17» за пред'явленими фотознімками та під час перегляду відеозапису впізнав його по голосу.

Потерпіла ОСОБА_8 пояснила, що на території школи всі організаційні питання вирішувались через «ОСОБА_374». «Клен» контролював інших військових рф та віддавав їм накази. Пояснила, що впізнала військового рф на позивний «ОСОБА_17» за пред'явленими фотознімками.

Потерпілий ОСОБА_7 пояснив, що коли помер перший чоловік, він пішов до»ОСОБА_374» на попросив пакет, але той у грубій формі його відправив назад до підвалу. Також, 13.03.2022 його було поранено і він самостійно лікувався, перебуваючи у підвалі, про що дізнався «ОСОБА_17» та наказав його доставити до медичної частини, де влаштував іспит щодо ліків, які він приймав, оскільки не повірив, що за такий проміжок часу можна вилікуватись. В медичній частині перебував фельдшер, який боявся «ОСОБА_374» та виконував його накази. Пояснив, що впізнав військового рф на позивний «ОСОБА_17» не тільки за пред'явленими фотознімками, але й по голосу під час перегляду відеозапису.

Потерпіла ОСОБА_13 пояснила, що були сильні обстріли і вона самостійно прийняла рішення йти до підвалу школи. У підвалі була задуха, антисанітарія, не було світла, двері на вулицю були постійно замкнуті, діти та дорослі хворіли, не було ліків. Розповідали, що у приміщенні школи перебували військові рф, а також командний склад, серед яких був військовий рф на позивний «ОСОБА_17», який був за головного. Також до них у підвал заходив військовий рф на позивний «ОСОБА_375», який розповідав, що він сам з ОСОБА_376 і його прізвище ОСОБА_377. Серед них також був військовий рф на позивний «ОСОБА_378». На вулиці по периметру перебували військові рф з автоматами, також було багато військової техніки. Додому з підвалу їх відпускали тільки з дозволу «ОСОБА_374», який розпорядився, щоб склали списки і відпускали тільки по 5 чоловік.

Потерпілий ОСОБА_11 пояснив, що спочатку вони з сім'єю перебували у підвалі свого будинку, потім військові рф зайшли до їх підвалу, йому та сину наказали роздягнутись та забрали мобільні телефони. Потім закрили їх на два дні у підвалі та 05.03.2022 вигнали з підвалу будинку та наказали йти до підвалу школи, де їх закрили. У підвалі школи була задуха, місць на всіх не вистачало, була антисанітарія, люди хворіли та помирали. Щоб винести труп та захоронити треба було просити дозволу у»ОСОБА_374». Також тільки з дозволу «ОСОБА_374» відпускали додому, при цьому треба було його сповістити про те, що вони

повернулись з дому. Йому пред'являлись фотознімки для впізнання, де він впізнав військового рф на позивний «ОСОБА_17».

Потерпіла ОСОБА_12 пояснила, що вони сім'єю перебували у підвалі старого дитячого садка. В подальшому військові рф змусили їх йти до школи, де помістили до підвалу. У підвалі школи вже перебувало багато людей, на першому та другому поверсі школи розміщувались військові рф та командний склад, які тримали їх у підвалі як «живий щит». Перший раз їм дозволили сходити додому 08.03.2022. ОСОБА_379 вона побачила розруху, все було перевернуто, двері виламані, більшість речей вона не змогла знайти. Додому можна було ходити тільки з дозволу «ОСОБА_374», який наказав скласти списки осіб, які перебувають у підвалі та списки осіб, які йдуть додому та здійснював контроль за цим. У однієї жіночки «Клен» забрав паспорт та не віддав, вказавши, що він їй не потрібен. Люди скаржились на задиху у підвалі, відсутність ліків, але «ОСОБА_17» повідомляв, що йому всеодно на них. Вона добре запам'ятала обличчя «Клена», коли привезли гуманітарну допомогу та роздавали памперси і треба було прийти по одному від сім'ї, у яких діти до одного року, а вона прийшла з сином, за що «ОСОБА_17» на неї кричав. Їй було відомо, що «ОСОБА_17» у військових рф головний і у нього за все треба було питати дозвіл. Про те, що «ОСОБА_17» головний також повідомляли їм військові рф.

Потерпіла ОСОБА_14 пояснила, що військові рф під дулами автоматів перевели їх до підвали школи, де було тісно, була задиха, до туалету ходили на відра, двері підвалу зачинялись військовими рф. Керував всім «Клен», тільки з його дозволу відчиняли двері, випускали людей. Йому повідомляли, що дівчина задихається і потрібно повітря у підвалі, на що він вказав, що нехай задихається. З його дозволу військові рф на ніч залишили двері підвалу відчиненими, але їм заборонили виходити під загрозою розстрілу. Військові рф також вказували, що «ОСОБА_17» головний і у нього треба питати дозвіл. Також «ОСОБА_17» дав вказівку скласти списки тих хто буде ходити додому та особисто контролював їх. Коли не було води, то він розпорядився, щоб привезли технічну воду. Потерпіла описала як виглядав «ОСОБА_17» та вказала, що впізнала його під час пред'явлення фотокартки та відеозапису.

Потерпіла ОСОБА_15 пояснила, що їхала як волонтер до с. Красне, але їх машину обстріляли і вона з подругою добралась до с. Ягідне і перебувала у Польгуя, в подальшому їх змусили перейти до підвалу школи. Перебуваючи у підвалі вона бачила та чула як там командував «ОСОБА_17». З його дозволу їм відкривали двері підвалу. Коли вона хотіла з подругою попросити військових рф вивезти їх з с. Ягідне, щоб в подальшому добратися до м. Славутич, то військовий про це повідомив

«ОСОБА_374» і він дуже сварився. Їй відомо, що «ОСОБА_378» призначив «ОСОБА_374» головним по утриманню їх у підвалі. Вона впізнала «ОСОБА_374» під час пред'явлення їй для впізнання фотокарток.

Потерпіла ОСОБА_16 повідомила, що разом з дітьми та бабусею перебувала у своєму підвалі, в подальшому військові рф примусили їх перейти до підвалу школи, де не було тісно, не вистачало повітря, світла, до туалету не випускали і вони ходили на відра. Спочатку готували їжу у підвалі для дітей, потім через Польгуя «Клен» дозволив готувати на вулиці. «Клен» дав наказ скласти списки тих хто буде йти додому та давав півгодини і сам потім стояв і контролював. Їй відомо, що на другому поверсі школи розміщувався штаб. «Клен» також казав їм готуватись йти «живим щитом» на Київ. Їм роздавали російські газети та змушували вчити гімн росії.

З витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань вбачається, що кримінальне провадження № 22022270000000032 за ч. 1 ст. 438 КК України було зареєстроване 17.05.2022 за повідомленням підприємств, установ, організацій та посадових осіб. Розпочато досудове розслідування. В подальшому матеріали кримінального провадження були виділені в окреме провадження. Як слідує з витягу з ЄРДР відомості за матеріалами правоохоронних органів внесені 11.09.2023 за ч. 2 ст. 28 ч. 1 ст. 438 КК України (том 3 а. п. 211–222, том 4 а. п. 34–35, 116–125, том 6 а. п. 198–227, 228–231).

В ході виконання доручення під час досудового розслідування встановлено, що у березні 2022 року військовослужбовець збройних сил країни-агресора громадянин ОСОБА_3 з позивний «ОСОБА_17», утримував цивільних людей, жителів с. Ягідне у підвалі школи. Встановлені його анкетні дані, його фото, соціальні мережі, якими він користується, а також його близьких родичів (том 4 а. п. 127–129).

Відповідно до протоколів огляду речей та документів від 28, 29 вересня 2023 року, 28 листопада 2023 року, оглянуто сторінки в соціальних мережах ОСОБА_3 (том 4 а. п. 130–144, 145–154, 155–182, 183–210).

Відповідно до протоколу про проведення негласної слідчої (розшукової) дії зняття інформації з електронних інформаційних систем від 2 жовтня 2023 року здійснено доступ до АС «російський паспорт» та отримано з нього відомості, що стосуються ОСОБА_3 (том 4 а. п. 231–238).

Відповідно до протоколу огляду речей та документів від 01 листопада 2023 року оглянуто диск, на якому міститься витяг відомостей стосовно громадянина російської федерації ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, що містяться в електронній інформаційній системі АС «російський паспорт» (том 5 а. п. 2–11).

Відповідно до протоколу огляду речей та документів від 04 грудня 2023 року оглянуто документи податкової служби росії, що стосуються ОСОБА_3 (том 4 а. п. 240–249).

Протоколом огляду від 07.12.2022 території господарства, а саме приміщення погребу, в АДРЕСА_2, потерпілого ОСОБА_11 доводиться, що умови перебування у підвалі зазначеного господарства є значно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи, разом з тим військовослужбовці рф примусово перевели потерпілого та його родину до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 13–17).

Протоколом огляду від 07.12.2022 території господарства, а саме приміщення погребу, в АДРЕСА_3, потерпілого ОСОБА_380 доводиться, що умови перебування у підвалі зазначеного господарства є значно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи, разом з тим військовослужбовці рф примусово потерпілого та його родину до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 24–28).

Протоколом огляду від 07.12.2022 території господарства, а саме приміщення погребу, в АДРЕСА_4, потерпілої ОСОБА_381 доводиться, що умови перебування у підвалі зазначеного господарства є значно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи, разом з тим військовослужбовці рф примусово потерпілу та її родину до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 30–34).

Протоколом огляду від 07.12.2022 території господарства, а саме приміщення погребу, в АДРЕСА_5, потерпілої ОСОБА_382 доводиться, що умови перебування у підвалі зазначеного господарства є значно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи, разом з тим військовослужбовці рф примусово потерпілу та її родину до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 36–39).

Під час проведення огляду 17.10.2022 господарства по АДРЕСА_3, встановлено, що потерпіла ОСОБА_383 разом донькою перебувала в погребі, умови в якому є значно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи, разом з тим військовослужбовці рф примусово перевели їх до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 41–43).

Протоколами огляду від 17.10.2022 територій господарств, а саме приміщення погребу, в АДРЕСА_6, потерпілих ОСОБА_384, ОСОБА_385 доводиться, що умови перебування у підвалах зазначених господарств є значно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи, разом з тим військовослужбовці рф примусово перевели потерпілих з їх родинами до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 45–52).

Протоколами огляду від 17.10.2022 територій господарств, а саме приміщення погребу, в АДРЕСА_7, потерпілих ОСОБА_386, ОСОБА_387 доводиться, що умови перебування у підвалах зазначених господарств є значно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи, разом з тим військовослужбовці рф примусово перевели жителів с. Ягідне до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 54–60).

Протоколом огляду від 07.12.2022 території господарства, а саме приміщення погребу, в АДРЕСА_8, потерпілої ОСОБА_388 доводиться, що умови перебування у підвалі зазначеного господарства є значно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи, разом з тим військово-службовці рф примусово перевели потерпілу разом з сусідами до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 62–65).

Протоколом огляду від 07.12.2022 території господарства, а саме приміщення погребу, в АДРЕСА_8, потерпілої ОСОБА_389 доводиться, що умови перебування у підвалі зазначеного господарства є значно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи, разом з тим військовослужбовці рф примусово перевели потерпілу та її родину до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 67–70).

Як слідує з протоколу огляду місця події від 28.07.2022 по АДРЕСА_9 та області потерпілій ОСОБА_390 під час огляду вказав, що переховувався разом з ОСОБА_390, неповнолітнім ОСОБА_390, ОСОБА_391, ОСОБА_392, ОСОБА_393, ОСОБА_394, ОСОБА_395, неповнолітнім ОСОБА_396, ОСОБА_397, ОСОБА_398 у погребі, російські військові стріляючи в отвір вхідних дверей погребу, змусили їх вийти з погребу (том 5 а. п. 72–77).

Як слідує з протоколу огляду місця події від 21.09.2022 по АДРЕСА_10 (том 5 а. п. 79–81) потерпілій ОСОБА_399 вказав на приміщення погребу, пояснивши, що саме в даному погребі під час окупації російським військами с. Ягідне його разом з донькою ОСОБА_400, зятем ОСОБА_7 та неповнолітньою онукою ОСОБА_401 утримували в заручниках, зачинивши двері погребу, поставили чергового, відчинили тільки 05.03.22 та під загрозою застосування зброї перевели до підвалу школи. Також даним доказом доводиться, що умови перебування у погребі власного будинку були кращі ніж у приміщенні школи, але потерпілих примусово перевели до приміщення підвалу школи, де вони перебували у нелюдських умовах.

Як слідує з протоколу огляду місця події від 29.07.2022 по АДРЕСА_11 та області потерпіла ОСОБА_19 під час огляду вказала, що переховувалась разом з сім'єю у погребі та саме з цього погребу їх змусили вийти російські військові, погрожуючи розстрілом із автоматів (том 5 а. п. 83–87).

Протоколом проведення огляду місця події від 17.06.2022 приміщення підвалу в буд. АДРЕСА_12, що належить ОСОБА_402 доводиться можливість ОСОБА_402 разом з ОСОБА_403, ОСОБА_404, ОСОБА_18 та неповнолітніми дітьми ОСОБА_405 та ОСОБА_406 перебування у власному підвалі, разом з тим російські військові змусили їх вийти з власних підвалу та під конвоєм відвели та помістили до підвалу школи (том 5 а. п. 89–93).

Під час проведення огляду 17.10.2022 господарства по АДРЕСА_3, встановлено, що ОСОБА_407 разом зі своєю сім'єю перебувала в погребі, умови в якому є наочно кращими та безпечнішими ніж у підвалі школи,

разом з тим військовослужбовці РФ примусово перевели їх до підвалу школи, де утримували у нелюдських умовах (том 5 а. п. 99–101).

В ході огляду місця події 07.04.2022 встановлено наявність пошкоджених та знищених будівель, приміщень установ, підприємств та будинків в с. Ягідне, а також автомобілів (том 5 а. п. 102–104).

Під час огляду місця події від 21.04.2022, а саме крильця будинку культури в с. Ягідне, виявлено та вилучено «дневник психолого-педагогических наблюдений командира 3 мин. взвода мин. бат. 2 МСБ, войсковой части 55115», «дневник психолого-педагогических наблюдений командира 2 МСБ, войсковой части 55115», ведомость закреплений оружия за личным составом минометной батареи 1 мотострелкового батальона», «книга выдачи оружия и боеприпасов минометной батареи 1 мсб войсковой части 30600», «дневник психолого-педагогических наблюдений командира 2 мин. взвода мин. бат., войсковой части 55115», «дневник психолого-педагогических наблюдений командира 1 мин. взвода мин. бат. 2 МСБ, войсковой части 55115», «книга осмотра и проверки вооружения, военной техники и боеприпасов минометной батареи 2 мотострелкового батальона», «именной список заместителя командира взвода управления минометной батареи 1 мотострелкового батальона», «основы победы в бою», «книга записи больных минометной батареей 2 мотострелкового батальона», «акт проверки личного состава», «выписка из приказа командира войсковой части 12128 № 3669», «путевой лист № 149/П2 от 21.02.2022 в/ч НОМЕР_3», «удостоверение старшего машины № 132/253», «свидетельство о регистрации тс КАМАЗ 53501 грз 3474 АВ 76 rus», «карта Черниговской области» з написом «оперативная обстановка по состоянию на 08-00 14.02.85» (том 5 а. п. 105–112).

Відповідно до протоколу огляду від 07.06.2022 оглянуто «Дневник психолого-педагогических наблюдений командира мин батр 2 мсб (2) войсковой части 55115», який розпочато 25.11.2020, «Дневник психолого-педагогических наблюдений командира мин взвода минбатр «МСТ войсковой части 55115», який розпочато 25.11.2020, «Дневник психолого-педагогических наблюдений командира 3 мин взвода мин батр 2 МСБ(2) войсковой части НОМЕР_4 лейтенанта ОСОБА_408», який розпочато 25.11.2020, «Дневник психолого-педагогических наблюдений командира 1 мин взвода минбатр 2МСТ (2) войсковой части НОМЕР_4 старшего лейтенанта ОСОБА_409», який розпочато 25.11.2020, що вилучені в ході огляду місця події в с. Ягідне. Зазначений щоденник містить фотокартки та особисті дані військовослужбовців (том 5 а. п. 140–141).

Відповідно до протоколу огляду місця події від 18 травня 2022 року оглянуті територія та приміщення Ягіднянської філії «Опорного закладу Количівська ЗОШ І–ІІІ Іванівської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області», що знаходиться за адресою: Чернігівська область

Чернігівський район с. Ягідне вул. Лісова, 1а. В ході огляду встановлено, що в безпосередній близькості від будівлі школи розміщувалась важка техніка, виявлені вириті окопи та бліндажи, залишки сміття вказують на розташуванні в приміщенні школи військових російської федерації. Оглянуто підвальне приміщення, де перебували потерпілі. Стіни підвального приміщення збудовані з цегли та мають частково штукатурку, стеля та підлога зроблені з бетону. Встановлено відсутність світла, вентиляційних засобів, доступу до свіжого повітря, водопостачання, водовідведення та каналізації. Підвал містить 9 приміщень, при вході на дверній коробці мають надписи щодо кількості людей та дітей, які перебували у кожному приміщенні. На стінах підвального приміщення встановлено наявність саморобного календаря за березень місяць з закресленими числами по 29 березня 2022 року, мається запис «02.03.22 почалась окупація», «30.03.22 свобода», «31.03.22 прийшли наші», наявні малюнки дітей, списки померлих. У приміщенні № 8 встановлена наявність каналізаційної труби, яка йде з вбиральні школи, має пошкодження, у зв'язку з чим у приміщенні був нестерпний сморід (том 5 а. п. 151–160).

Зазначений доказ доводить, що цивільне населення насильно утримувалось у підвалі протягом тривалого часу у нелюдських умовах. Наявність великої кількості важкої техніки по периметру школи та розміщення військових російської федерації у приміщенні школи свідчить про використання цивільного населення як «живого щита» від військових дій Збройних Сил України.

За повідомленням Головного управління Держпродспоживслужби в Чернігівській області умови утримання людей в підвалі Ягіднянської філії опорного закладу «Количівська Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів Іванівської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області» за адресою: вул. Лісова, 1а с. Ягідне Чернігівського району Чернігівської області в період окупації російською федерацією вказаного населеного пункту, не відповідали вимогам санітарного законодавства, недотримання яких створювало загрозу здоров'ю і життю людей та майбутніх поколінь, а також загрозу виникнення і розповсюдження інфекційних хвороб та масових неінфекційних захворювань (отруєнь) серед населення (том 5 а. п. 161–162).

З урахуванням повідомлення Чернігівського обласного центру з гідрометеорології щодо температурного режиму повітря у період з 03 по 30 березня 2022 року спостерігалися морози (том 5 а. п. 163), що створювало додаткові небезпечні умови перебування у підвалі школи, який не опалювався.

При цьому за повідомленням Іванівської сільської ради у березні 2022 року на території с. Ягідне померло 8 осіб, в той час як цей показник у березні 2021 року складав 1 (том 5 а. п. 164).

Відповідно до протоколу огляду місця події від 19 травня 2022 року оглянуто приміщення загальноосвітньої школи та дитячого садка, що знаходяться в с. Ягідне по вул. Лісова, 1а. Встановлені пошкодження, наявність окопів. Виявлено та вилучено паперову карту Чернігівської області, картонну коробку зеленого кольору від індивідуального раціону харчування, аркуш паперу з інформацією про харчовий склад продуктів на російській мові, виписку з наказу військової частини НОМЕР_4 від 30.11.2021, аркуш паперу додаток 1 до наказу № 1945 від 30.11.2021, газету «Комсомольська правда» (том 5 а. п. 166–171).

Також, факт перебування великої кількості людей у підвальному приміщенні Ягіднянської ЗОШ, в суцільній тисняві, в нелюдських умовах доводиться оглядом від 19 січня 2023 року мобільного телефону марки «Samsung A 53», що належить ОСОБА_410, якому дані фото були надіслані одним з місцевих мешканців с. Ягідне (том 5 а. п. 172–175).

Після деокупації АДРЕСА_6 був знайдений рюкзак, в якому в поліетиленовому пакеті знаходились військовий квиток на ім'я ОСОБА_411 військовослужбовця 55 окремої мотострілецької бригади (гірської) 41 армії (том 5 а. п. 176–183).

Відповідно до протоколу огляду документів від 20 травня 2022 року оглянуто блокнот, що належить ОСОБА_12, в якому зафіксовано перелік подій у період окупації села Ягідне, кожен день перебування у підвалі школи. Записи свідчать про примусове поміщення до підвалу школи військовими рф, нелюдські умови перебування у підвалі, де було тісно, душно, люди сходили з розуму, помирали, лежачих місць не вистачало. За 10.03.22 та 15.03.22 маютьсся записи щодо рокіровки військових, а саме «на зміну вузькоокиим прийшли росіяни», «частина їде з награбованим, нові з'явились». Також мається записи, що доводять виконання явно злочинного наказу командування зс рф, насильно утримання цивільного населення у підвалі та як «живого щита», також жорстокого поводження з цивільним населенням, які не могли з власної волі покинути приміщення шкільного підвалу, а саме: «Ледве достукались, щоб відкрили десь у пів восьмій ранку. Часто заганняють. Майже цілий день в погребі. Додому не пускають», «За шкільним забором підпили їхню машину. Вони всі попідсовувались впритул до школи», «Поскаржились, що в погребі дуже важко і нема сили лишатися. Там якийсь з їхніх командирів відповів, що йому однаково, що буде з нами, в нього наказ зберегти лічний состав», «Діхтяр просився додому, і казав що не може тут залишатися, йому потрібні ліки і нормально лягти.

Вони сказали, не можеш, то вішайся», «Місяць війни випустили близько 8 ранку, сказали, що на півгодини. Далі знов всіх загнали в погріб», «Вдень до ОСОБА_374 підходила ОСОБА_412, просила не закривати людей вдень, бо дуже душно в погребі і маленьке дитя задихається.

Він сказав, хай задихається», «ОСОБА_413 пішла говорити з командиром з позивним «ОСОБА_17», «ОСОБА_414, що вони передали списки всіх людей нашим щоб нами прикриватися», «ОСОБА_415 приніс Альоні на листочку гімн Росії і сказав учити. А коли люди проситися додому, сказав що хто вивчив гімн Росії можуть іти додому і співати гімн» (том 5 а. п. 184–202).

Факт перебування великої кількості людей у підвальному приміщенні Ягіднянської ЗОШ, в суцільній тисняві, в нелюдських умовах доводиться оглядом від 20 травня 2022 року мобільного телефону марки «Samsung», що належить ОСОБА_12, на якому маютьися фотографії людей, що перебувають у підвальному приміщенні, які дуже щільно розміщені один біля одного, більшість людей знаходяться у положенні сидючи, щільність розміщення людей не дозволяє усім перебувати у положенні лежачи. Серед осіб, зображених на фотознімках присутні особи чоловічої та жіночої статі та різних вікових груп, діти, люди середнього віку, особи похилого віку. У приміщенні, де утримуються люди, відсутні умови для нормальної життєдіяльності, у тому числі, місця для прийому їжі, сну, туалету (том 5 а. п. 203–206).

Протоколом огляду речей і документів, а саме надпису на стіні Ягіднянської школи від 23.08.2022 доводиться, що в приміщенні Ягіднянської школи військовими російської федерації був облаштований головний штаб командування, а по периметру школи зосереджувалися воєнні підрозділи та військова техніка, яка мала здійснювати охорону та оборону штабу командування з розподілом вогневих позицій та напрямку ведення бойових дій («вогню») у випадку здійснення атаки на будівлю штабу (том 5 а. п. 207–208).

Відповідно до протоколу огляду речей та документів від 13 червня 2023 року ОСОБА_416 надав для огляду мобільний телефон, де у «Галереї» наявний відео файл, на яку зображений чоловік, якого за зовнішніми ознаками опізнав як військовослужбовця з позивним «ОСОБА_17», який у період з 05.03.2022 по 30.03.2022 здійснював командування сержантським та рядовим складом у с. Ягідне Чернігівського району та області та чинив військові злочини проти цивільного населення (том 5 а. п. 219–220).

Як слідує з протоколу огляду речей та документів від 15 червня 2023 року зроблено знімок з екрану з відеозапису, на якому потерпілий ОСОБА_416 впізнав військовослужбовця з позивним «ОСОБА_17», що був присутній під час виступу російських артистів у лютому 2023 року деь на передових позиціях орієнтовно у Луганській області (том 5 а. п. 222–233).

За повідомленням в/ч НОМЕР_5 на території АДРЕСА_9 та області в період з 03.03.2022 по 30.03.2022 перебувала БТГр зі складу НОМЕР_1 мотострілецького полку (Єкатеринбург) (в/ч НОМЕР_6) з танкової ротою НОМЕР_7 танкового полку (ІНФОРМАЦІЯ_361) (в/ч НОМЕР_8)

НОМЕР_9 танкової дивізії Центрального військового округу. Логістичне забезпечення підрозділів здійснювалось силами зведеного батальйону НОМЕР_10 окремої мотострілецької бригади (ІНФОРМАЦІЯ_362) НОМЕР_11 загальновійськової армії Центрального військового округу (в/ч НОМЕР_4) (том 6 а. п. 1).

Згідно даних Державної прикордонної служби України, наступ на чернігівському напрямку здійснювалось з території Гомельської області Республіки Білорусь угрупованням військ (сил) «ІНФОРМАЦІЯ_363», до складу яких входили підрозділи від об'єднань, з'єднань і військових частин Східного військового округу, повітряно десантних військ, сил спеціальних операцій ГРУ ГШ зс рф, військово-морського флоту, а також з території Брянської області рф угрупованням військ (сил) «Центр», до складу якого входили підрозділи від об'єднань, з'єднань і військових частин Центрального військового округу зс рф та зведені підрозділи ФСВНГ рф, в тому числі НОМЕР_1 мотострілецький полк (в/ч НОМЕР_2, АДРЕСА_13) (том 6 а. п. 2–4).

Як слідує з повідомлення командира військової частини НОМЕР_12 за уточненими даними на території АДРЕСА_2 відмічалися підрозділи зс рф зі складу 55 омсбр 41 ЗА. Також, відмічались підрозділи зі складу 15 омсбр 2 ЗА ЦВО, 1 тп та 15 мсп 2 мсд 1 ТА ЗхВО, 228 мотострілецький полк (том 6 а. п. 5–6).

За повідомленням начальника штабу заступника командувача оперативного угруповання військ «ІНФОРМАЦІЯ_364» у підрозділах Збройних Сил України, котрі дислокувалися в Чернігівській області на напрямку ведення бойових дій, який охоплював с. Ягідне, була наявна розвідувальна інформація про факт поміщення військовими російської федерації значної кількості населення (більше 300 осіб) до підвалу школи в с. Ягідному та утримання цивільного населення у підвалі школи протягом березня 2022 року з метою використання людей в якості «живого щита» від військових дій з боку Збройних Сил України по командному пункту збройних сил російської федерації, котрий розміщувався в будівлі Ягіднянської філії «Опорного закладу Количівська ЗОШ І–ІІІ ступенів Іванівської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області», що знаходиться за адресою: Чернігівська область Чернігівський район с. Ягідне вул. Лісова, 1а. Володіння вищевказаною інформацією не дозволяло веденню повноцінних воєнних дій по території Ягіднянської школи з метою збереження життя та здоров'я цивільного населення (том 6 а. п. 7).

В сукупності з показами потерпілих зазначений доказ доводить, що люди використовувались як «живий щит» від військових дій з боку Збройних Сил України.

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фото-знімками від 10.11.2023 потерпілий ОСОБА_11 впізнав ОСОБА_3, який

командував іншими військовослужбовцями зс рф в с. Ягідне в березні 2022 року, що окупували село. Даний військовослужбовець був одним із головних, керував діями інших. Не давав селянам вийти з підвалу (том 6 а. п. 14–17).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотографіями від 10.11.2023 потерпілий ОСОБА_417 впізнав ОСОБА_3, який командував іншими військовослужбовцями зс рф в с. Ягідне в березні 2022 року, що окупували село. Бачив його особисто, він був головним серед інших, утримував його та односільчан в підвалі школи та без його дозволу нічого не можна було робити та виходити (том 6 а. п. 18–21).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотографіями від 10.11.2023 потерпіла ОСОБА_384 впізнала ОСОБА_3, який утримував її та інших людей у підвальному приміщенні Ягіднянської школи в березні 2022 року, керував діями інших військовослужбовців зс рф, тримав в нелюдських умовах, не надавав дозволу вийти з підвалу (том 6 а. п. 22–25).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотографіями від 10.11.2023 потерпіла ОСОБА_14 впізнала ОСОБА_3, який був одним з головних у с. Ягідне під час окупації у березні 2022 року. За його вказівкою мешканці с. Ягідне утримувались в нелюдських умовах, без доступу до свіжого повітря, без місць для відвідування туалету, необхідної кількості їжі та води у підвальному приміщенні школи в с. Ягідне. Він надавав накази іншим військовослужбовцям зс рф (том 6 а. п. 26–29).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотографіями від 10.11.2023 потерпіла ОСОБА_418 впізнала ОСОБА_3, який був одним із головних в с. Ягідне під час окупації села в березні 2022 року. За його вказівкою люди утримувались в нелюдських умовах без свіжого повітря, їжі, води, туалету в підвалі Ягіднянської школи (том 6 а. п. 30–33).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотографіями від 10.11.2023 потерпіла ОСОБА_419 впізнала ОСОБА_3, який керував діями військових рф (том 6 а. п. 34–37).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотографіями від 10.11.2023 потерпіла ОСОБА_420 впізнала ОСОБА_3, який в с. Ягідне в березні 2022 року керував діями військовослужбовцями зс рф (том 6 а. п. 38–41).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотографіями від 13.11.2023 потерпілий ОСОБА_10 впізнав ОСОБА_3, який на протязі 27 днів незаконно утримував в підвалі школи, яка знаходиться в с. Ягідне, примушував вчити гімн росії, віддавав накази щодо переміщення по території школи, а також приготування їжі (том 6 а. п. 42–45).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 13.11.2023 потерпілий ОСОБА_421 впізнав ОСОБА_3, який на протязі 27 днів незаконно утримував в підвалі школи, яка знаходиться в с. Ягідне (том 6 а. п. 46–49).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 28.11.2023 потерпілий ОСОБА_6 впізнав ОСОБА_3, вказуючи, що під час перебування у школі в с. Ягідне бачив останнього (том 6 а. п. 50–53).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 30.11.2023 потерпілий ОСОБА_422 впізнав ОСОБА_3, вказуючи, що під час перебування у школі в с. Ягідне бачив останнього, він керував питанням виходу з підвалу (том 6 а. п. 54–57)/

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 01.12.2023 потерпіла ОСОБА_423 впізнала ОСОБА_3, вказуючи, що під час окупації у період лютого-березня 2022 року в с. Ягідне безпосередньо контактувала з ним під час приготування їжі (том 6 а. п. 58–61).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 04.12.2023 потерпіла ОСОБА_424 впізнала ОСОБА_3, який керував діями інших та утримував в підвальному приміщенні мешканців села (том 6 а. п. 62–65).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 05.12.2023 потерпіла ОСОБА_425 впізнала ОСОБА_3, який був одним із головних та керував діями інших військовослужбовців зс рф та утримував місцевих мешканців у підвалі (том 6 а. п. 66–69).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 04.12.2023 потерпілий ОСОБА_426 впізнав ОСОБА_3, який перебував на території школи, яка знаходиться в с. Ягідне (том 6 а. п. 70–73).

Відповідно до протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 30.11.2023 потерпілий ОСОБА_427 впізнав ОСОБА_3, який на протязі 27 днів незаконно утримував в підвалі школи, яка знаходиться в с. Ягідне (том 6 а. п. 46–49).

Висновком експерта за результатами проведеної фототехнічної, портретної та голографічних зображень експертизи № СЕ-19/125-23/13253-ФП від 29.12.2023, доводиться, що особа у графічному файлі під назвою «V1fT9ZUNoQo», формату «jpg», а саме особа чоловічої статі у військовій формі та особа чоловічої статі у графічному файлі «ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_365», формату «jpg», одягнена у сорочку синього кольору, є одна і та ж особа. Особа чоловічої статі у графічному файлі під назвою «w_5f0f3bde», формату «jpg» та особа чоловічої статі у графічному файлі «242314938_233793222039865_4548883597029538370_n», формату «jpg», на голові якої кепка, є одна і та ж особа (том 6 а. п. 92–104).

На виконання доручення встановлені анкетні дані ОСОБА_3, проходження ним військової служби у зс рф, що має позивний «ОСОБА_17», є командиром артилерійського дивізіону НОМЕР_1 гвардійського мотострілецького полку (в/ч НОМЕР_2) (том 6 а. п. 106–108).

Відповідно до протоколу огляду від 06 лютого 2024 року та від 07 лютого 2024 року оглянута інтернет-сторінка за номером мобільного телефона ОСОБА_428 та мережа інтернет (том 6 а. п. 109–114, 115–120).

У сукупності з допитаними в судовому засіданні потерпілими досліджені в судовому засіданні докази доводять факт перебування військовослужбовця зс рф з позивним «ОСОБА_17», що є ОСОБА_3, на території Ягіднянської школи, а також те, що він по відношенню до інших військовослужбовців зс рф був командиром та видавав накази в частині перебування цивільних осіб в приміщенні підвалу Ягіднянської школи.

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 32 доводиться, що смерть ОСОБА_429, ІНФОРМАЦІЯ_366 настала ІНФОРМАЦІЯ_367 внаслідок хронічної серцево-судинної недостатності III ступеня на фоні дифузного кардіосклерозу, який виник на тлі ішемічної хвороби серця з артеріальною гіпертензією. Вказане захворювання серцево-судинної системи значно ускладнювалось наявністю у нього цукрового діабету. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Перебування в підвальному приміщенні школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що мають у наданій слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_430 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 36–40).

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 38 доводиться, що смерть ОСОБА_431, ІНФОРМАЦІЯ_203, настала ІНФОРМАЦІЯ_368 внаслідок хронічної серцево-судинної недостатності ІІБ ступеня на фоні дифузного кардіосклерозу з аортосклерозом, які виникли на тлі ішемічної хвороби серця з гіпертонічною хворобою. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної

медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Експерти вважають, що перебування в підвальному приміщенні школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що маються у наданій слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_432 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 41–46).

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 34 доводиться, що смерть ОСОБА_433, ІНФОРМАЦІЯ_369 настала ІНФОРМАЦІЯ_370 внаслідок хронічної серцевої недостатності III ступеня на фоні дифузного кардіосклерозу, який виник на тлі ішемічної хвороби серця. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Експерти вважають, що перебування в підвальному приміщенні школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що маються у наданій слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_434 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 50–54).

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 37 доводиться, що смерть ОСОБА_435, ІНФОРМАЦІЯ_371 настала ІНФОРМАЦІЯ_372 внаслідок хронічної серцевої недостатності ступеня на фоні дифузного кардіосклерозу, який виник на тлі ішемічної хвороби серця з гіпертонічною хворобою. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання

смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Експерти вважають, що перебування в підвальному приміщенні школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що маються у наданій слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_436 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 58–62).

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 31 доводиться, що смерть ОСОБА_437, ІНФОРМАЦІЯ_373, настала ІНФОРМАЦІЯ_374 внаслідок хронічної серцево-судинної недостатності на фоні дифузного кардіосклерозу, який виник на тлі ішемічної хвороби серця. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Експерти вважають, що перебування в підвальному приміщенні школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що маються у наданій слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_438 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 67–72).

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 39 доводиться, що смерть ОСОБА_439 ІНФОРМАЦІЯ_375, настала ІНФОРМАЦІЯ_376 внаслідок хронічної серцево-судинної недостатності на фоні дифузного кардіосклерозу, який виник на тлі ішемічної хвороби серця. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Експерти вважають, що перебування в підвальному

приміщення школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що мають у наданій слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_440 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 75–80).

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 33 доводиться, що смерть ОСОБА_441, ІНФОРМАЦІЯ_25, настала ІНФОРМАЦІЯ_377 внаслідок хронічної серцево-судинної недостатності III ст. на фоні дифузного кардіосклерозу, аортосклерозу який виник на тлі ішемічної хвороби серця. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Експерти вважають, що перебування в підвальному приміщенні школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що мають у наданій слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_442 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 84–88).

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 35 доводиться, що смерть ОСОБА_443, ІНФОРМАЦІЯ_378, настала ІНФОРМАЦІЯ_379 внаслідок хронічної серцевої недостатності на фоні дифузного кардіосклерозу з аортосклерозом, на тлі ішемічної хвороби серця. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Експерти вважають, що перебування в підвальному приміщенні школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що мають у наданій

слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_444 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 92–97).

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 30 доводиться, що смерть ОСОБА_445, ІНФОРМАЦІЯ_380, настала ІНФОРМАЦІЯ_381 внаслідок хронічної серцево-судинної недостатності ІІБ ступеня на фоні дифузного кардіосклерозу, який виник на тлі ішемічної хвороби серця. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Експерти вважають, що перебування в підвальному приміщенні школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що маютьсся у наданій слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_446 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 101–105).

Висновком експерта проведеної судово-медичної експертизи № 36 доводиться, що смерть ОСОБА_447, ІНФОРМАЦІЯ_382, настала ІНФОРМАЦІЯ_383 внаслідок хронічної серцево-судинної недостатності ІІІ ст. на фоні дифузного кардіосклерозу, аортосклерозу який виник на тлі ішемічної хвороби серця з гіпертонічною хворобою. Крім вказаного настанню смерті сприяла наявність у неї цереброваскулярної хвороби з віддаленими наслідками ішемічного інсульту. Перед настанням смерті у померлого виникло значне погіршення загального стану здоров'я (насамперед з боку серцево-судинної системи), яке загрожувало його життю, безумовно потребувало надання невідкладної медичної допомоги, та в подальшому (без надання такої допомоги) призвело до настання смерті (як на це вказано у лікарському свідоцтві про смерть). Експерти вважають, що перебування в підвальному

приміщення школи с. Ягідне, в умовах, які згідно даних, що маютьсся у наданій слідчим ксерокопії листа Головного управління держспоживслужби в Чернігівській області «...не відповідали вимогам санітарного законодавства... створювали загрозу життю та здоров'ю людей...» — вкрай негативно впливало на стан здоров'я померлого. В наданих слідчим матеріалах будь-які дані щодо надання медичної допомоги померлому незадовго до настання його смерті — відсутні. На думку членів експертної комісії, за умов надання ОСОБА_448 необхідної медичної допомоги незадовго до настання смерті, прогноз щодо його життя був би більш сприятливим (том 4 а. п. 110–114).

За загальним визначенням воєнні злочини це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (порушення законів і звичаїв війни), за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Посилання на серйозні порушення заборон містяться як у договірному, так і у звичаєвому міжнародному гуманітарному праві.

Положеннями Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949, що ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни» від 03.07.1954 закріплений статус осіб, які перебувають під захистом, та яким має бути поведіння з ними, зокрема містяться положення, спільні для територій сторін конфлікту та для окупованих територій.

Згідно з положеннями статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВР України, є частиною національного законодавства України.

У розділі XV «Перехідні положення» Конституції України, а саме у статті 1 зазначено, що закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України.

Статтями 6, 7 Закону України «Про правонаступництво України» передбачено, що Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України.

Україна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам республіки.

Конвенція про захист цивільного населення під час війни підписана 12.08.1949, набрала чинності 21.10.1950.

Українською РСР ця Конвенція була ратифікована Указом Президії Верховної Ради від 03.07.1954 із застереженнями та набрала чинності для України 03.01.1955.

Отже, Женевські конвенції від 12.08.1949 безумовно є частиною національного законодавства, застосовними до збройного конфлікту на території України, діючи для України у порядку правонаступництва, як і для РФ. Україна також є стороною усіх Додаткових протоколів до ЖК від 12.08.1949.

Відповідно до ч. 5 ст. 3 КК України закони України про кримінальну відповідальність мають відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано ВР України, й положення ст. 438 КК України в частині інкримінованого злочину такими є.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 2 Конвенції на додаток до положень, які втілюються в мирний час, ця Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни.

Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив.

Як передбачено ст. 6 Конвенції, ця Конвенція повинна застосовуватися з самого початку будь-якого конфлікту або окупації, зазначених у статті 2.

На території сторін конфлікту застосування Конвенції припиняється після загального припинення бойових дій.

На окупованій території застосування цієї Конвенції припиняється через рік після загального припинення бойових дій, але окупаційна держава, настільки, наскільки вона виконує функції уряду на цій території, буде пов'язана на строк окупації положеннями таких статей цієї Конвенції: 1–12, 27, 29–34, 47, 49, 51–53, 59, 61–77 та 143.

Особи, що перебувають під захистом, звільнення, репатріація або влаштування яких відбудуться після цих строків, будуть протягом зазначеного часу перебувати під захистом цієї Конвенції.

Отже, міжнародне гуманітарне право (далі — МГП), у т. ч. Конвенція та Додаткові протоколи до неї, застосовується під час збройного конфлікту, поняття якого відсутнє у договірному міжнародному праві.

Разом з тим, визначення збройного конфлікту міститься у п. 70 Рішення Апеляційної палати МКТЮ у справі ОСОБА_449 від 2 жовтня 1995 року («The Prosecutor v. Dusko Tadic»), згідно з яким «...збройний конфлікт існує тоді, коли має місце застосування збройної сили між Державами або тривале збройне насильство між урядовими силами та організованими збройними групами, або між такими групами в межах Держави. Міжнародне гуманітарне право застосовується з часу початку таких збройних конфліктів і виходить за межі припинення

військових дій, поки не буде укладено мир; або, у випадку внутрішніх конфліктів, поки не буде досягнуто мирного вирішення конфлікту. До того моменту міжнародне гуманітарне право продовжує діяти на всій території ворогуючих Держав або, у випадку внутрішніх конфліктів, всій території, підконтрольній одній стороні, незалежно від того, чи ведуться там фактичні бої.

Суд також ураховує, що відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» датою початку тимчасової окупації РФ окремих територій України є 19.02.2014 року.

Окремі об'єкти нафтогазовидобування в межах континентального шельфу України є окупованими РФ з 19.02.2014 року. Перелік таких об'єктів визначається Кабінетом Міністрів України.

Автономна Республіка Крим та місто Севастополь є тимчасово окупованими РФ з 20.02.2014 року.

Окремі території України, що входять до складу Донецької та Луганської областей, є окупованими РФ (у тому числі окупаційною адміністрацією РФ) починаючи з 07.04.2014 року. Межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях з цієї дати, визначено Президентом України за поданням Міністерства оборони України, підготовленим на основі пропозицій Генерального штабу Збройних Сил України.

Крім того, у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, в Україні на підставі Указу Президента України № 64/2022, затвердженого Законом України № 2102-IX, із 05 год 30 хв 24.02.2022 року введено і діє на даний час воєнний стан.

Таким чином, з 19.02.2014 року на території України має місце міжнародний збройний конфлікт.

Суд також ураховує, що не має бути доведено, що збройний конфлікт мав саме «причинний зв'язок» із вчиненим воєнним злочином, але існування збройного конфлікту має щонайменше відігравати істотну роль у здатності винного вчинити злочин, у його рішенні вчинити злочин, у способі його вчинення або тієї мети, з якою він був вчинений (справа «The Prosecutor v. Kunarac, Kovac and Vukovic», МТКЮ).

Отже, діяння, викладені в обвинувальному акті щодо ОСОБА_3, та які мали місце у березні 2022 року під час окупації ЗС РФ с. Ягідного Чернігівського району Чернігівської області, відбувалися під час міжнародного збройного конфлікту і безпосередньо пов'язані з наявністю такого конфлікту.

Відповідно до ст. 3 Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 (далі — Конвенція) у разі збройного конфлікту, який не має міжнародного характеру й виникає на території

однієї з Високих Договірних Сторін, кожна сторона конфлікту зобов'язана застосовувати як мінімум такі положення: з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, у тому числі з особами зі складу збройних сил, що склали зброю, а також із тими, хто hors de combat наслідок хвороби, поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини, поводитися гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії. Із цією метою є забороненими й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де такі діяння стосовно зазначених вище осіб: а) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; б) захоплення заручників; с) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження; d) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні.

Статтею 27 Конвенції передбачено, що особи, які перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від згвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність. З урахуванням положень стосовно здоров'я, віку та статі, сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, має право поводитися з усіма ними однаково, без жодної дискримінації, зокрема стосовно раси, релігії або політичних переконань. Проте сторони конфлікту повинні застосовувати до осіб, що перебувають під захистом, таких заходів контролю чи безпеки, які будуть визнані за необхідні під час ведення війни.

Стаття 28 Конвенції передбачає, що присутність будь-якої особи, яка перебуває під захистом, у будь-яких пунктах чи районах не може бути використана для захисту цих місць від воєнних операцій.

Відповідно до ст.ст. 31–32 ЖК (IV) забороняється, зокрема: жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до осіб, які перебувають під захистом, зокрема з метою отримання від них або від третіх осіб якихось відомостей; застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові досліді, які не викликані потребою

лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше бру-талне поводження з боку як цивільних, так і військових властей.

Захоплення заручників забороняється (стаття 34 Конвенції).

Як слідує зі ст. 147 Конвенції серйозні порушення охоплюють такі дії, якщо їх здійснено проти осіб або власності, які перебувають під захистом цієї Конвенції: умисне вбивство, тортури або нелюдяне поводження, зокрема біологічні експерименти, які умисно спричиняють великі страждання чи серйозні травми тілу чи здоров'ю, нелегальна депортація чи переведення або нелегальне ув'язнення особи, що перебуває під захи-стом, примушення особи, що перебуває під захистом, служити в зброй-них силах ворожої держави, або умисне відбирання в особи, що пере-буває під захистом, прав на справедливий і офіційний судовий процес, рекомендований цією Конвенцією, захоплення полонених і широко-масштабне руйнування і привласнення власності, не виправдане воєн-ною необхідністю, і здійснюване незаконним чином і безцільно.

У відповідності до ст. 51 Додаткового протоколу до Женевської кон-венції від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08 червня 1977 року, цивільне насе-лення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. З метою здійс-нення цього захисту, на доповнення до інших застосовуваних норм між-народного права, за всіх обставин слід додержувати таких норм. Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення. Цивільні особи користуються захистом, передбаченим цим розділом, за винят-ком окремих випадків і на такий період, поки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях. Напади невибіркового характеру заборонено. До нападу невибіркового характеру належать: а) напади, не спрямовані на конкретні воєнні об'єкти; б) напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конк-ретні воєнні об'єкти; або с) напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як це вимагається згідно з цим Протоколом; і які, таким чином, у кож-ному такому випадку поразяють воєнні об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх. Серед інших належить вважати невибірковими такі види нападів: а) напад шляхом бомбардування будь-якими методами або засобами, при якому як єдиний воєнний об'єкт роз-глядається ряд явно пов'язаних один з одним і розрізнюваних воєнних об'єктів, розміщених у місті, у селі чи в іншому районі, де сконцентровані цивільні особи або цивільні об'єкти; і б) напад, котрий, як можна очіку-вати, попутно потягне за собою втрати життя серед цивільного населення,

поранення цивільних осіб та шкоду цивільним об'єктам, або те й інше разом, які були б надмірними щодо конкретної і безпосередньої воєнної переваги, якої передбачається таким чином досягти. Заборонено напади на цивільне населення або на окремих цивільних осіб у порядку репресалій. Присутність або пересування цивільного населення або окремих цивільних осіб не повинні використовуватись для захисту певних пунктів або районів від воєнних дій, зокрема у спробах захистити воєнні об'єкти від нападу або прикрити воєнні дії, сприяти чи перешкодити їм. Сторони, що перебувають у конфлікті, не повинні направляти пересування цивільного населення або окремих цивільних осіб з метою спробувати захистити воєнні об'єкти від нападу чи прикрити воєнні операції. Будь-яке порушення цих заборон не звільняє сторони, що перебувають у воєнному конфлікті, від їх правових зобов'язань щодо цивільного населення й цивільних осіб, у тому числі від зобов'язань вживати запобіжних заходів, передбачених у статті 57.

За положеннями ст. 75 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року тією мірою, якою їх торкається ситуація, зазначена у статті 1 цього Протоколу, з особами, які перебувають під владою сторони, що бере участь у конфлікті, і не користуються сприятливим ставленням згідно з Конвенціями 995_151, 995_152, 995_153, 995_154 або згідно з цим Протоколом, за всіх обставин поведуться гуманно, і вони, як мінімум, користуються захистом, передбаченим у цій статті, без будь-якої несприятливої різниці, заснованої на ознаках раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи віросповідання, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншого статусу або на яких-небудь інших подібних критеріях. Кожна сторона має з повагою ставитися до особи, честі, переконань та релігійних обрядів усіх таких осіб. Заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів: а) насильство над життям, здоров'ям і фізичним та психічним станом осіб, зокрема: а.1) вбивство; а.2) катування всіх видів — фізичні чи психічні; а.3) тілесні покарання; а.4) каліцтво; б) знущання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі; в) взяття заручників; г) колективне покарання; е) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій. Жінки користуються особливою повагою і їм забезпечується захист, зокрема, від звалтування, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань. Діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань.

Видання наказу про ув'язнення потерпілих у підвалі школи в с. Ягідне, їх незаконного утримання протягом тривалого часу в приміщенні підвалу Ягіднянської школи, що необладнане вентиляційними засобами доступу до свіжого повітря, без штучного та природного освітлення, водопостачання, водовідведення, вбиралень, що немає в наявності достатніх меблів для сидіння та спальних місць, засобів приготування їжі, що перебуває в антисанітарних умовах, непридатне для нормального проживання, розміром 197,6 м², використання цивільного населення з метою захисту («живий щит») є порушенням вимог ст. 3, 27, 28, 32, 34, 147 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 та ст. 51, 75 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977.

Сторона обвинувачення, на яку покладено тягар доведення висунутого обвинувачення, подала суду істотні докази та достатні пояснення стосовно обставин порушення законів та звичаїв війни обвинуваченим ОСОБА_3.

Водночас, й з урахуванням форми цього судового розгляду, важливо відзначити, що сторона захисту в будь-якому разі не діяла формально.

Суд, дотримуючись вимог ст. 94 КПК України, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінивши кожен доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів з точки зору достатності та взаємозв'язку, вважає, що винуватість ОСОБА_3 у вчиненні інкримінованого йому злочину доведеною, що ніяк не можна вважати припущенням суду, а є сукупністю вагомих підстав для прийняття відповідного процесуального рішення.

ОСОБА_3 вчинив віддання наказу на жорстоке поводження з цивільним населенням, а саме катування шляхом застосування моральних і фізичних страждань та ув'язнення потерпілих, а також утримання в одному місці цивільного населення задля використання його як захист («живий щит») командного пункту ЗС РФ, котрий розміщувався в будівлі Ягіднянської філії опорного закладу «Количівська загальноосвітня школа I–III ступенів Іванівської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області», що знаходиться за адресою: вул. Лісова 1-а, село Ягідне Чернігівського району Чернігівської області, від військових дій з боку Збройних Сил України, а також жорстоке поводження з цивільним населенням, і саме катування шляхом застосування моральних і фізичних страждань, погрозу вбивством, та ув'язнення потерпілих, а також утримання в одному місці цивільного населення задля використання його як захист («живий щит») командного пункту ЗС РФ, чим порушив вимоги

ст.ст. 3, 27, 28, 32, 34, 147 — Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 та ст.ст. 51, 75 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977.

Враховуючи встановлені обставини справи та досліджені в судовому засіданні докази в їх сукупності, суд вважає доведеною винуватість обвинуваченого ОСОБА_3 у відданні наказу на жорстоке поводження з цивільним населенням, вчинення порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також у жорстокому поводженні з цивільним населенням та вчиненні порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вчиненому за попередньою змовою групою осіб, тобто у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 28 ч. 1 ст. 438 КК України.

Судом досліджено вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 11 березня 2024 року, залишений без змін Чернігівським апеляційним судом 28 травня 2024 року. Зміна обвинувачення в суді може здійснюватися прокурором та судом. Для прокурора це повноваження передбачено ч. 2 ст. 337 та ст. 338 КПК України. Отже, з метою зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення прокурор має право змінити обвинувачення, якщо під час судового розгляду встановлені нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа. Обмежень стосовно зміни обвинувачення для прокурора на менш або більш тяжке КПК не передбачає.

Аналіз положень КПК, що регулюють межі судового розгляду, «дає можливість констатувати зв'язаність суду не лише фактичною стороною обвинувачення, яке підтримує прокурор, а і юридичною (щоправда, частково)». Підґрунтям для такої частковості є ч. 3 ст. 337 КПК, відповідно до якої «з метою ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини і її основоположних свобод суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження»

Отже, у суду є певні обмеження в частині зміни обвинувачення під час встановлення фактичних обставин справи. Прокурором пред'явлено обвинувачення щодо спільних дій ОСОБА_3 та 15 Осіб, матеріали відносно яких виділено в окреме провадження. Суд розглядає справу в межах висунутого обвинувачення та з урахуванням положенням ч. 3 ст. 337 КПК України не має повноважень на зазначення прізвищ 15 Осіб, матеріали відносно яких виділено в окреме провадження.

Відповідно до ст. 50 КК України, покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Згідно з ч. 1 ст. 65 КК України суд призначає покарання: 1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 53 цього Кодексу; 2) відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу; 3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Як передбачено ч. 2. ст. 65 КК України, особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинене кримінальне правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень.

Обставин, що пом'якшують покарання ОСОБА_3 не встановлено.

Обставинами, що обтяжують покарання ОСОБА_3 є вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою.

Вирішуючи питання про призначення покарання суд враховує ступінь тяжкості та суспільну небезпеку скоєного ОСОБА_3 кримінального правопорушення, яке являється злочином проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, порушення законів і звичаїв ведення війни і становить значну суспільну небезпеку з огляду на дику та варварську поведінку обвинуваченого у сучасному світі, що не може мати місця у 21 сторіччі та нівелює, зводить нанівець всі досягнення сучасної цивілізації в області миру та гуманності людства, дані про особу обвинуваченого, який хоча і не притягувався до кримінальної відповідальності і органу досудового розслідування не вдалося здобути даних щодо особи обвинуваченого, але його протиправні дії характеризують його як особу, позбавлену будь-яких моральних принципів, співчуття, совісті й свідчать про ігнорування ним норм не тільки міжнародного права, а й норм людського співжиття, повне знецінення в його свідомості життя інших людей, презирливе ставлення до їх страждань як фізичних,

так і моральних, судом враховується що потерпілі не мали жодного відношення до військовослужбовців, не чинили опору, перебували у своєму житловому будинку, їх житло не відносились до військових об'єктів, при цьому ОСОБА_3, будучи військовослужбовцем збройних сил російської федерації, достеменно розумів, що в складі військового формування вторгається на територію незалежної та суверенної держави, відчував свою безкарність, отже чітко усвідомлював наслідки своїх дій, вчиняти які, його ніхто не змушував, судом також враховується відсутність обставин, які пом'якшують покарання та наявність обтяжуючих покарання обставин, а отже суд дійшов висновку про необхідність призначення обвинуваченому покарання саме у виді позбавлення волі у максимальному розмірі, передбаченому санкцією ч. 1 ст. 438 КК України, що в даному випадку є необхідним і достатнім для його виправлення та попередження скоєння нових кримінальних правопорушень.

На думку суду таке покарання обвинуваченому перебуває у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винних, адже справедливість розглядається як властивість права, виражена, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому порушенню. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного.

Цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлено.

У справі маютья процесуальні витрати за проведення судової експертизи в розмірі 5300 грн 96 коп., які підлягають стягненню з обвинуваченого на користь держави.

В даному кримінальному провадженні речові докази відсутні.

Під час досудового розслідування ОСОБА_3 було обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України (том 6 а. п. 195–197).

Відповідно до ч. 6 ст. 193 КПК України слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та може обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише у разі доведення прокурором наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук. У такому разі після затримання особи і не пізніше як через сорок вісім годин з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю

підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу.

Таким чином, застосований до ОСОБА_3 запобіжний захід у виді тримання під вартою слід залишити без змін до моменту його затримання на виконання вироку суду. При цьому, строк відбування покарання обвинуваченому слід обраховувати з моменту звернення вироку до виконання, тобто із дня фактичного його затримання.

На підставі викладеного, керуючись ст. 94, 135, 139, 297-1, 297-5, 323, 370, 371, 373, 374 КПК України, суд, —

У Х В А Л И В :

ОСОБА_3 визнати винуватим у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28 ч. 1 ст. 438 КК України і призначити йому покарання у виді позбавлення волі на строк дванадцять років.

Запобіжний захід ОСОБА_3 до вступу вироку у законну силу залишити незмінним — тримання під вартою. Строк відбування покарання ОСОБА_3 рахувати з моменту його фактичного затримання.

Стягнути з ОСОБА_3 на користь держави 5300 грн 96 коп. витрат за проведення експертизи.

На вирок може бути подана апеляція до Чернігівського апеляційного суду через Чернігівський районний суд Чернігівської області протягом тридцяти днів з моменту його проголошення.

Вирок суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано.

У разі подання апеляційної скарги вирок суду, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку суду. Копію вироку негайно після його проголошення вручити прокурору та захиснику обвинуваченого, якому вручались всі процесуальні рішення у цьому провадженні на підставі ч. 2 ст. 297-5 КПК України, та з урахуванням положень ч. 4 ст. 46 КПК України про те, що захисник користується процесуальними правами обвинуваченого, захист якого він здійснює.

Повідомлення про ухвалений вирок опублікувати на офіційному веб-сайті суду, в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора, де і здійснювались публікації повісток про виклик обвинуваченого протягом всього судового розгляду.

Суддя ОСОБА_1

4.4. Науково-практичний коментар

Кримінальне провадження щодо подій у селі Ягідне Чернігівської області займає особливе місце серед українських справ про воєнні злочини, оскільки стосується одного з найбільш специфічних та водночас найменш досліджених порушень міжнародного гуманітарного права — використання цивільного населення як «живого щита». На відміну від багатьох інших категорій воєнних злочинів, де об'єктом кримінально-правової оцінки виступають безпосередні акти насильства, у даному випадку суду необхідно було встановити значно складніший механізм протиправної поведінки, пов'язаний із використанням присутності цивільних осіб для забезпечення військових інтересів сторони конфлікту.

Передусім заслуговує на увагу питання правильності кваліфікації встановлених обставин як порушення законів та звичаїв війни (саме така редакція ККУ діяла на момент ухвалення відповідного рішення). Аналіз змісту вироку дозволяє дійти висновку, що застосування статті 438 Кримінального кодексу України⁷¹ є юридично обґрунтованим та узгоджується з міжнародними стандартами криміналізації воєнних злочинів.

Як випливає з установлених судом обставин, цивільні особи були примусово поміщені до підвального приміщення школи та протягом тривалого часу утримувалися під контролем військовослужбовців держави-окупанта. При цьому їх присутність використовувалася не для забезпечення безпеки самих цивільних осіб, а для створення додаткових гарантій безпеки військовому підрозділу, який здійснював окупаційний контроль над населеним пунктом. Саме ця обставина є визначальною для розуміння міжнародно-правової природи відповідного діяння.

З позицій міжнародного гуманітарного права використання цивільного населення як «живого щита» передбачає наявність

⁷¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

двох ключових елементів. По-перше, цивільні особи повинні перебувати під контролем сторони конфлікту. По-друге, їх присутність має використовуватися для захисту військових об'єктів, військових сил або військової діяльності від можливих дій противника. Обидва зазначені елементи у справі Ягідного простежуються достатньо чітко.

Судом було встановлено, що потерпілі фактично були позбавлені свободи пересування та перебували під повним контролем представників окупаційних сил. Одночасно будівля школи та прилегла територія використовувалися російськими військовими у своїй діяльності на окупованій території. За таких умов присутність значної кількості цивільних осіб об'єктивно знижувала ймовірність застосування сили по відповідному об'єкту та створювала додаткові переваги для військового підрозділу держави-агресора.

Особливого значення набуває співвідношення даної справи з положеннями статті 28 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни⁷² та статті 51 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій⁷³. Фактичні обставини провадження свідчать про порушення саме тих міжнародно-правових заборон, які були покликані унеможливити використання цивільного населення як засобу прикриття військової діяльності. У цьому сенсі вирок демонструє вдалий приклад застосування національним судом норм міжнародного гуманітарного права при тлумаченні змісту статті 438 Кримінального кодексу України⁷⁴.

Не менш важливим є питання відповідності встановлених судом обставин положенням Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Аналіз фактичних даних справи дозволяє

⁷² Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

⁷³ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

⁷⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

зробити висновок про наявність ознак воєнного злочину, передбаченого пунктом XXIII частини другої статті 8 Римського статуту, який прямо забороняє використання присутності цивільних осіб для захисту військових об'єктів, районів або сил від воєнних операцій. Таким чином, підхід українського суду загалом відповідає сучасним міжнародним стандартам криміналізації таких діянь⁷⁵.

Разом із тим справа Ягідного становить значний інтерес з точки зору відмежування використання цивільного населення як «живого щита» від інших суміжних порушень міжнародного гуманітарного права. Зокрема, встановлені обставини одночасно містять ознаки незаконного позбавлення волі, нелюдського поводження та інших серйозних порушень прав цивільного населення. Саме тому особливо важливо було визначити, чи існувала у винних осіб спеціальна мета використання присутності цивільних осіб для забезпечення військових інтересів окупаційного підрозділу.

На нашу думку, суд обґрунтовано виходив із того, що така мета була наявною. Про це свідчать як місце утримання потерпілих, так і характер використання відповідного об'єкта російськими військовими. Цивільні особи не просто перебували під контролем окупаційних сил, а були розміщені таким чином, що їх присутність ставала елементом системи забезпечення безпеки військового підрозділу. Саме ця обставина дозволяє відмежувати використання «живого щита» від звичайного незаконного утримання цивільного населення.

Особливу практичну цінність справа Ягідного становить з точки зору доказування використання цивільного населення як «живого щита». На відміну від багатьох інших категорій воєнних злочинів, де предметом доказування є конкретні насильницькі дії, у даному випадку суду необхідно було встановити не лише факт утримання цивільних осіб, але й спеціальну мету

⁷⁵ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

такого утримання. Саме ця обставина є ключовою для відмежування використання цивільного населення як «живого щита» від інших суміжних порушень міжнародного гуманітарного права.

Складність доказування полягає в тому, що особи, які використовують цивільне населення для прикриття військової діяльності, практично ніколи відкрито не декларують свої наміри. У переважній більшості випадків відсутні письмові накази, офіційні документи або інші прямі докази, які б прямо підтверджували використання цивільних осіб саме для захисту військових об'єктів. Саме тому під час розслідування подібних злочинів особливого значення набуває аналіз сукупності фактичних обставин справи.

У справі Ягідного суд фактично застосував саме такий підхід. Висновок про використання цивільного населення як «живого щита» був зроблений не на підставі одного окремого доказу, а в результаті комплексної оцінки місця утримання потерпілих, характеру використання будівлі школи, кількості утримуваних осіб, умов їх перебування та загальної військової обстановки в районі населеного пункту. Сукупність цих обставин дозволила встановити справжній зміст дій окупаційних сил та їх зв'язок із забезпеченням інтересів військового підрозділу.

Особливу роль у доказуванні відіграли показання потерпілих та свідків. Саме завдяки їхнім свідченням стало можливим відтворити реальні умови утримання цивільного населення, встановити порядок контролю за потерпілими та з'ясувати характер поведінки військовослужбовців. Важливо, що показання великої кількості осіб, отримані незалежно одна від одної, загалом збігалися у ключових деталях та дозволяли сформувати цілісну картину подій.

Не менш важливе значення мали результати огляду місця події та інші об'єктивні докази. Вони дозволили підтвердити кількість осіб, які утримувалися у приміщенні школи, оцінити реальні умови їх перебування та встановити фактичну непридатність підвального приміщення для тривалого розміщення такої кількості людей. Саме ці обставини спростовували можливі

твердження про те, що цивільні особи перебували там виключно з метою власної безпеки.

З наукової точки зору особливий інтерес становить встановлення причинно-наслідкового зв'язку між утриманням цивільного населення та військовими інтересами окупаційного підрозділу. Суд фактично дійшов висновку, що присутність великої кількості мирних мешканців у місці розташування російських військових створювала додатковий захист для відповідного об'єкта та знижувала ризики для особового складу. Саме цей висновок став центральним елементом доказування використання цивільного населення як «живого щита».

У міжнародній практиці подібний підхід повністю відповідає стандартам доказування воєнних злочинів. Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії, а також інші міжнародні судові інституції неодноразово наголошували, що намір використати цивільне населення для прикриття військової діяльності може встановлюватися шляхом аналізу поведінки винних осіб та об'єктивних обставин справи. Відсутність прямого наказу або письмового документа не виключає можливості доведення відповідного злочину, якщо сукупність доказів переконливо свідчить про існування спеціальної мети використання цивільних осіб для забезпечення військової переваги.

У цьому аспекті справа Ягідного демонструє високий рівень адаптації української судової практики до сучасних підходів міжнародного кримінального правосуддя. Суд фактично застосував методологію доказування, характерну для розслідування складних міжнародних злочинів, де встановлення умислу та спеціальної мети часто здійснюється шляхом комплексного аналізу всієї сукупності обставин справи, а не виключно на підставі прямих доказів.

Таким чином, справа № 748/1793/24 має важливе значення не лише для розвитку практики застосування статті 438 Кримінального кодексу України, але й для формування національних стандартів доказування одного з найбільш складних воєнних злочинів, передбачених міжнародним гуманітарним

правом. Вона демонструє, що навіть за відсутності прямих документальних підтверджень злочинного наміру використання цивільного населення як «живого щита» може бути успішно доведено шляхом професійного та всебічного аналізу фактичних обставин кримінального провадження.

Не менш важливим є значення справи Ягідного для подальшого розвитку української практики притягнення до відповідальності за воєнні злочини. До початку повномасштабної агресії російської федерації українські суди фактично не мали власного досвіду розгляду справ, пов'язаних із використанням цивільного населення як «живого щита». Відповідно, формування підходів до кваліфікації таких діянь, оцінки доказів та встановлення міжнародно-правового змісту відповідних порушень значною мірою відбувається саме в процесі розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних із подіями російсько-української війни.

У цьому контексті справа № 748/1793/24 фактично стала одним із перших прикладів практичного застосування норм міжнародного гуманітарного права щодо використання цивільних осіб як «живого щита» в національному кримінальному судочинстві. Суд не обмежився формальним посиланням на положення статті 438 Кримінального кодексу України, а здійснив змістовний аналіз характеру дій окупаційних сил крізь призму міжнародно-правових стандартів захисту цивільного населення. Такий підхід має важливе значення для подальшої уніфікації судової практики та забезпечення її відповідності сучасним міжнародним вимогам.

Особливу цінність дана справа становить і для документування системних порушень міжнародного гуманітарного права, які вчинялися на тимчасово окупованих територіях України. Події у Ягідному демонструють, що використання цивільного населення для забезпечення військових інтересів окупаційних сил не було випадковим або ситуативним рішенням окремих військовослужбовців. Навпаки, встановлені обставини свідчать про організований характер відповідних дій та їх безпосередній зв'язок із функціонуванням російських військових підрозділів на окупованій території.

У ширшому міжнародному контексті справа Ягідного є важливою з огляду на поступове формування доказової бази щодо серйозних порушень міжнародного гуманітарного права під час збройної агресії російської федерації проти України. Кожне подібне кримінальне провадження не лише забезпечує притягнення до відповідальності конкретних осіб, але й створює юридичний та фактичний фундамент для подальшого дослідження механізмів вчинення міжнародних злочинів на різних рівнях військового управління.

Необхідно також враховувати, що використання цивільного населення як «живого щита» належить до тих категорій воєнних злочинів, які традиційно привертають значну увагу міжнародних судових інституцій. Саме тому практика українських судів щодо встановлення ознак цього злочину, оцінки доказів та тлумачення відповідних норм міжнародного права потенційно може становити інтерес для міжнародних механізмів правосуддя, включаючи Міжнародний кримінальний суд. Особливо важливим у цьому аспекті є накопичення практичного досвіду доведення спеціальної мети використання цивільного населення для забезпечення військових переваг, оскільки саме ця ознака нерідко становить найбільшу складність під час розслідування відповідних злочинів.

Показово, що справа Ягідного дозволяє простежити взаємозв'язок між різними формами порушень міжнародного гуманітарного права. Використання цивільних осіб як «живого щита» у цьому випадку супроводжувалося незаконним позбавленням волі, нелюдським поводженням, створенням небезпечних для життя умов утримання та іншими протиправними діями. Така сукупність порушень є характерною для багатьох сучасних збройних конфліктів та свідчить про необхідність комплексного підходу до розслідування міжнародних злочинів.

Водночас справа має важливе гуманітарне значення. Вона демонструє, що міжнародне право захищає цивільне населення не лише від безпосередніх нападів чи застосування насильства, але й від спроб перетворити людину на інструмент ведення війни.

Саме ця ідея лежить в основі міжнародно-правової заборони використання цивільних осіб як «живого щита» та становить один із фундаментальних принципів сучасного гуманітарного права.

Таким чином, кримінальне провадження у справі № 748/1793/24 має значення далеко за межами конкретного вироку. Воно стало одним із перших прикладів практичного застосування в Україні міжнародно-правової заборони використання цивільного населення як «живого щита», сприяло формуванню національних стандартів кваліфікації та доказування відповідного воєнного злочину, а також зробило важливий внесок у документування порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених під час російської агресії проти України. З огляду на унікальність встановлених обставин та значний суспільний резонанс подій у Ягідному, дана справа вже сьогодні посідає важливе місце серед ключових українських проваджень про воєнні злочини та становить значний інтерес для подальших наукових досліджень у сфері міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права.

РОЗДІЛ V

НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, КАТУВАННЯ ТА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ

5.1. Міжнародно-правова характеристика незаконного позбавлення волі, катувань та жорстокого поводження з цивільним населенням

Одним із фундаментальних принципів міжнародного гуманітарного права є обов'язок сторін збройного конфлікту поважати людську гідність цивільного населення та забезпечувати його захист від будь-яких форм насильства, примусу, катувань і нелюдського поводження. Навіть за умов війни особа не втрачає базових прав, притаманних кожній людині від народження, а тому міжнародне право категорично забороняє використання цивільних осіб як об'єктів насильства, залякування чи примусу.

Після завершення Другої світової війни міжнародне співтовариство виробило комплекс норм, спрямованих на захист цивільного населення від найбільш тяжких порушень під час збройних конфліктів. Центральне місце серед них посідає Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року, яка встановила загальну заборону будь-яких форм насильства щодо осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях. Відповідно до статті 27 Конвенції цивільні особи за будь-яких обставин мають право на повагу до їх особистості, честі, сімейних прав, релігійних переконань та звичаїв. Вони повинні користуватися гуманним поводженням і бути захищеними від будь-яких актів насильства чи залякування⁷⁶.

Особливого значення набувають положення спільної статті 3 усіх чотирьох Женевських конвенцій, які сьогодні розглядаються

⁷⁶ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

як мінімальний гуманітарний стандарт незалежно від характеру конфлікту. Зазначена норма забороняє посягання на життя та фізичну недоторканність осіб, жорстоке поводження, катування, взяття заручників, а також посягання на людську гідність, зокрема принизливе та образливе поводження. У сучасному міжнародному праві ці заборони мають імперативний характер і визнаються обов'язковими для всіх держав та учасників збройних конфліктів.

Розвиток міжнародного гуманітарного права після 1949 року призвів до подальшої деталізації цих заборон у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій 1977 року. Стаття 75 Протоколу закріпила перелік фундаментальних гарантій для осіб, які перебувають під владою сторони конфлікту, включаючи абсолютну заборону катувань, фізичного чи психічного примусу, колективних покарань, захоплення заручників та будь-яких форм нелюдського поводження. Особливо важливо, що зазначені гарантії застосовуються незалежно від мотивів, якими керуються особи, що вчиняють відповідні дії⁷⁷.

У міжнародному кримінальному праві незаконне позбавлення волі, катування та жорстоке поводження з цивільним населенням визнаються самостійними військовими злочинами. Відповідно до статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду військовими злочинами є, зокрема, катування або нелюдське поводження, умисне заподіяння сильних страждань чи серйозних тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі, а також взяття заручників⁷⁸. Спільною ознакою всіх зазначених діянь є їх вчинення щодо осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права та не беруть участі у бойових діях.

Важливий внесок у розуміння змісту зазначених злочинів зробила практика міжнародних кримінальних трибуналів для

⁷⁷ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

⁷⁸ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

колишньої Югославії та Руанди. У своїх рішеннях ці судові інституції неодноразово наголошували, що жорстоке поводження охоплює широкий спектр дій, які завдають фізичних або психічних страждань потерпілому, навіть якщо такі дії не досягають рівня катування. Водночас катування характеризується більш високим ступенем жорстокості та передбачає умисне заподіяння сильного фізичного або морального болю з певною метою, зокрема для отримання інформації, покарання, залякування або примусу.

Міжнародна судова практика також виробила підхід, відповідно до якого незаконне позбавлення волі цивільних осіб під час збройного конфлікту саме по собі може становити серйозне порушення міжнародного гуманітарного права. Особливо це стосується випадків, коли особа утримується без будь-яких правових підстав, піддається допитам, залякуванню, фізичному насильству або використовується для отримання інформації військового характеру. У таких ситуаціях незаконне позбавлення волі нерідко поєднується з іншими формами воєнних злочинів та утворює єдиний комплекс протиправної поведінки.

У контексті російської агресії проти України незаконне позбавлення волі, катування та жорстоке поводження з цивільним населенням набули системного характеру. Починаючи з 2014 року міжнародні правозахисні організації, Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні, а також численні неурядові організації документують випадки незаконних затримань цивільних осіб представниками окупаційних адміністрацій та російських військових формувань⁷⁹.

Після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року масштаби таких злочинів суттєво зросли. На деокупованих територіях Київської, Чернігівської, Харківської, Херсонської та інших областей були виявлені численні місця

⁷⁹ Detention of Civilians in the Context of the Armed Attack by the Russian Federation against Ukraine (24 February 2022 – 23 May 2023). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Geneva, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-06/2023-06-27-Ukraine-thematic-report-detention-ENG.pdf>

незаконного утримання цивільних осіб, де потерпілі піддавалися фізичному насильству, побиттям, погрозам убивством, імітаціям страт, психологічному тиску та іншим формам жорстокого поводження. Особливий резонанс отримали події у Бучі, Ірпені, Гостомелі, Ізюмі, Балаклії та багатьох інших населених пунктах, які стали символами масових порушень міжнародного гуманітарного права під час російської окупації⁸⁰.

Особливістю незаконного позбавлення волі, катувань та жорстокого поводження з цивільним населенням як воєнних злочинів є те, що вони посягають не лише на фізичну недоторканність особи, але й на її людську гідність. Саме тому міжнародне гуманітарне право розглядає такі діяння як одні з найбільш тяжких порушень законів та звичаїв війни. На відміну від звичайних злочинів проти особи, відповідні діяння вчиняються в умовах збройного конфлікту щодо осіб, які перебувають під особливим міжнародно-правовим захистом, а тому завдають шкоди не лише конкретному потерпілому, але й міжнародному правопорядку в цілому.

Юридичний зміст незаконного позбавлення волі у міжнародному гуманітарному праві полягає у свавільному обмеженні свободи пересування цивільної особи без законних підстав та без дотримання процедурних гарантій, передбачених міжнародними договорами. При цьому для кваліфікації відповідного діяння не має вирішального значення тривалість утримання особи. Вирішальним є сам факт встановлення контролю над потерпілим всупереч його волі та позбавлення його можливості самостійно визначати своє місцезнаходження.

Особливим різновидом незаконного позбавлення волі є взяття заручників. Відповідно до усталеного міжнародно-правового підходу заручництво передбачає утримання особи під контролем винних із метою примусити третіх осіб вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення як умову звільнення потерпілого. Саме ця ознака відрізняє заручництво від інших форм незаконного

⁸⁰ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/52/62. United Nations Human Rights Council. 15 March 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/licihr-ukraine>

утримання людей. У практиці сучасних збройних конфліктів цивільні особи нерідко використовуються для отримання розвідувальної інформації, примусу до співпраці з окупаційними силами або здійснення психологічного тиску на місцеве населення.

Ще більш тяжким порушенням міжнародного гуманітарного права є катування. У міжнародному праві під катуванням розуміється умисне заподіяння особі сильного фізичного або психічного болю з певною спеціальною метою. Такою метою може бути отримання інформації, покарання, залякування, дискримінація або примушування до певної поведінки. При цьому міжнародне право виходить із того, що катування не можуть бути виправдані жодними обставинами, включаючи війну, надзвичайний стан, наказ начальника чи міркування державної безпеки.

Разом із тим не кожен акт насильства щодо цивільної особи автоматично становить катування. У міжнародній практиці значна кількість подібних діянь кваліфікується як жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. Відмінність полягає насамперед у ступені заподіяних страждань та інтенсивності насильства. Проте незалежно від конкретної кваліфікації всі зазначені дії залишаються грубими порушеннями міжнародного гуманітарного права та утворюють склад воєнного злочину за наявності зв'язку зі збройним конфліктом.

Важливою ознакою таких злочинів є так званий *nexus* із збройним конфліктом, тобто наявність безпосереднього зв'язку між протиправною поведінкою та воєнними діями. Саме ця ознака відрізняє воєнний злочин від загальнокримінального правопорушення. Для міжнародного кримінального права принципове значення має те, що потерпілий стає жертвою злочину саме через існування збройного конфлікту та контроль, який одна зі сторін конфлікту здійснює над відповідною територією чи населенням.

У випадку російської агресії проти України незаконні затримання, катування та жорстоке поводження з цивільними особами часто були безпосередньо пов'язані зі спробами отримати інформацію про Збройні Сили України, сили територіальної оборони, представників органів державної влади,

учасників патріотичних рухів або просто осіб, які могли висловлювати проукраїнську позицію. Саме тому значна частина таких злочинів супроводжувалася допитами, погрозами, фізичним насильством та іншими формами примусу.

Особливо показовими у цьому контексті стали події у місті Буча Київської області, яке під час окупації навесні 2022 року перетворилося на один із найвідоміших символів воєнних злочинів, вчинених російськими військовослужбовцями проти цивільного населення. Після звільнення міста міжнародні організації, журналісти, слідчі органи України та представники іноземних держав зафіксували численні факти незаконних затримань, катувань, насильницьких зникнень, позасудових страт та інших грубих порушень міжнародного гуманітарного права⁸¹.

Доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, а також матеріали міжнародних правозахисних організацій Human Rights Watch, Amnesty International та інших інституцій підтвердили систематичний характер насильства щодо цивільного населення на окупованих територіях Київської області. Значна частина зафіксованих злочинів була пов'язана саме з незаконним позбавленням волі цивільних осіб, застосуванням фізичного та психологічного примусу, побиттями, погрозами вбивством та іншими формами жорстокого поводження⁸².

У цьому контексті особливий інтерес становить кримінальне провадження у справі № 367/3477/22, в якому предметом судового розгляду стали дії групи військовослужбовців Збройних Сил російської федерації щодо незаконного утримання цивільної особи, застосування фізичного насильства, погроз, примусу

⁸¹ Killings of civilians: summary executions and attacks on individual civilians in Kyiv, Chernihiv, and Sumy regions in the context of the Russian Federation's armed attack against Ukraine (24 February – 6 April 2022). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). 7 December 2022. URL: <https://ukraine.un.org/en/210727-killings-civilians-summary-executions-and-attacks-individual-civilians-kyiv-chernihiv-and>

⁸² Ukraine: "He's Not Coming Back". War Crimes in Northwest Areas of Kyiv Oblast. Amnesty International. London, 2022. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5561/2022/en/>

та інших форм жорстокого поводження під час окупації міста Буча. Аналіз зазначеної справи дозволяє простежити практичну реалізацію міжнародно-правових заборон катувань, заручництва та нелюдського поводження, а також оцінити особливості їх застосування у сучасній українській судовій практиці.

5.2. Фактичні обставини кримінального провадження

Кримінальне провадження у справі № 367/3477/22 стосується подій, які відбувалися під час тимчасової окупації міста Буча Київської області військовослужбовцями Збройних Сил російської федерації у березні 2022 року. Предметом судового розгляду стали дії групи російських військовослужбовців, які, перебуваючи на окупованій території України та діючи спільно, незаконно позбавили волі цивільну особу, застосовували до неї фізичне та психологічне насильство, а також вчиняли інші дії, що суперечать законам та звичаям війни.

Як встановлено судом, обвинуваченими у справі є військовослужбовці Збройних Сил російської федерації: Василь Князев, Михайло Кашин, В'ячеслав Лаврентьев, Семен Мальцев, Сергій Пескар'юв, Григорій Нарішкін, Альберт Раднаєв, Дмитро Сергієнко та Андрій Бізяєв. Усі вони входили до складу військових підрозділів держави-агресора, які брали участь в окупації населених пунктів Київської області та здійснювали контроль над частиною території міста Буча.

Під час окупації міста потерпілий Сергій Кибка перебував за місцем свого проживання та не брав участі у бойових діях. Він був цивільною особою та відповідно до норм міжнародного гуманітарного права користувався захистом як особа, що не бере безпосередньої участі у збройному конфлікті. Незважаючи на це, представники окупаційних сил затримали його та встановили над ним фактичний контроль, позбавивши можливості вільно пересуватися та самостійно визначати своє місцезнаходження.

Як впливає з матеріалів провадження, підставою для затримання стали підозри російських військовослужбовців щодо можливої співпраці потерпілого з українськими військовими формуваннями або передання інформації про переміщення російських підрозділів. Жодних об'єктивних доказів участі потерпілого у бойових діях або здійснення ним діяльності військового характеру встановлено не було. Фактично його статус залишався виключно цивільним.

Після затримання потерпілий був поміщений під охорону військовослужбовців держави-окупанта та протягом певного часу утримувався всупереч власній волі. Під час перебування під контролем російських військових він піддавався допитам, психологічному тиску та іншим формам примусу. Основною метою таких дій було отримання інформації, яка, на думку військовослужбовців, могла становити інтерес для окупаційних сил.

Судом встановлено, що під час утримання потерпілого представники російських збройних формувань застосовували до нього фізичне насильство та погрожували заподіянням шкоди його життю і здоров'ю. Характер дій обвинувачених свідчив про прагнення зламати волю потерпілого та змусити його виконувати вимоги окупаційних сил. Водночас потерпілий перебував у повній залежності від осіб, які здійснювали його охорону та контроль за його поведінкою.

Особливістю даної справи є те, що незаконне позбавлення волі не було самоціллю. Воно виступало складовою ширшого механізму насильства, спрямованого на отримання інформації, залякування місцевого населення та встановлення контролю над цивільними особами на окупованій території. Саме тому дії обвинувачених розглядалися судом не ізольовано, а в загальному контексті окупації міста Буча та функціонування російського окупаційного режиму.

Важливе значення для встановлення фактичних обставин провадження мали показання самого потерпілого, а також результати проведених слідчих дій, матеріали оглядів, експертних досліджень та інші докази, досліджені під час судового

розгляду. Їх сукупність дозволила відтворити обставини затримання, характер поводження з потерпілим та роль кожного з обвинувачених у вчиненні відповідних дій.

Під час досудового розслідування та судового розгляду особливу увагу було приділено встановленню характеру поводження з потерпілим після його затримання. Досліджені судом докази свідчили про те, що утримання цивільної особи супроводжувалося систематичним психологічним тиском, погрозами застосування насильства та діями, спрямованими на придушення волі потерпілого. Обстановка, в якій перебував Сергій Кибка, виключала можливість вільного волевиявлення та створювала постійне відчуття небезпеки для життя і здоров'я.

Як було встановлено під час судового розгляду, представники окупаційних сил неодноразово ставили потерпілому запитання щодо можливих контактів із військовослужбовцями Збройних Сил України, представниками сил територіальної оборони та іншими особами, які могли становити інтерес для російських військових. При цьому методи отримання відповідної інформації виходили за межі будь-яких допустимих форм поводження з цивільним населенням та супроводжувалися примусом, залякуванням і погрозами.

Судом було встановлено, що потерпілий перебував у повній залежності від військовослужбовців держави-агресора та не мав реальної можливості залишити місце утримання або уникнути контакту з особами, які здійснювали щодо нього протиправні дії. Фактичний контроль над його пересуванням, поведінкою та можливістю спілкування з іншими особами повністю належав представникам окупаційних сил.

Особливого значення для оцінки подій набув контекст, у якому відбувалися відповідні дії. На момент вчинення злочину місто Буча перебувало під фактичним контролем російських військових підрозділів, а цивільне населення було позбавлене можливості отримати ефективний захист з боку органів державної влади України. За таких умов потерпілий опинився у стані повної беззахисності перед особами, які здійснювали окупаційний контроль над відповідною територією.

Досліджені судом матеріали свідчили про те, що застосування насильства та примусу не мало випадкового або ситуативного характеру. Навпаки, відповідні дії були частиною ширшої практики поводження з цивільними особами на окупованих територіях, коли незаконні затримання використовувалися для отримання інформації, встановлення контролю над місцевим населенням та придушення будь-яких проявів нелояльності до окупаційної влади.

Під час судового розгляду було також встановлено роль кожного з обвинувачених у механізмі вчинення злочину. Суд дійшов висновку, що дії обвинувачених носили узгоджений характер та були спрямовані на досягнення спільного результату — утримання цивільної особи під контролем та здійснення на неї фізичного і психологічного впливу. При цьому кожен із учасників усвідомлював як цивільний статус потерпілого, так і відсутність будь-яких законних підстав для його затримання та подальшого утримання.

Суттєве значення для доведення вини обвинувачених мали показання потерпілого, які були послідовними, логічними та узгоджувалися з іншими доказами у справі. Крім того, суд врахував результати проведених слідчих дій, матеріали впізнання, документи щодо належності обвинувачених до відповідних військових підрозділів Збройних Сил російської федерації, а також інші матеріали кримінального провадження, які у своїй сукупності підтверджували викладені обставини.

Оцінюючи всі докази у їх взаємозв'язку, суд дійшов висновку, що дії обвинувачених були безпосередньо пов'язані з міжнародним збройним конфліктом між російською федерацією та Україною та становили серйозне порушення законів і звичаїв війни. Незаконне позбавлення волі цивільної особи, застосування фізичного та психологічного примусу, а також інші форми жорстокого поводження були вчинені саме завдяки окупаційному контролю над територією та щодо особи, яка користувалася захистом міжнародного гуманітарного права.

Таким чином, встановлені під час судового розгляду фактичні обставини дозволили суду зробити висновок про наявність у діях

обвинувачених ознак воєнного злочину, пов'язаного з незаконним позбавленням волі, жорстоким поводженням та іншими порушеннями прав цивільного населення під час міжнародного збройного конфлікту. Саме ці обставини стали підставою для ухвалення обвинувального вироку та сформували один із найбільш показових прикладів притягнення до відповідальності за злочини проти цивільного населення, вчинені під час окупації міста Буча.

5.3. Вирок суду

Справа № 367/3477/22

Провадження по справі № 1-кп/367/357/2023

В И Р О К **ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**⁸³

12 травня 2023 року Ірпінський міський суд Київської області у складі: головуєчого судді ОСОБА_1,

за участю: секретаря судового засідання ОСОБА_2,

прокурорів ОСОБА_3, ОСОБА_4,

захисників ОСОБА_5, ОСОБА_6,

потерпілого ОСОБА_7, розглянувши у відкритому судовому засіданні у порядку спеціального судового провадження в місті Ірпінь кримінальне провадження № 42022112320001194 від 17 квітня 2022 року по обвинуваченню:

ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця с. Сернур, Сернурського району, республіки Марій Ел, російської федерації, громадянина російської федерації, військовослужбовця збройних сил російської федерації, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_2, уродженця м. Воткинськ, Удмуртської республіки, російської федерації, громадянина російської федерації, військовослужбовця збройних сил російської федерації, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

⁸³ Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 12 травня 2023 року у справі № 367/3477/22 (кримінальне провадження № 1-кп/367/357/2023). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110824305>

ОСОБА_10, ІНФОРМАЦІЯ_3, уродженця с. Кримське, Забайкальського краю, російської федерації, громадянина російської федерації, військовослужбовця збройних сил російської федерації, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

ОСОБА_11, ІНФОРМАЦІЯ_4, уродженця м. Комсомольськ-на-Амурі, Хабаровського краю, російської федерації, громадянина російської федерації, військовослужбовця збройних сил російської федерації, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

ОСОБА_12, ІНФОРМАЦІЯ_5, уродженця м. Белогорськ, Амурської області, російської федерації, громадянина російської федерації, військовослужбовця збройних сил російської федерації, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

ОСОБА_13, ІНФОРМАЦІЯ_6, уродженця м. Сунтар, Сунтарського району, республіки Саха, російської федерації, громадянина російської федерації, військовослужбовця збройних сил російської федерації, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

ОСОБА_14, ІНФОРМАЦІЯ_2, уродженця м. Владивосток, Приморського краю, російської федерації, громадянина російської федерації, військовослужбовця збройних сил російської федерації, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

ОСОБА_15, ІНФОРМАЦІЯ_7, уродженця с. Нова Усмась, Новоусманського району, Воронежської області, російської федерації, громадянина російської федерації, військовослужбовця збройних сил російської федерації, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

ОСОБА_16, ІНФОРМАЦІЯ_8, уродженця с. Переяславка, Хабаровського краю, російської федерації, громадянина російської федерації, військовослужбовця збройних сил російської федерації, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 438 КК України,

ВСТАНОВИВ:

1. Справа обвинувачення.

У преамбулі Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року (далі — Декларація) вказано, що Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Відповідно до розділу V Декларації, територія України в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

22 лютого 2022 року президент російської федерації, реалізуючи злочинний план, направив до Ради Федерації звернення про використання Збройних Сил РФ за межами РФ, яке було задоволено.

24 лютого 2022 року, о 5 годині, президент російської федерації оголосив про рішення розпочати військову операцію на території України.

1.1.Громадянин російської федерації ОСОБА_16, діючи умисно, з метою насильницької зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, з невстановлених мотивів, за попередньою змовою групою осіб з іншими особами, усвідомлюючи, що агресія проти України та її жителів організована і здійснюється представниками влади та ЗС РФ, які діють в порушення вищевказаних нормативних правових актів, виконуючи злочинні накази, у складі підрозділу, в якому він проходив військову службу, здійснив незаконний перетин державного кордону та приймав безпосередню участь у актах збройної агресії на території м. Буча, Бучанського району, Київської області.

Так, 20 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_16, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, за попередньою змовою з військовослужбовцем російської федерації ОСОБА_15, незаконно проник на територію України, а саме на територію домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на жорстоке позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним.

Того дня, 20 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_16, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, за попередньою змовою з ОСОБА_15, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижуваного та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на території домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, висловив своєму підлеглому ОСОБА_15 явно злочинний наказ, змістом якого було жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань, тримання як заручника та не надання продуктів харчування ОСОБА_7, шляхом фіксації рук потерпілого в положенні перед собою заздалегідь приготованими кайданками.

Після чого, 20 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_15, який є військовослужбовцем збройних сил Російської федерації, за попередньою змовою з ОСОБА_16, реалізуючи свій злочинний умисел

направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на території домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, виконуючи наданий явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до останнього.

Після чого ОСОБА_15, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу, направлено на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому, зафіксував руки потерпілого в положенні перед собою заздалегідь пригтованими кайданкам.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_15 за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16, потерпілого ОСОБА_7 позбавлено волі та можливості залишити місце свого тимчасового перебування. Тримання його у заручниках ОСОБА_15 вчинено на виконання явно злочинного наказу ОСОБА_16 з метою спонукання потерпілого показати усі приміщення на території домоволодіння, надати інформацію про розміщення військовослужбовців ЗСУ як умови його звільнення.

В подальшому ОСОБА_15, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, тримаючи його у заручниках, на невстановленій на даний час спеціальній військовій техніці РФ перемістив потерпілого до однієї із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2.

Водночас ОСОБА_15, у період часу з 20.03.2022, близько 15 год 00 хв, по 22.03.2022, перебуваючи у одній із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2, в порушення вимог ст. 55 Конвенції не забезпечив належними продуктами харчування потерпілого ОСОБА_7 з метою доведення свого злочинного умислу до кінця, позбавивши таким чином фізичну свободу ОСОБА_7 в порушення основних норм міжнародного права.

Таким чином, починаючи з 20.03.2022, близько 15 год 00 хв, по 22.03.2022, внаслідок злочинних дій ОСОБА_15, за попередньою змовою з ОСОБА_16, які є військовослужбовцями збройних сил Російської

федерації, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32, 55 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту ОСОБА_7 перебував у заручниках.

Крім того, продовжуючи реалізацію свого злочинного умислу на жорстоке поводження із цивільним населенням, 23 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_16, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, за попередньою змовою з військовослужбовцем російської федерації ОСОБА_9, незаконно проник на територію України, а саме на територію домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на повторне, жорстоке позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним.

Того дня, 23 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_16, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, за попередньою змовою з ОСОБА_9, реалізуючи свій злочинний умисел направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на території домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, висловив своєму підлеглому ОСОБА_17 явно злочинний наказ, змістом якого було жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань, тримання як заручника та не надання продуктів харчування ОСОБА_7, шляхом фіксації рук потерпілого в положенні перед собою скотчем та подальшого тримання його як заручника.

Після чого, 23 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_9, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, за попередньою змовою з ОСОБА_16, реалізуючи свій злочинний умисел направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на території домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, виконуючи наданий явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до останнього.

Після чого ОСОБА_9, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка

зброю, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу направленого на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована, зафіксував руки потерпілого в положенні перед собою скотчем.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_9 за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16, потерпілого ОСОБА_7 позбавлено волі та можливості залишити місце свого тимчасового перебування. Тримання його у заручниках ОСОБА_15 вчинено на виконання явно злочинного наказу ОСОБА_16 з метою спонукання потерпілого надати відомості про наявність озброєння, про вміст усіх приміщень на території домоволодіння, та відомості про розміщення військовослужбовців ЗСУ та територіальної оборони як умови його звільнення.

В подальшому ОСОБА_9, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, тримаючи його у заручниках, на невстановлений на даний час спеціальній військовій техніці РФ перемістив потерпілого до однієї із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2.

Водночас ОСОБА_9, у період часу з 23.03.2022, близько 15 год 00 хв, по 25.03.2022, перебуваючи у одній із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2, в порушення вимог ст. 55 Конвенції не забезпечив належними продуктами харчування потерпілого ОСОБА_7 з метою доведення свого злочинного умислу до кінця, позбавивши таким чином фізичну свободу ОСОБА_7 в порушення основних норм міжнародного права.

Отже, внаслідок злочинних дій ОСОБА_9 за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16, у період часу з 23.03.2022, близько 15 год 00 хв, по 25.03.2022, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32, 55 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту ОСОБА_7 перебував у заручниках.

Продовжуючи реалізацію свого злочинного умислу на жорстоке поведіння із цивільним населенням, 29 березня 2022 року, близько 12 год 00 хв, ОСОБА_16, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, за попередньою змовою з військовослужбовцем російської федерації ОСОБА_11 та ОСОБА_8, незаконно перебував на території України, а саме на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на повторне, жорстоке позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа

цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним.

Перебуваючи в тому ж місці та в той же час, ОСОБА_16, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, за попередньою змовою з ОСОБА_11 та ОСОБА_8, реалізуючи свій злочинний умисел направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, висловив своїм підлеглим ОСОБА_11 та ОСОБА_8 явно злочинний наказ, змістом якого було жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань, тримання як заручника, та не надання продуктів харчування ОСОБА_7, шляхом замотування очей потерпілого за допомогою скотчу, фіксації рук за допомогою пластикового хому та подальшого тримання його як заручника.

Того дня, 29 березня 2022 року, близько 12 год 00 хв, ОСОБА_11, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, за попередньою змовою з ОСОБА_16 та ОСОБА_8, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, виконуючи наданий явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до потерпілого збоку.

Після чого ОСОБА_11 будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу направлено на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту вііі п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому, замотав очі за допомогою скотчу таким чином, щоб потерпілий не міг спостерігати за розташуванням військовослужбовців РФ.

В цей час ОСОБА_8, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, виконуючи висловлений явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до потерпілого спереду.

Після чого ОСОБА_8, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу направленного на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, b, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому, затягнув його руки пластиковими хомутами, що потерпілому не надало можливості вільно пересуватися, обирати місце свого перебування та спричинило сильні страждання.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_11, за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16 та ОСОБА_8, потерпілого ОСОБА_7 позбавлено волі та можливості залишити місце свого тимчасового перебування. Тримання його у заручниках ОСОБА_15 вчинено на виконання явно злочинного наказу ОСОБА_16 з метою спонукання потерпілого надати інформацію про розміщення військовослужбовців ЗСУ, територіальної оборони міста, учасників бойових дій та базових станцій зв'язку як умови його звільнення.

В подальшому ОСОБА_11, за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16 та ОСОБА_8, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, тримаючи його у заручниках, на невстановлений на даний час спеціальній військовій техніці РФ перемістив потерпілого до однієї із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2.

Водночас ОСОБА_11, перебуваючи у одній із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2, в порушення вимог ст. 55 Конвенції, не забезпечив належними продуктами харчування потерпілого ОСОБА_7 з метою доведення свого злочинного умислу до кінця, позбавивши таким чином фізичну свободу ОСОБА_7 в порушення основних норм міжнародного права.

Таким чином, починаючи з 29.03.2022, близько 12 год 00 хв, по 31.03.2022, ОСОБА_7 внаслідок злочинних дій ОСОБА_11, за попередньою змовою з ОСОБА_16 та ОСОБА_8, які є військовослужбовцями збройних сил Російської федерації в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32, 55 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту вііі п. а ч. 2 ст. 8 Статуту перебував у заручниках.

Своїми діями ОСОБА_16 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 438 КК України — жорстоке поводження з цивільним населенням, що є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.2. Громадянин російської федерації ОСОБА_13, діючи умисно, з метою насильницької зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, з невстановлених мотивів, усвідомлюючи, що агресія проти України та її жителів організована і здійснюється представниками влади та ЗС РФ, які діють в порушення вищевказаних нормативних правових актів, виконуючи злочинні накази, у складі підрозділу, в якому він проходив військову службу, здійснив незаконний перетин державного кордону та приймав безпосередню участь у актах збройної агресії на території м. Буча, Бучанського району, Київської області.

Так, 20 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_13, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, незаконно проник на територію України, а саме на територію домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на жорстоке позбавлення фізичної свободи, в порушення основних норм міжнародного права, громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним.

Того дня, 20 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_13, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, реалізуючи свій злочинний умисел направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на території домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, підійшов до ОСОБА_7 позаду.

Після чого ОСОБА_13, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого злочинного умислу, направленого

на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, b, c ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому, приклав стволом до шиї потерпілого невстановлену зброю, схожу на автомат і висловив погрозу її застосування та застосування фізичної сили, яку ОСОБА_7 сприймав як реальну.

Вказані злочинні дії ОСОБА_13 вчинено з метою спонукання потерпілого показати розміщення базових станцій зв'язку ЗСУ, надати інформацію про розміщення військовослужбовців ЗСУ як умови його звільнення.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_13 здійснено вплив на потерпілого ОСОБА_7, а саме на людську гідність шляхом образливого та принижуючого поведіння, спричинення сильних страждань, позбавлення фізичної свободи, що є жорстоким поведінням з цивільним населенням та є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами.

Своїми діями ОСОБА_13 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 438 КК України — жорстоке поведіння з цивільним населенням, що є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.3. Громадянин російської федерації ОСОБА_14, діючи умисно, з метою насильницької зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, з невстановлених мотивів, усвідомлюючи, що агресія проти України та її жителів організована і здійснюється представниками влади та ЗС РФ, які діють в порушення вищевказаних нормативних правових актів, виконуючи злочинні накази, у складі підрозділу, в якому він проходив військову службу, здійснив незаконний перетин державного кордону та приймав безпосередню участь у актах збройної агресії на території м. Буча, Бучанського району, Київської області.

Так, 20 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_14, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, незаконно проник на територію України, а саме на територію домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на жорстоке позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поведіння із ним.

Того дня, 20 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_14, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, реалізуючи

свій злочинний умисел, направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому, перебуваючи на території домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, підійшов до останнього спереду та без будь-якої виправданої необхідності, конкретної мети та цілі, завдав ОСОБА_7 один удар прикладом невстановленої зброї, схожої на автомат, в область грудної клітки.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_14 здійснено вплив на потерпілого ОСОБА_7, а саме на людську гідність шляхом образливого та принижуючого поводження, спричинення сильних страждань та тілесних ушкоджень, що є жорстоким поводженням з цивільним населенням та є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами.

Своїми діями ОСОБА_14 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 438 КК України — жорстоке поводження з цивільним населенням, що є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.4. Громадянин російської федерації ОСОБА_15, діючи умисно, з метою насильницької зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, з невстановлених мотивів, за попередньою змовою групою осіб з іншими особами, усвідомлюючи, що агресія проти України та її жителів організована і здійснюється представниками влади та ЗС РФ, які діють в порушення вищевказаних нормативних правових актів, виконуючи злочинні накази, у складі підрозділу, в якому він проходив військову службу, здійснив незаконний перетин державного кордону та приймав безпосередню участь у актах збройної агресії на території м. Буча, Бучанського району, Київської області.

Так, 20 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_15, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, за попередньою змовою з військовослужбовцем російської федерації ОСОБА_16, незаконно проник на територію України, а саме на територію домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на жорстоке позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі

у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним.

Того дня, 20 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_15, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, за попередньою змовою з ОСОБА_16, реалізуючи свій злочинний умисел направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на території домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, виконуючи наданий явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до останнього.

Після чого, ОСОБА_15, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу направленного на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту віiii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому, зафіксував руки потерпілого в положенні перед собою заздалегідь приготованими кайданками.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_15 за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16, потерпілого ОСОБА_7 позбавлено волі та можливості залишити місце свого тимчасового перебування. Тримання його у заручниках ОСОБА_15 вчинено на виконання явно злочинного наказу ОСОБА_16 з метою спонукання потерпілого показати усі приміщення на території домоволодіння, надати інформацію про розміщення військовослужбовців ЗСУ як умови його звільнення.

В подальшому ОСОБА_15, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, тримаючи його у заручниках, на невстановлений на даний час спеціальній військовій техніці РФ перемістив потерпілого до однієї із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2.

Водночас, ОСОБА_15, у період часу з 20.03.2022, близько 15 год 00 хв, по 22.03.2022, перебуваючи у одній із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2, в порушення вимог ст. 55 Конвенції не забезпечив належними продуктами харчування потерпілого ОСОБА_7 з метою доведення свого злочинного умислу

до кінця, позбавивши таким чином фізичну свободу ОСОБА_7 в порушення основних норм міжнародного права.

Таким чином, починаючи з 20.03.2022, близько 15 год 00 хв, по 22.03.2022, внаслідок злочинних дій ОСОБА_15, за попередньою змовою з ОСОБА_16, які є військовослужбовцями збройних сил російської федерації в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32, 55 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту ОСОБА_7 перебував у заручниках.

Своїми діями ОСОБА_15 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 438 КК України — жорстоке поводження з цивільним населенням, що є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.5.Громадянин російської федерації ОСОБА_9, діючи умисно, з метою насильницької зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, з невстановлених мотивів, за попередньою змовою групою осіб з іншими особами, усвідомлюючи, що агресія проти України та її жителів організована і здійснюється представниками влади та ЗС РФ, які діють в порушення вищевказаних нормативних правових актів, виконуючи злочинні накази, у складі підрозділу у якому він проходив військову службу здійснив незаконний перетин державного кордону та приймав безпосередню участь у актах збройної агресії на території м. Буча, Бучанського району, Київської області.

Так, 23 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв (точний час під час судового розгляду не встановлено) ОСОБА_9, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, за попередньою змовою з військовослужбовцем російської федерації ОСОБА_16, незаконно проник на територію України, а саме на територію домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на території домоволодіння за адресою: АДРЕСА_2, виконуючи наданий явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до останнього.

Після чого ОСОБА_9, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу, направленого на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3,

ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована, зафіксував руки потерпілого в положенні перед собою скотчем.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_9, який діяв за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16, потерпілого ОСОБА_7 позбавлено волі та можливості залишити місце свого тимчасового перебування. Тримання його у заручниках ОСОБА_15 вчинено на виконання явно злочинного наказу ОСОБА_16 з метою спонукання потерпілого надати відомості про наявність озброєння, про вміст усіх приміщень на території домоволодіння, та відомості про розміщення військовослужбовців ЗСУ та територіальної оборони як умови його звільнення.

В подальшому ОСОБА_9, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, тримаючи його у заручниках, на невстановленій на даний час спеціальній військовій техніці РФ перемістив потерпілого до однієї із квартир на четвертому поверсі багатоквартирному житловому будинку по АДРЕСА_2.

Водночас ОСОБА_9, у період часу з 23.03.2022, близько 15 год 00 хв по 25.03.2022, перебуваючи у одній із квартир на четвертому поверсі багатоквартирному житловому будинку по АДРЕСА_2, в порушенням вимог ст. 55 Конвенції не забезпечив належними продуктами харчування потерпілого ОСОБА_7 з метою доведення свого злочинного умислу до кінця, позбавивши таким чином фізичну свободу ОСОБА_7 в порушення основних норм міжнародного права.

Отже, внаслідок злочинних дій ОСОБА_9, який діяв за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16, у період часу з 23.03.2022, близько 15 год 00 хв, по 25.03.2022, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32, 55 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту ОСОБА_7 перебував у заручниках.

Своїми діями ОСОБА_9 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 438 КК України — жорстоке поводження з цивільним населенням, що є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.6. Громадянин російської федерації ОСОБА_10, діючи умисно, з метою насильницької зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, з невстановлених мотивів, усвідомлюючи, що агресія проти України та її жителів організована і здійснюється представниками влади та ЗС РФ, які діють в порушення вищевказаних нормативних правових актів, виконуючи злочинні накази, у складі підрозділу у якому він проходив військову службу

здійснив незаконний перетин державного кордону та приймав безпосередню участь у актах збройної агресії на території м. Буча, Бучанського району, Київської області.

Так, 23 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_10, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, незаконно перебував на території України, а саме на території невстановленої на даний час квартири, що знаходиться в багатоквартирному житловому будинку по АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, який перебував у заручниках, не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним.

Того дня, 23 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_10, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, реалізуючи свій злочинний умисел направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту, перебуваючи на території невстановленої на даний час квартири, що знаходиться в багатоквартирному житловому будинку по АДРЕСА_2, підійшов до ОСОБА_7 та без будь-якої виправданої необхідності, конкретної мети та цілі, шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому та здійснив більше 2 ударів прикладом невстановленої зброї схожої на автомат в область пальців обох ніг потерпілого.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_10 здійснено вплив на потерпілого ОСОБА_7, а саме на людську гідність шляхом образливого та принижуючого поводження, спричинення сильних страждань та тілесних ушкоджень, що є жорстоким поводженням з цивільним населенням та є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами.

Своїми діями ОСОБА_10 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 438 КК України — жорстоке поводження з цивільним населенням, що є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.7. Громадянин російської федерації ОСОБА_12, діючи умисно, з метою насильницької зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, з невстановлених мотивів, усвідомлюючи, що агресія проти України та її жителів організована і здійснюється представниками влади та ЗС РФ, які діють в порушення вищевказаних нормативних правових актів, виконуючи злочинні накази, у складі підрозділу у якому він проходив військову службу здійснив незаконний перетин державного кордону та приймав безпосередню участь у актах збройної агресії на території м. Буча, Бучанського району, Київської області.

Так, 23 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_12, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, незаконно перебував на території України, а саме на території невстановленої на даний час квартири, що знаходиться в багатоквартирному житловому будинку по АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, який перебував у заручниках, не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поведження із ним

Того дня, 23 березня 2022 року, близько 15 год 00 хв, ОСОБА_12, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поведження із ним, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту, перебуваючи на території невстановленої на даний час квартири, що знаходиться в багатоквартирному житловому будинку по АДРЕСА_2, підійшов до ОСОБА_7 та без будь-якої виправданої необхідності, конкретної мети та цілі, шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому, здійснив більше 2 ударів прикладом невстановленої зброї схожої на автомат в область обох колін потерпілого.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_12 здійснено вплив на потерпілого ОСОБА_7, а саме на людську гідність, шляхом образливого та принижуючого поведження, спричинення сильних страждань та тілесних ушкоджень, що є жорстоким поведженням з цивільним

населенням та є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами.

Своїми діями ОСОБА_12 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 438 КК України — жорстоке поводження з цивільним населенням, що є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.8. Громадянин російської федерації ОСОБА_8, діючи умисно, з метою насильницької зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, з невстановлених мотивів, за попередньою змовою групою осіб з іншими особами, усвідомлюючи, що агресія проти України та її жителів організована і здійснюється представниками влади та ЗС РФ, які діють в порушення вищевказаних нормативних правових актів, виконуючи злочинні накази, у складі підрозділу у якому він проходив військову службу здійснив незаконний перетин державного кордону та приймав безпосередню участь у актах збройної агресії на території м. Буча Бучанського району Київської області.

Так, 29 березня 2022 року, близько 12 години 00 хвилин, ОСОБА_8, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, за попередньою змовою з військовослужбовцями російської федерації ОСОБА_16 та ОСОБА_11, незаконно перебував на території України, а саме на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на жорстоке позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним.

Того дня, 29 березня 2022 року, близько 12 години 00 хвилин, ОСОБА_11, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, за попередньою змовою з ОСОБА_16 та ОСОБА_8, реалізуючи свій злочинний умисел направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, виконуючи наданий явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до потерпілого збоку.

Після чого, ОСОБА_11, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу, направленого на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних

страждань, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому, замотав очі за допомогою скотчу таким чином, щоб потерпілий не міг спостерігати за розташуванням військовослужбовців РФ.

В цей час ОСОБА_8, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, виконуючи висловлений явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до потерпілого спереду.

Після чого ОСОБА_8, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу, направленого на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому затуляв його руки пластиковими хомутами, що потерпілому не надало можливості вільно пересуватися, обирати місце свого перебування та спричинило сильні страждання.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_11, за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16 та ОСОБА_8, потерпілого ОСОБА_7 позбавлено волі та можливості залишити місце свого тимчасового перебування. Тримання його у заручниках ОСОБА_15 вчинено на виконання явно злочинного наказу ОСОБА_16 з метою спонукання потерпілого надати інформацію про розміщення військовослужбовців ЗСУ, територіальної оборони міста, учасників Бойових дій та базових станцій зв'язку як умови його звільнення, що відповідно до положень ст. 31 Конвенції є забороненим та вважається злочином вчинення таких заходів фізичного примусу з метою отримання будь-яких відомостей у цивільного населення.

В подальшому ОСОБА_11, за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16 та ОСОБА_8, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, тримаючи його у заручниках, на невстановленій під час судового розгляду спеціальній військовій техніці РФ, перемістив

потерпілого до однієї із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2.

Водночас ОСОБА_11, перебуваючи у одній із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2, в порушення вимог ст. 55 Конвенції, не забезпечив належними продуктами харчування потерпілого ОСОБА_7 з метою доведення свого злочинного умислу до кінця, позбавивши таким чином останнього фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права.

Таким чином, починаючи з 29.03.2022, близько 12 год 00 хв, по 31.03.2022 (точний час під час судового розгляду не встановлено) внаслідок злочинних дій ОСОБА_8, який діяв за попередньою змовою з ОСОБА_16 та ОСОБА_11, які є військовослужбовцями збройних сил Російської федерації, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст. 27, 31, 32, 55 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту ОСОБА_7 перебував у заручниках.

Своїми діями ОСОБА_8 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 438 КК України, — жорстоке поводження з цивільним населенням, що є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.9.Громадянин російської федерації ОСОБА_11, діючи умисно, з метою насильницької зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, з невстановлених мотивів, за попередньою змовою групою осіб з іншими особами, усвідомлюючи, що агресія проти України та її жителів організована і здійснюється представниками влади та ЗС РФ, які діють в порушення вищевказаних нормативних правових актів, виконуючи злочинні накази, у складі підрозділу у якому він проходив військову службу здійснив незаконний перетин державного кордону та приймав безпосередню участь у актах збройної агресії на території м. Буча, Бучанського району, Київської області.

Так, 29 березня 2022 року близько 12 год 00 хв. ОСОБА_11, будучи військовослужбовцем ЗС РФ, за попередньою змовою з військовослужбовцем російської федерації ОСОБА_16 та ОСОБА_8, незаконно перебував на території України, а саме на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, де в останнього виник умисел на жорстоке позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним.

29 березня 2022 року, близько 12 год 00 хв, ОСОБА_11, який є військовослужбовцем збройних сил російської федерації, за попередньою змовою з ОСОБА_16 та ОСОБА_8, реалізуючи свій злочинний умисел,

направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, виконуючи наданий явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до потерпілого збоку.

Після чого ОСОБА_11, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу, направлено на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому замотав очі за допомогою скотчу таким чином, щоб потерпілий не міг спостерігати за розташуванням військовослужбовців РФ.

В цей час ОСОБА_8, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань в порушення основних норм міжнародного права громадянина України ОСОБА_7 з числа цивільного населення, що не брав участі у бойових діях, у якого була відсутня будь-яка зброя, та будь-які інші знаряддя чи засоби, що могли б виправдати жорстоке поводження із ним, перебуваючи на проїжджій частині дороги по АДРЕСА_2, виконуючи висловлений явно злочинний наказ ОСОБА_16, підійшов до потерпілого спереду.

Після чого, ОСОБА_8, будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, з метою реалізації свого спільного з ОСОБА_16 злочинного умислу, направлено на жорстоке позбавлення фізичної свободи, принижувального та образливого ставлення, спричинення сильних страждань, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту шляхом фізичного примусу, погрожуючи застосувати силу та зброю, яка ним була продемонстрована потерпілому затягнув його руки пластиковими хомутами, що потерпілому не надало можливості вільно пересуватися, обирати місце свого перебування та спричинило сильні страждання.

Внаслідок вказаних злочинних дій ОСОБА_11, який діяв за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16 та ОСОБА_8, потерпілого

ОСОБА_7 позбавлено волі та можливості залишити місце свого тимчасового перебування. Тримання його у заручниках ОСОБА_15 вчинено на виконання явно злочинного наказу ОСОБА_16 з метою спонукання потерпілого надати інформацію про розміщення військовослужбовців ЗСУ, територіальної оборони міста, учасників бойових дій та базових станцій зв'язку як умови його звільнення.

В подальшому, ОСОБА_11 за попередньою змовою групою осіб із ОСОБА_16 та ОСОБА_8 будучи обізнаним, що ОСОБА_7 є цивільним населенням, що не бере участь у бойових діях, у останнього відсутня будь-яка зброя, тримаючи його у заручниках, на невстановленій під час судового розгляду спеціальній військовій техніці РФ перемістив потерпілого до однієї із квартир на четвертому поверсі багатоквартирному житловому будинку по АДРЕСА_2.

Водночас ОСОБА_11, перебуваючи у одній із квартир на четвертому поверсі багатоквартирного житлового будинку по АДРЕСА_2, в порушення вимог ст. 55 Конвенції не забезпечив належними продуктами харчування потерпілого ОСОБА_7 з метою доведення злочинного умислу до кінця, позбавивши таким чином останнього фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права.

Таким чином, починаючи з 29.03.2022, близько 12 год 00 хв, по 31.03.2022, внаслідок злочинних дій ОСОБА_11, за попередньою змовою з ОСОБА_16 та ОСОБА_8, які є військовослужбовцями збройних сил Російської федерації, в порушення основних норм міжнародного права, а саме вимог п.п. а, б, с ст. 3, ст.ст. 27, 31, 32, 55 Конвенції, п. е ч. 1 ст. 7, підпункту viii п. а ч. 2 ст. 8 Статуту ОСОБА_7 перебував у заручниках.

Своїми діями ОСОБА_11 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 438 КК України — жорстоке поводження з цивільним населенням, що є порушенням законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. Позиція сторін.

Прокурор ОСОБА_3 просив суд призначити обвинуваченим ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_11, ОСОБА_15, ОСОБА_16, ОСОБА_12, ОСОБА_10, ОСОБА_13, ОСОБА_14 покарання за частиною 1 статті 438 КК України у виді позбавлення волі строком на 12 років.

Захисник ОСОБА_5 просив призначити покарання обвинуваченим в межах санкції статті.

Захисник ОСОБА_6 вважає, що запропоноване покарання є занадто суворим, а тому просить призначити покарання у вигляді позбавлення волі строком на 11 років 6 місяців.

Потерпілий ОСОБА_7 просив суд призначити обвинуваченим найсуворішу міру покарання.

3. Розгляд справи за відсутністю обвинуваченого (in absentia).

3.1. Аналіз дотримання прав підозрюваних на захист та доступ до правосуддя в межах спеціального досудового розслідування.

Згідно листа начальника Департаменту міжнародно правового співробітництва Офісу Генерального прокурора від 28.04.2022 та листа заступника керівника Київської обласної прокуратури від 02.05.2022 АТ «Укрпошта» припинено приймання всіх видів міжнародних поштових відправлень призначенням до російської федерації та відсутня можливість виконати вимоги Кримінального процесуального кодексу України та міжнародних договорів щодо вжиття необхідних заходів з метою отримання правової допомоги у кримінальному провадженні на території зазначеної держави.

28 квітня 2022 року старшим слідчим слідчої групи заступником начальника управління поліції начальником слідчого відділу Бучанського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Київській області майором поліції ОСОБА_18 складено повідомлення про підозру обвинуваченим по справі на державній та російській мовах (том 1 та 2 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

29 квітня 2022 року відомості про повідомлення про підозру обвинуваченим внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань (витяг, том 3, а. с. 1–2 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

04 травня 2022 року старшим слідчим слідчої групи заступником начальника управління поліції начальником слідчого відділу Бучанського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Київській області майором поліції ОСОБА_18 винесено постанову про оголошення у розшук підозрюваних (том 3, а. с. 149–151 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

05 травня 2022 року слідчими суддями Києво Святошинського районного суду Київської області винесено ухвали, якими надано дозвіл на затримання підозрюваних з метою приводу для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (том 4, а. с. 194–243 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194), а також 08 червня 2022 року винесено ухвали про обрання обвинуваченим запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без визначення розміру застави (том 5, а. с. 120–226 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

17 травня 2022 року здійснено оголошення в газеті «Урядовий Кур'єр» про підозру обвинуваченим у скоєнні кримінальних правопорушень, передбачених за ч. 1 ст. 438 КК України (том 3, а. с. 26–9 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

Відповідно до рапорту Департаменту захисту інтересів суспільства і держави від 06 червня 2022 року обвинувачені виїхали на територію російської федерації (том 7, а. с. 27–9 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

Крім того, органом досудового розслідування через мобільний додаток «Телеграм» направлено обвинуваченим повідомлення про підозру та повістки про виклик для допиту в якості підозрюваних (том 3, а. с. 10–127 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

07 червня 2022 року старшим слідчим слідчої групи заступником начальника управління поліції начальником слідчого відділу Бучанського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Київській області майором поліції ОСОБА_18 винесено постанови про залучення захисника для підозрюваних (том 3, а. с. 128–148 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

Ухвалами слідчих суддів Києво Святошинського районного суду Київської області 16.06.2022, 17.06.2022, 22.06.2022 надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні № 42022112320001194 за підозрою ОСОБА_8, ОСОБА_10, ОСОБА_16, ОСОБА_15, ОСОБА_14, ОСОБА_13, ОСОБА_12, ОСОБА_11, ОСОБА_9 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України (том 6, а. с. 294–181 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

28 червня 2022 року на офіційній інтернет сторінці сайту Офісу Генерального прокурора здійснено оголошення про здійснення спеціального досудового розслідування стосовно ОСОБА_8, ОСОБА_10, ОСОБА_16, ОСОБА_15, ОСОБА_14, ОСОБА_13, ОСОБА_12, ОСОБА_11, ОСОБА_9 (том 6, а. с. 222–230 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

06 липня 2022 року в газеті «Урядовий кур'єр» № 147 (7268) здійснено оголошення про надання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування відносно вищенаведених осіб (том 6, а. с. 2200–203 матеріалів кримінального провадження № 42022112320001194).

3.2. Аналіз дотримання прав обвинувачених на захист та доступ до правосуддя в межах спеціального судового провадження.

Відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-1 цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (in absentia), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором,

з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук.

Оскільки АТ «Укрпошта» припинено приймання всіх видів міжнародних поштових відправлень призначенням до російської федерації, судом здійснювалось повідомлення обвинувачених про дату та час розгляду справи шляхом публікації у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297-5 цього Кодексу та на офіційному вебсайті суду.

Ухвалою Ірпінського міського суду Київської області від 10 листопада 2022 року вирішено здійснювати судовий розгляд в порядку спеціального судового провадження.

Водночас за змістом ч. 8 ст. 135 КПК України передбачено, що повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної ВР України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою — сьомою цієї статті, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора.

Особа, зазначена в абзаці першому цієї частини, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора.

У випадку наявності в особи, зазначеної в абзаці першому цієї частини, захисника (захисників) копія повістки про її виклик надсилається захиснику (захисникам).

Вказані положення процесуального закону судом були дотримані.

Зважаючи на правила ст. 42, 135 КПК України, дотримання прав особи, яка тимчасово не проживає за місцем реєстрації або переховується від органів досудового розслідування, полягає не в обов'язку інших осіб, якими отримано процесуальний документ, призначений для неї, повідомити про надходження процесуального документу, а в тому, що про наявність цих процесуальних документів особа може дізнатися не тільки від правоохоронних органів чи суду, а й з інших, доступних для неї джерел.

Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України участь захисника у цьому кримінальному провадженні є обов'язковою, але з моменту прийняття відповідного процесуального рішення.

Захисники ОСОБА_6 та ОСОБА_5 здійснюють захист за призначенням на підставі постанови про залучення захисника для підозрюваних, винесеної старшим слідчим слідчої групи заступником начальника

управління поліції начальником слідчого відділу Бучанського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Київській області майором поліції ОСОБА_18.

Захисники були присутні під час судового провадження, виявляли активну позицію стосовно захисту обвинувачених, приймали участь у допиті потерпілого та заявляли про недопустимість певних доказів.

Підсумовуючи вищенаведене суд вважає, що як стороною обвинувачення, так і судом були здійснені всі можливі заходи із забезпечення дотримання прав підозрюваних/обвинувачених під час проведення досудового розслідування та судового провадження.

4. Досліджені судом докази.

4.1. Показання потерпілого ОСОБА_7.

Допитаний в судовому засіданні ОСОБА_7 пояснив, що він займається ремонтом електроніки, в ОСОБА_19 разом з покійним ОСОБА_20 він працював в майстерні-лабораторії, яка знаходиться по АДРЕСА_2.

22 лютого 2022 року ОСОБА_7 приїхав в Бучу та на момент повномасштабного вторгнення рф 24 лютого 2022 року він там же і перебував за вказаною адресою.

20 березня 2022 року, приблизно о 14–15 годині, в двір вказаного будинку заїхало 12–13 військовослужбовців рф на танку чи БТРі, з собою вони привезли ще 4 цивільних людей. Про те, що це саме військовослужбовці рф, вони особисто повідомили, також це було зрозуміло з їх акценту. Одразу вони почали займатися крадіжкою речей, виносили їх з будинку. Цих 4 людей, потерпілого та ще одного працівника ОСОБА_21, який був в той момент у дворі, поставили руками до паркана, на руки надягли кайданки. Почали їм погрожувати, що якщо вони не розкажуть, де зброя в будинку, то будуть стріляти. Вони відповіли, що не знають про зброю.

ОСОБА_7 повідомив, що він електронник, не місцевий, де знаходяться вишки зв'язку він не знає. Потім військові рф заставили їх роздягнутись, перевіряли на наявність татуювань на тілі, знову наділи на них кайданки. Після цього один з військових повів ОСОБА_7 та ОСОБА_21 обходити весь двір, щоб вони показали, де що знаходиться, весь час наставляли автомат у спину. Через деякий час їх завели в приміщення підвалу, що в будинку, де вже були всі інші цивільні, які були по двоє зв'язані кайданками. Оскільки електроенергії в місті вже не було, його витягли з підвалу, щоб він завів генератор. Коли він йшов вмикати генератор, його чимось вдарили у спину, хто це зробив, він не побачив, а потім вдарили автоматом в область грудної клітини.

Також у потерпілого спитали за вишки зв'язку та щогла для супутникового телебачення, яка була у дворі, і погрожували, якщо він не розповість, то будуть стріляти.

Його опустили в підвал та через деякий час знову їх командир наказав його підняти, залишили його в кімнаті з одним військовим, який його не чіпав. В цей час вони загрузили речі в машини та вивели тих 4 цивільних, заставили сісти на БТР. Коли потерпілий спитав, чи йому теж їхати, його знову вдарили прикладом. Їх возили містом різними вулицями, поки не приїхали на АДРЕСА_3, як йому сказав один із затриманих, та завели в квартиру на 4 поверсі, зняли з рук кайданки. Там вони просиділи 2 доби. Двері в квартиру були зачинені та завалені іншими дверима, тому вийти ніхто не міг. В квартирі їжі не було, руські теж їм нічого не залишили. Там була п'ятитітрова каструля води, яку вони пили.

Через два дні, 23 березня 2022 року, близько 10 години дня, їх випустили та сказали, що вони можуть розходитись по домівках. ОСОБА_7 повідомив, що весь цей час з тієї кількості військових, що зайшли до їх двору, накази по рації віддавав один з них, з чого він зробив висновок, що він у них головний, та з ним ще двоє, які допитували їх.

23 березня 2022 року, коли їх випустили, потерпілий прийшов додому, минуло не дуже багато часу як до їх двору знову приїхали військові. Він разом з ОСОБА_21 пішли дивитись, хто прийшов. Коли військові заходили в двір, його поставили до стіни, документи в нього забрали ще першого разу. Останній з них, хто зайшов у двір, сказав: «Електрик, снова ты?». Потім двоє повели його і ОСОБА_21 в будинок, де ще залишився ОСОБА_20, надягнули на руки спереду кайданки та знову почали розпитувати про зброю та гроші, оскільки з першого обшуку вони не все знайшли. Вони відповіли, що не знають, за що їх били по колінам, пальцям і по вухам. Їх командир наказав затягнути потерпілому скотчем очі, його відстібнули від іншого кайданками та сказали йти до ОСОБА_22, один з військових взяв його за капюшон і повів. Через скотч ОСОБА_7 бачив чийсь ноги, валізу з грошима і коли військовий зрозумів, що він бачить, то затягнув скотч і вдарив по зубам. Його знову привезли на ту ж квартиру на 4 поверсі, зняли скотч, коли підняли на поверх. В квартирі було два діда, було зрозуміло, що тримали ще когось, валялись залишки їх сухпайків. Іншої їжі та води в квартирі не було.

25 березня 2022 року, близько 09 години, через двері військові їм сказали, щоб вони засікали одну годину після того як вони поїдуть, та можуть після цього виходити, двері вони залишили відчиненими. Оскільки ОСОБА_7 розумів, що якщо він піде до ОСОБА_20, то знову може потрапити до військових, він пішов до ОСОБА_23, з яким познайомився, коли сидів у квартирі першого разу. В нього він залишився ночувати та на наступний день пішов додому, де був кілька днів. Вдома потерпілий знайшов свій телефон, через генератор зміг його зарядити, написав через додаток ОСОБА_24, з яким теж познайомився

в тій же квартирі. Останній попросив його прийти та принести ліки, води, щось з харчів, зарядити телефон, на що він погодився, зібрав все необхідне і пішов.

29 березня 2022 року ОСОБА_7 йшов по вулиці та дійшов до кафе «Вікторія», коли біля нього зупинився БТР, його питали, куди він йде і що несе, та в цей момент їм щось не сподобалось і вони почали його бити, затягнули пластиковою стяжкою руки і посадили його в середину БТР. Поїхали прямо по вулиці, зупинились біля одного будинку, військові вийшли, залишався лише водій і ще один. Там він чув постріли, а потім в БТР посадили хлопця, як він дізнався пізніше, його звали ОСОБА_25. Потерпілому замотали руки пластиковими хомутами, почали їх обох бити, потім замотали очі скотчем та знову почали їхати. Через деякий час ОСОБА_25 десь витягли, а потерпілого знову привезли на ту ж саму квартиру втретє. Двері ніхто не зачиняв, тому коли вони зрозуміли, що військові поїхали, то вийшли на поверх, в одній з квартир знайшли чай та батон. На наступний день військові приїхали на БТРі, перевірили чи сидять вони в квартирі, сказали, що на наступний день, 31 березня 2022 року, можуть розходитись, що вони і зробили. Коли ОСОБА_7 прийшов додому, то дізнався, що в цю ніч вбили його компаньйона у нього вдома. Обличчя військових, які є обвинуваченими у даній справі, він бачив, оскільки вони знімали при ньому балаклави, та запам'ятав їх. Вони тричі затримували його, всі 9 обвинувачених з тих 12 військових, це ті, хто затримували його та наносили йому тілесні ушкодження. Всі три рази, коли його затримували, у потерпілого при собі не було будь-якої зброї. Коли надягали кайданки та стяжки, то було боляче, також сильно стягували та передавлювали скотчем, коли замотували очі. Після побиття допомоги вони не надавали. ОСОБА_7 повідомив, що від нанесених ударів у нього вибиті зуби, побиті ребра та нога після ударів не розгинається (від одного з ударів вибито меніск).

4.2. Письмові докази:

а) витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 42022112320001194 від 16.04.2022 за правовою кваліфікацією ч. 1 ст. 438 КК України;

б) протокол прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення (або таке, що готується) від 16.04.2022, подане ОСОБА_7, в якому він зазначає, що приблизно 20.03.2022, 23.03.2022 та 29.03.2022 військово-службовці РФ вчиняли фізичне та психологічне насильство по відношенню до нього;

в) протоколи пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 17.04.2022 з додатками до них, згідно яких потерпілий ОСОБА_7 впізнав обвинувачених ОСОБА_26, ОСОБА_9, ОСОБА_12, ОСОБА_8, ОСОБА_11, ОСОБА_14, ОСОБА_16, ОСОБА_27, ОСОБА_28;

г) протокол огляду від 17.04.2022, відповідно до якого прокурором Бучанської окружної прокуратури Київської області ОСОБА_3 виявлено анкетні та особисті дані обвинувачених;

г) протокол огляду від 18.04.2022, відповідно до якого прокурором Бучанської окружної прокуратури Київської області ОСОБА_3 досліджено інформацію, надану агенцією журналістських розслідувань «Слідство.Інфо» ОСОБА_29, та встановлено анкетні дані, військові звання обвинувачених;

д) постанова про визнання речовим доказом від 18.04.2022 флеш накопичувача марки чорного кольору (C171 8 Gb Team Group);

е) рапорт начальника управління Департаменту захисту інтересів суспільства і держави ОСОБА_30 від 17.04.2022 щодо проведення слідчих (розшукових) дій по встановленню осіб, причетних до порушення законів та звичаїв війни відносно місцевих мешканців, проживаючих на окупованій території;

е) протокол проведення слідчого експерименту від 21.04.2022 із потерпілим ОСОБА_7, відповідно до якого потерпілий показав механізм заподіяння психологічного та фізичного насильства зі сторони військовослужбовців російської федерації;

ж) довідку про результати опрацювання запиту Департаменту оперативного технічних заходів Національної поліції України від 12.08.2022, згідно якої ОСОБА_16 під час з'єднання абонентського номеру НОМЕР_1 з іншими номерами знаходився в зоні дії базових станцій, розташованих в Київській області, в тому числі в Бучанському районі 15.03.2022 та 22.03.2022 (с. Колонщина, с. Шпитьки, вежа «ВФ Україна»).

5. Аналіз пред'явленого прокурором обвинувачення.

Прокурором пред'явлено обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, яка є бланкетною нормою та «міжнародно-правова» бланкетність у кожному конкретному випадку потребує звернення до правил та звичаїв ведення війни, які повинні містити посилання на норми, статті і правила конвенцій, додаткових протоколів до конвенцій або норми звичаєвих правил, що наповнюють зміст об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 438 КК України.

За диспозицією частини 1 ст. 438 КК України законодавець кримінально-караними визначив наступні діяння: 1) жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням; 2) вигнання цивільного населення для примусових робіт; 3) розграбування національних цінностей на окупованій території; 4) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; 5) інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР України; 6) а також віддання наказу про вчинення таких дій.

Отже, стосовно кожного обвинуваченого має бути встановлено елементи міжнародних злочинів, а саме контекстуальні та спеціальні.

1. ОСОБА_10, ОСОБА_12, ОСОБА_31, ОСОБА_14, ОСОБА_8, ОСОБА_15, ОСОБА_9, ОСОБА_16, ОСОБА_11 обвинувачуються в порушенні норм міжнародного права за п.п. а, b, c ст. 3, ст. 27, 31, 32 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, п. е ч. 1 ст. 7, п.п. viii п. а ч. 2 ст. 8 Римського статуту міжнародного кримінального суду.

2. ОСОБА_8, ОСОБА_15, ОСОБА_9, ОСОБА_16, ОСОБА_11 додатково обвинувачуються в порушенні норми міжнародного права згідно ст. 55 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни.

Суд вважає за недоцільне проводити аналіз вчинення обвинуваченими міжнародних злочинів за статтями 7 та 8 Римського статуту міжнародного кримінального суду та виключає зі складу обвинувачення посилання на Римський Статут міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року, зважаючи на те, що за приписами пункту 2 статті 125 Статуту він підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню державами, які його підписали. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи затвердження здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Оскільки Верховною Радою України в межах своїх повноважень (п. 32 ст. 85 Конституції України) не ратифікований Римський Статут міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року, а статтею 9 Конституції передбачено, що частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість надана Верховною Радою України, то в контексті ч. 1, 5 ст. 5, ч. 1 ст. 8, ч. 1 ст. 438 КК України, ст. 374 КПК України, а також враховуючи, що в поняття закону України про кримінальну відповідальність не входять нератифіковані Україною міжнародні договори (Положення ст. 1, 2, 9, 12, 14 Закону України «Про міжнародні договори України»), то підлягають виключенню зі складу обвинувачення, сформульованого прокурором, посилання на статті 7, 8 Римського статуту міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року.

При цьому Женевські конвенції від 12.08.1949 є частиною національного законодавства, застосовними до збройного конфлікту на території України, діючи для України у порядку правонаступництва, як і для РФ. Україна також є стороною усіх Додаткових протоколів до ЖК від 12.08.1949.

Відповідно до п.п. а, b, c ст. 3 Конвенції з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, то у числі з особами зі складу збройних сил, що склали зброю, а також із тими, хто hors de combat унаслідок хвороби, поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини, поведуться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують

раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії. Із цією метою є забороненими й записатимуться забороненими будь-коли та будь-де такі діяння стосовно зазначених вище осіб: а) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поведження й тортури; б) захоплення заручників; с) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поведження.

Згідно першого абзацу ст. 27 Конвенції особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу.

Згідно ст. 31 Конвенції жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до осіб, які перебувають під захистом, зокрема з метою отримання від них або від третіх осіб якихось відомостей.

Згідно ст. 32 Конвенції високі Договірні Сторони спеціально дають згоду на те, що їм забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові дослідження, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше брутальне поведження з боку як цивільних, так і військових властей.

Згідно першого абзацу ст. 55 Конвенції окупаційна держава зобов'язана за допомогою усіх наявних засобів забезпечувати населення продуктами харчування та медичним матеріалом; зокрема, постачати необхідні продукти харчування, медичні матеріали та інші припаси, якщо ресурсів окупованої території виявиться недостатньо.

Не кожне порушення норм міжнародного гуманітарного права (далі — МГП) свідчатиме про вчинення воєнного злочину, оскільки таке порушення має становити його «серйозність».

Ознака вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм МГП становить:

грубе порушення норм договірного права (конвенцій й протоколів до них, а також грубі порушення звичаєвих норм МГП);

такі дії мають посягати на найважливіші принципи МГП, тобто порушувати норму, яка передбачає захист найважливіших цінностей, при цьому його наслідки повинні бути трагічними для жертви;

такі дії можуть вважатися воєнними злочинами незалежно від настання наслідків.

МГП спеціально призначене для регулювання збройних конфліктів. Як таке, воно містить детальні положення, що регулюють засоби та методи ведення бойових дій, а також захист осіб та об'єктів, які потрапили під владу сторони, що воює. Щойно виникає збройний конфлікт, будь-які дії, вчинені з причин, пов'язаних із цим конфліктом, повинні відповідати МГП.

Поняття збройного конфлікту відсутнє у договірному міжнародному праві. Втім, послуговуються поняттям, яке було визначено рішенням Апеляційної палати Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії (далі — МТКЮ) у справі «The Prosecutor v. Dusko Tadic» від 02.10.1995, у пункті 70 якого говориться про те, що збройний конфлікт існує тоді, коли має місце застосування збройної сили між Державами або тривале збройне насильство між урядовими силами та організованими збройними групами, або між такими групами в межах Держави. Міжнародне гуманітарне право застосовується з моменту початку таких збройних конфліктів і виходить за межі припинення військових дій, поки не буде укладено мир; або, у випадку внутрішніх конфліктів, допоки не буде досягнуто мирного врегулювання конфлікту. До цього моменту міжнародне гуманітарне право продовжує застосовуватися на всій території ворогуючих Держав або, у випадку внутрішніх конфліктів, на всій території, яка перебуває під контролем однієї сторони, незалежно від того, чи відбуваються там фактичні бойові дії чи ні.

Міжнародний характер збройного конфлікту обумовлюється тим, що він відбувається між Високими Договірними Сторонами Женевських конвенцій 1949 року, якими можуть бути лише держави.

Спільна ст. 2 для Женевських конвенцій 1949 року передбачає, що Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни.

Традиційно держави висловлювали свій воєнний намір (*animus belligerendi*) через офіційні оголошення війни, які, *ipso facto*, встановлювали політичний стан війни і ставали причиною застосування права війни (*jus in bello*) між ними, навіть за відсутності відкритих бойових дій.

Сьогодні вважається, що міжнародний збройний конфлікт виникає з того моменту, коли держава використовує збройні сили проти іншої держави, незалежно від причин чи інтенсивності протистояння, і незалежно від того, чи офіційно оголошено чи визнано політичний стан війни.

Існування міжнародного збройного конфлікту визначається, передусім, тим, що насправді відбувається.

У суду немає сумнівів в розумінні обвинуваченими факту незаконного перетину державного кордону України, участь у військовій агресії

проти України, враховуючи показання потерпілого, що обвинувачені перебували у військовій формі, зі зброєю, на військовій техніці та надані письмові докази перебування обвинувачених у складі збройних сил російської федерації.

Положеннями Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 закріплений статус осіб, які перебувають під захистом, та яким має бути поводження з ними, зокрема містяться положення, спільні для територій сторін конфлікту та для окупованих територій.

Так, статтею 27 передбачено, що особи, які перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу.

Сторона конфлікту, під владою якої є особи, які перебувають під захистом, як говорить про це стаття 29, відповідає за поводження своїх представників із цими особами, причому це не знімає особистої відповідальності з таких представників.

Особами, що перебувають під захистом ЖК IV від 12.08.1949, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є (ст. 4).

Відповідно до абз. 1 ст. 4 ЖК IV від 12.08.1949 особами, які перебувають під захистом цієї Конвенції, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є.

Будь-яких доказів того, що потерпілий ОСОБА_7 брав в активній чи пасивній формі участь в бойових діях, належав до складу збройних сил України, або склав зброю, учасниками судового провадження не надано, а тому суд вважає поза розумним сумнівом перебування потерпілого ОСОБА_7 зі статусом захищеної особи у складі цивільного населення.

Показання потерпілого ОСОБА_7 суд вважає послідовними та логічними, суттєвих відмінностей його показань від наведеного обвинувачення не встановлено, фактично його показання є єдиним джерелом доказів, а тому мають бути детально проаналізовані.

Так, потерпілий визначає три періоду часу, в які він зазнав жорстокого, образливого та принизливого поводження з ним, перебування в заручниках, залякування та незабезпечення базовими продуктами харчування з боку військових російської федерації це 20.03.2022, 23.03.2022, 23.03.2022, 25.03.2022 та 29.03.2022, 31.03.2022.

Не має сумнівів що затягування рук потерпілого пластиковими хомутами та кайданками на тривалий час становить сильну фізичну

та моральну біль із умислом на залякування, з'ясування інформації про розташування Збройних сил України та наявність зброї. Так само і наявність озброєних військових іншої держави, нанесення ударів зброєю в область колін, грудей, пальців ніг потерпілого свідчить про неможливість потерпілого покинути в добровільному порядку приміщення, де він перебував, спочатку на АДРЕСА_2 та АДРЕСА_3, а тому потерпілий був заручником військових рф обвинувачених у справі.

Щодо незабезпечення продуктами харчування, то з показань потерпілого вбачається, що його привозили до квартири по АДРЕСА_3, де 20.03.2022 їжі не було, залишилась тільки вода, яку він пив, 23.03.2022 були залишки сухпайків, 29.03.2022 в іншій квартирі за цією адресою вони знайшли чай та батон хлібу, однак військові російської федерації в дні, коли потерпілий перебував в якості заручника в квартирі, жодного разу не забезпечували його базовими продуктами харчування.

Питання співучасті обвинувачених та виконання наказів з боку командира обвинуваченого ОСОБА_16 підтверджується тим, що потерпілий ОСОБА_7 бачив особу ОСОБА_16, якого в подальшому впізнав за фотографіями, про що слідчим складено протокол, і саме ця особа 20.03.2022, 23.03.2022, 29.03.2022 надавала накази ОСОБА_15, ОСОБА_9, ОСОБА_11 та ОСОБА_8, направлені на позбавлення потерпілого свободи та завдання йому сильних страждань.

Судом було також досліджено протокол допиту потерпілого від 17.04.2022, який не приймається до уваги, оскільки за приписами ст. 23 КПК України показання учасників кримінального провадження суд отримує усно.

Підсумовуючи вищевикладене, суд вважає, що діяння, які вчинені обвинуваченими, становить серйозне порушення міжнародного гуманітарного права, прокурор надав суду істотні докази та достатні пояснення стосовно обставин порушення законів та звичаїв війни обвинуваченими, суд, дотримуючись вимог ст. 94 КПК України, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінивши кожен доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку, вважає, що винуватість обвинувачених у вчиненні злочину доведена, що ніяк не можна вважати припущенням суду, а є сукупністю вагомих підстав для прийняття відповідного процесуального рішення.

Обставин, які згідно статті 66 КК України пом'якшують покарання обвинуваченого ОСОБА_9, ОСОБА_8, ОСОБА_11, ОСОБА_15, ОСОБА_16, ОСОБА_12, ОСОБА_10, ОСОБА_13, ОСОБА_14 судом не встановлено.

Обставиною, яка згідно статті 67 КК України обтяжує покарання обвинуваченого ОСОБА_9, ОСОБА_8, ОСОБА_15, ОСОБА_16, ОСОБА_11

є вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою.

Обставин, які згідно статті 67 КК України обтяжують покарання обвинуваченого ОСОБА_12, ОСОБА_10, ОСОБА_13, ОСОБА_14 судом не встановлено.

В пункті 1 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» № 7 від 24 жовтня 2003 року звернута увагу судів на те, що вони при призначенні покарання в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину, мають суворо додержувати вимог статті 65 КК стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання.

Судом при призначенні покарання враховуються вимоги статті 50 КК України, що метою покарання є не тільки кара, а також виправлення засудженого, а також запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень. Виходячи із вказаних вимог закону особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначено покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень.

При таких обставинах, за відсутністю пом'якшуючих обставин, наявність обтяжуючих обставин у ОСОБА_9, ОСОБА_8, ОСОБА_15, ОСОБА_16, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, осіб винних, те, що вчинене обвинуваченими кримінальне правопорушення є злочином проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, порушення законів і звичаїв ведення війни, становить значну небезпеку для світового правопорядку та мирного співіснування людства на планеті, то суд вважає за необхідне призначити покарання в межах санкції статті у вигляді позбавлення волі.

Запобіжний захід у цьому кримінальному провадженні обвинуваченим обирався у вигляді тримання під вартою, однак обвинувачені не були затримані та доставлені до слідчого суддя для розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, у зв'язку з чим строк відбування покарання слід рахувати із моменту затримання обвинувачених у порядку виконання цього вироку.

Цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлено.

Речові докази у цьому кримінальному провадженні відсутні.

Процесуальні витрати у цьому кримінальному провадженні відсутні.

Копію вироку негайно після його проголошення вручити прокурору та захисникам обвинувачених. Також копію вироку не пізніше дня, наступного за днем його ухвалення, надіслати обвинуваченому.

Повідомлення про ухвалений вирок опублікувати на офіційному вебсайті суду та в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження.

Керуючись статтями 94, 135, 139, 297-1, 297-5, 323, 368, 370, 374 КПК України, суд, —

УХВАЛИВ:

ОСОБА_8 визнати винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого за частиною 1 статті 438 КК України, та призначити покарання у виді 11 (ОДИНАДЦЯТИ) років 6 (ШЕСТИ) місяців позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_8 рахувати з дня його фактичного затримання.

ОСОБА_9 визнати винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого за частиною 1 статті 438 КК України, та призначити покарання у виді 11 (ОДИНАДЦЯТИ) років 6 (ШЕСТИ) місяців позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_9 рахувати з дня його фактичного затримання.

ОСОБА_10 визнати винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого за частиною 1 статті 438 КК України, та призначити покарання у виді 11 (ОДИНАДЦЯТИ) років позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_10 рахувати з дня його фактичного затримання.

ОСОБА_11 визнати винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого за частиною 1 статті 438 КК України, та призначити покарання у виді 11 (ОДИНАДЦЯТИ) років 6 (ШЕСТИ) місяців позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_11 рахувати з дня його фактичного затримання.

ОСОБА_12 визнати винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого за частиною 1 статті 438 КК України, та призначити покарання у виді 11 (ОДИНАДЦЯТИ) років позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_12 рахувати з дня його фактичного затримання.

ОСОБА_13 визнати винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого за частиною 1 статті 438 КК України, та призначити покарання у виді 11 (ОДИНАДЦЯТИ) років позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_13 рахувати з дня його фактичного затримання.

ОСОБА_14 визнати винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого за частиною 1 статті 438 КК України, та призначити покарання у виді 11 (ОДИНАДЦЯТИ) років позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_14 рахувати з дня його фактичного затримання.

ОСОБА_15 визнати винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого за частиною 1 статті 438 КК України, та призначити покарання у виді 11 (ОДИНАДЦЯТИ) років 6 (ШЕСТИ) місяців позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_15 рахувати з дня його фактичного затримання.

ОСОБА_16 визнати винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого за частиною 1 статті 438 КК України, та призначити покарання у виді 12 (ДВАНADЦЯТИ) років позбавлення волі.

Строк відбування покарання ОСОБА_16 рахувати з дня його фактичного затримання.

Судові витрати, речові докази відсутні.

Цивільний позов не заявлено.

Вирок може бути оскаржений в апеляційному порядку до Київського апеляційного суду шляхом подачі апеляційної скарги через Ірпінський міський суд Київської області протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Вирок суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано.

У разі подання апеляційної скарги вирок суду, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Копію вироку суду негайно після його проголошення вручити захисникам, потерпілому та прокурору.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку суду.

Повідомлення про ухвалений вирок опублікувати на офіційному вебсайті суду та в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження.

Суддя: ОСОБА_1

5.4. Науково-практичний коментар

Кримінальне провадження у справі № 367/3477/22 становить значний інтерес як для національної судової практики, так і для науки міжнародного кримінального права, оскільки охоплює комплекс взаємопов'язаних порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених щодо цивільного населення під час міжнародного збройного конфлікту. На відміну від багатьох інших проваджень, де предметом судового розгляду є окремий епізод насильства або конкретний воєнний злочин, у даній справі суд досліджував систему протиправних дій, що включала незаконне позбавлення волі цивільної особи, застосування фізичного та психологічного примусу, жорстоке поводження та інші форми насильства.

Передусім заслуговує на увагу питання кримінально-правової кваліфікації встановлених обставин. Аналіз змісту вироку свідчить про те, що суд правильно розглянув дії обвинувачених крізь призму статті 438 Кримінального кодексу України⁸⁴ як порушення законів та звичаїв війни (саме така редакція ККУ діяла на момент ухвалення відповідного рішення). Встановлені факти свідчать про наявність усіх ключових ознак воєнного злочину: потерпілий був цивільною особою, яка користувалася міжнародно-правовим захистом; протиправні дії були безпосередньо пов'язані з міжнародним збройним конфліктом; обвинувачені усвідомлювали як цивільний статус потерпілого, так і фактичну відсутність будь-яких законних підстав для його затримання та подальшого утримання.

Особливого значення набуває встановлення так званого *nexus* між вчиненими діями та міжнародним збройним конфліктом. У міжнародному кримінальному праві саме наявність такого зв'язку дозволяє відмежувати воєнний злочин від загальнокримінального правопорушення. У даному випадку відповідний зв'язок є очевидним. Незаконне затримання потерпілого

⁸⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

стало можливим виключно внаслідок окупації міста Буча російськими військовими підрозділами та фактичного встановлення ними контролю над територією. Якби не існування міжнародного збройного конфлікту та окупаційного режиму, відповідні дії не могли б бути вчинені в тій формі та за тих обставин, які встановлені судом.

З точки зору міжнародного гуманітарного права дії обвинувачених порушують низку фундаментальних заборон, закріплених у Женевських конвенціях 1949 року та Додатковому протоколі I 1977 року. Насамперед ідеться про порушення спільної статті 3 Женевських конвенцій, яка забороняє жорстоке поводження, катування, взяття заручників та посягання на людську гідність осіб, які не беруть безпосередньої участі у військових діях. Водночас встановлені обставини узгоджуються і з положеннями статті 27 Женевської конвенції IV, яка гарантує цивільним особам гуманне поводження та захист від будь-яких актів насильства чи залякування⁸⁵.

Не менш важливим є співвідношення встановлених судом фактів із положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Аналіз фактичних обставин дозволяє зробити висновок про наявність ознак одразу кількох військових злочинів, передбачених статтею 8 Статуту, включаючи незаконне позбавлення волі, жорстоке поводження та заподіяння сильних фізичних або моральних страждань особам, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права⁸⁶. У цьому аспекті справа демонструє високий рівень відповідності української практики сучасним міжнародним стандартам кримінального переслідування військових злочинців.

Особливий науковий інтерес викликає питання відмежування катування від інших форм жорстокого поводження. У практиці міжнародних трибуналів це питання тривалий час

⁸⁵ Geneva Conventions of 12 August 1949, International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

⁸⁶ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

залишалося предметом дискусій. Загальновизнаним є підхід, відповідно до якого катування характеризується не лише інтенсивністю заподіяних страждань, але й наявністю спеціальної мети, такої як отримання інформації, покарання, залякування або примушування до певної поведінки. Водночас навіть за відсутності достатніх підстав для кваліфікації окремих дій як катування вони можуть утворювати склад жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, яке також становить воєнний злочин.

Саме тому дана справа є показовою з точки зору комплексної оцінки поведінки обвинувачених. Суд фактично досліджував не окремий акт насильства, а весь механізм впливу на потерпілого, включаючи незаконне затримання, обмеження свободи пересування, психологічний тиск, погрози та інші форми примусу. Такий підхід повністю відповідає сучасним тенденціям міжнародного кримінального правосуддя, відповідно до яких оцінці підлягає загальний характер поводження з потерпілим, а не лише окремі ізольовані епізоди насильства.

Особливу практичну цінність дана справа становить з точки зору доказування воєнних злочинів, пов'язаних із незаконним утриманням цивільного населення та застосуванням до нього насильства. Як свідчить міжнародна практика, саме ця категорія злочинів належить до найбільш складних для розслідування, оскільки значна частина відповідних дій відбувається в умовах фактичної ізоляції потерпілих від зовнішнього світу, відсутності незалежних свідків та неможливості оперативної фіксації доказів.

У справі № 367/3477/22 суд був змушений здійснювати оцінку значного масиву різномірних доказів, кожен із яких окремо не давав вичерпної відповіді щодо всіх обставин провадження, однак у своїй сукупності формував переконливу доказову систему. Саме такий підхід відповідає стандартам, виробленим міжнародними кримінальними трибуналами під час розгляду справ про воєнні злочини та злочини проти людяності.

Ключове значення у справі мали показання потерпілого. У практиці міжнародного кримінального правосуддя свідчення

потерпілих традиційно розглядаються як один із найбільш важливих доказів у справах про катування та жорстоке поводження. Це пояснюється тим, що значна частина відповідних злочинів вчиняється поза публічним контролем, а безпосередніми свідками подій нерідко є лише самі потерпілі та особи, які вчиняють злочин. Саме тому міжнародні судові інституції неодноразово наголошували, що за умови послідовності, логічності та узгодженості з іншими доказами показання потерпілих можуть мати вирішальне значення для встановлення істини у справі.

Водночас суд не обмежився оцінкою лише свідчень потерпілого. Важливу роль відіграли інші матеріали кримінального провадження, включаючи результати слідчих дій, документи щодо належності обвинувачених до відповідних військових підрозділів, результати впізнання, а також інші докази, які дозволили встановити як особи винних, так і характер їх участі у вчиненні злочину. Саме сукупність цих матеріалів дала можливість підтвердити обставини незаконного утримання потерпілого та застосування до нього протиправного впливу.

Особливий інтерес становить питання доведення психологічного насильства. На відміну від тілесних ушкоджень, які можуть бути зафіксовані експертним шляхом, психологічний примус часто не залишає очевидних матеріальних слідів. Однак міжнародна практика виходить із того, що погрози вбивством, демонстрація зброї, імітація страти, тривале перебування у стані невизначеності або постійного страху можуть спричинити не менш тяжкі страждання, ніж фізичне насильство. Саме тому під час оцінки таких дій суд повинен враховувати не лише зовнішні прояви насильства, але й загальний контекст поводження з потерпілим.

У цьому аспекті справа з Бучі є показовою, оскільки демонструє, що військовий злочин може полягати не лише у фізичному впливі на потерпілого, але й у створенні атмосфери постійного страху, беззахисності та примусу. Для цивільної особи, яка перебуває під контролем озброєних військовослужбовців окупаційної армії, сама можливість застосування насильства часто

є достатньою для суттєвого обмеження свободи волевиявлення та заподіяння серйозних моральних страждань.

Не менш важливою є процесуальна складова цієї категорії справ. Значна частина проваджень щодо воєнних злочинів, вчинених представниками держави-агресора, розглядається за відсутності обвинувачених. Така ситуація є закономірним наслідком міжнародного характеру конфлікту та фактичної неможливості забезпечити особисту участь значної кількості підозрюваних і обвинувачених у кримінальному провадженні. Водночас сама по собі відсутність обвинуваченого не звільняє суд від обов'язку забезпечити дотримання принципів справедливого судового розгляду та ретельно перевірити всі надані стороною обвинувачення докази.

Особливої ваги набуває також документування злочинів одразу після деокупації відповідних територій. Події у Бучі стали одним із перших масштабних прикладів того, як оперативне проведення слідчих дій дозволяє зберегти значний обсяг доказової інформації, яка згодом може бути використана як у національних судах, так і в міжнародних механізмах правосуддя. Саме завдяки належній фіксації свідчень потерпілих, огляду місць подій та збору інших доказів стало можливим формування повноцінної доказової бази щодо злочинів, вчинених під час окупації міста.

Таким чином, справа № 367/3477/22 демонструє ефективне застосування сучасних підходів до доказування воєнних злочинів та підтверджує можливість притягнення до відповідальності осіб, причетних до незаконного позбавлення волі, катувань і жорстокого поводження з цивільним населенням навіть за умов відсутності традиційних для загальнокримінальних проваджень доказових джерел. Вона є важливим прикладом адаптації українського кримінального судочинства до викликів, які постають під час розслідування міжнародних злочинів у період збройного конфлікту.

Особливе значення справи № 367/3477/22 полягає в тому, що вона належить до категорії проваджень, які формують правову оцінку подій у Бучі — одному з найбільш відомих символів

порушень міжнародного гуманітарного права під час російської агресії проти України. Після деокупації Київської області саме Буча стала одним із перших населених пунктів, де міжнародна спільнота отримала можливість безпосередньо ознайомитися з наслідками окупаційної політики російської федерації щодо цивільного населення. Саме тому кожен судовий розгляд, пов'язаний із подіями у Бучі, виходить далеко за межі окремого кримінального провадження та набуває значення для встановлення історичної і правової істини про характер вчинених злочинів.

У цьому контексті дана справа є важливою ще й тому, що вона демонструє системний характер насильства щодо цивільного населення на окупованих територіях. Встановлені судом обставини свідчать, що незаконні затримання, допити, погрози, фізичний примус та інші форми жорстокого поводження не були наслідком випадкової поведінки окремих військовослужбовців. Навпаки, відповідні дії здійснювалися в умовах функціонування окупаційного режиму та були спрямовані на встановлення контролю над цивільним населенням, отримання інформації та придушення будь-яких форм опору.

Особливо важливим є те, що дана справа дозволяє простежити практичну реалізацію одного з базових принципів міжнародного кримінального права — принципу індивідуальної кримінальної відповідальності. Попри те, що злочини вчинялися в умовах широкомасштабної військової операції та діяльності численних військових підрозділів, судова практика виходить із необхідності встановлення ролі кожної конкретної особи у механізмі вчинення злочину. Саме такий підхід був закладений ще Нюрнберзьким трибуналом і надалі отримав розвиток у діяльності міжнародних кримінальних трибуналів та Міжнародного кримінального суду.

З точки зору міжнародного кримінального права особливу цінність становить накопичення доказової бази щодо злочинів, вчинених на окупованих територіях України. Кожне таке провадження дозволяє документувати не лише окремий злочинний епізод, але й механізми функціонування окупаційних структур,

способи взаємодії між військовими підрозділами, характер поводження з цивільним населенням та методи досягнення контролю над окупованою територією. У сукупності такі матеріали формують важливе джерело інформації для подальших національних та міжнародних розслідувань.

Не менш важливим є значення цієї справи для майбутніх проваджень щодо вищого військового та політичного керівництва держави-агресора. Міжнародний досвід свідчить, що розслідування міжнародних злочинів нерідко відбувається поступово — від встановлення відповідальності безпосередніх виконавців до дослідження ролі командирів, організаторів та осіб, які приймали рішення про застосування відповідних практик. Саме тому належне документування фактів незаконного позбавлення волі, катувань та жорстокого поводження має значення не лише для конкретної справи, але й для подальшого встановлення повної структури відповідальності за вчинені злочини.

Окремої уваги заслуговує гуманітарний вимір цього провадження. Незаконне позбавлення волі, катування та жорстоке поводження є злочинами, які залишають тривалі наслідки для потерпілих навіть після завершення збройного конфлікту. Йдеться не лише про фізичні ушкодження, але й про психологічні травми, втрату почуття безпеки, порушення соціальних зв'язків та інші довготривалі наслідки насильства. Саме тому міжнародне право приділяє особливу увагу переслідуванню таких діянь та розглядає їх як одні з найбільш серйозних порушень гуманітарних норм.

Показово, що встановлені у справі обставини повністю узгоджуються з висновками міжнародних організацій та правозахисних інституцій щодо подій у Бучі та інших окупованих населених пунктах Київської області. Це свідчить про формування єдиного фактичного та правового підходу до оцінки відповідних подій, що має важливе значення для забезпечення послідовності національного та міжнародного правосуддя.

Таким чином, кримінальне провадження у справі № 367/3477/22 є одним із найбільш показових прикладів

застосування норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення від незаконного позбавлення волі, катувань та жорстокого поводження. Воно демонструє можливість ефективного розслідування складних міжнародних злочинів в умовах триваючого збройного конфлікту, сприяє формуванню національної практики застосування статті 438 Кримінального кодексу України та водночас робить вагомий внесок у документування порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених під час російської агресії проти України. З огляду на масштаб встановлених порушень та значення подій у Бучі для сучасної історії міжнародного кримінального права дана справа по праву займає одне з центральних місць серед українських судових проваджень про воєнні злочини.

РОЗДІЛ VI

НЕЗАКОННА ДЕПОРТАЦІЯ ТА ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

6.1. Міжнародно-правова характеристика незаконної депортації та примусового переміщення цивільного населення

Незаконна депортація та примусове переміщення цивільного населення належать до числа найбільш тяжких порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права. Заборона таких дій сформувалася як реакція міжнародного співтовариства на масові депортації населення, що здійснювалися під час Другої світової війни, та в подальшому була закріплена у системі універсальних міжнародних договорів як одна з фундаментальних гарантій захисту цивільних осіб під час збройних конфліктів та окупації.

Міжнародне гуманітарне право виходить із принципу, що цивільне населення не повинно зазнавати примусового переміщення внаслідок дій сторони конфлікту або держави-окупанта. Особа не втрачає свого правового захисту лише через те, що опинилася під контролем іноземної держави чи на окупованій території. Навпаки, саме в умовах окупації гарантії міжнародного гуманітарного права набувають особливого значення, оскільки цивільне населення стає найбільш вразливим до зловживань з боку окупаційної влади.

Ключовим міжнародним документом у цій сфері є Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Стаття 49 Конвенції прямо забороняє здійснювати індивідуальні або масові примусові переміщення чи депортації осіб, які перебувають під захистом Конвенції, з окупованої території на територію держави-окупанта або будь-якої

іншої держави незалежно від мотивів таких дій⁸⁷. Дана заборона має абсолютний характер і не допускає довільного тлумачення з боку окупаційної влади.

Особливе значення має те, що стаття 147 Женевської конвенції IV відносить незаконну депортацію або незаконне переміщення осіб, які перебувають під захистом Конвенції, до категорії тяжких порушень міжнародного гуманітарного права. Саме включення відповідного діяння до переліку *grave breaches* свідчить про його особливу суспільну небезпечність та покладає на держави обов'язок здійснювати кримінальне переслідування винних осіб незалежно від їх громадянства чи місця вчинення злочину.

Подальший розвиток міжнародного кримінального права призвів до закріплення незаконної депортації як самостійного воєнного злочину. Зокрема, стаття 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду відносить незаконну депортацію або переміщення осіб, які перебувають під захистом Женевських конвенцій, до воєнних злочинів у міжнародних збройних конфліктах. Водночас стаття 7 Римського статуту передбачає депортацію або насильницьке переміщення населення також як злочин проти людяності за умови, що відповідні дії вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення⁸⁸.

Таким чином, залежно від конкретних обставин незаконна депортація може одночасно утворювати як склад воєнного злочину, так і склад злочину проти людяності. Саме тому розслідування таких діянь займає важливе місце в діяльності міжнародних кримінальних трибуналів та Міжнародного кримінального суду.

Важливим елементом складу цього злочину є статус потерпілих осіб. Відповідно до статті 4 Женевської конвенції IV під захистом перебувають особи, які під час конфлікту або окупації

⁸⁷ Geneva Conventions of 12 August 1949, International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

⁸⁸ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

опиняються під владою держави, громадянами якої вони не є⁸⁹. Для окупованих територій це означає, що цивільні громадяни держави, територія якої окупована, автоматично користуються захистом Конвенції та не можуть бути позбавлені відповідних гарантій через односторонні рішення держави-окупанта.

Особливістю злочину незаконної депортації є те, що примус не обов'язково повинен мати форму безпосереднього фізичного насильства. Практика міжнародних трибуналів виробила значно ширший підхід до розуміння примусовості. Вона може проявлятися через погрози, адміністративний тиск, застосування дискримінаційного законодавства, створення умов, за яких особа фактично не має реальної можливості залишитися на місці проживання, або через використання псевдоправових механізмів, що маскують примусовий характер переміщення.

Саме остання обставина має особливе значення для аналізу подій на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим після 2014 року. російська федерація системно використовувала власне міграційне та адміністративне законодавство для витіснення громадян України з окупованої території під приводом порушення ними правил перебування на території російської федерації. При цьому ігнорувався фундаментальний факт, що Крим відповідно до міжнародного права залишався частиною території України, а його мешканці не ставали іноземцями на власній території лише внаслідок незаконної окупації.

Вагомий внесок у формування сучасного розуміння незаконної депортації та примусового переміщення населення зробила практика міжнародних кримінальних трибуналів. Після завершення збройних конфліктів на території колишньої Югославії Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (ICTY) неодноразово розглядав справи, пов'язані з насильницьким переміщенням цивільного населення. У своїх рішеннях трибунал наголошував, що депортація не обмежується

⁸⁹ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

лише фізичним примусом або застосуванням сили⁹⁰. Для кваліфікації відповідних дій достатньо встановити, що потерпілі були позбавлені реальної можливості вільно обирати місце свого проживання або залишатися на території, де вони законно перебували до початку протиправних дій.

У рішеннях у справах Krstić, Stakić, Naletilić and Martinović та низці інших трибунал підкреслював, що депортація є одним із найбільш небезпечних інструментів зміни демографічного складу населення та встановлення контролю над окупованими або захопленими територіями⁹¹. Саме тому міжнародне право розглядає примусове переміщення не лише як посягання на свободу пересування особи, але й як порушення фундаментального права людини жити на своїй землі, підтримувати сімейні, соціальні та культурні зв'язки.

Подальший розвиток ці підходи отримали у практиці Міжнародного кримінального суду. При розробленні Елементів злочинів до Римського статуту було сформульовано чіткі критерії незаконної депортації або переміщення осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. Серед таких критеріїв особливе значення мають встановлення факту перебування потерпілих під захистом Женевських конвенцій, наявність примусового характеру переміщення та усвідомлення винною особою незаконності своїх дій⁹².

Водночас міжнародне право виходить із того, що примусовий характер депортації може набувати різноманітних форм. Окрім безпосереднього застосування фізичної сили, він може реалізовуватися через використання адміністративних механізмів, судових процедур, дискримінаційних вимог щодо документів,

⁹⁰ Prosecutor v. Duško Tadić, Case No. IT-94-1-A, Judgment, Appeals Chamber, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, 15 July 1999. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>

⁹¹ Prosecutor v. Mladen Naletilić ("Tuta") and Vinko Martinović ("Stela"), Case No. IT-98-34-T, Trial Judgement, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, 31 March 2003. URL: https://www.icty.org/x/cases/naletilic_martinovic/tjug/en/nal-tj030331-e.pdf

⁹² Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

дозволів на проживання або працевлаштування. Саме тому формальна законність певного рішення за внутрішнім законодавством держави-окупанта не усуває його протиправного характеру з точки зору міжнародного гуманітарного права.

Ця обставина має принципове значення для оцінки подій, що відбувалися на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим після початку російської окупації у 2014 році. Після встановлення фактичного контролю над півостровом російська федерація розпочала масштабний процес поширення на окуповану територію власного законодавства, створення окупаційних органів влади та формування паралельної системи судових і правоохоронних органів. Одним із наслідків такої політики стало штучне перетворення громадян України, які проживали на території Криму, на так званих «іноземних громадян» з точки зору російського законодавства.

Застосування такого підходу дозволило окупаційній адміністрації використовувати механізми міграційного контролю для примусового витіснення окремих категорій населення з території півострова. Особливо активно відповідні практики застосовувалися щодо громадян України, які не отримали російські документи, зберігали українське громадянство або відмовлялися визнавати легітимність окупаційної влади. Формально підставою для їх видворення ставали нібито порушення міграційного законодавства російської федерації, хоча фактично такі особи перебували на власній території та користувалися захистом міжнародного гуманітарного права.

Міжнародні організації неодноразово звертали увагу на відповідні практики. Управління Верховного комісара ООН з прав людини у своїх моніторингових звітах щодо ситуації в Криму систематично фіксувало випадки застосування російського міграційного законодавства до громадян України на окупованій території⁹³. Експерти ООН наголошували, що такі дії суперечать

⁹³ Ten Years of Occupation by the Russian Federation: Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Geneva, 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/reports/crimea-and-occupied-territory>

положенням Женевської конвенції IV, яка забороняє державі-окупанту змінювати правовий статус захищених осіб та позбавляти їх гарантій, передбачених міжнародним гуманітарним правом (...).

Аналогічну позицію неодноразово висловлювали й інші міжнародні організації, включаючи Парламентську асамблею Ради Європи, Європейський парламент та міжнародні правозахисні інституції. У документах міжнародних організацій наголошувалося, що примусова паспортизація, застосування російського міграційного законодавства, переселення громадян російської федерації на територію окупованого Криму та витіснення частини місцевого населення розглядаються як елементи політики, спрямованої на зміну демографічної структури населення півострова та інтеграцію окупованої території до правового і політичного простору російської федерації⁹⁴.

Особливістю кримського кейсу є те, що незаконна депортація здійснювалася не лише за допомогою силових структур, але й через використання механізмів так званого «правосуддя». Саме окупаційні суди ставали інструментом легітимації рішень про видворення громадян України за межі Кримського півострова. Формально такі рішення оформлювалися як акти застосування адміністративного законодавства російської федерації, однак з точки зору міжнародного права вони фактично були складовою механізму незаконної депортації населення з окупованої території.

У цьому контексті справа № 754/15727/23 набуває особливого значення. Вона демонструє, що відповідальність за воєнні злочини можуть нести не лише військовослужбовці, співробітники силових структур або представники окупаційної адміністрації, але й особи, які використовують судові повноваження для реалізації незаконної політики держави-окупанта. Саме тому дана справа є важливим прикладом розширення національної практики притягнення до відповідальності за воєнні злочини та підтверджує, що міжнародне гуманітарне право однаковою мірою

⁹⁴ Ukraine v. Russia (re Crimea). Grand Chamber Judgment. European Court of Human Rights. 25 June 2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207622>

поширюється на всіх осіб, які беруть участь у механізмі окупаційного управління.

Особливої актуальності проблема незаконної депортації та примусового переміщення цивільного населення набула після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року. Якщо після окупації Криму у 2014 році міжнародні організації переважно документували випадки індивідуальних депортацій та примусового видворення окремих категорій населення, то з початком широкомасштабної агресії масштаби таких практик суттєво зросли.

Упродовж 2022–2026 років міжнародні організації неодноразово фіксували факти примусового переміщення українських громадян із тимчасово окупованих територій до російської федерації або на інші окуповані території України. Особливе занепокоєння міжнародної спільноти викликали випадки переміщення дітей, осіб похилого віку, мешканців закладів соціального захисту та інших вразливих категорій населення. У низці доповідей міжнародних організацій наголошувалося, що такі дії можуть містити ознаки як воєнних злочинів, так і злочинів проти людяності⁹⁵.

Звіти Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, а також матеріали Організації з безпеки і співробітництва в Європі та інших міжнародних інституцій свідчать про існування численних випадків примусового переміщення цивільних осіб із районів бойових дій або окупованих територій без надання їм реальної можливості обирати місце подальшого перебування. При цьому міжнародні експерти неодноразово підкреслювали, що навіть якщо зовні переміщення здійснюється під приводом гуманітарної евакуації чи забезпечення безпеки населення, воно може становити порушення міжнародного

⁹⁵ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/52/62. United Nations Human Rights Council. 15 March 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicshr-ukraine/index>

гуманітарного права за відсутності добровільної та усвідомленої згоди потерпілих⁹⁶.

Особливого значення у цьому контексті набуло питання примусового переміщення українських дітей. Саме цей аспект став предметом окремого розслідування Міжнародного кримінального суду, який у березні 2023 року видав ордери на арешт Володимира Путіна та Марії Львова-Белової у зв'язку з підозрою у незаконній депортації та незаконному переміщенні українських дітей з окупованих територій України⁹⁷. Це стало одним із найбільш значущих рішень Міжнародного кримінального суду з початку російсько-української війни та фактично підтвердило, що питання депортації цивільного населення належить до числа пріоритетних напрямів міжнародного кримінального переслідування.

Водночас важливо підкреслити, що незаконна депортація не обмежується лише переміщенням дітей або масовими переміщеннями населення під час активних бойових дій. Міжнародне гуманітарне право однаковою мірою забороняє і так звані «адміністративні депортації», коли цивільні особи примусово залишають окуповану територію внаслідок рішень окупаційних органів влади чи окупаційних судів. Саме такі ситуації є особливо складними для правової оцінки, оскільки вони часто маскуються під застосування внутрішнього законодавства держави-окупанта та зовні можуть виглядати як формально законні процедури.

Однак усталена практика міжнародних судових інституцій виходить із того, що держава-окупант не має права нав'язувати окупованій території власну систему міграційного контролю таким чином, щоб це призводило до витіснення місцевого населення або позбавлення його права проживати на власній

⁹⁶ Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine (1 April – 25 June 2022). Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). Warsaw, 2022. URL: <https://www.osce.org/odihr/522616>

⁹⁷ Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. International Criminal Court. 17 March 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich>

території. Саме тому використання адміністративних чи судових механізмів для примусового видворення мешканців окупованих територій розглядається міжнародним правом як одна з форм незаконної депортації.

У цьому аспекті особливий інтерес становить справа № 754/15727/23, яка демонструє специфічний механізм реалізації депортаційної політики на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим. На відміну від більшості відомих випадків депортації, пов'язаних із застосуванням військової сили або безпосереднім примусом, у даному випадку інструментом порушення міжнародного гуманітарного права виступили рішення представника окупаційної судової системи. Саме тому ця справа дозволяє дослідити маловивчений аспект воєнних злочинів — використання псевдоправових механізмів окупаційної влади для реалізації політики незаконного переміщення цивільного населення.

Таким чином, незаконна депортація та примусове переміщення цивільних осіб залишаються одним із найбільш актуальних викликів для сучасного міжнародного гуманітарного права. Вони посягають не лише на свободу пересування конкретної людини, але й на її право жити на власній землі, підтримувати сімейні та соціальні зв'язки, зберігати свою культурну та національну ідентичність. Саме тому міжнародне співтовариство розглядає такі дії як серйозні міжнародні злочини, а їх належне документування та кримінальне переслідування є важливою передумовою відновлення справедливості та забезпечення міжнародного правопорядку. Безпосереднім прикладом практичної реалізації цих підходів є кримінальне провадження у справі № 754/15727/23, аналіз фактичних обставин якого дозволяє простежити механізм вчинення незаконної депортації цивільного населення через використання інструментів окупаційної адміністрації та окупаційного правосуддя.

6.2. Фактичні обставини кримінального провадження

Кримінальне провадження у справі № 754/15727/23 стосується подій, пов'язаних із функціонуванням окупаційної судової системи російської федерації на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та використанням її механізмів для незаконного переміщення цивільного населення. Предметом судового розгляду стали дії громадянки російської федерації Ірини Захарової, яка після окупації Кримського півострова обіймала посаду судді в незаконно створеному окупаційному судовому органі та брала участь у винесенні рішень щодо примусового видворення громадян України з території Криму.

Судом було встановлено, що після початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим російська федерація розпочала процес інтеграції окупованої території до власної правової системи, незважаючи на те, що відповідно до норм міжнародного права Крим залишався невід'ємною частиною території України. Одним із напрямів такої політики стало створення мережі окупаційних судів, які формально здійснювали правосуддя від імені російської федерації та застосовували російське законодавство на території півострова.

У ході судового розгляду було встановлено, що обвинувачена здійснювала свої повноваження у складі окупаційного судового органу та брала участь у розгляді адміністративних справ щодо громадян України, які проживали на території Криму. При цьому як правова підстава для притягнення відповідних осіб до відповідальності використовувалося міграційне законодавство російської федерації, яке після окупації було незаконно поширене на територію Автономної Республіки Крим.

Особливу увагу суд приділив обставинам справ потерпілих Олександра Убоженка та Олексія Стріляного. Як було встановлено під час розгляду провадження, зазначені особи були громадянами України та постійно проживали на території Автономної Республіки Крим. Незважаючи на це, окупаційна влада розглядала їх як іноземних громадян, які нібито порушили правила перебування на території російської федерації.

Судом було встановлено, що в межах відповідних адміністративних проваджень були ухвалені рішення про притягнення потерпілих до адміністративної відповідальності та застосування до них покарання у вигляді примусового видворення за межі території Кримського півострова. Формально такі рішення оформлювалися як акти застосування російського законодавства про правовий статус іноземних громадян, однак фактично їх наслідком стало примусове переміщення громадян України з території, яка відповідно до міжнародного права залишалася частиною України.

Під час дослідження доказів суд звернув увагу на те, що потерпілі не були іноземцями на території Криму та не могли розглядатися як особи, які незаконно перебувають на власній території. Відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права окупація території не створює для держави-окупанта права змінювати громадянство місцевого населення або позбавляти його правового статусу шляхом одностороннього застосування власного законодавства.

Встановлені обставини свідчили про те, що рішення про видворення потерпілих були складовою ширшої політики окупаційної влади, спрямованої на витіснення окремих категорій громадян України з території Кримського півострова. При цьому механізм реалізації відповідної політики передбачав використання формально законних процедур адміністративного судочинства, які фактично слугували інструментом примусового переміщення цивільного населення.

Судом також було враховано, що ухвалення відповідних рішень відбувалося вже після встановлення міжнародно визнаного факту окупації Криму російською федерацією. Отже, обвинувачена не могла не усвідомлювати особливий міжнародно-правовий статус території, на якій здійснювала свої повноваження, а також наслідки застосування російського законодавства до громадян України, які перебували під захистом міжнародного гуманітарного права.

Подальше досудове розслідування було спрямоване на встановлення ролі обвинуваченої у механізмі незаконного переміщення

цивільного населення та з'ясування того, чи усвідомлювала вона характер і наслідки власних дій. Особливість цього кримінального провадження полягала в тому, що предметом оцінки стали не безпосередні дії із фізичного переміщення потерпілих, а використання судових повноважень для створення правових підстав їх примусового видворення з окупованої території.

Під час судового розгляду було досліджено документи, пов'язані з розглядом адміністративних справ щодо потерпілих, рішення окупаційного суду, матеріали відповідних проваджень, а також інші докази, які дозволили відтворити механізм прийняття рішень про видворення громадян України з території Кримського півострова. Сукупність цих матеріалів дала можливість встановити як зміст прийнятих рішень, так і процесуальну роль обвинуваченої під час їх ухвалення.

Особливу увагу суд приділив аналізу міжнародно-правового статусу Автономної Республіки Крим на момент винесення відповідних рішень. Було встановлено, що незалежно від фактичного контролю російської федерації над територією півострова Крим залишався окупованою територією України, а його мешканці продовжували користуватися захистом міжнародного гуманітарного права як цивільні особи, що перебувають під владою держави-окупанта. За таких умов застосування до них законодавства про правовий статус іноземців суперечило основоположним принципам міжнародного права.

Судом було враховано, що рішення про видворення потерпілих не були випадковими або поодинокими. Вони ухвалювалися в межах сформованої окупаційною владою практики застосування російського міграційного законодавства до громадян України, які проживали на території Криму. Встановлені обставини свідчили про існування цілісного адміністративного механізму, спрямованого на витіснення окремих категорій населення з окупованої території під приводом порушення ними правил перебування в російській федерації.

Оцінюючи роль обвинуваченої у зазначених процесах, суд виходив із того, що вона діяла не як сторонній спостерігач,

а як безпосередній учасник реалізації відповідної політики. Використовуючи надані їй повноваження судді окупаційного суду, обвинувачена брала участь у прийнятті рішень, наслідком яких стало примусове переміщення громадян України за межі території їх постійного проживання. Саме тому її дії були розглянуті не ізольовано, а в загальному контексті функціонування окупаційної адміністрації.

Суд також звернув увагу на те, що незаконність відповідних рішень впливала не лише з положень національного законодавства України, а насамперед із норм міжнародного гуманітарного права, які прямо забороняють державі-окупанту здійснювати депортацію або примусове переміщення населення окупованої території. Встановлені факти свідчили про те, що рішення про видворення потерпілих стали одним із практичних механізмів реалізації саме такої забороненої міжнародним правом політики.

Важливим елементом доказування було також встановлення зв'язку між діями обвинуваченої та міжнародним збройним конфліктом. Суд дійшов висновку, що відповідний зв'язок є безпосереднім та очевидним, оскільки самі рішення про видворення стали можливими виключно внаслідок окупації Кримського півострова та поширення на нього юрисдикції держави-окупанта. Без існування міжнародного збройного конфлікту та режиму окупації відповідні дії не могли б бути вчинені в принципі.

На підставі досліджених доказів суд дійшов висновку, що дії обвинуваченої були складовою механізму незаконної депортації та примусового переміщення цивільного населення з окупованої території. Участь у прийнятті рішень про видворення громадян України за межі Кримського півострова була розцінена як сприяння реалізації політики держави-окупанта, що суперечить нормам міжнародного гуманітарного права та утворює склад воєнного злочину.

Таким чином, під час судового розгляду було встановлено, що використання інструментів окупаційного правосуддя стало одним із способів реалізації забороненої міжнародним правом

практики примусового переміщення цивільного населення. Саме ці обставини були покладені судом в основу обвинувального вироку та стали підставою для кримінально-правової оцінки дій обвинуваченої як порушення законів та звичаїв війни.

6.3. Вирок суду

Номер провадження 1-кп/754/377/25
Справа № 754/15727/23

ВИРОК Іменем України⁹⁸

10 червня 2025 року Деснянський районний суд міста Києва у складі: головуєчого судді ОСОБА_1, за участі прокурорів ОСОБА_2, ОСОБА_3 за участі потерпілих ОСОБА_4, ОСОБА_5 за участі адвоката ОСОБА_6 розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду в м. Києві в порядку спеціального судового провадження за відсутності обвинуваченого кримінальне провадження № 12023010000000030 від 03.04.2023 відносно ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянки України, останнє відоме місце проживання (реєстрації): АДРЕСА_1, відомості щодо судимості відсутні, у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України,

ВСТАНОВИВ:

Встановлено, що внаслідок збройної агресії з боку російської федерації із 20.02.2014 року на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя військовослужбовцями збройних сил російської федерації встановлено ефективний контроль як над територією Кримського півострову, так і за діяльністю розташованих там органів влади, чим фактично здійснено тимчасову окупацію вказаної території України.

При цьому, відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій

⁹⁸ Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 10 червня 2025 року у справі № 754/15727/23 (кримінальне провадження № 1-кп/754/377/25). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128063971>

території України» № 1207-VII від 15.04.2014 року, тимчасово окупована Російською Федерацією територія України (далі — тимчасово окупована територія) є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Відповідно до абз. 3 ч. 2 ст. 1 вказаного Закону Автономна Республіка Крим та місто Севастополь є тимчасово окупованими Російською Федерацією з 20 лютого 2014 року.

В порушення ст.ст. 42, 43 «Положення про закони і звичаї війни на суходолі» що є додатком до Гаагської конвенції «IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі» від 18.10.1907 російська федерація використовуючи фактичний контроль над органами місцевої влади прийняла нові закони та утворила власні судові і правоохоронні органи.

Для забезпечення роботи незаконно створених судових органів, згідно з Указом Президента російської федерації № 786 від 19.12.2014 року, на посаду «судьи Евпаторийского городского суда Республики Крым» призначено громадянку України ОСОБА_7, яка до цього займала посаду судді Євпаторійського міського суду Автономної Республіки Крим.

ОСОБА_7, будучи наділеною окупаційною владою повноваженнями судді, діючи умисно, всупереч вимогам ст.ст. 2, 47, 49 Конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року (далі по тексту Конвенція (IV)), достовірно знаючи, що внаслідок збройної агресії Російською Федерацією тимчасово окуповано територію Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, розглянула справу про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. 3 ст. 18.10 Кодексу про адміністративні правопорушення РФ щодо ОСОБА_5, який згідно з матеріалами справи наданими «суду», допустив повторне здійснення іноземним громадянином або особою без громадянства трудової діяльності в російській федерації без дозволу на роботу або патенту, якщо такий дозвіл або патент потрібно у відповідності до федерального закону.

Будучи професійним суддею, яка досконало володіє чинним законодавством України, частиною якого є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, ОСОБА_7 розуміла, що ОСОБА_5, відповідно до ст. 3 Конвенції (IV) перебуває під захистом як громадянин України, що проживає на тимчасово окупованій російською федерацією території України.

Незважаючи на це, а також те, що згідно зі ст. 47 Конвенції (IV) жодні додаткові дозволи РФ чи інші документи для проживання на ТОТ АР Крим та м. Севастополь за національним законодавством України та нормами міжнародного гуманітарного права вищевказаним громадянам України не потрібні та що ОСОБА_5, як особа, що перебуває під

захистом Конвенції, не може бути позбавлений у будь-якому випадку або будь-яким способом переваг цієї Конвенції, ОСОБА_7, діючи умисно, з метою примусового переміщення, шляхом видворення ОСОБА_5 за межі тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, 02.02.2018 року в приміщенні «Евпаторийського городского суда Республики Крым», що розташований за адресою: ТОТ АР Крим, м. Євпаторія, проспект Леніна, буд. 30, за результатами розгляду протоколу про адміністративне правопорушення, складеного щодо ОСОБА_5, постановила рішення № 5-53/2018 про визнання його винним.

При цьому, під час розгляду справи достовірно встановлено, що ОСОБА_5, є громадянином України, особа якого в суді підтверджена паспортом громадянина України, проживав на території Автономної Республіки Крим із 1990 року і після тимчасової окупації Кримського півострову російською федерацією не бажав виїжджати з території російської федерації (Криму).

Незважаючи на це, ОСОБА_7, грубо порушуючи вимоги ст. 49 Конвенції (IV), згідно з якою заборонені, незалежно від їх мотиву насильницькі переміщення, прийняла рішення про накладення на ОСОБА_5 адміністративного стягнення у вигляді штрафу у розмірі 5000 російських рублів з примусовим адміністративним видворенням за межі РФ (Криму).

Враховуючи викладене, а також те, що відповідно до ст. 147 Конвенції (IV) незаконне переміщення (переведення) особи, яка перебуває під захистом, є одним із серйозних порушень цієї Конвенції (IV), ОСОБА_7 постановивши рішення про видворення громадянина України ОСОБА_5 за межі тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, допустила порушення вимог ст.ст. 3, 47, 49 та 147 Конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року.

Крім цього, ОСОБА_7, будучи наділеною окупаційною владою повноваженнями судді, діючи умисно, всупереч вимогам ст.ст. 2, 47, 49 Конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року (далі по тексту Конвенція (IV)), достовірно знаючи, що внаслідок збройної агресії Російською Федерацією тимчасово окуповано територію Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, розглянула справу про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. 3 ст. 18.10 Кодексу про адміністративні правопорушення РФ щодо ОСОБА_4, який згідно з матеріалами справи наданими «суду», допустив повторне здійснення іноземним громадянином або особою без громадянства трудової діяльності в російській федерації без дозволу на роботу або патенту, якщо такий дозвіл або патент потрібно у відповідності до федерального закону.

Будучи професійним суддею, яка досконало володіє чинним законодавством України, частиною якого є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, ОСОБА_7 розуміла, що ОСОБА_4, відповідно до ст. 3 Конвенції (IV) перебуває під захистом як громадянин України, що проживає на тимчасово окупованій російською федерацією території України.

Незважаючи на це, а також те, що згідно зі ст. 47 Конвенції (IV) жодні додаткові дозволи РФ чи інші документи для проживання на ТОТ АР Крим та м. Севастополь за національним законодавством України та нормами міжнародного гуманітарного права вищевказаним громадянам України не потрібні та що ОСОБА_4, як особа, що перебуває під захистом Конвенції, не може бути позбавлений у будь-якому випадку або будь-яким способом переваг цієї Конвенції, ОСОБА_7, діючи умисно, з метою примусового переміщення, шляхом видворення ОСОБА_4 за межі тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, 02.02.2018 року в приміщенні «Евпаторийського городского суда Республики Крым», що розташований за адресою: ТОТ АР Крим, м. Євпаторія, проспект Леніна, буд. 30, за результатами розгляду протоколу про адміністративне правопорушення, складеного щодо ОСОБА_4, постановила рішення № 5-48/2018 про визнання його винним.

При цьому, під час розгляду справи достовірно встановлено, що ОСОБА_4, є громадянином України, особа якого в суді підтверджена паспортом громадянина України, проживав на території Автономної Республіки Крим із 1990 року і після тимчасової окупації Кримського півострову російською федерацією не бажав виїжджати з території російської федерації (Криму).

Незважаючи на це, ОСОБА_7, грубо порушуючи вимоги ст. 49 Конвенції (IV), згідно з якою заборонені, незалежно від їх мотиву насильницькі переміщення, прийняла рішення про накладення на ОСОБА_4 адміністративного стягнення у вигляді штрафу у розмірі 5000 російських рублів з примусовим адміністративним видворенням за межі РФ (Криму).

Враховуючи викладене, а також те, що відповідно до ст. 147 Конвенції (IV) незаконне переміщення (переведення) особи, яка перебуває під захистом, є одним із серйозних порушень цієї Конвенції (IV), ОСОБА_7 постановивши рішення про видворення громадянина України ОСОБА_4 за межі тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, допустила порушення вимог ст.ст. 3, 47, 49 та 147 Конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року.

Таким чином, ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_1, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 438 КК України, тобто порушила закони

та звичай війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, яке виразилось у порушенні вимог ст.ст. 47, 49, 64, 67, 70 та 147 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року та п. а ч. 4 ст. 85 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, а саме у депортації (видворенні) громадянин України ОСОБА_5 та ОСОБА_4, в умовах окупації частини території України, а саме Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Ухвалою Деснянського районного суду м. Києва від 18 березня 2024 року, вказане кримінальне провадження призначено до судового розгляду та постановлено здійснювати спеціальне судове провадження за обвинуваченням ОСОБА_7 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України.

Судовий розгляд у межах даного кримінального провадження здійснювався за відсутності обвинуваченої ОСОБА_7 (in absentia), суд дотримався процедури встановленої процесуальним законом для такого розгляду та прав обвинуваченої.

За змістом абзацу 1 ч. 3 ст. 323 КПК України передбачено, що судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-1 цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (in absentia), який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної ВР України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук.

У свою чергу, за змістом ч. 2 ст. 297-1 КПК України вбачається серед переліку певних злочинів й посилення на ст. 438 КК України, за якою висунуто обвинувачення ОСОБА_7.

Суд під час проведення спеціального судового розгляду кримінального провадження, у відповідності до вимог ч. 1, 2 ст. 135 КПК України, був позбавлений можливості направити судову повістку за місцем проживання обвинуваченої ОСОБА_7 у зв'язку з припиненням АТ «Укрпошта» приймання та пересилання до материкової частини України всіх видів поштових відправлень, адресованих на тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим.

У відповідності до вимог ч. 8 ст. 135 КПК України, судом надсилались повістки шляхом опублікування у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, а саме у газеті «Урядовий кур'єр», а також надсилались для опублікування повістки на вебсайті Офісу Генерального прокурора, де публікувались повідомлення органом досудового розслідування.

Крім того, у судовому засіданні прокурор надав звіти відправки судових повісток на електронну пошту Євпаторійського міського суду АР Крим, із підтвердженням відправки повісток, тобто за місцем роботи обвинуваченої ОСОБА_7.

Таким чином суд маючи на меті гарантувати права обвинуваченої, здійснив усі дії відповідно до процесуального законодавства та міжнародно-правових стандартів, щоб інформувати обвинувачену про те, що по відношенню неї розпочато та здійснюється кримінальне провадження, про що свідчать вищевказані об'єктивні чинники, які доводять, що обвинувачена була достатньо проінформована про судове провадження відносно неї.

Дане кримінальне провадження здійснювалось з обов'язковою участю захисника, який був забезпечений державою.

Захисник у судовому засіданні вказав про недоведеність вини ОСОБА_7 у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 438 ч. 1 КК України та просив її виправдати.

У відповідності до вимог ст. 31 КПК України ні прокурор ні захисник на колегіальному розгляді судового провадження не наполягали.

Судовий розгляд проводився у відкритому судовому засіданні, суд заслухав показання потерпілих ОСОБА_5, ОСОБА_4, дослідив письмові докази, які прокурором оголошувались з позиції того, які обставину висунутого обвинувачення підтверджує саме цей письмовий доказ, порушувалось питання про їх долучення, вислуховувалась думка захисника в цій частині.

Зокрема в судовому засіданні в режимі відеоконференції потерпілий ОСОБА_5 показав, що він працював у місті Новоозерську, здійснював реконструкцію дитячого садка. Зимом 2018 року територію будівництва оточили працівник міграційної служби та його затримали, повідомивши, що він порушив законодавство рф, а саме незаконно перебуває на території рф. Потім відвезли його у м. Євпаторія, де у відділі міграційної служби його допитували, після чого його відвезли до суду м. Євпаторія. В подальшому його завели до зали судових засідань, де перебувала суддя ОСОБА_7. Засідання було дуже коротке, в ході якого, судді було відомо, що він є громадянин України, у судді була копія його паспорту. Суддя оголосила, що я, ОСОБА_8, буду депортований. Після цього його під наглядом працівників поліції відвезли в м. Армянськ, а потім на російсько-український кордон, де він перейшов на територію України. Вказав, що підставою для його видворення з півострова стало рішення суду про його видворення і цим рішенням були порушені його права як громадянина України.

В судовому засіданні в режимі відеоконференції був допитаний потерпілий ОСОБА_9, який показав, що він працював у місті Новоозерську,

здійснював реконструкцію дитячого садка. На початку лютого 2018 року територію будівництва оточили працівники ФСБ та його затримали, повідомивши, що він порушив законодавство рф, а саме незаконно перебуває на території рф. Потім відвезли його у м. Євпаторія, де у відділі міграційної служби його допитували, після чого його відвезли до суду м. Євпаторія. В подальшому його завели до зали судових засідань, де перебувала суддя ОСОБА_7. Засідання було дуже коротке, в ході якого, судді було відомо, що він є громадянин України, у судді була копія його паспорту. Суддя оголосила, що він, ОСОБА_10, буде депортований. Після цього його під наглядом працівників поліції відвезли десь під місто Джанкой, а потім на російсько-український кордон, де він перейшов на територію України. Вказав, що підставою для його видворення з півострова стало рішення суду про його видворення і цим рішенням були порушені його права як громадянина України.

У відповідності до вимог ст. 349 КПК України в судовому засіданні, за участю сторін досліджено надані прокурором письмові докази, зокрема:

- витяг з ЄРДР за № 1202301000000030 від 03.04.2023 року, з короткого викладу обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення вбачається, що згідно з повідомленням ГУ СБУ в АР Крим встановлено, що «суддею Євпаторийського городского суда Республики Крым ОСОБА_7» в порушення заборони, передбаченої ст. 47, 49, 64, 67, 70, 147 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року та п. 1 ст. 4 Додаткового протоколу до Женевської конвенції від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1) за межі тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим незаконно видворили громадянина ОСОБА_5, що відповідно до ст. 147 Конвенції є серйозним порушенням законів та звичаїв війни. Підставою для внесення відомостей до ЄРДР вказано як матеріали правоохоронних та контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень;

- рапорт старшого оперуповноваженого 2 сектору ГВ ЗНД 1 управління ГУ СБ України в АР Крим ОСОБА_11, відповідно до якого, в ході проведення контррозвідувальних дій ним було виявлено факт незаконного видворення «суддею Євпаторийского городского суда Республики Крым ОСОБА_7» в порушення заборони, передбаченої ст. 47, 49, 64, 67, 70, 147 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року та п. 1 ст. 4 Додаткового протоколу до Женевської конвенції від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1) за межі тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим громадянина ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_2, що відповідно до ст. 147 Конвенції є серйозним порушенням законів

та звичаїв війни із додатками, а саме копією указу президента рф «О назначении судей федеральных судов», відповідно до якого ОСОБА_7 було обрано суддею Євпаторийського городского суда;

- дані, що містяться в акті огляду від 29.03.2023 року, відповідно до якого в ході огляду офіційної Інтернет сторінки «Судебные и нормативные акты рф» було встановлено, суддя Євпаторийского городского суда ОСОБА_7 рішенням у справі № 5-53/2018 від 02.02.2018 року грубо порушуючи вимоги українського та міжнародного гуманітарного права, призначила ОСОБА_5 адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 5000 російських рублів та примусове адміністративне видворення за межі рф;

- дані, що містяться в обліковій картці на особу ДМС України на ім'я ОСОБА_7;

- доручення на проведення досудового розслідування;
- повідомлення про початок досудового розслідування;
- постанова про визначення підслідності;

- дані, що містяться у відповіді на запит слідчого ГУ СБ України до Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а саме відомості з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків про суми доходів, нарахованих фізичній особі податковим агентом, та/або суми доходів, отриманих само зайнятими особами, а також суму річного доходу, задекларованого фізичною особою в податковій декларації про майновий стан та доходи, що стосуються громадянки ОСОБА_7;

- дані, що містяться у відповіді начальника Головного центру обробки спеціальної інформації державної прикордонної служби України від 02.05.2023 року, відповідно до якого, відомостей щодо перетинання державного кордону України, лінії розмежування з тимчасово окупованими територіями громадянки України ОСОБА_12, ІНФОРМАЦІЯ_1 в період з 21.01.2018 року по 15.05.2023 року в базі даних не виявлено;

- дані, що містяться у відповіді заступника начальника Головного сервісного центру МВС від 02.05.2023 року, згідно якого на ім'я ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_1 виданого посвідчення водія серії НОМЕР_1 на право керування транспортними засобами категорії В;

- дані, що містяться у відповіді заступника керівника офісу Президента України від 02.05.2023 року, згідно якого матеріали стосовно припинення громадянства України ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_1, згідно з поданою нею заявою або внаслідок втрати громадянства України на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства у встановленому порядку не надходили;

- дані, що містяться у відповіді керівника секретаріату ВККС України, згідно якої за даними автоматизованої системи діловодства Комісії, 28.05.2015 року за № 8вк-4067/15 зареєстровано звернення Генерального прокурора України щодо поведінки 283 суддів Автономної Республіки Крим, зокрема судді Євпаторійського міського суду ОСОБА_7. Рішенням Комісії від 10.11.2015 року № 3009/дп-15 направлено до Вищої Ради юстиції висновок щодо встановлення Комісією фактів, які свідчать про порушення присяги суддями, зокрема ОСОБА_7, та рекомендовано Вищій Раді юстиції розглянути питання про звільнення її з посади. Постановою Верховної Ради України від 19.04.2016 року № 1252-VII ОСОБА_7 звільнено з посади судді у зв'язку з порушенням присяги судді;
- дані, що містяться у відповіді Голови вищої ради правосуддя від 15.05.2023 року, згідно якої рішенням Вищої Ради юстиції від 24.12.2015 року № 1206/0/15-15 вирішено внести до Верховної Ради України подання про звільнення за порушення присяги, зокрема судді Євпаторійського міського суду ОСОБА_7. Постановою Верховної Ради України від 19.04.2016 року № 1252-VII ОСОБА_7 звільнено з посади судді у зв'язку з порушенням присяги судді, з додатками;
- дані, що містяться у заяві ОСОБА_5 про визнання його потерпілим у кримінальному провадженні № 12023010000000030;
- дані, що містяться у протоколі пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 18.08.2023 року, згідно якого ОСОБА_5 впізнав на фотознімку ОСОБА_7, як особу, що представлялась суддею Євпаторійського городского суда;
- дані, що містяться у відповіді в.о. начальника Головного центру обробки спеціальної інформації державної прикордонної служби України від 18.08.2023 року, відповідно до якого, відомостей щодо перетинання державного кордону України, лінії розмежування з тимчасово окупованими територіями громадянки України ОСОБА_12, ІНФОРМАЦІЯ_1 в період з 08.11.2017 року по 25.08.2023 року в базі даних не виявлено;
- дані, що містяться у протоколі огляду речей та документів від 22.08.2023 року, згідно якого в ході огляду вебсайту в мережі Інтернет — сайт суддівські рішення рф, встановлено, що ОСОБА_7 як суддя Євпаторійського городского суда ухвалювала судові рішення;
- дані, що містяться у протоколі огляду речей і документів від 29.08.2023 року, згідно якого в ході огляду офіційного сайту «Евпаторийский городской суд» було встановлено, що суддею даного суду є ОСОБА_7;
- витяг з ЄРДР за № 12023010000000031 від 03.04.2023 року, з короткого викладу обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення вбачається, що згідно з повідомленням ГУ СБУ в АР Крим встановлено, що «суддею Евпаторийского городского

суда Республіки Крим ОСОБА_7» в порушення заборони, передбаченої ст. 47, 49, 64, 67, 70, 147 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року та п. 1 ст. 4 Додаткового протоколу до Женевської конвенції від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1) за межі тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим незаконно видворили громадян ОСОБА_4, що відповідно до ст. 147 Конвенції є серйозним порушенням законів та звичаїв війни. Підставою для внесення відомостей до ЄДРП вказано як матеріали правоохоронних та контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень;

- рапорт старшого оперуповноваженого 2 сектору ГВ ЗНД 1 управління ГУ СБ України в АР Крим ОСОБА_11, відповідно до якого, в ході проведення контррозвідувальних дій ним було виявлено факт незаконного видворення «суддею Євпаторийського городского суда Республіки Крим ОСОБА_7» в порушення заборони, передбаченої ст. 47, 49, 64, 67, 70, 147 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року та п. 1 ст. 4 Додаткового протоколу до Женевської конвенції від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1) за межі тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим громадянина ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_3, що відповідно до ст. 147 Конвенції є серйозним порушенням законів та звичаїв війни із додатками, а саме копією указу президента рф «О назначении судей федеральных судов», відповідно до якого ОСОБА_7 було обрано суддею Євпаторийського городского суда, з додатками;

- копія постанови судді Євпаторийського городского суда Республіки Крим ОСОБА_7 (Справа 5-48/2018 від 02.02.2018 року) о привлечении ОСОБА_13 к административной ответственности за совершение административного правонарушения по ч. 3 ст. 18.10 Кодекса РФ об административных правонарушениях, которым назначено ему административное наказание в виде штрафа в доход государства в размере 5000 рублей с принудительным административным выдворением за пределы российской федерации;

- дані, що містяться у заяві ОСОБА_4 про визнання його потерпілим у кримінальному провадженні № 12023010000000031;

- дані, що містяться у протоколі пред'явлення особи для впізнання за фотознімками від 19.08.2023 року, згідно якого ОСОБА_4 впізнав на фотознімку ОСОБА_7, як особу, що представлялась суддею Євпаторийського городского суда;

- дані, що містяться в акті огляду від 31.08.2023 року, відповідно до якого в ході огляду офіційної Інтернет сторінки сайту судових рішень рф було встановлено, суддя Євпаторийського городского суда ОСОБА_7

рішенням у справі № 5-40/2018 від 02.02.2018 року грубо порушуючи вимоги українського та міжнародного гуманітарного права, призначила ОСОБА_4 адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 5000 російських рублів та примусове адміністративне видворення за межі рф;

- дані, що містяться у постанові прокурора про об'єднання матеріалів досудових розслідувань від 30.08.2023 року;

- протокол огляду від 11.09.2023 року, відповідно до якого в ході огляду сайту засобу масової інформації «Урядовий кур'єр» було встановлено факт розміщення повістки про виклик ОСОБА_7 до прокуратури АР Крим та м. Севастополя для отримання повідомлення про підозру;

- протокол огляду від 26.09.2023 року, відповідно до якого в ході огляду сайту Офісу Генерального прокурора було встановлено факт розміщення повістки про виклик ОСОБА_14 до прокуратури АР Крим та м. Севастополя для отримання повідомлення про підозру;

- повідомлення про підозру від 06.09.2023 року ОСОБА_7 у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 438 ч. 1 КК України, пам'ятка про процесуальні права підозрюваного, які були вручені адвокату;

- протокол огляду відомостей загальнодоступної мережі Інтернет від 14.09.2023 року, відповідно до якого було встановлено про відправлення повідомлення про підозру від 06.09.2023 року ОСОБА_7 у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 438 ч. 1 КК України на електронну адресу «Евпаторийского городского суда Республики Крым»;

- протокол огляду від 27.09.2023 року, відповідно до якого в ході огляду сайту засобу масової інформації «Урядовий кур'єр» було встановлено факт розміщення повістки про виклик ОСОБА_7 до прокуратури АР Крим та м. Севастополя для допиту у якості підозрюваної у кримінальному провадженні № 12023010000000030;

- протокол огляду від 26.09.2023 року, відповідно до якого в ході огляду сайту Офісу Генерального прокурора було встановлено факт розміщення повістки про виклик ОСОБА_7 до прокуратури АР Крим та м. Севастополя для допиту у якості підозрюваної у кримінальному провадженні № 12023010000000030;

- постанова старшого слідчого 1 відділу СУТУНП в АР Крим та м. Севастополі від 28.09.2023 року про оголошення розшуку підозрюваної ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_1;

- ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 06.10.2023 року про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування у межах кримінального провадження відомості про яке внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань № 12023010000000030 від 03.04.2023 року відносно ОСОБА_7 у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 438 ч. 1 КК України;

– протокол огляду відомостей загальнодоступної мережі Інтернет від 09.10.2023 року, відповідно до якого в ході огляду сайту Офісу Генерального прокурора було встановлено факт розміщення повідомлення про здійснення спеціального досудового розслідування стосовно ОСОБА_7 у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 438 ч. 1 КК України;

– протокол огляду від 12.10.2023 року, відповідно до якого в ході огляду сайту засобу масової інформації «Урядовий кур'єр» було встановлено факт розміщення повідомлення про здійснення спеціального досудового розслідування стосовно ОСОБА_7 у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 438ч. 1 КК України.

Оцінюючи згідно вимог ст. 94 КПК України вищевказані докази по кримінальному провадженню в їх сукупності з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення, суд визнає їх належними, допустимими та достовірними, а сукупність зібраних доказів — достатніми та взаємозв'язаними між собою, тому покладає їх в основу обвинувального вироку.

За диспозицією ч. 1 ст. 438 КК України законодавець кримінально-караними визначив наступні діяння: 1) жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням; 2) вигнання цивільного населення для примусових робіт; 3) розграбування національних цінностей на окупованій території; 4) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; 5) інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР України; 6) а також віддання наказу про вчинення таких дій.

Таким чином, серед наведених форм злочинів за частиною першою цієї статті інкриміновані дії обвинуваченій ОСОБА_7 відносяться «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР України».

Незаконна депортація або переміщення є порушенням законів ведення війни, що передбачені міжнародними договорами, ратифікованими Україною. Стаття 147 Женевської конвенції IV визнає незаконну депортацію або переміщення особи, яка перебуває під захистом, в ході міжнародного збройного конфлікту серйозним порушенням цієї конвенції. Україна ратифікувала Женевську конвенцію IV. Незаконна депортація або переміщення осіб, які перебувають під захистом, під час міжнародного збройного конфлікту є серйозним порушенням Женевської конвенції IV і є воєнним злочином. Порушення цієї заборони саме в цьому формулюванні було визнано воєнним злочином у статті 2(g) Статуту МКТЮ та в статті 8(2)(a)(vii) Статуту МКС. Ці чинники свідчать на користь визнання кримінальної відповідальності за незаконну

депортацію та переміщення осіб, що перебувають під захистом, відповідно до статті 438 КК України.

Об'єктивними елементами цього злочину є те, що особа, яка вчинила злочин, депортувала або перемістила одну або кілька осіб до іншої держави чи іншого місця; особа чи особи, яких депортували чи перемістили, перебували під захистом однієї чи кількох Женевських конвенцій 1949 року, дії особи повинні носити незаконний характер депортації чи переміщення.

Що стосується суб'єктивного елементу, то особа, яка вчинила злочин, повинна знати про фактичні обставини, що встановлюють статус особи чи осіб, що підлягають захисту відповідно до однієї або кількох Женевських конвенцій 1949 року. Особа, яка вчинила злочин, повинна мати намір депортувати або перемістити одну або кілька осіб в іншу державу або інше місце або знати, що депортація чи переміщення станеться за звичайного перебігу подій в результаті її дій. Особа, яка вчинила злочин, знала про обставини, які зробили цю депортацію незаконною відповідно до Женевської конвенції IV. Що стосується насильницького виселення, то особа повинна мати намір виселити жертв силою. У разі депортації особа, яка вчинила злочин, повинна, крім того, мати намір здійснити переміщення шляхом перетину кордону де-юре чи де-факто.

Відповідно до статті 4 Женевської конвенції IV особи, які перебувають під захистом, визначаються як ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є. Сам факт перебування на території сторони конфлікту, або на окупованій території означає, що людина перебуває під владою або в «руках» держави-окупанта. Як особи, що перебувають на території до початку збройного конфлікту або окупації, так і особи, які прибули пізніше, однаково захищені Женевською конвенцією IV.

Наведена конвенція, зокрема, містить низку правил, яку зобов'язана виконувати держава — окупант, її військовослужбовці і окупаційні адміністрації щодо цивільного населення, яке залишилося на окупованій території.

А саме, Конвенція про захист цивільного населення під час війни декларує нижченаведені принципи, що стосуються поводження із представниками мирного (цивільного) населення. Забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію цивільних осіб з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні.

Обізнаність учасників воєнного конфлікту про вимоги Конвенцій та інших міжнародних документів, що регулюють питання законів

і звичаїв війни є встановленим фактом в силу загальної презумпції обізнаності, а також відповідно до обов'язків щодо розповсюдження, визнаних міжнародним правом (ч. 1, 2 ст. 87 Протоколу I).

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» датою початку тимчасової окупації РФ окремих територій України є 19.02.2014 року, а АР Крим та м. Севастополь є тимчасово окупованими РФ з 20.02.2014 року. Отже, цивільне населення АР Крим та м. Севастополя з дня тимчасової окупації РФ перебувають під захистом Женевської конвенції IV 1949 року, а тому окупаційна держава, зокрема її представники, не мають права незаконно депортувати або переміщати осіб, які опинилися на окупованій території, тобто під владою окупаційної держави.

В судовому засіданні встановлено, що ОСОБА_7 до моменту тимчасової окупації РФ окремих територій, а саме АР Крим та м. Севастополя, працювала на посаді судді місцевого суду Євпаторійського міського суду Автономної Республіки Крим, та всупереч Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» не виявила бажання переїхати у зв'язку із тимчасовою окупацією РФ та перевестись на посаду судді на іншій території України, а також не подала заяву про звільнення за власним бажанням або у відставку.

Навпаки, відповідно до Указу президента РФ від 19.12.2014 року № 786 «О назначении федеральных судов» суддю ОСОБА_7 було призначено «судьёй Евпаторийского городского суда Республики Крым».

Обвинувачена ОСОБА_7, обіймаючи вказану посаду судді, як вказують вищевикладені докази, здійснювала судочинство від імені Російської Федерації, про що свідчать судові рішення, зокрема постановлення судьи Евпаторийского городского суда Республики Крым ОСОБА_15 від 02.02.2023 року о привлечении ОСОБА_5 та ОСОБА_4 к административной ответственности.

Встановлено, що 02.02.2023 року суддею «Евпаторийского городского суда Республики Крым» ОСОБА_7 було винесено «постановление о привлечении ОСОБА_5 к административной ответственности по ч. 3 ст. 18.10 Кодекса РФ об административных правонарушениях, которым назначено ему административное наказание в виде штрафа в доход государства в размере 5000 рублей с принудительным административным выдворением за пределы российской федерации» а також постановление о привлечении ОСОБА_4 к административной ответственности по ч. 3 ст. 18.10 Кодекса РФ об административных правонарушениях, которым назначено ему административное наказание в виде штрафа в доход государства в размере 5000 рублей с принудительным административным выдворением за пределы российской федерации».

Відповідно до показань у судовому засіданні потерпілих ОСОБА_5, ОСОБА_4, на підставі прийнятих ОСОБА_7 судових рішень їх насильно, без згоди, видворили за межі тимчасово окупованої АР Крим і вони був позбавлені доступу до постійного місця свого перебування у м. Євпаторія, були порушені їх права як громадян України.

Таким чином, суддя ОСОБА_7 впевнившись в ході судового розгляду, що ОСОБА_5, та ОСОБА_4 є громадянами України, перебували на законних підставах тривалий період на території Автономної Республіки Крим, а саме в м. Євпаторія, своїми судовими рішеннями, зловживаючи владою примусово, недобровільно видворила (депортувала) ОСОБА_5, ОСОБА_4 за межі тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим. При цьому слід зауважити, що приймаючи рішення про примусову депортацію громадян України, суддя ОСОБА_7, в силу своєї професії, будучи професійним суддею, досконало володіла чинним українським законодавством, частиною якого є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, достовірно знала, що ОСОБА_5, та ОСОБА_4 перебувають під захистом Женевської конвенції IV 1949 року, таким чином усвідомлювала обставини, які зробили цю депортацію незаконною відповідно до Женевської конвенції IV.

Наслідком винесення ОСОБА_7 судових рішень від 02.02.2018 року стало здійснення примусових дій пов'язаних з виселенням ОСОБА_5, та ОСОБА_4 з місця перебування, його незаконного затримання, переміщення та поміщення в центри тимчасового утримання іноземних громадян та подальшою депортацією за межі Автономної Республіки Крим.

Підтвердженням усвідомлення ОСОБА_7 вчинених нею дій є сам факт постановлення судових рішень щодо незаконної депортації цивільного населення окупованої території АРК Крим, яке спрямоване на виконання воєнно-політичного плану та стратегії держави у воєнному конфлікті. При цьому для доказування на думку суду не має значення ступінь обізнаності ОСОБА_7 про деталі воєнно-політичного планування окупаційної влади. У визначенні зв'язку підлягає застосуванню один з Нюрнберзьких принципів (є загальним принципом міжнародного права), а саме: «Той факт, що особа діяла за наказом свого уряду чи керівника, не звільняє її від відповідальності за міжнародним правом, якщо для неї свідомий вибір фактично був можливий».

Що стосується контекстуального елементу, то суд вважає за необхідне зазначити, що міжнародний збройний конфлікт має місце з першого пострілу або із захоплення першого квадратного метра території чужої держави, а окупація — це завжди наявний міжнародний збройний конфлікт, оскільки окупантом може бути лише держава з огляду на положення абз. 2 спільної ст. 2 для Женевської Конвенції 1949 року, що Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або

цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив.

Отже, вчинення обвинуваченою ОСОБА_7 інкримінованого їй злочину, а саме 02.02.2018 року, відбувалось під час міжнародного збройного конфлікту і цей злочин безпосередньо пов'язаний з наявністю міжнародного збройного конфлікту, зокрема у тому, що відбувалась депортація шляхом примусу цивільного населення тимчасово окупованої території, яке перебувало під захистом Женевської Конвенції 1949 року.

Відтак можна стверджувати, що обвинувачена ОСОБА_7, будучи призначеною окупаційною владою суддею «Євпаторийского городского суда Республики Крым» усвідомлювала фактичні обставини, які свідчили про існування збройного конфлікту, що на момент вчинення злочину, починаючи з 02.02.2018 року, тривав вже чотири роки.

Дотримуючись вимог ст. 94 КПК України, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінивши кожен доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку, вважає, що винуватість ОСОБА_7 у вчиненні злочину доведена, що ніяк не можна вважати припущенням суду, а є сукупністю вагомих підстав для прийняття відповідного процесуального рішення.

З урахуванням викладеного та за встановлених обставин, суд вважає доведеним, що ОСОБА_7 своїми діями порушила закони та звичаї війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та виразились у порушенні вимог ст.ст. 47, 49, 64, 67, 70 та 147 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року та п. а ч. 4 ст. 85 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, а саме у депортації (видворенні) громадян України ОСОБА_5 та ОСОБА_4, в умовах окупації частини території України, а саме Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, тобто вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 438 КК України.

Призначаючи покарання обвинуваченій ОСОБА_7 у відповідності до ст. 65 КК України, суд враховує характер і ступінь суспільної небезпечності вчиненого нею кримінального правопорушення, яке відповідно до ст. 12 КК України відноситься до категорії особливо тяжкого злочину, конкретні обставини кримінального провадження, особу обвинуваченої, її віку, яка вперше притягується до кримінальної відповідальності, працює та проживає на тимчасово окупованій території України.

Обставин, які пом'якшують покарання обвинуваченій ОСОБА_7, згідно ст. 66 КК України, судом не встановлено.

Обставин, які обтяжують покарання обвинуваченій ОСОБА_7, згідно ст. 67 КК України, не встановлено.

При обранні виду та міри покарання суд, реалізуючи принципи справедливості та індивідуалізації покарання, враховуючи, що призначене покарання має бути не лише карою, але і переслідувати цілі загальної та спеціальної превенції, вважає, що покарання у межах санкції частини статті відповідатиме вчиненому і сприятиме виправленню обвинуваченої й запобіганню вчинення нових злочинів.

Цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлено.

Речові докази у цьому кримінальному провадженні відсутні.

Процесуальні витрати у цьому кримінальному провадженні відсутні.

На підставі викладеного та керуючись ст.ст. 94, 135, 139, 297-1, 297-5, 323, 368, 370, 374 КПК України

ЗАСУДИВ:

ОСОБА_7 визнати винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України та призначити покарання у виді позбавлення волі на строк десять років.

Запобіжний захід у цьому кримінальному провадженні обвинуваченій ОСОБА_7 не обирався.

Строк відбuvання покарання рахувати із моменту затримання ОСОБА_7 у порядку виконання цього вироку.

Цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлено.

Речові докази у цьому кримінальному провадженні відсутні.

Процесуальні витрати у цьому кримінальному провадженні відсутні.

Вирок може бути оскаржено до Київського апеляційного суду через Деснянський районний суд м. Києва протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Головуючий:

6.4. Науково-практичний коментар

Кримінальне провадження у справі № 754/15727/23 становить значний інтерес для науки міжнародного кримінального права та практики притягнення до відповідальності за воєнні злочини, оскільки демонструє одну з найбільш складних та малодосліджених форм участі у порушеннях міжнародного гуманітарного права. На відміну від переважної більшості справ про воєнні злочини, де безпосередніми виконавцями виступають військовослужбовці або представники силових структур, у даному випадку предметом судового розгляду стали дії представника окупаційної судової системи, який використовував юридичні механізми для реалізації забороненої міжнародним правом політики примусового переміщення цивільного населення.

Передусім заслуговує на увагу питання правильності кримінально-правової кваліфікації встановлених обставин. Аналіз змісту вироку свідчить про те, що застосування статті 438 Кримінального кодексу України⁹⁹ є обґрунтованим як з точки зору національного законодавства, так і з позицій міжнародного гуманітарного права. Встановлені судом факти свідчать про наявність усіх ключових елементів воєнного злочину: потерпілі були цивільними особами, які перебували під захистом Женевської конвенції IV¹⁰⁰; відповідні дії відбувалися в умовах міжнародного збройного конфлікту та окупації; примусове переміщення здійснювалося всупереч нормам міжнародного гуманітарного права та було безпосередньо пов'язане з реалізацією політики держави-окупанта.

Особливого значення набуває питання про те, чи можуть рішення окупаційного суду розглядатися як інструмент вчинення воєнного злочину. На нашу думку, відповідь на це питання є безумовно позитивною. Міжнародне кримінальне право традиційно виходить із того, що кримінальна

⁹⁹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

¹⁰⁰ 9. Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

відповідальність настає не лише за безпосереднє фізичне виконання заборонених дій, але й за будь-яку форму свідомої участі у механізмі їх реалізації. Саме тому особа може не здійснювати фактичного переміщення потерпілих, але нести відповідальність за створення юридичних умов для такого переміщення, якщо усвідомлює протиправний характер відповідних дій та сприяє їх вчиненню.

З точки зору міжнародного гуманітарного права принципове значення має те, що окупаційна влада не набуває суверенітету над окупованою територією. Відповідно, вона не може довільно змінювати правовий статус місцевого населення або застосовувати до нього такі механізми адміністративного контролю, які призводять до депортації чи примусового переміщення. Саме тому використання російського міграційного законодавства щодо громадян України, які проживали на території Криму, суперечило основоположним принципам права окупації незалежно від того, наскільки формально коректними виглядали відповідні процедури з точки зору внутрішнього законодавства російської федерації.

Особливістю даної справи є те, що вона демонструє один із класичних механізмів маскування міжнародних злочинів під законну правозастосовну діяльність. У міжнародній практиці подібні ситуації неодноразово виникали під час розгляду справ щодо нацистських окупаційних адміністрацій, режиму апартеїду в Південній Африці, етнічних чисток на території колишньої Югославії та інших випадків системних порушень прав людини. Формальне використання судових процедур саме по собі не виключає кримінальної відповідальності, якщо відповідні процедури стають інструментом реалізації протиправної політики.

У цьому контексті особливий інтерес становить співвідношення даної справи з положеннями статті 49 Женевської конвенції IV. Як уже зазначалося, зазначена норма забороняє будь-які індивідуальні або масові депортації цивільного населення з окупованої території незалежно від мотивів таких дій¹⁰¹.

¹⁰¹ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

Формулювання Конвенції є настільки категоричним саме тому, що держави-окупанти історично нерідко намагалися виправдати депортації адміністративними, політичними, безпековими чи демографічними міркуваннями. Міжнародне право свідомо відмовилося визнавати подібні аргументи достатньою підставою для обмеження прав цивільного населення.

Не менш важливим є питання встановлення зв'язку між діями обвинуваченої та міжнародним збройним конфліктом. У даній справі відповідний *nexus* простежується особливо чітко. Сам факт існування окупаційного суду, застосування російського законодавства на території Криму та можливість винесення рішень про видворення громадян України безпосередньо впливали з факту окупації частини території України російською федерацією. Отже, відповідні дії були нерозривно пов'язані зі збройним конфліктом та не могли існувати поза його межами.

Особливу наукову цінність дана справа становить з точки зору встановлення меж кримінальної відповідальності представників окупаційних органів влади. Тривалий час у міжнародному праві переважала увага до відповідальності військовослужбовців, командирів, співробітників спеціальних служб та політичного керівництва держав, які вчиняли міжнародні злочини. Водночас сучасна практика міжнародного кримінального правосуддя дедалі частіше звертається до питання відповідальності осіб, які забезпечують функціонування окупаційних або репресивних механізмів через адміністративні, правоохоронні чи судові інституції.

Показовим у цьому контексті є досвід післявоєнних міжнародних трибуналів. Ще Нюрнберзький процес продемонстрував, що юридична форма певного рішення не усуває його злочинного характеру. У низці справ до відповідальності притягувалися не лише військові керівники, але й судді, прокурори, державні службовці та інші особи, які використовували свої повноваження для реалізації політики переслідувань, депортацій та інших міжнародних злочинів. Саме тоді було сформульовано принцип, відповідно до якого жодна особа не може посилаватися на свій

офіційний статус або професійні функції як на підставу для звільнення від відповідальності за участь у міжнародних злочинах¹⁰².

У справі № 754/15727/23 особливого значення набуває саме питання усвідомлення обвинуваченою характеру власних дій. На відміну від рядового виконавця, який може діяти під впливом наказу або не мати повного розуміння загального контексту подій, суддя за своєю природою здійснює професійну правову діяльність та покликаний оцінювати правові наслідки ухвалюваних рішень. Саме тому до таких осіб висуваються підвищені вимоги щодо дотримання міжнародно-правових стандартів та розуміння правового статусу окупованої території.

На нашу думку, одним із найбільш важливих висновків даної справи є те, що міжнародне гуманітарне право захищає не лише від фізичного примусу, але й від примусу, який реалізується через формально законні адміністративні або судові процедури. Саме тому для кваліфікації дій як незаконної депортації вирішальне значення має не зовнішня форма відповідного рішення, а його фактичний зміст та наслідки для потерпілих осіб. Якщо результатом судового рішення стає примусове переміщення цивільної особи з окупованої території всупереч нормам міжнародного права, таке рішення може розглядатися як елемент механізму вчинення воєнного злочину.

Особливий інтерес становить і питання доказування умислу в подібних категоріях справ. Якщо у справах про вбивства, катування чи жорстоке поводження злочинний умисел часто випливає з характеру самих дій, то у випадку незаконної депортації через судові рішення ситуація є значно складнішою. Тут необхідно довести, що особа усвідомлювала міжнародно-правовий статус відповідної території, розуміла наслідки своїх рішень для потерпілих та свідомо брала участь у механізмі примусового переміщення населення.

¹⁰² International Law Commission. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with Commentaries. Yearbook of the International Law Commission. 1950. Vol. II. New York : United Nations, 1957. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf

У цьому аспекті справа демонструє важливість комплексного аналізу всіх обставин провадження. Для встановлення вини значення мають не лише тексти судових рішень, але й загальний контекст окупації, правовий статус території, характер застосованого законодавства, системність відповідної практики та роль конкретної особи у функціонуванні окупаційної системи. Саме такий підхід відповідає сучасним стандартам міжнародного кримінального права та практиці міжнародних судових інституцій.

Не менш важливим є значення цієї справи для майбутніх проваджень щодо інших представників окупаційної адміністрації на тимчасово окупованих територіях України. Вирок фактично підтверджує, що потенційними суб'єктами воєнних злочинів можуть бути не лише особи, які безпосередньо застосовують силу, але й ті, хто забезпечує функціонування незаконних механізмів окупаційного управління. Це має особливе значення для подальшого документування діяльності окупаційних судів, правоохоронних органів, міграційних служб та інших інституцій, які використовувалися для реалізації політики держави-агресора.

Водночас справа № 754/15727/23 демонструє ще одну важливу тенденцію розвитку української практики щодо воєнних злочинів. Якщо на початковому етапі переважна увага приділялася злочинам, пов'язаним із вбивствами, катуваннями та руйнуванням цивільних об'єктів, то поступово предметом кримінально-правової оцінки стають більш складні механізми порушення міжнародного гуманітарного права, включаючи незаконну депортацію, примусову зміну правового статусу населення, діяльність окупаційних органів влади та інші форми інституційного забезпечення окупаційного режиму.

Таким чином, справа № 754/15727/23 є одним із перших і найбільш показових прикладів притягнення до кримінальної відповідальності представника окупаційної судової системи за участь у механізмі незаконної депортації цивільного населення. Вона підтверджує, що міжнародне гуманітарне право однаковою мірою поширюється на всіх осіб, які сприяють

реалізації політики держави-окупанта, незалежно від їхнього статусу чи форми участі у відповідних процесах. Водночас дана справа робить важливий внесок у розвиток національної практики застосування статті 438 Кримінального кодексу України та створює важливий прецедент для подальшого переслідування осіб, причетних до функціонування окупаційних інституцій на тимчасово окупованих територіях України.

Не менш важливим є значення даного кримінального провадження для розвитку сучасного міжнародного кримінального права. Тривалий час міжнародна практика зосереджувалася переважно на переслідуванні осіб, які безпосередньо застосовували насильство або віддавали накази про його застосування. Водночас досвід міжнародних трибуналів поступово продемонстрував, що масштабні міжнародні злочини неможливі без функціонування розгалуженого адміністративного апарату, який забезпечує їх організацію, легітимацію та практичну реалізацію. Саме тому сучасне міжнародне кримінальне право дедалі більше уваги приділяє ролі цивільних посадових осіб, представників окупаційних адміністрацій та інших суб'єктів, які беруть участь у реалізації злочинної політики держави.

У цьому контексті справа № 754/15727/23 є показовою, оскільки демонструє механізм трансформації формально юридичних процедур на інструмент порушення міжнародного гуманітарного права. Встановлені судом обставини свідчать, що незаконна депортація може здійснюватися не лише шляхом застосування військової сили, але й через використання адміністративних та судових механізмів, які створюють видимість законності відповідних дій. Саме тому дана справа має значення далеко за межами української практики та становить інтерес для подальших досліджень проблематики міжнародної кримінальної відповідальності представників окупаційних режимів.

Особливої актуальності зазначене питання набуває у зв'язку з діяльністю Міжнародного кримінального суду. Сучасна практика МКС свідчить про поступове розширення кола осіб, які можуть нести відповідальність за міжнародні злочини.

Предметом розслідувань дедалі частіше стають не лише військові командири, але й політичні діячі, державні службовці, представники правоохоронних органів та інші особи, які забезпечують реалізацію злочинної політики на різних рівнях державного управління. У цьому сенсі справа щодо незаконної депортації мешканців окупованого Криму повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародного кримінального правосуддя.

Важливим є й те, що дана справа демонструє взаємозв'язок між воєнними злочинами та більш широкою політикою окупаційної влади. У міжнародному праві незаконна депортація традиційно розглядається не лише як посягання на окрему особу, але й як інструмент зміни демографічного складу населення, послаблення зв'язку населення з окупованою територією та зміцнення контролю держави-окупанта над відповідним регіоном. Саме тому документування навіть окремих випадків примусового переміщення має особливе значення для встановлення загальної картини порушень міжнародного гуманітарного права.

Не менш важливим є значення цього вироку для майбутньої оцінки діяльності окупаційних адміністрацій на тимчасово окупованих територіях України. Протягом років окупації Криму було створено розгалужену систему органів влади, правоохоронних структур та судових установ, які функціонували всупереч нормам міжнародного права та забезпечували інтеграцію окупованої території до правового простору російської федерації. Справа № 754/15727/23 фактично підтверджує, що діяльність таких інституцій може бути предметом кримінально-правової оцінки не лише з точки зору національного законодавства України, але й через призму міжнародного гуманітарного права.

Водночас даний вирок має важливе превентивне значення. Він демонструє, що участь у функціонуванні окупаційних механізмів не гарантує уникнення відповідальності навіть у тих випадках, коли відповідні дії зовні оформлюються як виконання службових або професійних обов'язків. Міжнародне право виходить із пріоритету змісту над формою, а тому визначальне значення має не назва посади чи характер повноважень особи,

а фактична роль, яку вона відіграє у механізмі вчинення міжнародного злочину.

Показово, що встановлені судом обставини підтверджують одну з фундаментальних ідей міжнародного гуманітарного права: окупація не створює для держави-окупанта права довільно змінювати правовий статус населення окупованої території. Незалежно від тривалості окупації, створення нових органів влади або поширення власного законодавства держава-окупант залишається обмеженою нормами міжнародного права та зобов'язана поважати права захищених осіб. Будь-які спроби використати окупаційні інституції для примусового переміщення населення залишаються протиправними незалежно від форми їх реалізації.

Таким чином, кримінальне провадження у справі № 754/15727/23 посідає особливе місце серед українських вироків щодо воєнних злочинів. Воно демонструє можливість притягнення до відповідальності не лише безпосередніх виконавців насильницьких дій, але й представників окупаційних інституцій, які забезпечують реалізацію незаконної політики держави-агресора. Вирок робить важливий внесок у розвиток національної практики застосування норм міжнародного гуманітарного права, сприяє формуванню підходів до оцінки діяльності окупаційних судових органів та водночас підтверджує універсальний характер принципу невідворотності відповідальності за міжнародні злочини. Саме тому дана справа може розглядатися як один із найбільш показових прикладів кримінально-правової оцінки незаконної депортації цивільного населення в умовах сучасного міжнародного збройного конфлікту.

РОЗДІЛ VII

ПРИМУСОВА МОБІЛІЗАЦІЯ, МІЛІТАРИЗАЦІЯ ТА ПРОПАГАНДА СЛУЖБИ В АРМІЇ ДЕРЖАВИ-ОКУПАНТА

7.1. Міжнародно-правова характеристика примусової мобілізації, мілітаризації та пропаганди служби в армії держави-окупанта

Одним із фундаментальних принципів права окупації є заборона державі-окупанту залучати населення окупованої території до служби у власних збройних силах або сприяти такому залученню шляхом примусу, тиску чи пропаганди. Ця заборона сформувалася внаслідок трагічного досвіду XX століття, коли під час воєн та окупацій цивільне населення нерідко примусово включалося до військових структур держави, яка здійснювала контроль над відповідною територією.

Міжнародне гуманітарне право виходить із того, що населення окупованої території не набуває жодних обов'язків щодо проходження військової служби перед державою-окупантом. Навпаки, саме окупація створює додаткові гарантії захисту цивільних осіб від будь-яких спроб використати їх людський потенціал для зміцнення військової могутності окупаційної держави. Відповідно до сучасних міжнародно-правових підходів залучення населення окупованої території до військової служби розглядається як посягання не лише на права конкретної особи, але й на міжнародний правопорядок загалом.

Основною міжнародно-правовою нормою у цій сфері є стаття 51 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Відповідно до її положень держава-окупант не має права примушувати осіб, які перебувають під захистом Конвенції, служити у своїх збройних або допоміжних силах¹⁰³.

¹⁰³ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

Таким чином, міжнародне гуманітарне право свідомо встановлює подвійний рівень захисту. Забороняється як безпосередній примус до служби, так і інформаційний вплив, спрямований на заохочення населення окупованої території до вступу на військову службу. Такий підхід пояснюється тим, що в умовах окупації навіть зовні добровільне рішення особи може бути результатом системного тиску, пропаганди або залежності від окупаційної адміністрації.

Особливу увагу цьому питанню приділяє і Римський статут Міжнародного кримінального суду. Відповідно до пункту (v) частини другої статті 8 Статуту воєнним злочином визнається примушування громадян ворожої сторони брати участь у воєнних діях, спрямованих проти власної держави¹⁰⁴. Хоча положення Статуту безпосередньо акцентують увагу на примусовому характері відповідних дій, міжнародна практика дедалі більше враховує комплексний характер політики мілітаризації населення окупованих територій, яка нерідко включає пропаганду, інформаційний вплив, освітні програми та інші форми залучення цивільного населення до військової системи держави-окупанта.

Особливого значення проблема примусової мобілізації та мілітаризації населення набула у контексті російської окупації Автономної Республіки Крим у 2014 році. Після встановлення фактичного контролю над півостровом російська федерація почала поширювати на його мешканців власне законодавство про військовий обов'язок та військову службу. Починаючи з 2015 року на території Криму регулярно проводяться призовні кампанії до Збройних Сил російської федерації, у межах яких тисячі громадян України були призвані на військову службу держави-окупанта.

Міжнародні організації неодноразово наголошували на неправності таких дій. Управління Верховного комісара ООН з прав

¹⁰⁴ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

людини, Генеральна Асамблея ООН, Парламентська асамблея Ради Європи та інші міжнародні інституції послідовно підкреслювали, що призов мешканців окупованого Криму до російської армії суперечить статті 51 Женевської конвенції IV та становить порушення міжнародного гуманітарного права. Особливо критично оцінювалися випадки переслідування осіб, які відмовлялися проходити військову службу, а також діяльність державних органів, спрямована на популяризацію військової служби серед населення окупованого півострова¹⁰⁵.

Особливість статті 51 Женевської конвенції IV полягає в тому, що вона містить не лише заборону примусу до військової служби, але й окрему заборону здійснювати пропаганду добровільного вступу до збройних сил держави-окупанта¹⁰⁶. Такий підхід є унікальним для міжнародного гуманітарного права та свідчить про особливу увагу міжнародного співтовариства до проблеми мілітаризації населення окупованих територій.

Історично поява відповідної заборони була пов'язана з практикою Другої світової війни, коли окупаційні адміністрації широко використовували інформаційні кампанії, освітні програми, економічні стимули та інші засоби впливу для залучення населення окупованих територій до служби у власних збройних формуваннях. Міжнародне співтовариство дійшло висновку, що навіть за відсутності прямого фізичного примусу така діяльність суперечить принципам права окупації, оскільки спрямована на зміну політичної та громадянської лояльності населення окупованої території.

У сучасному міжнародному гуманітарному праві поняття пропаганди служби в армії держави-окупанта охоплює широкий спектр дій, спрямованих на формування позитивного ставлення до військової служби в інтересах держави, яка здійснює окупацію. Йдеться не лише про прямі заклики до вступу до збройних

¹⁰⁵ Resolution 2495 (2023). Political Consequences of the Russian Federation's Aggression against Ukraine. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Strasbourg, 2023. URL: <https://pace.coe.int>

¹⁰⁶ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

сил, але й про створення інформаційного середовища, в якому військова служба подається як почесний обов'язок, соціальна норма або необхідна умова повноцінної інтеграції до суспільства.

Особливу небезпеку така діяльність становить щодо дітей та молоді. Саме тому міжнародне право приділяє окрему увагу забороні мілітаризації освітнього простору на окупованих територіях. Відповідно до статті 50 Женевської конвенції IV держава-окупант зобов'язана забезпечувати належне функціонування освітніх установ та не має права використовувати систему освіти для зміни національної ідентичності або політичної орієнтації населення окупованої території¹⁰⁷.

Після окупації Автономної Республіки Крим міжнародні організації неодноразово фіксували процеси системної мілітаризації громадського та освітнього простору півострова. У доповідях Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Генеральної Асамблеї ООН, а також у документах ОБСЄ та правозахисних організацій зазначалося, що на території Криму відбувається активне впровадження військово-патріотичних програм, проведення заходів за участю військовослужбовців Збройних Сил російської федерації, створення кадетських класів та інших структур, спрямованих на формування позитивного ставлення до служби в армії держави-окупанта¹⁰⁸.

Окрему увагу міжнародні експерти звертали на діяльність молодіжних військово-патріотичних рухів, зокрема організацій, створених або підтримуваних державними структурами російської федерації. Такі організації використовувалися для популяризації військової служби серед дітей та підлітків, формування у них позитивного образу російських збройних сил та поступового залучення до військово орієнтованого середовища. На думку багатьох міжнародних спостерігачів, подібні практики

¹⁰⁷ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

¹⁰⁸ Ten Years of Occupation by the Russian Federation: Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Geneva, 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/reports/crimea-and-occupied-territory>

суперечать цілям і принципам міжнародного гуманітарного права та можуть розглядатися як складова ширшої політики мілітаризації окупованої території¹⁰⁹.

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році проблема набула ще більшої актуальності. У міжнародних доповідях неодноразово зазначалося, що мобілізаційні кампанії на окупованих територіях супроводжувалися активною інформаційною підтримкою та поширенням державної пропаганди, спрямованої на формування позитивного ставлення до військової служби у Збройних силах російської федерації. Особливо гостро це питання постало на тимчасово окупованих територіях України, де населення фактично перебувало під впливом контрольованого окупаційною владою інформаційного та освітнього середовища¹¹⁰.

Водночас міжнародне гуманітарне право виходить із того, що навіть за відсутності прямого примусу така діяльність створює загрозу фундаментальним правам населення окупованої території. Держава-окупант не має права використовувати свій контроль над територією для формування військових ресурсів за рахунок населення, яке перебуває під її владою. Саме тому пропаганда служби в армії держави-окупанта розглядається не як звичайна інформаційна діяльність, а як потенційний елемент механізму порушення міжнародного гуманітарного права.

Особливого значення ця проблематика набуває у світлі сучасної української судової практики. На відміну від традиційних воєнних злочинів, пов'язаних із застосуванням фізичного насильства, відповідні діяння реалізуються переважно через інформаційний вплив, організаційну діяльність та використання інструментів публічної комунікації. Саме тому їх документування та кримінально-правова оцінка потребують особливої уваги як з боку правоохоронних органів, так і з боку наукової спільноти.

¹⁰⁹ Situation of Human Rights in the Temporarily Occupied Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. Report of the Secretary-General. United Nations General Assembly. A/78/316. 23 August 2023. URL: <https://digitallibrary.un.org>

¹¹⁰ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/55/66. United Nations Human Rights Council. 15 March 2024. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicshr-ukraine>

У цьому контексті особливий інтерес становлять кримінальні провадження щодо осіб, які здійснювали пропаганду служби в армії держави-окупанта на тимчасово окупованих територіях України. Аналіз відповідних справ дозволяє простежити, яким чином міжнародно-правова заборона, закріплена у статті 51 Женевської конвенції IV, трансформується у конкретні механізми кримінально-правового переслідування та яким чином національні суди застосовують норми міжнародного гуманітарного права до нових форм воєнних злочинів, характерних для сучасних збройних конфліктів.

Подальший розвиток ситуації на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим підтвердив побоювання міжнародної спільноти щодо системного характеру мілітаризації населення півострова. За даними міжнародних організацій та українських державних органів, протягом більш ніж десятиліття окупації десятки тисяч мешканців Криму були залучені до проходження військової служби в лавах Збройних Сил російської федерації¹¹¹.

Особливу увагу міжнародні інституції приділяли тому, що мобілізаційні процеси супроводжувалися масштабною інформаційною кампанією. На території півострова систематично проводилися заходи з популяризації військової служби, висвітлення діяльності російських збройних сил, організації військово-патріотичних акцій та залучення молоді до програм допризовної підготовки. Відповідні процеси відбувалися за активної підтримки окупаційної адміністрації та фактично були інтегровані у функціонування освітньої, культурної та інформаційної сфери життя окупованої території.

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у своїх резолюціях щодо ситуації з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі неодноразово висловлювала занепокоєння у зв'язку з призовом мешканців окупованої території до лав збройних сил держави-окупанта. Аналогічні

¹¹¹ Ten Years of Occupation by the Russian Federation: Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Geneva, 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/reports/crimea-and-occupied-territory>

оцінки містяться у документах Парламентської асамблеї Ради Європи, Європейського парламенту та інших міжнародних організацій, які послідовно наголошують на невідповідності такої практики вимогам статті 51 Женевської конвенції IV¹¹².

З правової точки зору особливо важливим є те, що міжнародне гуманітарне право розглядає примусову мобілізацію та пропаганду служби в армії держави-окупанта як взаємопов'язані елементи єдиного процесу. Якщо примусова мобілізація є безпосереднім механізмом залучення населення до військової системи держави-окупанта, то пропаганда виступає інструментом підготовки суспільного середовища, формування лояльності до військової служби та поступового зниження опору населення відповідним процесам. Саме тому міжнародне право забороняє обидві форми діяльності, розглядаючи їх як складові єдиного механізму мілітаризації окупованої території.

Не менш важливою є та обставина, що такі дії посягають не лише на індивідуальні права окремих осіб, але й на колективні інтереси населення окупованої території. Примусове залучення громадян до військової служби держави-окупанта або формування позитивного ставлення до такої служби спрямоване на поступову зміну політичної та громадянської ідентичності населення, його інтеграцію до правового та суспільного простору держави-окупанта та послаблення зв'язків із державою, якій відповідна територія належить відповідно до міжнародного права.

Саме тому міжнародна спільнота розглядає мілітаризацію населення окупованих територій як один із проявів політики окупаційної влади, спрямованої на довгострокове закріплення контролю над відповідною територією. У цьому контексті пропаганда служби в армії держави-окупанта набуває значення не лише інформаційної діяльності, але й інструменту реалізації ширшої політики окупації, яка суперечить фундаментальним принципам міжнародного гуманітарного права.

¹¹² Human Rights Violations against Crimean Tatars in Crimea : Resolution 2357 (2021). Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Strasbourg, 2021. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29008/html>

У зв'язку з цим особливого значення набуває практика національних судів щодо притягнення до відповідальності осіб, які беруть участь у реалізації відповідних процесів. Аналіз таких кримінальних проваджень дозволяє оцінити, яким чином норми міжнародного гуманітарного права застосовуються до нових форм воєнних злочинів, пов'язаних із інформаційним впливом, мілітаризацією населення та пропагандою військової служби на окупованих територіях. Одним із найбільш показових прикладів такого підходу є кримінальне провадження, яке буде розглянуте далі, де предметом судового дослідження стали дії особи, пов'язані з пропагандою служби в армії держави-окупанта серед цивільного населення тимчасово окупованої території України.

7.2. Фактичні обставини кримінального провадження

Кримінальне провадження у справі № 760/21748/24 є одним із найбільш показових прикладів притягнення до кримінальної відповідальності осіб, причетних до реалізації політики мілітаризації населення тимчасово окупованої території України та пропаганди служби в армії держави-окупанта. На відміну від багатьох інших проваджень щодо воєнних злочинів, де предметом розгляду виступають безпосередні акти насильства, вбивства, катування чи незаконне позбавлення волі, дана справа стосується використання інформаційних, освітніх та виховних механізмів для формування позитивного ставлення до військової служби в армії російської федерації серед населення окупованої території, насамперед дітей та молоді.

Судом встановлено, що після початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя російська федерація розпочала системне впровадження на півострові власної політики військово-патріотичного виховання населення. Одним із напрямів такої діяльності стало створення спеціалізованих організацій та освітніх структур, покликаних здійснювати

підготовку молоді до проходження військової служби, формувати позитивний образ російських збройних сил та сприяти добровільному вступу громадян до військових і допоміжних формувань держави-окупанта.

Як встановлено матеріалами кримінального провадження, у структурі окупаційної адміністрації було створено так званий «Регіональний центр з підготовки до військової служби та військово-патріотичного виховання», відомий як «Кримпатріотцентр». Відповідно до його статутних документів основними завданнями установи були організація військово-патріотичного виховання молоді, підготовка громадян до військової служби, популяризація військових професій, проведення освітніх заходів у сфері оборони та формування готовності молодого покоління до проходження служби у збройних силах російської федерації. Установа діяла під контролем так званого «Міністерства освіти, науки і молоді Республіки Крим» та була інтегрована до загальнодержавної системи військово-патріотичного виховання, що реалізовувалася російською федерацією на окупованих територіях України.

Обвинуваченим у даному кримінальному провадженні виступав громадянин російської федерації Полковников Дмитро Олександрович, який обіймав посаду директора так званого «Кримпатріотцентру». Як встановлено судом, Полковников добровільно взяв участь у реалізації політики військово-патріотичного виховання населення тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та здійснював діяльність, спрямовану на популяризацію служби у Збройних Силах російської федерації серед осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. За висновком сторони обвинувачення, він достовірно усвідомлював міжнародно-правовий статус Автономної Республіки Крим як тимчасово окупованої території України, розумів незаконність поширення на населення півострова програм військово-патріотичного виховання держави-окупанта та усвідомлював заборону, встановлену статтею 51 Женевської конвенції про захист цивільного населення

під час війни. Незважаючи на це, обвинувачений добровільно взяв участь у діяльності, спрямованій на популяризацію служби в армії російської федерації серед осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права.

Слідством було встановлено, що діяльність обвинуваченого не обмежувалася виконанням адміністративних функцій керівника відповідної установи. Навпаки, він особисто брав участь у публічних інформаційних заходах, виступав у засобах масової інформації та поширював повідомлення, спрямовані на формування позитивного ставлення до служби в російській армії. Зібрані докази свідчили про те, що обвинувачений використовував можливості підконтрольних окупаційній владі медіа для популяризації діяльності установи та пропагування ідей військово-патріотичного виховання дітей і молоді.

Особливого значення у кримінальному провадженні набули обставини, пов'язані зі створенням та поширенням документального фільму, присвяченого діяльності «Кримпатріотцентру». Як встановлено судом, Полковников взяв безпосередню участь у його підготовці та зйомках. Надалі зазначений матеріал був розміщений у відкритому доступі на російських інформаційних ресурсах та став доступним для необмеженого кола осіб. Саме зміст висловлювань обвинуваченого, зафіксованих у цьому фільмі, став одним із ключових доказів у кримінальному провадженні.

У ході розслідування було встановлено, що під час публічних виступів Полковников Д. О. позитивно характеризував службу в армії російської федерації, наголошував на значенні військової підготовки молоді, підтримував ідеї залучення дітей до військово-патріотичних програм та фактично схвалював діяльність структур, спрямованих на формування майбутнього мобілізаційного ресурсу держави-окупанта. На думку сторони обвинувачення, такі дії виходили далеко за межі звичайної освітньої чи виховної діяльності та були спрямовані саме на забезпечення позитивного сприйняття військової служби в інтересах держави, яка здійснює окупацію частини території України.

Важливою обставиною справи стало й те, що діяльність «Кримпатріотцентру» була орієнтована переважно на дітей та підлітків. Саме ця категорія населення розглядалася як основна цільова аудиторія програм військово-патріотичного виховання, які реалізовувалися окупаційною адміністрацією. Суд звернув увагу на те, що відповідна діяльність не була випадковою або поодинокую, а здійснювалася в рамках цілісної державної політики російської федерації щодо мілітаризації населення окупованого Криму та формування лояльності до російських збройних сил серед молодого покоління.

Важливе місце у доказовій базі кримінального провадження посіли матеріали, отримані з відкритих джерел інформації, зокрема відеозаписи, публікації в мережі Інтернет, матеріали засобів масової інформації та документи, що характеризували діяльність очолюваної обвинуваченим установи. На відміну від багатьох інших проваджень щодо воєнних злочинів, де основними доказами виступають показання потерпілих, результати оглядів місць подій або судові експертизи тілесних ушкоджень, у даній справі ключове значення мали саме інформаційні матеріали, які дозволяли встановити зміст і спрямованість діяльності обвинуваченого.

Судом було досліджено зміст публічних виступів обвинуваченого, його інтерв'ю та коментарі, надані під час реалізації проєктів військово-патріотичного спрямування. Особливу увагу було приділено висловлюванням щодо необхідності підготовки молоді до служби у Збройних Силах російської федерації, популяризації військової професії та формування позитивного ставлення до військової служби як важливого елементу громадянського становлення особи. Вказані висловлювання аналізувалися не ізольовано, а в контексті загальної діяльності установи та політики окупаційної адміністрації на території Кримського півострова.

Під час судового розгляду також було встановлено, що «Кримпатріотцентр» здійснював свою діяльність не лише через проведення окремих заходів або інформаційних кампаній. Його функціонування було складовою ширшої системи

військово-патріотичного виховання, яка охоплювала освітні заклади, молодіжні організації, військово-спортивні заходи, тематичні форуми, змагання та інші форми роботи з дітьми та молоддю. Відповідно, діяльність обвинуваченого оцінювалася судом як елемент комплексної політики, спрямованої на залучення населення окупованої території до військової системи держави-окупанта.

Окремого значення набули висновки спеціалістів та інші процесуальні документи, які дозволяли оцінити зміст поширюваної інформації та її спрямованість. Суд досліджував не лише формальні функції установи, але й фактичні результати її діяльності, зміст реалізованих програм, характер інформаційних матеріалів та цільову аудиторію відповідних заходів. Особливу увагу було звернуто на те, що основними адресатами програм військово-патріотичного виховання виступали саме діти, підлітки та молоді особи, які проживали на тимчасово окупованій території України.

Встановлені обставини дозволили суду дійти висновку, що діяльність Полковникова була спрямована не лише на загальне інформування населення про функціонування певної установи, а мала чітко виражений характер популяризації військової служби в армії держави-окупанта. Суд врахував, що відповідна діяльність здійснювалася в умовах міжнародного збройного конфлікту та окупації частини території України, а тому повинна оцінюватися крізь призму спеціальних норм міжнародного гуманітарного права, які регулюють правовий режим окупації та захист цивільного населення.

Особливе значення для справи мало встановлення зв'язку між діями обвинуваченого та міжнародним збройним конфліктом. Суд виходив із того, що діяльність «Кримпатріотцентру» була безпосередньо пов'язана з реалізацією політики держави-окупанта на тимчасово окупованій території. Саме факт окупації Кримського півострова створив умови для функціонування відповідної установи, поширення програм військово-патріотичного виховання та популяризації служби в російських збройних силах

серед населення, яке перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права.

Дослідивши сукупність доказів, суд дійшов висновку, що діяльність Полковникова Дмитра Олександровича не носила випадкового або формального характеру. Навпаки, вона була системною, цілеспрямованою та здійснювалася протягом тривалого часу в межах реалізації державної політики російської федерації щодо мілітаризації населення окупованого Криму. Саме ці обставини стали підставою для висновку про наявність у діях обвинуваченого ознак порушення законів та звичаїв війни та були покладені судом в основу обвинувального вироку.

Таким чином, у межах кримінального провадження було встановлено, що пропаганда служби в армії держави-окупанта може здійснюватися не лише через прямі заклики до вступу на військову службу, але й через створення системи військово-патріотичного виховання, спрямованої на формування позитивного ставлення до військової служби серед населення окупованої території. Саме цей механізм став предметом правової оцінки суду у справі № 760/21748/24 та зумовив подальше застосування до обвинуваченого положень статті 438 Кримінального кодексу України.

7.3. Вирок суду

Справа № 760/21748/24
1-кп/760/2364/25

ВИРОК ІМЕНЕМ УКРАЇНИ¹¹³

09 травня 2025 року

м. Київ

Солом'янський районний суд міста Києва у складі:
головуючого судді ОСОБА_1,
при секретарі судового засідання ОСОБА_2,
за участю учасників судового провадження:
прокурора ОСОБА_3,
захисника обвинуваченого — адвоката ОСОБА_4,
розглянувши у відкритому судовому засіданні в порядку спеціального
судового провадження за відсутності обвинуваченого (in absentia) кри-
мінальне провадження, внесенне до Єдиного реєстру досудових розслі-
дувань 11 січня 2024 року за № 22024011000000011, за обвинуваченням
ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянина російської федерації, уродженця
м. Кострома, російської федерації, проживаючого за адресою АДРЕСА_1,
раніше не судимого, у вчиненні кримінальних правопорушень, передба-
чених ч. 3 ст. 436-2, ч. 1 ст. 438 КК України,

ВСТАНОВИВ:

З 19 лютого 2014 року представниками російської федерації (далі — рф) розпочато збройне вторгнення збройних сил рф (далі — зс рф), приховане твердженням керівників рф про переміщення військових підрозділів в рамках звичайної ротації сил Чорноморського флоту, які у взаємодії з військовослужбовцями Чорноморського флоту рф та іншими підрозділами зс рф здійснили блокування й захоплення адміністративних будівель і ключових об'єктів військової та цивільної інфраструктури України, забезпечивши військову окупацію території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. 18 березня 2014 року рф оголосила про офіційне включення Криму до її території.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»

¹¹³ Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 09 травня 2025 року у справі № 760/21748/24 (кримінальне провадження № 1-кп/760/2364/25). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127418319>

від 15.04.2014 № 1207-VII із змінами і доповненнями, тимчасово окупована російською федерацією територія України (далі — тимчасово окупована територія) є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Тимчасова окупація російською федерацією територій України незалежно від її тривалості є незаконною і не створює для російської федерації жодних територіальних прав. Автономна Республіка Крим та місто Севастополь є тимчасово окупованими російською федерацією з 20.02.2014.

Надалі, 24 лютого 2022 року президент рф оголосив початок так званої «спеціальної військової операції». Після цього, близько четвертої години ранку того ж дня, зс рф, інші збройні формування рф та підконтрольні їм угруповання іррегулярних незаконних збройних формувань розпочали широкомасштабне військове вторгнення на територію України, увійшовши з боку рф, Білорусі та тимчасово окупованої території України, що супроводжувалось завданням ракетно-артилерійських ударів та бомбардувань авіацією об'єктів по всій території України.

З того моменту сили оборони України здійснюють збройну відсіч здовж всієї лінії фронту.

Так, 24.02.2022 Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», у зв'язку з військовою агресією рф проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» постановлено введення в Україні воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, який у подальшому неодноразово продовжувався та діє на теперішній час.

Факт широкомасштабного збройного вторгнення на територію України 24.02.2022 не приховувався владою рф, а також встановлений рішеннями міжнародних організацій, зокрема резолюцією Генеральної асамблеї ООН ES-11/1 від 02.03.2022 «Про агресію проти України», п.п. 1, 3 Висновку 300(2022) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Наслідки агресії Російської Федерації проти України», п.п. 17, 18 Наказу від 16.03.2022 за клопотанням про вжиття тимчасових заходів у справі «Звинувачення в геноциді відповідно до “Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього” (Україна проти РФ) та ін.»).

Таким чином, з 19 лютого 2014 року до цього часу триває міжнародний збройний конфлікт, викликаний збройною агресією російської федерації проти України, окупацією частини території України, що вказує на поширення дії на території України законів та звичаїв війни (норм міжнародного гуманітарного права).

Так, стаття 438 КК України є бланкетною нормою, що відсилає до порушення законів та звичаїв війни, передбачених у міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Таким чином, при тлумаченні конкретних порушень законів та звичаїв війни, у даній справі необхідно керуватись Конвенцією про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 (далі — Конвенція). Ця Конвенція містить перелік діянь, що становлять найбільш серйозні порушення.

Відповідно до ст. 2 спільної для Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. ці конвенції, як і інші акти законів і звичаїв війни (міжнародного гуманітарного права), застосовуються до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни, у тому числі до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив.

Відповідно до статті 4 Конвенції, особами, що перебувають під захистом цієї Конвенції, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є.

Крім того, статтею 13 Конвенції визначено, що положення частини II (Загальний захист населення від деяких наслідків війни) стосуються всього населення країн, які перебувають у конфлікті, без будь-якої дискримінації за ознакою, зокрема, раси, національності, релігійних або політичних переконань, і спрямовані на полегшення страждань, спричинених війною.

Статтею 29 Конвенції передбачено, що сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, відповідає за поведження своїх представників із цими особами, причому це не знімає особистої відповідальності з таких представників.

Згідно зі ст. 27 Конвенції, особи, що перебувають під захистом, мають право на будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу.

Відповідно до статті 51 Конвенції окупаційна держава не може примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах. Забороняється будь-який тиск чи пропаганда, спрямовані на забезпечення добровільного вступу на військову службу.

Відповідно до Конвенції, учасниками якої є, зокрема, Україна та російська федерація, сторони домовилися, що Високі Договірні

Сторони зобов'язуються дотримуватися та забезпечувати дотримання цієї Конвенції за всіх обставин.

У порушення зазначених норм міжнародного гуманітарного права, з метою забезпечення успішності призовних кампаній та добровільного вступу в її армію, держава-окупант російська федерація упроваджує і реалізує комплексні програми так званого «військово-патріотичного виховання», а також пропаганду служби в армії рф шляхом забезпечення загальної орієнтації позитивного ставлення до проходження служби в армії російської федерації (далі — рф) в навчальних закладах Кримського півострова.

Відповідно до п. 2 ст. 5 Федерального Конституційного Закону рф «О принятии в российскую федерацию Республики Крым и образовании в составе российской федерации новых субъектов — Республики Крым и города федерального значения Севастополя» (мовою оригіналу) від 21.03.2014 передбачено, що створення на територіях Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя органів військового управління, об'єднань, з'єднань, військових частин і організацій збройних сил рф, інших військ, військових формувань та органів, військових комісаріатів, а також визначення їх структури, складу та штатної чисельності відповідно до законодавства рф.

Зокрема указом президента рф ОСОБА_6 «О внесении изменения в Указ президента российской федерации от 20 сентября 2010 года № 1144 «О военно-административном делении российской федерации» (мовою оригіналу) від 02.04.2014 № 199, «Республіку Крим» та місто Севастополь незаконно внесено до складу Південного військового округу російської федерації.

Вказані нормативно-правові акти рф вказують на те, що окупаційна держава мала намір з 2015 року призивати на військову службу місцеве населення Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, та станом на сьогодні реалізовує цей намір. Крім того, рф на тимчасово окупованій території Кримського півострова запроваджено систему пропаганди серед цивільного населення на користь добровільного вступу в збройні та допоміжні сили держави-окупанта.

Відповідно до наказу т. зв. «Министерства образования, науки и молодежи Республики Крым» (мовою оригіналу) № 245 від 03.04.2015 було створено т. зв. «Государственное бюджетное учреждения Республики Крым «Региональный центр по подготовке к военной службе и военно-патриотическому воспитанию» (мовою оригіналу) (далі — Кримпатріотцентр).

Відповідно до п. 1.3 статуту Кримпатріотцентру засновником установи і власником її майна є «Республіка Крим». Функції та повноваження засновника виконує «Міністерство освіти, науки і молоді Республіки Крим».

Згідно з пунктом 1.5 вказаного статуту, Кримпатріотцентр знаходиться за адресою: «295044, российская федерация, Республика Крым, г. Симферополь, ул. 60 лет Октября, дом 13/64» (мовою оригіналу).

У пункті 2.1 статуту серед іншого визначено, що ціллю і предметом діяльності установи є методичне забезпечення отримання громадянами початкових знань у сфері оборони та підготовка їх по основам військової служби у освітніх закладах та пунктах, військово-патріотичне виховання.

Іншими цілями та задачами установи серед іншого також зазначені:

- військово-патріотичне виховання підростаючого покоління та молоді;
- підготовка громадян до військової служби на території «Республіки Крим», в тому числі організація та методичне забезпечення отримання громадянами початкових знань у сфері оборони, організація моральної та фізичної підготовки молоді для служби в армії.

Відповідно до п. 2.4 статуту заклад реалізує надання освітніх послуг з реалізації додаткових загальноосвітніх програм — додаткових загально-розвиваючих програм різної направленості для дітей у віці до 18 років та дорослих.

В рамках реалізації освітніх програм установа серед іншого здійснює:

- методичну роботу по підготовці спеціалістів по основах військової служби;
- підготовку інструктивно-методичних матеріалів з військово-патріотичної роботи;
- забезпечення зайнятості підлітків шляхом залучення до діяльності закладу.

У невстановлений досудовим розслідуванням час та місці, у ОСОБА_5, який достовірно знав про тимчасову окупацію рф території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, та усвідомлював нікчемність зазначених Федеральних Законів рф, Указів президента рф та Указів «Главы Республики Крым» (мовою оригіналу), виник умисел на порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а саме: організацію і здійснення пропаганди серед місцевого населення півострова Крим, а саме дітей і підлітків, на користь добровільного вступу до збройних сил та інших силових відомств країни окупанта (російської федерації).

Реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на здійснення пропаганди служби в збройних силах рф серед дітей та молоді, ОСОБА_5, не пізніше 01.03.2022, обійняв посаду директора «Государственного бюджетного образовательного учреждения дополнительного образования Республики Крым «Региональный центр по подготовке к военной

службе и военно-патриотическому воспитанию» (мовою оригіналу) (Кримпатріотцентр).

Реалізуючи визначені статутом «Кримпатріотцентру» цілі, з метою здійснення пропаганди, спрямованої на забезпечення добровільного вступу на військову службу до збройних сил рф, армії рф серед дітей та підлітків, ОСОБА_5 у невстановлені досудовим розслідуванням місці та час прийняв участь у зйомці на каналі «Вести Крым» (мовою оригіналу) документального фільму «ІНФОРМАЦІЯ_7» (мовою оригіналу).

Інформація про документальний фільм із посиланням на відеозапис, не пізніше 27.08.2023 була оприлюднена на сайті телеканалу «Вести Крым» (мовою оригіналу).

У подальшому, у невстановлений досудовим розслідуванням час, але не пізніше 10.11.2023 зазначений документальний фільм було розміщено на загальнодоступному онлайн-сервісі «Rutube» на телеканалі «ІНФОРМАЦІЯ_3» (мовою оригіналу) за посиланням ІНФОРМАЦІЯ_2.

Зазначений документальний фільм має публічний комунікативний характер, оскільки має умови для доведення інформації для невизначеного числа осіб шляхом поширення на онлайн-сервісах.

У висловлюваннях ОСОБА_5, під час зазначеного документального фільму, містяться ознаки пропаганди служби в армії рф (публічного схвалення) шляхом вихваляння особливостей служби, досягнень, висловлювання, спрямовані на формування позитивного іміджу військово-службовців збройних сил рф, армії рф, заохочення до залучення дітей для підготовки до служби в армії рф, вихваляння особливостей служби, досягнень та публічного схвалення залучення дітей до військової підготовки до служби в армії рф.

Таким чином, ОСОБА_5, обіймаючи посаду директора «Кримпатріотцентру» діючи умисно, достеменно розуміючи, що тимчасово окупована територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, у порушення вимог ст. 51 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, здійснив пропаганду серед осіб, які перебувають під захистом, спрямовану на забезпечення добровільного вступу на військову службу.

Таким чином, ОСОБА_5 порушив закони та звичаї війни, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 438 КК України.

Крім того, у громадянина російської федерації ОСОБА_5, у невстановлений досудовим розслідуванням час та місці виник умисел, спрямований на глорифікацію представників збройних формувань російської

федерації, які здійснюють збройну агресію проти України з використанням засобів масової інформації.

Так, ОСОБА_5, на виконання свого злочинного наміру, у невстановлений досудовим розслідуванням час, перебуваючи у невстановленому місці, взяв участь у зйомці на телеканалі «Вести Крым» (мовою оригіналу) документального фільму «ІНФОРМАЦІЯ_5» (мовою оригіналу).

Інформація про документальний фільм із посиленням на відео-запис не пізніше 27.08.2023 була оприлюднена на сайті телеканалу «Вести Крым».

У подальшому, у невстановлений досудовим розслідуванням час, але не пізніше 10.11.2023, зазначений документальний фільм розміщено на загальнодоступному онлайн-сервісі «Rutube» на телеканалі «ІНФОРМАЦІЯ_4».

У висловлюваннях ОСОБА_5, під час зазначеного документального фільму, містяться ознаки глорифікації представників збройних формувань рф, які здійснюють збройну агресію проти України.

Зазначений документальний фільм має публічний комунікативний характер, оскільки має умови для доведення інформації для невизначеного числа осіб шляхом поширення на онлайн сервісах.

Таким чином, ОСОБА_5 вчинив глорифікацію осіб, які здійснюють збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, з використанням засобів масової інформації, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 436-2 КК України.

Судовий розгляд кримінального провадження здійснювався за відсутності обвинуваченого ОСОБА_5 з наступних підстав.

Так, на підставі ухвали слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва від 22.08.2024 року (ун. № 755/10423/24) у межах даного провадження проводилось спеціальне досудове розслідування.

Обвинувачений ОСОБА_5 в судові засідання з розгляду даного кримінального провадження не прибув, будучи належним чином, в спосіб, передбачений вимогами КПК України, шляхом розміщення оголошення про виклик в судове засідання на офіційному сайті Солом'янського районного суду м. Києва, офіційному сайті Офісу Генерального прокурору та публікацій в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження — газета «Урядовий кур'єр» повідомленим про розгляд справи, жодних клопотань, заяв, скарг не подавав, у зв'язку з чим на підставі ухвали Солом'янського районного суду м. Києва від 09.12.2025 року судовий розгляд даного кримінального провадження здійснювався за відсутності обвинуваченого ОСОБА_5, в порядку спеціального судового провадження (in absentia), з обов'язковою участю захисника, одноособово.

Суд вважає, що стороною обвинувачення, а також судом здійснені всі можливі, передбачені законом, заходи щодо дотримання прав

підозрюваного та обвинуваченого на захист та доступ до правосуддя, а ОСОБА_5, мав підстави усвідомлювати, що проти нього розпочато кримінальне провадження, оскільки повідомлено про підозру, були здійснені відповідні виклики до слідчого, прокурора та суду.

Оскільки, на підставі ч. 3 ст. 323 КПК України судовий розгляд у межах даного кримінального провадження здійснювався за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), останній показів суду не надавав, при цьому заяв, протестів та клопотань на адресу суду від нього не надходило.

Судовий розгляд проводився за обов'язкової участі захисника, який був забезпечений державою та користувався процесуальними правами обвинуваченого.

В судовому засіданні захисник обвинуваченого ОСОБА_5 — адвокат ОСОБА_4 із обвинуваченням не погодилася, вважає вину у вчиненні інкримінованого обвинуваченому злочину не доведеною, отримані докази ґрунтуються на припущеннях, вказала на те, що не мала можливості зв'язатися з її підзахисним та погодити позицію захисту, а також долучати докази на проступання позиції доводів сторони обвинувачення.

Аналіз наявних в матеріалах справи численних документів на підтвердження завчасних належних викликів ОСОБА_5 до слідчого (прокурора), направлених йому повідомлень з приводу його прав та обов'язків, оголошеної підозри свідчить про те, що він мав підстави усвідомлювати, що проти нього розпочато кримінальне провадження, він отримав чи мав би отримати оголошену підозру, відповідні виклики та пред'явлене обвинувачення, мав можливість бути обізнаним із усіма своїми правами, в тому числі, на захист та доступ до правосуддя. Відтак, держава Україна під контролем сторони захисту та суду використала всі можливості для того, щоб обвинувачений мав право під час судового провадження як мінімум на такі гарантії: а) бути терміново і докладно повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу обвинувачення; б) мати достатній час і можливість для підготовки свого захисту, обрати самим захисника; в) бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного захисника безплатно. Така ситуація узгоджується із взятими на себе зобов'язаннями, яких повинна дотримуватися держава Україна з тим, щоб забезпечити реальне використання права, яке гарантується статтею 6 Європейської Конвенції з прав людини та ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Натомість, ОСОБА_5 скористався своїми правами на власний розсуд за відсутності будь-яких перешкод для їх реалізації на території України з боку останнього.

Вказані висновки ґрунтуються і на правовій позиції Європейського суду з прав людини (напр., справа «Колоцца проти Італії» від 12 лютого 1985 року, «Шомоді проти Італії» від 18 травня 2004 року та ін.), за якою суд при розгляді справи в порядку спеціального судового провадження зобов'язаний обґрунтувати чи були здійсненні всі можливі, передбачені законом заходи, щодо дотримання прав обвинуваченого на захист та доступ до правосуддя.

Суд вважає, що наявні у справі документи свідчать про відмову ОСОБА_5, який повинен знати про розпочате кримінальне провадження, від здійснення свого права постати перед українським судом за діяння, вчинені на території суверенної України, юрисдикцію якої над собою він не визнає, та захищати себе безпосередньо в такому суді, а так само свідчать про його наміри ухилитися від правосуддя держави Україна.

Ухилення обвинуваченого від правосуддя суд оцінює як реалізацію останнього його невід'ємного права на свободу від самозвинувачення чи самовикриття (п/п. «г» п. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 63 Конституції України), як одну з ключових гарантій презумпції невинуватості.

Суд же, відповідно до ст. 26 КПК України, у кримінальному провадженні вирішує питання, що винесені на його розгляд сторонами та віднесені до його повноважень, а ч. 1 ст. 337 КПК України передбачає, що судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акту, крім випадків, передбачених цією статтею.

Тобто обов'язок доказування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, покладається на сторону обвинувачення безпосередньо у судовому засіданні.

Суд, провівши розгляд в межах висунутого обвинувачення у відповідності до положень ч. 1 ст. 337 КПК України, дослідивши докази сторони обвинувачення, заслухавши доводи сторін кримінального провадження, приходять до висновку про доведеність винуватості ОСОБА_5, у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 436-2, ч. 1 ст. 438 КК України, за встановлених судом обставин, які підтверджуються відомостями, які містяться в досліджених судом письмових доказах та процесуальних документах в їх сукупності та взаємозв'язку, а саме у:

- протоколі огляду відео від 08 січня 2024 року (т. 1 а. с. 112–123), відповідно до якого оглянуто відеоматеріал (документальний фільм «ІНФОРМАЦІЯ_6» (мовою оригіналу)), підготовлений т. зв. гтрк «таврида» — т. зв. філіал «всеросійської державної телевізійної і радіомовної компанії в Криму», розміщений на російському онлайн-сервісі Rutub;
- протоколі огляду від 14 лютого 2024 року (т. 1 а. с. 124–136) з додатком, проведеного за участю спеціаліста, відповідно до якого оглянуто

відеоматеріал (документальний фільм «ІНФОРМАЦІЯ_6» (мовою оригіналу), підготовлений т. зв. гтрк «таврида» — т. зв. філіал «всеросійської державної телевізійної і радіомовної компанії в Криму», розміщений на російському онлайн-сервісі Rutub;

- протоколі огляду від 20 березня 2024 року (т. 1 а. с. 138–154), відповідно до якого оглянуто відеоматеріал (документальний фільм «ІНФОРМАЦІЯ_6» (мовою оригіналу)), підготовлений т. зв. гтрк «таврида» — т. зв. філіал «всеросійської державної телевізійної і радіомовної компанії в Криму», розміщений на російському онлайн-сервісі Rutub;

- протоколі огляду від 15 квітня 2024 року (т. 1 а. с. 155–174) з додатками: оптичний носій інформації, виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, проведеного за участю спеціаліста, відповідно до якого оглянуто вебсторінку «Крым Патриот Центр» (мовою оригіналу), яку збережено на оптичний носій інформації, який оглянуто в судовому засіданні;

- протоколі огляду від 10 лютого 2024 року (т. 2 а. с. 24–36) з додатками: оптичним носієм інформації та роздрукованим з офіційного вебсайту «Уставом Государственного бюджетного учреждения дополнительного образования Республики Крым «Региональный центр по подготовке к военной службе и военно-патриотическому воспитанию» (мовою оригіналу), проведеного за участю спеціаліста, відповідно якого оглянуто вебсторінку «Крым Патриот Центр» (мовою оригіналу), на якій є вкладка «Руководство», по переходу на яку висвітлюється інформація «Герой российской федерации ОСОБА_9» (мовою оригіналу), при переході на вкладку «Документи», наявний перерахунок документів, а саме Документы ГБОУ ДО РК «КРЫМПАТРИОТЦЕНТР» (мовою оригіналу);

- протоколі огляду від 16 квітня 2024 року (т. 2 а. с. 237–41) з додатком, проведеного за участю спеціаліста, відповідно до якого оглянуто вебсторінку «Официальный интернет-портал правовой информации» (мовою оригіналу), при переході у вкладку «Официальное опубликование правовых актов, потім у вкладку «президент российской федерации» (мовою оригіналу), знаходиться вкладка з назвою «Указ президента российской федерации от 02.04.2014 № 199 «О внесении изменения в указ президента российской федерации от 20 сентября 2010 г. № 1144 «О военно-административном делении российской федерации» (мовою оригіналу);

- протоколі огляду від 16 квітня 2024 року (т. 2 а. с. 242–62), з додатками: Указ главы республики Крым об утверждении Концепции патриотического духовно-нравственного воспитания населения в Республике Крым, Концепции патриотического и духовно-нравственного воспитания населения в Республике Крым (мовою оригіналу), відповідно до якого за участю спеціаліста проведено огляд вебсторінки

«Правительство республики Крым» (мовою оригіналу), вкладку «Документы» «Указы главы Республики» (мовою оригіналу);

- протоколі огляду від 15 квітня 2024 року (т. 2 а. с. 263–64), проведеного за участю спеціаліста, відповідно до якого оглянуто відеоматеріал, підготовлений т. зв. гтрк «таврида» — т. зв. філіал «всеросійської державної телевізійної і радіомовної компанії в Криму», розміщений на російському онлайн сервісі Rutub;

- протоколі огляду від 16 квітня 2024 року (т. 2 а. с. 265–67), проведеного за участю спеціаліста, відповідно до якого проведено огляд інтернет сторінки «Вести Крым» (мовою оригіналу), де виявлено вкладку з назвою «ветеран первой чеченской кампании и наставник молодежи: документальный фильм о герое росии ОСОБА_10» (мовою оригіналу) від 27.08.2023;

- протоколі огляду від 16 квітня 2024 року (т. 2 а. с. 268–70), проведеного за участю спеціаліста, відповідно до якого в соціальній мережі «Fastbook», оглянуто інтернет сторінку «Крымпатриотцентр» (мовою оригіналу), де знаходиться пост з назвою «Назначен новый руководитель ГБОУ ДО РК «Крымпатриотцентр» (мовою оригіналу) від 01.03.2022;

- матеріалах щодо виконання доручення (т. 2 а. с. 271–74), від 05.02.2024, відповідно до яких громадянин російської федерації ОСОБА_5, який з 18.12.2023 і 20.12.2023 перебуває під санкціями Європейського Союзу і Шейцарської Конфедерації відповідно, внесений до бази даних «Чистилище» сайту «Миротворець», приймає участь в якості керівника — «государственного бюджетного образовательного учреждения дополнительного образования республики Крым «региональный центр по подготовке к военной службе и военно-патриотическому воспитанию» (мовою оригіналу), юридична адреса: тимчасово окупована територія АР Крим, м. Сімферополь, вул. 60-річчя Жовтня, б. 13/64;

- висновку експерта від 27 березня 2024 року № 230/1 (т. 2 а. с. 280–95), відповідно до якого поняття «пропаганда служби в армії» позначає поширення суспільно-політичних, ідеологічних ідей і принципів, спрямованих на переконання суспільства в потребі та престижі служби в армії, а також на агітацію вступу до неї. У наданих на дослідження висловлюваннях, що подані як висловлювання ОСОБА_5, містяться ознаки пропаганди служби в армії рф (публічного схиляння) шляхом вихваляння особливостей служби, досягнень, містяться висловлювання, спрямовані на формування позитивного іміджу військовослужбовців збройних сил російської федерації, армії рф. У наданих на дослідження висловлюваннях, що подані як висловлювання ОСОБА_5, містяться заохочення до залучення дітей для підготовки до служби в армії рф, публічне схвалення залучення дітей до військової підготовки до служби в армії рф, вихваляння особливостей служби, досягнень. У наданих на дослідження висловлюваннях, що подані

як висловлювання ОСОБА_5, містяться ознаки глорифікації представників збройних формувань російської федерації, які здійснюють збройну агресію проти України.

Також судом досліджено інші процесуальні документи, а саме: постанови уповноважених осіб Генеральної прокуратури України, прокурорів АР Крим, Служби безпеки України щодо зупинення і відновлення кримінального провадження, постановова про об'єднання матеріалів досудових розслідувань, повістки про виклик ОСОБА_5, до уповноважених осіб органу досудового розслідування; постанови про створення, зміну групи слідчих та прокурорів у кримінальному провадженні; витяги з ЄРДР, ухвали слідчого судді; супровідні листи тощо.

Всі перелічені джерела інформації суд оцінює за правилами документа (ст. 99 КПК України), а відомості, що вони містять, визнає належними та допустимими зважаючи на наступне.

Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК слідчими (розшуковими) діями є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Згідно з ч. 1 ст. 237 КПК з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження, на підтвердження винуватості ОСОБА_11 сторона обвинувачення посилається, зокрема, на протоколи огляду веб сайтів та протоколи огляду інтернет-видань, якими підтверджується, що ОСОБА_5, здійснював глорифікацію осіб, які здійснюють збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році з використанням засобів масової інформації та порушив закони та звичаї війни, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Підстав для визнання таких доказів недопустимими і неналежними не вбачається, оскільки інформація взята з офіційних вебсторінок, які загальнодоступні в мережі «Інтернет».

Огляд зазначених інтернет-сайтів здійснено слідчим з дотриманням вимог ст. 237 КПК та зафіксовано (за допомогою функцій скріншоту та друку) зміст відображеної у них, як електронних документах, інформації, що підтверджує існування обставин, які підлягають доказуванню у цьому кримінальному провадженні.

Враховуючи логічність, послідовність, узгодженість між собою вказаних доказів за змістом, їх єдність та взаємозв'язок за часом та характером подій, суд визнає наведені та проаналізовані задокументовані дані, достовірними доказами обвинувачення. Аналогічна правова позиція відображена у постанові Верховного Суду від 27 жовтня 2021 року (у справі № 759/7443/17).

Будь-яких інших належних та допустимих доказів в ході судового розгляду сторонами з боку обвинувачення та захисту, які були вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених КПК України, враховуючи, що суд зберігаючи об'єктивність та неупередженість у ході розгляду даного кримінального провадження створив їм необхідні умови для реалізації ними їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, надано не було.

Отже, умисні дії обвинуваченого ОСОБА_5, який обіймаючи посаду директора «Кримпатріотцентру», діючи умисно, достеменно розуміючи, що тимчасово окупована територія АРК та міста Севастополя є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, у порушення ст. 51 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, здійснив пропаганду серед осіб, які перебувають під захистом, спрямовану на забезпечення добровільного вступу на військову службу, що є порушенням законів та звичаїв війни, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, суд кваліфікує за ч. 1 ст. 438 КК України.

Орім того, дії ОСОБА_5, які виразились у глорифікації осіб, які здійснюють збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, з використанням засобів масової інформації, суд кваліфікує за ч. 3 ст. 436-2 КК України.

При ухваленні вироку відносно обвинуваченого ОСОБА_5 суд вважає за необхідне відповідно до положень ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» застосувати як джерело права Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини.

Так, у рішеннях «Коробов проти України» від 21.10.2011 року, «Ірландія проти Сполученого Королівства» від 18.01.1978 року Європейський суд з прав людини зазначає, що при оцінці доказів Суд, як правило, застосовує критерій доведення «поза розумним сумнівом». Проте така доведеність може впливати зі співіснування достатньо переконливих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схожих неспростованих презумпцій факту.

Що стосується доводів захисника обвинуваченого, про недоведеність вини ОСОБА_5 у вчиненні кримінальних правопорушень, то вони не заслуговують на увагу, оскільки встановлені судом обставини, наведені докази, спростовують версію сторони захисту.

Призначаючи покарання ОСОБА_5, суд у відповідності до ст. 65 КК України враховує характер та ступінь суспільної небезпеки вчинених обвинуваченим правопорушень, які належать до категорії в тому числі особливо тяжких злочинів, наслідки вчиненого злочину, зокрема те, що ідеологічне та військово-патріотичне виховання дітей на території

тимчасово окупованого рф Кримському півострові є одним з головних злочинних фактів росії проти України, зокрема наслідками від вчиненого кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України є привчання дітей та підлітків до зброї та її застосування, підготовка до служби в армії рф, у зв'язку з чим діти стають військовою силою для використання у війні проти України, а також дані про особу обвинуваченого, який раніше не судимий, його вік.

Обставин, які пом'якшують покарання обвинуваченого, згідно ст. 66 КК України, судом не встановлено.

Обставин, що обтяжують покарання обвинуваченого, згідно ст. 67 КК України, судом не встановлено.

Згідно ст. 50 КК України, покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

Беручи до уваги вказані обставини у їх сукупності, дані про особу обвинуваченого, суд вважає що виправлення обвинуваченого ОСОБА_5 та попередження вчинення ним нових кримінальних правопорушень можливе лише в умовах ізоляції його від суспільства, у зв'язку з чим вважає за необхідне призначити йому покарання в межах санкції ч. 1 ст. 438 КК України у виді позбавлення волі та в межах санкції ч. 3 ст. 436-2 КК України у виді позбавлення волі з конфіскацією належного обвинуваченому на праві власності майна.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 70 КК України суд вважає за необхідне призначити остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим та згідно з положеннями ч. 3 ст. 70 КК України приєднати додаткове покарання, визначивши обвинуваченому остаточне покарання у виді позбавлення волі з конфіскацією всього належного обвинуваченому на праві власності майна.

На переконання суду, призначення обвинуваченому саме такого покарання буде справедливим, співрозмірним і достатнім для його виправлення, кари та запобігання вчинення нових злочинів, а також буде відповідати таким принципам Європейської конвенції з захисту прав людини і основоположних свобод як пропорційність обмеження прав людини, легітимна мета та невідворотність покарання. Так, у розумінні ЄСПЛ, покарання повинне встановити новий додатковий обов'язок для особи, який впливає з факту вчинення кримінального правопорушення. Автономна концепція поняття «покарання» у практиці ЄСПЛ передбачає, що покарання переслідує подвійну мету покарання і стримування від вчинення нових злочинів, а застосування принципу пропорційності дає можливість встановити орієнтири для держави у виборі адекватних засобів реагування на конкретні кримінально-карані діяння.

Також, призначаючи покарання суд враховує, що згідно ч. 1 ст. 59 КК України покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого і що згідно ч. 2 ст. 52 КК України конфіскація майна відноситься до додаткових видів покарання.

При цьому, з огляду на вчинення ОСОБА_5 кримінальних правопорушень у сфері злочинів проти Миру, Безпеки людства та Міжнародного правопорядку, а також відсутність обставин, передбачених ст. 66 КК України, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого ним кримінального правопорушення, суд, при призначенні покарання ОСОБА_5 не вбачає підстав для застосування положень ст. 69 КК України.

Цивільний позов у кримінальному провадженні заявлено не було.

Відповідно до ст. 124 КПК України на користь держави з ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, підлягають стягненню судові витрати на залучення експерта в кримінальному провадженні за проведення судової лінгвістичної експертизи № 230/1 від 27.03.2024 в сумі 12 116 (дванадцять тисяч сто шістнадцять) гривень 48 (сорок вісім) копійок.

Речові докази у кримінальному провадженні, долю яких необхідно вирішити відповідно до ст. 100 КПК України, відсутні.

Підстав для зміни чи скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не встановлено.

Початок строку відбування покарання ОСОБА_5 необхідно обраховувати з моменту звернення вироку до виконання, тобто із дня фактичного взяття його під варту.

Керуючись ст.ст. 323, 368, 370, 373, 374 КПК України, суд, —

У Х В А Л И В :

ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, визнати винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 436-2, ч. 1 ст. 438 КК України і призначити йому покарання:

- за ч. 3 ст. 436-2 КК України у виді 8 (восьми) років позбавлення волі з конфіскацією всього належного обвинуваченому на праві власності майна;

- за ч. 1 ст. 438 КК України у виді 12 (дванадцяти) років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю кримінальних правопорушень шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, визначити ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1 остаточне покарання у виді 12 (дванадцяти) років позбавлення волі з конфіскацією всього належного обвинуваченому на праві власності майна.

Строк відбування покарання ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, обчислювати з моменту його фактичного затримання на виконання вироку суду.

До набрання вироком законної сили запобіжний захід, обраний ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України у вигляді тримання під вартою, залишити без змін.

Цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлено.

Речові докази у кримінальному провадженні відсутні.

Стягнути на користь держави з ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1, судові витрати на залучення експерта в кримінальному провадженні за проведення судової лінгвістичної експертизи № 230/1 від 27.03.2024 в сумі 12 116 (дванадцять тисяч сто шістнадцять) гривень 48 (сорок вісім) копійок.

На вирок можуть бути подані учасниками судового провадження апеляційні скарги до Київського апеляційного суду через Солом'янський районний суд м. Києва протягом тридцяти днів з моменту його проголошення, а особою, яка перебуває під вартою, — в той же строк із моменту отримання його копії. Якщо вирок ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення.

Вирок суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано.

Копію вироку негайно після його проголошення вручити захиснику обвинуваченого та прокурору.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку суду.

Суддя

ОСОБА_1

7.4. Науково-практичний коментар

Кримінальне провадження у справі № 760/21748/24 є одним із найбільш показових прикладів застосування норм міжнародного гуманітарного права до діяльності, яка зовні не пов'язана із застосуванням фізичного насильства, але водночас становить серйозне порушення правил ведення війни та режиму окупації. Особливість даної справи полягає в тому, що предметом кримінально-правової оцінки стали не бойові дії, не застосування зброї та не безпосереднє насильство щодо цивільного населення, а діяльність, спрямована на формування позитивного ставлення

до служби у збройних силах держави-окупанта серед осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права.

Передусім заслуговує на увагу питання правильності кримінально-правової кваліфікації встановлених обставин. Аналіз змісту вироку дозволяє дійти висновку, що застосування статті 438 Кримінального кодексу України¹¹⁴ є обґрунтованим як з точки зору міжнародного гуманітарного права, так і з позицій сучасної міжнародної кримінально-правової практики. Суд правильно виходив із того, що порушення законів та звичаїв війни (саме така редакція ККУ діяла на момент ухвалення відповідного рішення) як порушення охоплює не лише випадки фізичного насильства щодо цивільного населення, але й інші заборонені міжнародним правом форми впливу на осіб, які перебувають під захистом Женевських конвенцій.

Особливе значення у даній справі має стаття 51 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни. На відміну від багатьох інших положень міжнародного гуманітарного права, ця норма прямо забороняє не лише примушування населення окупованої території до служби в армії держави-окупанта, але й будь-яку пропаганду добровільного вступу до її збройних сил¹¹⁵. Саме ця особливість відрізняє даний склад воєнного злочину від більшості інших порушень міжнародного гуманітарного права.

Важливо підкреслити, що міжнародне гуманітарне право розглядає пропаганду служби в армії держави-окупанта не як звичайну інформаційну діяльність, а як елемент механізму окупації. Заборона відповідної діяльності пояснюється тим, що держава-окупант не має права використовувати населення окупованої території для зміцнення власного військового потенціалу. Саме тому міжнародне право однаково негативно оцінює як прямий примус до служби, так і створення умов, за яких така служба починає сприйматися як соціально схвальна або бажана форма поведінки.

¹¹⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

¹¹⁵ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

Особливу увагу в даній справі привертає та обставина, що об'єктом інформаційного впливу виступали переважно діти та молодь. З точки зору міжнародного гуманітарного права ця категорія осіб користується підвищеним рівнем захисту. Міжнародне співтовариство традиційно виходить із того, що діти є найбільш вразливою категорією населення під час збройних конфліктів, а тому будь-які спроби їх залучення до військової сфери потребують особливо суворої правової оцінки.

У цьому контексті діяльність установ, подібних до «Кримпатріотцентру», виходить далеко за межі звичайної освітньої або виховної роботи. Фактично йдеться про створення системи довгострокового формування лояльності до військових структур держави-окупанта, популяризації військової служби та поступової інтеграції молодого покоління окупованої території до військово-політичного простору держави, яка здійснює окупацію. Саме тому суд обґрунтовано розглядав діяльність Полковникова Дмитра Олександровича не ізольовано, а в контексті загальної політики російської федерації щодо мілітаризації населення окупованого Криму.

Особливий інтерес становить питання встановлення зв'язку між відповідними діями та міжнародним збройним конфліктом. У міжнародному кримінальному праві наявність такого зв'язку є обов'язковою ознакою будь-якого воєнного злочину. У даній справі відповідний *nexus* простежується особливо чітко. Діяльність «Кримпатріотцентру» була можливою виключно в умовах окупації Кримського півострова та функціонування створених державою-окупантом інституцій. Саме окупація створила правові та фактичні умови для реалізації програм військово-патріотичного виховання населення в інтересах російської федерації.

Не менш важливим є те, що Полковников діяв не як випадковий учасник окремих інформаційних заходів, а як керівник спеціалізованої установи, діяльність якої була безпосередньо спрямована на підготовку населення до військової служби та популяризацію військових цінностей. Саме тому його роль виходила за межі простого поширення інформації

та набувала ознак організаційної діяльності у сфері реалізації окупаційної політики.

Особливу наукову та практичну цінність дана справа становить з точки зору доказування воєнних злочинів, пов'язаних із пропагандою служби в армії держави-окупанта. На відміну від злочинів, наслідки яких мають очевидний фізичний характер, у даному випадку предметом оцінки стали висловлювання, інформаційні матеріали, публічні заходи та діяльність відповідних організаційних структур. Саме тому особливого значення набули цифрові джерела доказів, матеріали мережі Інтернет, відеозаписи, публікації у засобах масової інформації та інші форми документування діяльності обвинуваченого.

Показово, що сучасні воєнні злочини дедалі частіше залишають після себе не лише матеріальні сліди, але й значний цифровий масив інформації. Соціальні мережі, відеохостинги, електронні архіви та онлайн-медіа стають джерелами доказів, які дозволяють відтворити зміст діяльності конкретної особи, її роль у відповідних процесах та спрямованість її дій. Саме тому міжнародна практика останніх років приділяє дедалі більшу увагу цифровим доказам як самостійному інструменту встановлення обставин міжнародних злочинів.

У справі № 760/21748/24 саме такі джерела дозволили відтворити зміст публічної діяльності обвинуваченого, встановити його участь у функціонуванні «Кримпатріотцентру», а також підтвердити спрямованість реалізованих програм на популяризацію військової служби в армії держави-окупанта. Особливого значення набули відеоматеріали та публічні виступи, в яких обвинувачений безпосередньо висловлював позицію щодо необхідності військово-патріотичного виховання молоді та підготовки її до служби у збройних силах російської федерації.

Не менш важливим є питання відмежування правомірної освітньої або виховної діяльності від діяльності, яка становить порушення міжнародного гуманітарного права. Саме цей аспект нерідко стає предметом наукових дискусій у справах відповідної категорії. Безумовно, сама по собі військово-патріотична освіта

не є забороненим явищем у міжнародному праві. Більшість держав світу здійснює підготовку молоді до виконання громадянських обов'язків, підтримує обороноздатність держави та формує повагу до власних збройних сил.

Однак ситуація докорінно змінюється в умовах окупації. Населення окупованої території не є громадянами держави-окупанта у розумінні міжнародного гуманітарного права та перебуває під особливим правовим захистом. Саме тому діяльність, яка в межах суверенної держави може розглядатися як елемент державної освітньої політики, в умовах окупації набуває зовсім іншого змісту. Якщо така діяльність спрямована на формування лояльності до збройних сил держави-окупанта та заохочення до проходження служби в їх складі, вона вступає у пряму суперечність із вимогами статті 51 Женевської конвенції IV¹¹⁶.

Особливого значення ця проблема набуває щодо дітей та підлітків. На відміну від дорослих осіб, неповнолітні значно більшою мірою піддаються впливу освітнього середовища, інформаційної політики та авторитету державних інституцій. Саме тому міжнародне гуманітарне право приділяє особливу увагу недопущенню їх використання для реалізації військових інтересів держави-окупанта. Формування у дітей позитивного ставлення до військової служби в армії держави, яка здійснює окупацію їхньої території, фактично створює передумови для майбутнього залучення відповідного населення до військової системи окупанта та суперечить самому змісту міжнародно-правового режиму окупації.

Водночас дана справа має важливе значення і для розуміння меж кримінальної відповідальності цивільних осіб за воєнні злочини. Міжнародне кримінальне право давно відійшло від уявлення про те, що суб'єктами воєнних злочинів можуть бути виключно військовослужбовці. Практика міжнародних трибуналів переконливо довела, що цивільні особи нерідко відіграють ключову роль у реалізації політики окупації, депортацій, переслідувань або інших міжнародних злочинів. Саме тому вирішальне

¹¹⁶ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

значення має не статус особи, а характер її дій та їхній зв'язок із порушенням норм міжнародного гуманітарного права.

У цьому контексті справа № 760/21748/24 демонструє, що відповідальність за воєнні злочини можуть нести також керівники освітніх, молодіжних та виховних установ, якщо їх діяльність використовується для реалізації заборонених міжнародним правом цілей. Такий підхід повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародного кримінального права та підтверджує, що захист цивільного населення під час окупації охоплює не лише фізичну безпеку людини, але й захист її громадянської, національної та правової ідентичності.

Особливого значення дана справа набуває у контексті сучасних підходів до розуміння воєнних злочинів та механізмів їх вчинення. Традиційно воєнні злочини асоціюються з убивствами, катуваннями, руйнуванням цивільних об'єктів або іншими формами безпосереднього насильства. Однак розвиток міжнародного кримінального права переконливо демонструє, що серйозні порушення міжнародного гуманітарного права можуть реалізовуватися також через інформаційний вплив, освітню політику та діяльність інституцій, спрямованих на зміну суспільної свідомості населення окупованої території.

Саме тому справа № 760/21748/24 є показовою для сучасного етапу розвитку української практики переслідування воєнних злочинів. Вона демонструє здатність національної системи правосуддя реагувати не лише на очевидні форми насильства, але й на більш складні механізми порушення міжнародного гуманітарного права, які реалізуються через функціонування освітніх, молодіжних та інформаційних структур держави-окупанта.

Особливої уваги заслуговує проблема мілітаризації дітей та молоді на окупованих територіях. У сучасних міжнародних конфліктах боротьба за контроль над населенням дедалі частіше здійснюється не лише шляхом фізичного контролю над територією, але й через формування світогляду майбутніх поколінь. Саме тому міжнародне гуманітарне право забороняє державі-окупанту використовувати систему освіти, молодіжні організації

та виховні програми для інтеграції населення окупованої території до власного військово-політичного простору.

У цьому контексті діяльність структур на кшталт «Кримпатріотцентру» становить особливу небезпеку. На відміну від разових інформаційних кампаній, подібні організації здійснюють довготривалий і системний вплив на свідомість дітей та молоді, формуючи позитивне ставлення до військової служби в армії держави-окупанта та поступово змінюючи їхню громадянську ідентичність. Фактично йдеться про створення умов для подальшого залучення населення окупованої території до військової системи держави, яка здійснює окупацію.

Не менш важливим є значення даного вироку для майбутньої оцінки діяльності інших структур, створених російською федерацією на тимчасово окупованих територіях України. Протягом років окупації Криму, а згодом і інших українських територій, було сформовано значну кількість молодіжних, освітніх, культурних та громадських організацій, які офіційно декларували виховні або просвітницькі цілі, але фактично брали участь у реалізації політики мілітаризації населення та формуванні лояльності до держави-окупанта. Справа № 760/21748/24 демонструє, що діяльність таких структур може бути предметом кримінально-правової оцінки через призму міжнародного гуманітарного права.

З точки зору міжнародного кримінального права дана справа також є важливою для формування підходів до відповідальності осіб, які не беруть безпосередньої участі у бойових діях, але забезпечують функціонування механізмів окупації. Подібно до того, як у попередньому розділі було показано відповідальність представника окупаційної судової системи за сприяння депортації цивільного населення, у даному випадку предметом оцінки стала діяльність керівника установи, яка забезпечувала мілітаризацію молоді на окупованій території. Обидві справи демонструють спільну тенденцію розвитку міжнародного кримінального права — поступовий перехід від виключної уваги до безпосередніх виконавців злочинів до оцінки діяльності всього механізму, який забезпечує реалізацію окупаційної політики.

Окремого значення набуває і превентивний ефект цього вироку. Він чітко сигналізує, що участь у програмах мілітаризації населення окупованих територій, організація військово-патріотичного виховання в інтересах держави-окупанта та популяризація служби в її збройних силах можуть розглядатися не як нейтральна освітня діяльність, а як порушення міжнародного гуманітарного права. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям міжнародного правосуддя, спрямованим на раннє виявлення та припинення механізмів, які можуть сприяти подальшому вчиненню міжнародних злочинів.

Важливо також відзначити, що встановлені у справі обставини узгоджуються з висновками міжнародних організацій щодо ситуації на тимчасово окупованій території Криму. Доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини, резолюції Генеральної Асамблеї ООН та документи інших міжнародних інституцій неодноразово звертали увагу на проблему мілітаризації дітей і молоді, діяльність військово-патріотичних організацій та залучення населення окупованого півострова до військової системи російської федерації. У цьому сенсі українська судова практика фактично підтверджує висновки, до яких раніше дійшли міжнародні моніторингові механізми.

Таким чином, кримінальне провадження у справі № 760/21748/24 є одним із найбільш показових прикладів застосування норм міжнародного гуманітарного права до діяльності, пов'язаної з мілітаризацією населення окупованої території та пропагандою служби в армії держави-окупанта. Воно демонструє, що захист цивільного населення під час окупації охоплює не лише охорону життя, здоров'я та особистої свободи людини, але й захист її громадянської ідентичності, права на вільний світогляд та свободу від примусового залучення до військових інтересів держави-окупанта. Вирок робить важливий внесок у розвиток української практики застосування статті 438 Кримінального кодексу України, формує підходи до оцінки діяльності окупаційних освітніх та молодіжних структур і водночас підтверджує актуальність міжнародно-правових заборон, сформованих після трагічного досвіду воєн і окупацій XX століття.

РОЗДІЛ VIII

ПІДБУРЮВАННЯ ДО ВЧИНЕННЯ ВОЄННОГО ЗЛОЧИНУ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЦИВІЛЬНОЇ ОСОБИ

8.1. Міжнародно-правова характеристика підбурювання до вчинення воєнного злочину та відповідальності цивільних осіб

Однією з фундаментальних засад сучасного міжнародного кримінального права є принцип індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини. Відповідно до цього принципу відповідальність може наставати не лише для особи, яка безпосередньо вчиняє заборонене міжнародним правом діяння, але й для будь-якої особи, яка організовує, планує, підбурює, сприяє або іншим чином бере участь у його вчиненні. Саме тому сучасне міжнародне право розглядає воєнні злочини не лише як результат дій безпосередніх виконавців, але і як наслідок діяльності ширшого кола осіб, які забезпечують їх підготовку, організацію або заохочення.

Особливе місце серед форм співучасті у міжнародних злочинах посідає підбурювання. Його суспільна небезпечність полягає в тому, що підбурювач сам може не застосовувати насильства, не використовувати зброю та навіть не перебувати безпосередньо на місці вчинення злочину, однак саме його дії створюють передумови для формування злочинного наміру в іншій особі та спонукають її до вчинення міжнародного злочину. У низці випадків саме підбурювання виступає початковою ланкою причинного зв'язку, яка запускає механізм подальших злочинних дій.

Міжнародне кримінальне право традиційно приділяє значну увагу відповідальності осіб, які підбурюють до вчинення міжнародних злочинів. Відповідно до статті 25 Римського статуту Міжнародного кримінального суду особа несе кримінальну

відповідальність не лише за безпосереднє вчинення злочину, але й за наказ, підбурювання або інше спонукання до його вчинення за умови, що відповідний злочин був учинений або на нього було здійснено замах¹¹⁷. Таким чином, міжнародне право прямо визнає підбурювання самостійною формою злочинної участі у міжнародних злочинах.

Важливий внесок у формування сучасного розуміння підбурювання зробила практика Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії¹¹⁸ та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди¹¹⁹. У своїх рішеннях міжнародні трибунали виходили з того, що підбурювання полягає в умисному схиленні іншої особи до вчинення міжнародного злочину шляхом психологічного, інформаційного чи іншого цілеспрямованого впливу. Такий вплив може здійснюватися у різних формах, зокрема через усні заклики, письмові звернення, накази, публічні виступи, засоби масової інформації, інформаційні кампанії або інші способи комунікації, здатні спонукати виконавця до вчинення злочину.

Особливого значення проблема підбурювання набуває в умовах міжнародного збройного конфлікту. Воєнні злочини рідко вчиняються ізольовано або випадково. Як правило, їм передує певна система рішень, наказів, вказівок або інших форм впливу, які формують готовність виконавців до порушення норм міжнародного гуманітарного права. Саме тому міжнародне право виходить із необхідності притягнення до відповідальності не лише осіб, які безпосередньо вчиняють воєнні злочини, але й тих, хто сприяє їх виникненню шляхом підбурювання або інших форм співучасті.

¹¹⁷ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

¹¹⁸ Prosecutor v. Duško Tadić. Case No. IT-94-1-A. Judgment. Appeals Chamber. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 15 July 1999. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>

¹¹⁹ Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze. Case No. ICTR-99-52-A. Appeal Judgement. International Criminal Tribunal for Rwanda. 28 November 2007. URL: <https://unictr.irmct.org/en/cases/ict9-52>

Окремої уваги заслуговує питання про суб'єкта такого злочину. У суспільній свідомості воєнні злочини часто асоціюються виключно з діяльністю військовослужбовців, командирів або представників силових структур. Водночас міжнародне кримінальне право не встановлює подібних обмежень. Суб'єктом воєнного злочину або співучасником його вчинення може бути будь-яка осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності та бере участь у реалізації відповідного злочинного наміру. Саме тому до відповідальності можуть притягатися не лише військові, але й цивільні посадові особи, представники окупаційних адміністрацій, журналісти, громадські діячі, працівники засобів масової інформації та інші особи, якщо їх діяльність сприяє вчиненню міжнародних злочинів.

Практика міжнародних кримінальних трибуналів містить численні приклади притягнення цивільних осіб до відповідальності за міжнародні злочини. Особливо показовими є справи, пов'язані з пропагандою ненависті, публічними закликами до геноциду, а також іншими формами підбурювання чи сприяння вчиненню міжнародних злочинів. Міжнародні судові інституції неодноразово наголошували, що цивільний статус особи сам по собі не виключає її кримінальної відповідальності, якщо така особа умисно підбурює до вчинення міжнародного злочину, організовує його, віддає відповідні накази або іншим чином свідомо сприяє його вчиненню¹²⁰.

Для міжнародного гуманітарного права особливе значення має встановлення зв'язку між підбурюванням та конкретним воєнним злочином. Не кожне агресивне висловлювання або політична заява становить підбурювання у кримінально-правовому розумінні. Необхідно довести, що дії особи були спрямовані саме на спонукання до вчинення діяння, забороненого законами та звичаями війни, а також що між відповідним впливом і подальшими діями виконавця існує достатній

¹²⁰ Prosecutor v. Dario Kordić and Mario Čerkez. Case No. IT-95-14/2-A. Appeal Judgement. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 17 December 2004. URL: https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/en/index.htm

причинно-наслідковий зв'язок. Саме ця обставина відрізняє кримінально каране підбурювання від загальних форм політичної або інформаційної активності.

Особливої актуальності зазначена проблематика набула у контексті російської агресії проти України. Починаючи з 2014 року, а особливо після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, українські правоохоронні органи документують випадки участі цивільних осіб у сприянні вчиненню міжнародних злочинів на тимчасово окупованих територіях. Йдеться не лише про представників окупаційних адміністрацій, а й про осіб, які добровільно співпрацювали з військовими формуваннями держави-агресора, передавали інформацію, здійснювали пропагандистську діяльність або схилили військовослужбовців до вчинення протиправних дій щодо цивільного населення¹²¹.

Особливу увагу міжнародних моніторингових місій привертали випадки, коли цивільні особи сприяли вчиненню порушень міжнародного гуманітарного права або брали участь у діяльності окупаційних структур. У доповідях Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні та інших міжнародних організацій наведено приклади, які свідчать, що окремі грубі порушення міжнародного гуманітарного права вчинялися за сприяння чи підтримки осіб, які формально не належали до складу збройних сил, але активно взаємодіяли з окупаційними військовими або адміністративними структурами¹²².

У цьому контексті особливий інтерес становлять кримінальні провадження, у яких предметом судового розгляду стає відповідальність цивільної особи за підбурювання до вчинення воєнного злочину. Аналіз таких справ дозволяє оцінити, яким чином національні суди застосовують положення

¹²¹ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A HRC/55/66. United Nations Human Rights Council. 15 March 2024. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iic/hr-ukraine>

¹²² Report on the Human Rights Situation in Ukraine. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Періодичні доповіді 2022–2024 років. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>

міжнародного гуманітарного права до різних форм співучасті у міжнародних злочинах та як на практиці реалізується принцип невідворотності відповідальності для всіх осіб, причетних до порушення законів та звичаїв війни. Одним із найбільш показових прикладів такого підходу є кримінальне провадження, яке буде розглянуте далі, де предметом судової оцінки стали дії цивільної особи, пов'язані з підбурюванням військово-службовців держави-агресора до вчинення воєнного злочину щодо цивільного населення України.

8.2. Фактичні обставини кримінального провадження

Кримінальне провадження № 761/28971/22 є одним із найбільш незвичних та водночас показових прикладів застосування норм міжнародного гуманітарного права у національній судовій практиці України. Особливість цієї справи полягає в тому, що обвинуваченою виступала не військовослужбовиця, не представниця окупаційної адміністрації та не особа, яка безпосередньо перебувала в районі ведення бойових дій, а цивільна громадянка російської федерації Биковська Ольга Михайлівна. Суду належало встановити, чи можуть дії такої особи утворювати склад воєнного злочину та чи може підбурювання до порушення законів і звичаїв війни визнаватися кримінально караною формою участі у міжнародному злочині.

Судом встановлено, що після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну частина території Херсонської області перебувала під фактичним контролем збройних сил держави-агресора. У складі російських військ на тимчасово окупованій території перебував військовослужбовець Збройних сил російської федерації Роман Биковський, який проходив службу у складі десантно-штурмових підрозділів російської армії та виконував завдання в районі проведення бойових дій.

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що дружина військовослужбовця — Биковська Ольга Михайлівна — підтримувала з ним постійний телефонний зв'язок та була обізнана про його перебування на окупованій території України. Слідством було встановлено, що вона достовірно знала про участь чоловіка у збройній агресії проти України, усвідомлювала характер міжнародного збройного конфлікту та розуміла, що на окупованій території перебуває цивільне населення, яке користується захистом міжнародного гуманітарного права.

Ключовою подією, яка стала підставою для відкриття кримінального провадження, стала телефонна розмова між подружжям, що відбулася 6 квітня 2022 року. У ході проведення контррозвідувальних заходів українськими правоохоронними органами було перехоплено розмову між Биковською та її чоловіком. Під час цієї розмови обвинувачена висловила фразу, яка в подальшому набула широкого суспільного резонансу та стала предметом міжнародного обговорення. Звертаючись до чоловіка, який перебував на території окупованої Херсонщини, вона фактично закликала його до вчинення сексуального насильства щодо українських жінок.

Зміст розмови був зафіксований технічними засобами, а її автентичність перевірялася в рамках кримінального провадження за допомогою комплексу процесуальних дій. Надалі відповідні аудіозаписи були оприлюднені Службою безпеки України, а також стали предметом журналістського розслідування проекту «Схеми», журналісти якого здійснили ідентифікацію учасників розмови та передали зібрані матеріали правоохоронним органам.

За висновками слідства, висловлювання Биковської не носили характеру жарту, емоційної репліки чи побутової суперечки. Навпаки, аналіз контексту розмови свідчив про свідоме схиляння військовослужбовця до вчинення дій, які міжнародне гуманітарне право кваліфікує як грубі порушення законів та звичаїв війни. Особливого значення набуло те, що обвинувачена не лише висловила відповідний заклик, але й фактично

надала згоду на вчинення злочину, демонструючи схвалення сексуального насильства щодо цивільних жінок на окупованій території України.

У ході досудового розслідування було встановлено, що Роман Биковський у момент телефонної розмови перебував на території смт Білозерка Херсонської області, яка на той час перебувала під контролем російських військ. Ця обставина була підтверджена даними операторів мобільного зв'язку, результатами тимчасового доступу до телекомунікаційної інформації, а також аналізом геолокаційних даних мобільного телефону, яким користувався військовослужбовець. Отримані відомості дозволили встановити не лише факт розмови між подружжям, але й конкретне місце перебування російського військового у момент її здійснення.

Слідство також здійснило значний обсяг роботи щодо підтвердження особи обвинуваченої. Було досліджено сторінки подружжя у соціальних мережах, проаналізовано фотографії, особисті дані, контакти та інші цифрові сліди. Отримані матеріали дали змогу встановити родинний зв'язок між Биковською та військовослужбовцем, а також підтвердити їхню участь у телефонній розмові, що стала предметом кримінального переслідування.

Важливе значення для доказування мало проведення судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи. Експерт дійшов висновку, що висловлювання Биковської містили ознаки прямого спонукання до вчинення сексуального насильства щодо українських жінок та виражали зміст підбурювання до відповідних дій. Таким чином, експертне дослідження підтвердило, що слова обвинуваченої не можуть розглядатися як нейтральні чи двозначні висловлювання, а мають чітке спонукальне значення.

Суд звернув увагу і на те, що в результаті проведених оперативних заходів не було встановлено фактів реального вчинення Романом Биковським сексуального насильства щодо цивільних осіб. Саме ця обставина стала визначальною для остаточної кримінально-правової оцінки дій обвинуваченої. Правоохоронні органи дійшли висновку, що фактична реалізація злочинного наміру не відбулася, однак були створені умови для його

можливого здійснення шляхом досягнення домовленості між підбурювачем та потенційним виконавцем воєнного злочину.

У зв'язку з перебуванням Биковської на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та її ухиленням від участі у кримінальному провадженні розгляд справи здійснювався в порядку спеціального судового провадження (*in absentia*). Суд окремо перевіряв дотримання права обвинуваченої на захист, встановив факт належного повідомлення про підозру, виклики до органів досудового розслідування та суду, а також забезпечення участі професійного захисника. Лише після цього суд дійшов висновку про можливість продовження розгляду справи за відсутності обвинуваченої.

Отже, фактичні обставини справи свідчать про те, що предметом судового розгляду стали дії цивільної особи, яка, перебуваючи поза межами району бойових дій, свідомо підбурювала російського військовослужбовця до вчинення діяння, яке міжнародне гуманітарне право кваліфікує як жорстоке поводження з цивільним населенням та одну з форм сексуального насильства під час міжнародного збройного конфлікту. Саме ця особливість зумовила значний інтерес до справи як з боку української правозастосовної практики, так і в контексті розвитку міжнародного кримінального права.

Подальший розгляд кримінального провадження був зосереджений на перевірці достатності та допустимості доказів, які підтверджували як особу обвинуваченої, так і зміст її дій, спрямованих на підбурювання до вчинення воєнного злочину. З огляду на те, що провадження здійснювалося у спеціальному порядку за відсутності обвинуваченої, суд приділив особливу увагу дотриманню стандартів доказування та забезпеченню права на захист.

Під час судового розгляду були досліджені матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, результати тимчасового доступу до інформації операторів мобільного зв'язку, протоколи огляду цифрових носіїв інформації, матеріали журналістських розслідувань, дані з відкритих джерел, а також висновки спеціалістів та експертів. Сукупність зазначених доказів дозволила

встановити як факт телефонної розмови між Биковською та її чоловіком, так і їхню особу, місце перебування військовослужбовця під час здійснення дзвінка та зміст висловлювань, які стали предметом кримінально-правової оцінки.

Особливе значення для справи мав висновок судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи. Експерт дійшов висновку, що висловлювання Биковської містили чітко виражене спонукання до вчинення сексуального насильства щодо українських жінок. При цьому експертне дослідження не обмежувалося буквальним змістом окремої фрази, а враховувало контекст розмови, її комунікативну спрямованість та характер взаємодії між співрозмовниками. У результаті було встановлено, що відповідні слова мають імперативний характер і спрямовані на схиляння співрозмовника до вчинення конкретних протиправних дій.

Водночас суд врахував, що реалізація злочинного наміру не була доведена. Матеріали кримінального провадження не містили доказів того, що після телефонної розмови Роман Биковський фактично вчинив сексуальне насильство щодо цивільних осіб на окупованій території України. Навпаки, правоохоронними органами було встановлено відсутність підтверджених фактів вчинення ним відповідних злочинних дій. Ця обставина стала визначальною для розмежування між закінченим воєнним злочином та попередньою злочинною діяльністю, спрямованою на його підготовку.

Оцінюючи встановлені обставини, суд виходив із того, що міжнародне гуманітарне право безумовно забороняє будь-які форми сексуального насильства щодо цивільного населення під час збройного конфлікту. Зґвалтування, примус до проституції, сексуальне рабство та інші форми сексуального насильства належать до найбільш тяжких порушень законів та звичаїв війни та визнаються воєнними злочинами як у міжнародному, так і в національному кримінальному праві. Саме тому схиляння військовослужбовця до вчинення таких дій не може розглядатися як морально нейтральна поведінка або прояв приватного спілкування між подружжям.

Суд також врахував, що на момент телефонної розмови Биковська усвідомлювала всі істотні обставини, необхідні для формування умислу. Вона знала про участь свого чоловіка у збройній агресії проти України, розуміла, що він перебуває на окупованій території, усвідомлювала наявність там цивільного населення та передбачала характер дій, до яких його спонукає. Відповідно, її поведінка не могла бути пояснена необізнаністю щодо фактичних або правових наслідків своїх висловлювань.

За результатами оцінки всіх доказів суд дійшов висновку, що Биковська Ольга Михайлівна здійснила підшукування співучасника та досягла з ним домовленості щодо можливого вчинення порушення законів і звичаїв війни у формі жорстокого поводження з цивільним населенням шляхом сексуального насильства над українськими жінками. Однак через відсутність подальших дій з боку потенційного виконавця злочин не був доведений до стадії замаху або закінченого складу воєнного злочину.

Саме з цих підстав суд визнав, що дії обвинуваченої утворюють не закінчений воєнний злочин, а готування до його вчинення шляхом підшукування співучасника та досягнення змови на порушення законів і звичаїв війни як порушення законів та звичаїв війни (саме така назва й редакція статті ККУ діяла на момент ухвалення відповідного рішення). Така правова оцінка стала підставою для кваліфікації її дій за частиною першою статті 14 та частиною першою статті 438 Кримінального кодексу України¹²³. У подальшому зазначені висновки були покладені судом в основу обвинувального вироку, який буде розглянуто в наступному підрозділі.

Важливо зазначити, що дана справа стала одним із перших прикладів в українській судовій практиці, коли предметом кримінально-правової оцінки виступили дії цивільної особи, пов'язані з підбурюванням до вчинення воєнного злочину під час міжнародного збройного конфлікту. На відміну від більшості

¹²³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

провадження щодо порушення законів та звичаїв війни, де обвинуваченими виступають військовослужбовці держави-агресора або представники окупаційних адміністрацій, у даному випадку суду належало оцінити поведінку особи, яка формально не входила до складу жодних військових формувань та перебувала поза межами району ведення бойових дій.

Саме ця обставина надала справі особливого значення як для національної правозастосовної практики, так і для розвитку підходів до кримінального переслідування осіб, які беруть участь у міжнародних злочинах шляхом психологічного впливу, схиляння або іншого сприяння їх вчиненню. Фактично перед судом постало питання про межі кримінальної відповідальності цивільних осіб за порушення законів та звичаїв війни та про можливість застосування механізмів співучасті до діянь, які реалізуються через комунікацію між особами, одна з яких є безпосереднім учасником міжнародного збройного конфлікту.

Суд звернув увагу і на те, що об'єктом можливого злочинного посягання у даному випадку виступали цивільні жінки, які перебували на тимчасово окупованій території України та користувалися всіма гарантіями захисту, передбаченими Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни. Відповідно до міжнародного гуманітарного права сексуальне насильство щодо цивільного населення належить до категорії грубих порушень законів та звичаїв війни та може утворювати склад воєнного злочину незалежно від форми його вчинення.

У зв'язку з цим суд дійшов висновку, що навіть за відсутності фактичної реалізації злочинного наміру саме по собі схиляння військовослужбовця до вчинення сексуального насильства щодо цивільних осіб в умовах міжнародного збройного конфлікту становить суспільно небезпечне діяння, яке створює реальну загрозу порушення міжнародного гуманітарного права та посягання на права осіб, що перебувають під його захистом.

Таким чином, у межах кримінального провадження було встановлено, що Биковська Ольга Михайлівна, усвідомлюючи обставини міжнародного збройного конфлікту та перебування свого

чоловіка на тимчасово окупованій території України, здійснила дії, спрямовані на схиляння його до вчинення воєнного злочину щодо цивільного населення. Сукупність досліджених доказів дала суду підстави для висновку про доведеність її вини у готуванні до порушення законів та звичаїв війни шляхом підшукування співучасника та досягнення домовленості про вчинення відповідного злочину.

Саме ці встановлені обставини були покладені судом в основу обвинувального вироку та стали підставою для формування одного з найбільш незвичних і водночас показових рішень у практиці застосування статті 438 Кримінального кодексу України.

8.3. Вирок суду

Справа № 761/28971/22
Провадження № 1-кп/761/1491/2025

В И Р О К ІМЕНЕМ УКРАЇНИ¹²⁴

24 березня 2025 року Шевченківський районний суд міста Києва у складі: головуючого судді ОСОБА_1,
секретарів судового засідання ОСОБА_2, ОСОБА_3
прокурорів ОСОБА_4, ОСОБА_5
захисника ОСОБА_6
свідка ОСОБА_7
розглянувши у відкритому судовому засіданні в приміщенні суду в порядку спеціального судового провадження за відсутності обвинуваченого (in absentia) судовий розгляд у кримінальному провадженні № 42022000000000479, відомості щодо якого внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань 19.04.2022 року по обвинуваченню: ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженки смт. Верхів'я, Верховського району,

¹²⁴ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 24 березня 2025 року у справі № 761/28971/22 (кримінальне провадження № 1-кп/761/1491/2025). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126159129>

Орловської області російської федерації, проживаючої за адресою: АДРЕСА_1, громадянка російської Федерації, раніше не судимої, у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 14 ч. 1 ст. 438 КК України, —

У С Т А Н О В И В :

Починаючи з 25.02.2022 року частину Херсонської області тимчасово окуповано ЗС РФ та взято під військовий контроль відповідну територію та цивільне населення.

До складу ЗС РФ, що перебували та здійснювали контроль над тимчасово окупованою частиною території Херсонської області, входив військовослужбовець НОМЕР_1 гвардійського десантно-штурмового полку у складі 7-ї десантно-штурмової дивізії (гірської) РФ — ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_2, уродженець смт. Верхів'я, Верховського району, Орловської області, РФ, громадянин РФ, документований паспортом громадянина РФ № НОМЕР_2.

ОСОБА_9, перебуваючи на території Херсонської області у складі вказаного військового формування, користувався номером мобільного телефону: НОМЕР_3 та використовував стільниковий зв'язок ПрАТ «Водафон» у період часу 03.03.2022 по 09.04.2022 для спілкування з дружиною — ОСОБА_10, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженкою смт. Верхів'я, Верховського району, Орловської області РФ, громадянкою РФ, документованою паспортом громадянки РФ № НОМЕР_4, та іншими особами.

ОСОБА_10, була достовірно обізнана, що її чоловік, діючи у складі збройних сил РФ, незаконно перебуває на території України та є учасником міжнародного збройного конфлікту безпідставно розпочатого РФ проти України.

У невстановлені судом час та місці, але не пізніше 19 год 35 хв 06.04.2022, у ОСОБА_10 на ґрунті особистої неприязні до українського суспільства та зневаги до українських жінок, виник умисел на порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а саме — на жорстоке поводження з цивільним населенням під час збройного конфлікту.

У невстановлені судом час та місці, але не пізніше 19 год 35 хв 06.04.2022, керуючись своїм злочинним умислом, ОСОБА_10, розпочала створювати умови для вчинення кримінального правопорушення, для чого почала підшукування співучасників й досягнення з ними змови на вчинення злочину.

Нехтуючи законами та звичаями війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а саме ч. 2 ст. 27 Конвенції про захист цивільного

населення під час війни від 12.08.1949, ч.ч. 1, 2 ст. 51, ч. 2 ст. 75, ч. 1 ст. 76 Додаткового протоколом до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977, відповідно до яких, жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, захисту від зґвалтування чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність, забороні знущання над людською гідністю, зокрема, принижуючому й образливому поводженні, примусі до проституції чи непристойному посяганні в будь-якій його формі, ОСОБА_10, усвідомлюючи той факт, що її чоловік ОСОБА_9 у складі ЗС РФ здійснив вторгнення на територію суверенної держави та окупував частину Херсонської області, де проживає цивільне населення, яке не бере участі в бойових діях та користується захистом під час збройного конфлікту, маючи на нього психологічний вплив, вирішила реалізувати свій злочинний умисел шляхом його схиляння до вчинення кримінально караних дій та досягнення змови на порушення законів і звичаїв війни у формі жорстокого поводження з цивільним населенням України — українськими жінками, які перебувають в умовах тимчасової окупації, шляхом їх гвалтування ОСОБА_9.

Реалізуючи свій злочинний умисел, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи його наслідки і бажаючи їх настання, перебуваючи у невстановленому судом місці, 06.04.2022 року у період часу з 19 год 35 хв по 19 год 44 хв, ОСОБА_10 в ході телефонної розмови, що відбувалась між нею, із використанням останньою номеру мобільного телефону НОМЕР_5, та її чоловіком — ОСОБА_9, із використанням останнім номеру мобільного телефону НОМЕР_3, обговорюючи його перебування в складі 56 гвардійського десантно-штурмового полку у складі 7-ї десантно-штурмової дивізії (гірської) РФ на території Херсонської області, створюючи умови для вчинення ним кримінального правопорушення — порушення законів і звичаїв війни у формі жорстокого поводження з цивільним населенням, маючи на меті залучити співучасника та досягти змови з ОСОБА_9 на його вчинення, у формі спонукального висловлювання, що виражене імперативною, стверджувальною конструкцією: «Так, ты давай там украинских баб насилуй...», адресувала останньому пряме спонукання до вчинення сексуального насильства (зґвалтування) щодо українських жінок.

Отже, своїми умисними діями ОСОБА_10 спонукала ОСОБА_9 порушити ч. 2 ст. 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949, ч.ч. 1, 2 ст. 51, ч. 2 ст. 75, ч. 1 ст. 76 Додаткового протоколом до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977, відповідно до яких, жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, захисту від зґвалтування чи будь-якої іншої форми

посягання на їхню моральність, а також заборонено знуцання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі.

У період часу з 19 год 35 хв по 19 год 44 хв 06.04.2022 року, в ході вказаної розмови, внаслідок спонукання ОСОБА_10 свого чоловіка до жорстокого поводження з цивільним населенням у формі сексуального насильства над українськими жінками, ОСОБА_9, який перебував на території смт Білозерка Білозерської селищної об'єднаної територіальної громади Херсонського району Херсонської області, надано згоду і висловлено готовність до ґвалтування, тобто вагінального або анального проникнення в тіло іншої людини з використанням геніталій чи сторонніх предметів без її добровільної згоди, чим досягнуто змови на вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, ОСОБА_10 06.04.2022 року у період часу з 19 год 35 хв по 19 год 44 хв, своїми умисними діями досягла змови із ОСОБА_9 на порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у формі жорстокого поводження з цивільним населенням під час збройного конфлікту, а саме — ґвалтування українських жінок, проте останній не вчинив дій на виконання цього злочинного умислу.

За викладених обставин, громадянка РФ ОСОБА_10, діючи умисно, на ґрунті особистої неприязні до українського суспільства та зневаги до українських жінок, 06.04.2022 року, у період часу з 19 год 35 хв по 19 год 44 хв, перебуваючи у невстановленому судом місці, підшукала співучасника — військовослужбовця НОМЕР_1 гвардійського десантно-штурмового полку у складі 7-ї десантно-штурмової дивізії (гірської) РФ — ОСОБА_9, який перебував на тимчасово окупованій території смт Білозерка Білозерської селищної об'єднаної територіальної громади Херсонського району Херсонської області, та досягла з ним змови на вчинення кримінального правопорушення — порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у формі жорстокого поводження з цивільним населенням.

Таким чином, ОСОБА_10 вчинила готування до порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у формі жорстокого поводження з цивільним населенням, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 14 ч. 1 ст. 438 КК України.

Судовий розгляд кримінального провадження здійснювався за відсутності обвинуваченої ОСОБА_10 з таких підстав.

У відповідності до вимог ч. 3 ст. 323 КПК України спеціальне судове провадження, тобто судовий розгляд у кримінальному провадженні

щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-1 цього Кодексу, зокрема передбачених ст. 365 КК України, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), який переховується від суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Зважаючи на специфіку спеціального судового провадження (ч. 3 ст. 323 КПК України), суд, зберігаючи неупередженість та безсторонність, надає особливого значення охороні прав та законних інтересів обвинуваченої як учасника кримінального провадження, яке відбувається за його відсутності, забезпеченню повного та неупередженого судового розгляду з тим, щоб до обвинуваченої була застосована належна правова процедура в контексті приписів ст. 2 КПК України з дотриманням всіх загальних засад кримінального провадження з урахуванням особливостей, встановлених виключно законом. Ці особливості вимагають від суду прискіпливої оцінки кожного поданого доказу обвинувачення, відтак поріг вимогливості до доказування у даному випадку має бути підвищений.

Здійснення спеціального судового провадження щодо інших злочинів не допускається, крім випадків, коли вони вчинені особами, які переховуються від суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності, та розслідуються в одному кримінальному провадженні із злочинами, зазначеними у цій частині, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту судового розгляду.

Враховуючи, що у кримінальному провадженні здійснювалося спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження (*in absentia*), судом досліджено, чи були здійснені стороною обвинувачення всі можливі передбачені законом заходи щодо дотримання прав ОСОБА_10 як підозрюваної та обвинуваченої на захист та доступ до правосуддя з урахуванням встановлених законом особливостей такого провадження, в результаті судом встановлено наступне.

У цьому кримінальному ОСОБА_10 обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 438 КК України.

23.11.2022 року шляхом публікації на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора та «Урядовий кур'єр» ОСОБА_10 було повідомлено про підозру.

23 листопада 2023 року на вищевказаних ресурсах було опубліковано повістки про виклик підозрюваної для проведення слідчих (розшукових) дій, призначених на 28, 29, 30 листопада 2022 року.

01 грудня 2022 року ОСОБА_10 було оголошено у державний, між-державний та міжнародний розшук, проведення якого доручено Департаменту карного розшуку Національної поліції України.

09 грудня 2022 року ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва було постановлено здійснювати спеціальне досудове розслідування кримінального провадження відносно ОСОБА_10.

12 грудня 2022 року ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою відносно підозрюваної ОСОБА_10.

19.12.2022 року досудове розслідування в рамках кримінального провадження було завершено.

Відповідно до інформування ДКІБ СБ України за № 30/2/4-6257 від 01.12.2022, обвинувачена ОСОБА_10 переховується від органу досудового розслідування на тимчасово окупованій території України, державний кордон не перетинала.

Таким чином, ОСОБА_10 перебуваючи на тимчасово окупованій території України, знала та повинна була знати про розпочате кримінальне провадження та про виклики її у якості підозрюваної для проведення слідчих та процесуальних дій.

Таким чином, про виклики та про підозру ОСОБА_10 була поінформована з дотриманням вимог КПК України для таких випадків, органом досудового розслідування вжито всіх необхідних та передбачених заходів для вручення їй повідомлень про підозру, а тому у відповідності до ст. 42 КПК України вона набула статусу підозрюваної.

На теперішній час обвинувачена ОСОБА_10 переховується від суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та стосовно неї наявні фактичні дані про те, що вона перебуває на тимчасово окупованій території України.

ОСОБА_10 на жоден із викликів правоохоронного органу, суду безпідставно не з'явилася, про причини неявки не повідомила.

На підставі ухвали слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 09 грудня 2022 року надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування відносно ОСОБА_10, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 438 КК України.

Ураховуючи викладене, є достатні підстави вважати, що ОСОБА_10 умисно переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

У зв'язку із неодноразовою неявкою ОСОБА_10, остання викликала до органу досудового слідства для проведення слідчих та інших процесуальних дій шляхом публікації офіційного повідомлення про виклик як підозрюваної на вебсайті Офісу Генерального прокурора та в засобах

масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження (газети «Урядовий Кур'єр»). Вказані обставини достатньо доводять, що ОСОБА_10, перебуває на тимчасово окупованій території України, знає про розпочате кримінальне провадження щодо неї, однак свідомо ухиляється виконувати законні вимоги органу досудового розслідування та суду.

Таким чином, вжито всіх необхідних заходів для вручення ОСОБА_10 повідомлення про підозру, а тому у відповідності до ст. 42 КПК України вона набула статусу підозрюваної.

Згідно вимог Кримінального процесуального кодексу України на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора України та у газеті «Урядовий кур'єр» публікувалися повістки про виклик ОСОБА_10 для проведення процесуальних дій пов'язаних із завершенням досудового розслідування в порядку ст. 290 КПК України, однак у зазначений час та місце ОСОБА_10 не з'явилася, про причини неявки не повідомила.

Згідно вимог Кримінального процесуального кодексу України копії процесуальних документів, що підлягали врученню підозрюваній, вручені захиснику.

Згідно вимог Кримінального процесуального кодексу України на офіційному вебсайті суду, Офісу Генерального прокурора України та у газеті «Урядовий кур'єр» публікувалися повістки про виклик ОСОБА_10 для проведення судового засідання у справі № 761/28971/22.

На підставі ухвали Шевченківського районного суду міста Києва від 15.03.2024 року судовий розгляд даного кримінального провадження здійснювався за відсутності обвинуваченої ОСОБА_10 в порядку спеціального судового провадження (*in absentia*), з обов'язковою участю захисника та повідомленням обвинуваченої про такий розгляд у спосіб, передбачений вимогами КПК України, шляхом публікацій в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження (газета «Урядовий кур'єр»), а також шляхом розміщення відповідної інформації на офіційних сайтах Офісу Генерального прокурора та Шевченківського районного суду міста Києва.

Отже, суд вважає, що стороною обвинувачення, а також судом здійснені всі можливі, передбачені законом, заходи щодо дотримання прав підозрюваної та обвинуваченої на захист та доступ до правосуддя, а ОСОБА_10 мала підстави усвідомлювати, що проти неї розпочато кримінальне провадження, мали та/або могли б отримати оголошення про підозри, відповідні виклики до слідчого, прокурора та суду.

Суд вважає, що наявні у справі документи свідчать про обізнаність ОСОБА_10 про розпочате кримінальне провадження, від здійснення свого права постати перед українським судом за діяння, вчинені на території суверенної України. Ухилення обвинуваченої від правосуддя суд розцінює як реалізацію останньою її невід'ємного права на свободу

від самозвинувачення чи самовикриття, як одну з ключових гарантій презумпції невинуватості. Вказані висновки ґрунтуються і на правовій позиції Європейського суду з прав людини (справа «Колодця проти Італії» від 12 лютого 1985 року, «Шомоді проти Італії» від 18 травня 2004 року та ін.), за якою суд при розгляді справи в порядку спеціального судового провадження зобов'язаний обґрунтувати, чи були здійснені всі можливі, передбачені законом, заходи щодо дотримання прав обвинуваченого на захист та доступ до правосуддя.

Крім того, дане кримінальне провадження здійснювалось з обов'язковою участю захисника ОСОБА_6, на підставі доручення для надання безоплатної вторинної правової допомоги від 25.11.2022 № 26-000 9027, виданого Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги у місті Києві.

Захисник була присутня під час досудового розслідування та судового провадження, виявляла активну позицію стосовно захисту обвинуваченої, безпосередньо захисник ОСОБА_6 приймала участь у дослідженні доказів.

Підсумовуючи вищенаведене суд вважає, що як стороною обвинувачення, так і судом були здійснені всі можливі заходи із забезпечення дотримання прав підозрюваної / обвинуваченої під час проведення досудового розслідування та судового провадження.

Відповідно до положень ст. 22 КПК України кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом. Суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків. У силу ст. 23 КПК України суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно.

Разом з тим, свідок ОСОБА_7 у судовому засіданні повідомила, що працює журналістом-розслідувачем проекту «Схеми». Між тим, зазначила, що навесні 2022 року, більш точного часу не пам'ятає, СБ України на офіційному сайті опублікувало запис розмови російського військового зі своєю дружиною. Детально свідок розмову не пам'ятає, але вказала що жінка спонукала чоловіка до зґвалтування українських жінок, а чоловік перепитував чи правильно він зрозумів її, точний запис даної розмови міститься у публікації СБ України. Вміст вказаної публікації зацікавив редакцію проекту «Схеми», оскільки міг бути використаний

для ідентифікації осіб, які обговорювали вчинення кримінальних правопорушень, зґвалтувань, на території України. В подальшому в ході журналістського розслідування було встановлено, що вказаними особами був ОСОБА_11, військовослужбовець рф, та ОСОБА_12, його дружина. Ідентифікацію вказаних осіб було здійснено шляхом встановлення мобільних номерів між якими було перехоплено розмову. В подальшому шляхом різноманітних верифікацій та пошуків було здійснено пошук сторінок, тощо вказаних осіб та відповідно встановлено їх анкетні дані. Разом з тим, свідок ОСОБА_7 зазначила, що працівниками проекту «Схеми» було зібрано та впорядковано матеріал, який згодом опубліковано. Крім того, вказані матеріали були направлені також органу досудового розслідування. Між тим, колега свідка ОСОБА_7 здійснив дзвінки ОСОБА_13 та ОСОБА_14 та мав коротку розмову з останніми, зміст якої був записаний та також надісланий органу досудового розслідування.

Допит обвинуваченої ОСОБА_10 з приводу пред'явленого їй обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, не проводився, оскільки здійснювалось спеціальне судове провадження без участі обвинуваченої.

Водночас захисник обвинуваченої — адвокат ОСОБА_6 щодо пред'явленого ОСОБА_10, обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, заперечувала вказуючи на відсутність достатніх доказів на підтвердження винуватості, останньої.

Відповідно до ст.ст. 84–85 КПК України, доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставини, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Між тим, винуватість обвинуваченої ОСОБА_10 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 438 КК України повністю підтверджується наступними доказами, дослідженими під час судового розгляду.

Так судом досліджено рапорт начальника відділу 10/1/2 ОСОБА_15 та начальника Департаменту 10 ОСОБА_16 від 19 квітня 2022 року відповідно до якого моніторингом інформаційних повідомлень у ЗМІ та соціальних мережах, зокрема вебсайту «ГОРДОН» виявлено публікацію, розміщену 15.04.2022 року, яка містить відомості про вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до вказаної публікації громадянка рф ОСОБА_8 підбурювала свого чоловіка ОСОБА_17, яких проходив службу у Збройних силах рф та брав участь у збройній агресії до порушення законів та звичаїв війни. (Т. 2 ст. 1–4).

Відповідно до протоколу огляду від 22 квітня 2022 року прокурором першого відділу процесуального керівництва досудовим розслідуванням

та підтримання публічного обвинувачення управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення Департаменту нагляду за додержанням законів органами безпеки Офісу Генерального прокурора ОСОБА_18 оглянув відеосюжет на офіційному ютуб-каналі «ІНФОРМАЦІЯ_3», який має назву «Давай там українських баб насилуй» і «Схеми» ідентифікували військового РФ з дружиною з плівок СБУ». Відеоролик має тривалість 7 хвилин 15 секунд. На вказаному відео зафіксовано результати розслідування програми «Схеми» — проєкт «Радіо Свобода» щодо фрагменту перехопленої Службою безпеки України телефонної розмови російського військового з дружиною, яка закликає свого чоловіка гвалтувати українських жінок. За результатами розслідування журналістки програми «Схеми» та Радіо Свобода ідентифікували це подружжя. Це ОСОБА_11 та ОСОБА_12. Разом з тим, протокол огляду містить відповідну стенограму розмови. Між тим, до вказаного протоколу долучено CD-R диск № 7036, на якому міститься відеозапис, що було досліджено у судовому засіданні. (Т. 2 ст. 32–40).

Протоколом огляду від 26 квітня 2022 року прокурором першого відділу процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення Департаменту нагляду за додержанням законів органами безпеки Офісу Генерального прокурора ОСОБА_18 оглянув відео на офіційному ютуб-каналі «Служба безпеки України», який має назву «ІНФОРМАЦІЯ_5». Відео має тривалість 32 с. На вказаному відео зафіксовано фрагмент перехопленої Службою безпеки України телефонної розмови російського військового з дружиною, яка закликає свого чоловіка гвалтувати українських жінок. Разом з тим, протокол огляду містить відповідну стенограму. Між тим, до вказаного протоколу долучено CD-R диск № 7038, на якому міститься відеозапис, що було досліджено у судовому засіданні. (Т. 2 ст. 41–45).

Відповідно до протоколу огляду від 03 червня 2022 року старший слідчий в ОВС 3 відділу 1 управління досудового розслідування Головного слідчого управління Служби безпеки України ОСОБА_21 оглянув відеозапис «Дружини військових загарбників закликають своїх чоловіків гвалтувати українських жінок». У відеозаписі зафіксована телефонна розмова двох осіб, чоловічої та жіночої статі. Розмова починається з того, що особа жіночої статі говорить своєму співрозмовнику, щоб він гвалтував українських жінок, а їй нічого не говорив. Далі особа чоловічої статі уточнив «насилувати и тебе ничего не говорит?», на що була відповідь: «да, чтобы я ничего не знала, а что?», після чого особа чоловічої статі ще раз перепитав у своєї співрозмовниці: «можно, да?», на що вона відповіла: «да, разрешаю, только предохраняйся». Між тим, до вказаного протоколу долучено

CD-R диск «Verbatium» на якому міститься відеозапис та скріншоти, що було досліджено у судовому засіданні (Т. 2 ст. 46–52).

Протоколом огляду документів від 08 червня 2022 року прокурором першого відділу процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення управління процесуального керівництва досудовим розслідування та підтримання публічного обвинувачення Департаменту нагляду за органами безпеки Офісу Генерального прокурора ОСОБА_22 оглянуто файли та зміст архіву, записані на флеш-носії, зокрема аудіофайл під назвою «ІНФОРМАЦІЯ_6.MP3», поміщено до папки під назвою «ІНФОРМАЦІЯ_7» створеної на вказаному флеш-носії. Вміст архіву під назвою «drive_download-20220518T093046Z-001.zip» поміщається до папки «Фото та посилання» створеної на вказаному флеш-носії. Після розархівування архіву «drive_download-20220518T093046Z-001.zip» на флеш-носії встановлено, що у ньому містяться 42 файли, з яких 40 фотозображення та скріншоти сторінок, а також 2 посилання на інтернет-сторінки. Між тим, до вказаного протоколу долучено USB mibrand 8G № D33193, вміст якого було досліджено у судовому засіданні та фотозображення на 20-ти аркушах (Т. 2 ст. 63–75).

Відповідно до протоколу огляду від 23 серпня 2022 року старшим слідчим в ОВС 1 відділу 3 управління досудового розслідування Головного слідчого управління СБ України ОСОБА_21 оглянув матеріальний носій інформації — флеш-носії USB марки «mibrand» 8G № D33193, чорного кольору на якому міститься 2 папки «ІНФОРМАЦІЯ_7» та «Фото та посилання», при відкритті яких встановлено наявність аудіофайлу «ІНФОРМАЦІЯ_6» та 42 файли, з яких 40 фотозображення та скріншоти сторінок, а також 2 посилання на інтернет-сторінки (Т. 2 ст. 76–80).

Протоколом огляду від 12.06.2022 року старшим слідчим в ОВС 1 відділу 3 управління досудового розслідування Головного слідчого управління СБ України ОСОБА_21 оглянуто оптичний носій інформації типу «CD-R», на поверхні якого наявні написи та зображення, що виконані рукописним способом, кульковою ручкою чорного кольору. При відкритті вказаного носія на ньому міститься папка «Матеріали НРДТ», на якій міститься текстовий файл та звуковий файл, а саме звукозапис розмови та його стенограма. (Т. 2 ст. 85–91).

Листом начальника Управління Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки 3 управління ОСОБА_23 відповідно до якого жіночий голос ймовірно належить громадянці російської федерації ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_1, наразі може проживати у м. Феодосія тимчасово окупованого Криму. В соціально орієнтованій мережі «ВКонтакте» використовувала сторінку «ОСОБА_24» (Т. 2 ст. 111).

Листом першого заступника начальника Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки

ОСОБА_25 в ході огляду мережі Інтернет, отримано дані, що учасниками розмови є ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянка російської федерації, уродженка пмт. Верхові Орловської області російської федерації, яка має сторінку в соціальній Інтернет-мережі «Vkontakte», яка користується мобільним телефоном НОМЕР_3 (Т. 2 ст. 112–113).

Відповідно до протоколу огляду від 16 липня 2022 року старшим оперуповноваженим в ОВС 4 відділу 2 управління ДКІБ СБУ ОСОБА_26 оглянуто сторінку у соціальній мережі «Vkontakte», якою користувався громадянин російської федерації ОСОБА_9, під ім'ям «ОСОБА_27». Під час проведення огляду встановлено, що сторінка ОСОБА_9 у соціальній мережі на даний час видалена користувачем. За допомогою інтернет сервісу відновлено заархівовану від 13.04.2022 сторінку ОСОБА_9 у соціальній мережі «Vkontakte». В ході огляду відновленої за допомогою інтернет сервісу сторінку ОСОБА_9 встановлено фото ОСОБА_9 з його дружиною ОСОБА_10. Також на зазначеній сторінці містяться наступні дані: дата народження — ІНФОРМАЦІЯ_2, місто — Орел, кількість друзів 233, кількість записів — 20. Під час проведення огляду встановлено, що сторінка ОСОБА_10 у соціальній мережі «Vkontakte» на даний час видалена користувачем. За допомогою інтернет сервісу відновлено заархівовану від 13.04.2022 сторінку ОСОБА_10 у соціальній мережі «Vkontakte». В ході огляду відновленої за допомогою інтернет сервісу сторінку ОСОБА_10 встановлено фото ОСОБА_10. Також на зазначеній сторінці містяться наступні дані: дата народження – 17 березня, рідне місто — Верхові рф, освіта -школа № 1 пмт Верхові рф, сімейний стан — заохана в ОСОБА_28, кількість друзів — 142, кількість підписників — 778, кількість фото — 49, кількість відео — 158. Після огляду відновленої сторінки ОСОБА_10 встановлено фото на яких вона зображена разом з ОСОБА_9. На фото, яке опубліковано 14.11.2016 на сторінці, зображений ОСОБА_9 у військовій формі збройних сил російської федерації (Т. 2 ст. 114–134).

Протоколом огляду від 09 серпня 2022 року старшим оперуповноваженим в ОВС 4 відділу 2 управління ДКІБ СБУ ОСОБА_26 оглянуто сторінки у соціальній мережі «Vkontakte», які зареєстровані на мобільні номери телефонів: НОМЕР_3, НОМЕР_5. За результатом пошуку встановлено, що на вказаний мобільний номер телефону у соціальній мережі «Vkontakte», закріплений за сторінкою, яка належить ОСОБА_29, який у друзях має двох родичів, а саме: ОСОБА_12 та ОСОБА_30 (видалена сторінка). На сторінці ОСОБА_31, у соціальній мережі «Vkontakte», у розділі «Фотографії» наявні зображення ОСОБА_32 та ОСОБА_28, які датовані 14.08.2018. Під час огляду у пошукову строку програмного забезпечення «Check number» введено номер телефону НОМЕР_5. За результатом пошуку встановлено, що мобільний номер телефону НОМЕР_5, у соціальній мережі «Vkontakte», закріплений за сторінкою, яка належить

ОСОБА_33, яка у друзях має двох родичів, а саме: ОСОБА_34 та ОСОБА_28 (видалена сторінка) (Т. 2 ст. 136–143).

Протоколом огляду від 06 вересня 2022 року старшим оперуповноваженим в ОВС 4 відділу 2 управління ДКІБ СБУ ОСОБА_26 було оглянуто DVD диск на якому міститься інформація про зв'язок (надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст, вхідні та вихідні телефонні дзвінки) абонента за ІМЕІ НОМЕР_6, абонента за номером мобільного телефону НОМЕР_3 у період з 03.03.2022 по 09.04.2022. За результатом огляду вказаних файлів виявлено наступне: у період з 2022-03-03 по 2022-03-05 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: АДРЕСА_2. У період з 2022-03-03 по 2022-03-05 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Херсонська область, Херсонський район, село Правдине, «ВЕЖА» ВФ Україна». У період з 2022-03-08 по 2022-03-08 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Херсонська область, Херсонський район, селище Миролубівка (Радянське) «ВЕЖА» ВФ Україна». У період з 2022-03-10 по 2022-03-11 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Херсонська область, Херсонський район, село Посад-Покровське, «ВЕЖА» ВФ України «КРАЇНА». У період з 2022-03-11 по 2022-03-11 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Херсонська область, Херсонський район, селище Миролубівка (Радянське) «ВЕЖА» ВФ Україна». У період з 2022-03-11 по 2022-03-11 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Миколаївська область, Миколаївський район, село Прибузьке, Стовб». У період з 2022-03-11 по 2022-03-11 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Миколаївська область, Миколаївський район, село Шевченкове, «ВЕЖА» ВФ Україна». У період з 2022-03-11 по 2022-03-14 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Херсонська область, Херсонський район, село Посад-Покровське, «ВЕЖА» ВФ Україна». У період з 2022-03-15 по 2022-03-15 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Херсонська область, Херсонський район, селище Миролубівка (Радянське) «ВЕЖА» ВФ Україна». У період з 2022-03-15 по 2022-03-17 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою:

АДРЕСА_2 ВЕЖА «ВФ Україна». У період з 2022-03-17 по 2022-03-17 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Миколаївська область, Миколаївський район, село Шевченкове, «ВЕЖА ВФ Україна». У період з 2022-03-18 по 2022-04-02 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: «Херсонська область, Херсонський район, смт Білозерка, вул. Ценьковецького, 74, вежа «ВФ Україна». У період з 2022-04-02 по 2022-04-02 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: АДРЕСА_3. У період з 2022-04-02 по 2022-04-02 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: АДРЕСА_4. У період з 2022-04-03 по 2022-04-08 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: АДРЕСА_2, ВЕЖА «ВФ Україна «КРАЇНА». У період з 2022-04-09 по 2022-04-09 номер мобільного телефону НОМЕР_3, який перебував у користуванні ОСОБА_9, з'єднувався з базовою станцією за адресою: Херсонська область, Скадовський район, село Бабенівка Перша, «ВЕЖА «ВФ Україна». Під час огляду текстових файлів застосовано фільтр за номером телефону НОМЕР_7 під час чого, за допомогою пошукового сервісу встановлено, що на вказаний номер зареєстрована сторінка у соціальній мережі «Вконтакте» на ім'я «ОСОБА_35». Під час огляду текстових файлів застосовано фільтр за номером телефону НОМЕР_8 під час чого, за допомогою пошукового сервісу встановлено, що на вказаний номер зареєстрована сторінка у соціальній мережі «Вконтакте» на ім'я «ОСОБА_36». Під час огляду текстових файлів застосовано фільтр за номером телефону НОМЕР_9 під час чого, за допомогою пошукового сервісу встановлено, що на вказаний номер зареєстрована сторінка у соціальній мережі «Вконтакте» на ім'я «ОСОБА_37». Під час огляду текстових файлів застосовано фільтр за номером телефону НОМЕР_10 під час чого, за допомогою пошукового сервісу встановлено, що на вказаний номер зареєстрована сторінка у соціальній мережі «Вконтакте» на ім'я «ОСОБА_38». Під час огляду текстових файлів застосовано фільтр за номером телефону НОМЕР_11 під час чого, за допомогою пошукового сервісу встановлено, що на вказаний номер зареєстрована сторінка у соціальній мережі «Вконтакте» на ім'я «ОСОБА_39». Під час огляду текстових файлів застосовано фільтр за номером телефону НОМЕР_12 під час чого, за допомогою пошукового сервісу встановлено, що на вказаний номер зареєстрована сторінка у соціальній мережі «Вконтакте» на ім'я «ОСОБА_40». Під час огляду текстових файлів застосовано фільтр за номером телефону НОМЕР_13 під час чого, за допомогою пошукового сервісу встановлено, що на вказаний номер зареєстрована

сторінка у соціальній мережі «Вконтакте» на ім'я «ОСОБА_41». Під час огляду текстових файлів застосовано фільтр за номером телефону НОМЕР_14 під час чого, за допомогою пошукового сервісу встановлено, що на вказаний номер зареєстрована сторінка у соціальній мережі «Вконтакте» на ім'я «ОСОБА_42». Під час огляду текстових файлів застосовано фільтр за номером телефону НОМЕР_15 під час чого, за допомогою пошукового сервісу встановлено, що на вказаний номер зареєстрована сторінка у соціальній мережі «Вконтакте» на ім'я «ОСОБА_43» (Т. 2 ст. 145–186).

Листом начальника Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки ОСОБА_44 відповідно до якого не встановлено фактів здійснення ОСОБА_9 сексуального насильства над громадянками України, як до того закликала його дружина — ОСОБА_10. Також в ході виконання доручення встановлено, що ОСОБА_10 та ОСОБА_9 на території рф та АР Крим на наркологічному та психоневрологічному обліках не перебувають (Т. 2 ст. 187–188).

Протоколом огляду від 17 листопада 2022 року старшим оперуповноваженим в ОВС 4 відділу 2 управління ДКІБ СБУ ОСОБА_26 здійснено огляд Інтернет сторінки сайту Центру дослідження ознак злочинів проти національної безпеки України, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку «Миротворець». В ході огляду вказаної сторінки встановлено, що вона містить інформацію про громадянина російської федерації ОСОБА_28, який у складі 7-ї гвардійської десантно-штурмової дивізії ЗС рф брав участь у бойових діях на території Херсонської області. Також на вказаній сторінці міститься інформація про родичів ОСОБА_28, а саме: дружина ОСОБА_45 (ОСОБА_46), ІНФОРМАЦІЯ_1, яка проживає на тимчасово окупованій території АР Крим за адресою: АДРЕСА_1. Також на вказаній сторінці знаходиться стенограма розмови ОСОБА_28 та ОСОБА_32 під час якої остання закликає свого чоловіка, який перебував на території Херсонської області, гвалтувати українських жінок (Т. 2 ст. 189–190).

Листом начальника Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки ОСОБА_44 відповідно до якого ОСОБА_10 на даний час перебуває на тимчасово окупованій території АР Крим, м. Феодосія, пров. Танкістів, 24, у зв'язку з чим забезпечити її прибуття для проведення процесуальних дій – неможливо (Т. 2 ст. 191).

Протоколом тимчасового доступу до речей і документів від 16 серпня 2022 року старшим слідчим в ОВС 1 відділу 3 управління досудового розслідування Головного слідчого управління СБ України ОСОБА_21 у приміщенні ПрАТ «ВФ Україна» за адресою: м. Київ, вул. Лейпцизька, 15 у присутності старшого фахівця з організації майнової та особистої безпеки ВБ ДБ ПрАТ «ВФ Україна» ОСОБА_47 було отримано тимчасовий доступ та вилучено копії наявної у ПрАТ «ВФ Україна» інформації щодо

абонентських номерів НОМЕР_3, НОМЕР_5 та мобільного телефону з IMEI: НОМЕР_6, в електронному вигляді, що записана на електронний носій інформації: DVD-г диск (Т. 2 ст. 201–202).

Протоколом огляду від 16 серпня 2022 року старшим слідчим в ОВС 1 відділу 3 управління досудового розслідування Головного слідчого управління СБ України ОСОБА_21 оглянуто інформацію, що міститься на DVD-г диску. Так, встановлено, що на вказаному диску міститься 2 файли на яких міститься надана ПрАТ «ВФ Україна», в межах строку її збереження, тобто фактично за період з 00 год 00 хв 23.02.2022 по 16 год 00 хв 08.08.2022, щодо абонентських номерів: НОМЕР_3, НОМЕР_5. Встановлено, що абонент а номером мобільного телефону НОМЕР_3 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянину російської федерації ОСОБА_9) використовував стільниковий зв'язок ПрАТ «Водафон» на території України з 23.03.2022 по 09.04.2022. При цьому встановлено наявність вхідних та вихідних дзвінків, смс-повідомлень між номерами мобільного телефону НОМЕР_3 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянину російської федерації ОСОБА_9) та НОМЕР_5 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянці російської федерації ОСОБА_10). Крім того, в ході огляду вказаної інформації встановлено, що між номерами мобільного телефону НОМЕР_3 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянину російської федерації ОСОБА_9) та НОМЕР_5 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянці російської федерації ОСОБА_10) наявна телефонна розмова, яка відбулась 06.04.2022 о 19 год 35 хв. Також встановлено, що абонент за номером мобільного телефону НОМЕР_3 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянину російської федерації ОСОБА_9) під час здійснення дзвінка 06.04.2022 знаходився в смт Білозерка Херсонського району Херсонської області. Разом з тим, з вказаним протоколом огляду у судовому засіданні було оглянуто оптичний диск на якому містяться вказані у протоколі огляду файли (Т. 2 ст. 203–210).

Протоколом огляду від 18 листопада 2022 року старшим слідчим в ОВС 1 відділу 3 управління досудового розслідування Головного слідчого управління СБ України ОСОБА_21 оглянув DVD-г диск на якому міститься інформація, надана ПрАТ «ВФ Україна», в межах строку її збереження, тобто в період з 00 год 00 хв 23.02.2022 по 16 год 00 хв 08.08.2022, щодо мобільного терміналу з IMEI: НОМЕР_6. Встановлено, що мобільний термінал з IMEI: НОМЕР_6 у період з 03.03.2022 по 09.04.2022 використовувався на території України (Херсонської та Миколаївської областей) абонентом з номером мобільного телефону НОМЕР_3 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянину російської федерації ОСОБА_9). При цьому, в ході огляду вказаної інформації встановлено

наявність вхідних та вихідних дзвінків, смс-повідомлень між номерами мобільного телефону НОМЕР_3, що здійснювався з мобільного терміналу з IMEI: НОМЕР_6 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянину російської федерації ОСОБА_9) та НОМЕР_5 (за матеріалами кримінального провадження належить ОСОБА_10). При цьому в ході огляду вказаної інформації встановлено, що між номерами мобільного телефону НОМЕР_3, що здійснювався з мобільного терміналу з IMEI: НОМЕР_6 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянину рф ОСОБА_9) та НОМЕР_5 (за матеріалами кримінального провадження належить громадянці рф ОСОБА_10) наявна телефонна розмова тривалістю 533 секунди, яка відбулась 06.04.2022 о 19 год 35 хв. При цьому мобільний термінал з IMEI: НОМЕР_6 фіксувався базовою станцією (вежею «ВФ Україна»), яка розташована в Херсонській області, смт Білозерка, вул. Цеңковецкого, 74 (Т. 2 ст. 211–215).

Протоколом тимчасового доступу до речей і документів від 01.09.2022 року старший слідчий в ОВС ГСУ СБ України ОСОБА_48 у приміщенні ПрАТ «Київстар» за адресою: м. Київ, вул. Дегтярівська, 53 у присутності представника ПрАТ «Київстар» ОСОБА_49 отримав тимчасовий доступ та вилучив копії наявної у ПрАТ «Київстар» інформації щодо абонентських номерів НОМЕР_3, НОМЕР_5 та мобільного телефону з IMEI: НОМЕР_6 в електронному вигляді, що записана на електронний носій інформації: DVD-г диск (Т. 2 ст. 220–221).

Протоколом огляду від 12 вересня 2022 року старшим в ОВС 1 відділу 3 управління досудового розслідування Головного слідчого управління СБ України ОСОБА_21 оглянув DVD-г диск з написами: «Київстар vx 9691 вих 6102/3/нт» та встановлено, що на вказаному оптичному диску міститься робоча папка з назвою: «9691» (об'єм 64,0 КБ) у якій мстяться файли. В ході аналізу вказаних файлів встановлено, що згідно з даними інформаційних систем ПрАТ «Київстар», вхідні/вихідні телефонні з'єднання абонентом НОМЕР_16 у період з 23.02.2022 по 19.08.2022 року не здійснювались. Використання мобільного терміналу з IMEI-кодами в зазначений період в мережі «Київстар» зареєстроване не було. Разом з тим, з вказаним протоколом огляду у судовому засіданні було оглянуто оптичний диск на якому містяться вказані у протоколі огляду файли (Т. 2 ст. 222–225).

Протоколом за результатами проведення негласного розшукового заходу від 01 червня 2022 року відповідно до якого старшим оперуповноваженим відділу контррозвідки2 управління (з дислокацією в м.Херсон) ГУ СБ України в АР Крим ОСОБА_50 відповідно до узвали слідчого судді Херсонського апеляційного суду ОСОБА_51 № 633-цт від 17.02.2022 року строком на 60 діб за результатом негласних розшукових дій було здобуто фактичні дані, які можуть мати значення для кримінального

провадження, а саме розмова (спілкування відбувається російською мовою) з відповідною стенограмою (Т. 2 ст. 231–235).

Листом заступника начальника Головного управління — директора Четвертого департаменту Головного управління розвідки Міністерства оборони України ОСОБА_52 відповідно до якого ОСОБА_10 ІНФОРМАЦІЯ_1 після оприлюднення аудіозапису розмови з чоловіком та отримання численних повідомлень з погрозами на свою адресу створила новий профіль у соціальній мережі, який також згодом видалила (Т. 3 ст. 2–3).

Висновком експерта за результатом проведення судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи № 13534/22-39 від 28.10.2022 у кримінальному провадженні № 4202200000000479 експертом ОСОБА_53 зроблено наступний висновок. Фраза «Так, ти давай там, українських баб насилуй, да», яка зафіксована у відеоматеріалі, що має назву «ІНФОРМАЦІЯ_5», розміщений на офіційному ютуб-каналі «Служба безпеки України» за посиланням ІНФОРМАЦІЯ_4 і зафіксований у протоколі огляду від 26.04.2022, виражає значення спонукання, адресованого учаснику спілкування, позначеного як «чоловік», до вчинення сексуального насильства (зґвалтування) щодо українських жінок. У розмові зафіксований у відеоматеріалі, який має назву «ІНФОРМАЦІЯ_5» міститься висловлювання образливого характеру щодо українських жінок «Так, ти давай там, українських баб насилуй, да», продукowane учасницею спілкування, позначеної у протоколі огляду як «жінка». У розмові, зафіксованій у відеоматеріалі, який має назву «ІНФОРМАЦІЯ_5» виражене значення підбурювання (схиляння) учасницею спілкування, позначеної у протоколі огляду як «жінка», учасника спілкування, позначеного як «чоловік», до вчинення сексуального насильства (зґвалтування) щодо українських жінок. У репліках учасника розмови, позначеного як «чоловік», зафіксованої у відеоматеріалі, який має назву «Дружини військових загарбників закликають своїх чоловіків ґвалтувати українських жінок», містяться висловлювання, які виражають значення згоди і готовності вчиняти сексуальне насильство (ґвалтувати) щодо українських жінок (Т. 3 ст. 15–22).

Висновком експерта № 52/4 від 02.08.2022 року виконаного ОСОБА_54, експертом Центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України зроблено наступний висновок. Встановити чи належить голос та усне мовлення особи, до якої співрозмовник звертається як до ОСОБА_28, які містяться у файлі з назвою «ІНФОРМАЦІЯ_6», що зафіксований на DVD+R марки «VS», та голос і усне мовлення особи з чоловічим голосом, що зафіксовані на оптичному диску CD-R № 76/1/149-3, одній і тій самій особі, неможливо з причин, зазначених у п. 2.1 дослідницької частини висновку експерта. Голос та усне мовлення особи, до якої у розмові, зафіксованій у файлі

з назвою ІНФОРМАЦІЯ_6», що міститься на DVD+R марки «VS», звертаються як до ОСОБА_32 та голос жіночого типу, зафіксований у розмові, що міститься на CD-R «Verbatim» № 76/1/149-3, належить одній особі (Т. 3 ст. 28–34).

Також, судом досліджено надані стороною обвинувачення процесуальні рішення, в тому числі й у копіях, прийняті під час досудового розслідування, а саме: постанови про зупинення та відновлення провадження, якими підтверджуються законність проведених під час досудового розслідування процесуальних дій та прийнятих процесуальних рішень, та їх відповідність вимогам кримінального процесуального законодавства.

Проаналізувавши та оцінивши досліджені в судовому засіданні докази, суд вважає, що всі зазначені докази є належними, допустимими, достовірними, а також такими, що узгоджуються між собою.

Суд, оцінюючи надані сторонами докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, приходить до висновку про належність, допустимість та достовірність вказаних вище доказів, а їх сукупність є достатньою для висновку про доведеність винуватості ОСОБА_10 у скоєнні інкримінованого їй кримінального правопорушення.

При цьому, вина ОСОБА_10 підтверджується сукупністю проаналізованих вище доказів, зокрема щодо подій, а саме готування до порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у формі жорстокого поводження з цивільним населенням. Вказані докази є логічними, послідовними, узгоджуються між собою та з іншими дослідженими судом доказами.

Судом не приймаються до уваги доводи сторони захисту, щодо недоведеності вини обвинуваченої виходячи з того, що досліджені судом матеріали кримінального провадження є належними та допустимими та у повній мірі доводять вчинення ОСОБА_10 інкримінованого їй кримінального правопорушення.

Таким чином, всебічно вивчивши матеріали кримінального провадження та безпосередньо дослідивши кожний наданий доказ як окремо, так їх сукупність у взаємозв'язку, суд вважає, що всі письмові докази по справі, які надані суду прокурором, є вагомими для того, щоб визнати обвинувачену ОСОБА_10 винуватою по пред'явленому обвинуваченню, що відповідає стандартам доказування «поза розумним сумнівом».

Вважаючи достатньо забезпеченими в ході судового розгляду процесуальні права сторони захисту та сторони обвинувачення на надання ними доказів на підтвердження та спростування висунутого

обвинувачення, суд виходить із принципів реалізації права особи на справедливий суд, яке закріплено в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за яким винуватість особи у вчиненні злочину має бути доведена поза розумним сумнівом.

Будь-яких інших доказів в ході судового розгляду сторонами, які були вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, визначених КПК України, враховуючи, що суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість у ході розгляду даного кримінального провадження створив їм необхідні умови для реалізації ними їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, надано не було.

Особі, яка вчинила кримінальні правопорушення, має бути призначене покарання необхідне й достатнє для її виправлення і попередження нового кримінального правопорушення.

З урахуванням викладеного, судом при призначенні покарання обвинуваченій, зокрема враховуються дані, що характеризують особу обвинуваченої у поєднанні із тяжкістю вчиненого кримінального правопорушення, та конкретні фактичні обставини вчинення ОСОБА_10 кримінального правопорушення, поведінку обвинуваченої до, в момент та після вчинення правопорушення.

Також, судом досліджено дані про особу обвинуваченої ОСОБА_10 яка одружена, має на утриманні малолітню дитину, у лікаря психіатра та лікаря нарколога на обліках не перебуває.

При цьому, враховуючи характер вчинених обвинуваченою дій, той факт, що обвинувачена ОСОБА_10 достеменно розуміючи протиправність дій підбурювала, заохочувала чоловіка (ОСОБА_17), військовослужбовця рф, до порушення законів та звичаїв ведення війни при цьому зазначене кримінальне правопорушення викликало значний суспільний резонанс і тривалий час висвітлювались у ЗМІ, призначення покарання із застосуванням положень ст. 75 КК України, явно не відповідатиме вимогам ст. 65 КК України, та буде таким, що вважатиметься в очах стороннього, незацікавленого спостерігача, занадто м'яким, тобто суперечитиме інтересам суспільства в частині забезпечення принципу визначення необхідного та достатнього для виправлення особи покарання, яке в подальшому також сприятиме попередженню вчинення аналогічних кримінальних правопорушень, як обвинуваченою, так і іншими особами.

Застосування м'якого покарання вочевидь породжуватиме в особи, яка вчинила кримінальні правопорушення направлені проти встановлених законів та звичаїв війни, моральних суспільних норм може створити уяву про безкарність таких дій, що матиме наслідком збільшення подібних дій, що призведе до завдання дедалі більшої шкоди державі та суспільним інтересам.

Обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання обвинуваченої ОСОБА_10 в ході судового розгляду не встановлені.

З врахуванням всіх обставин справи, суд вважає, що обвинуваченій ОСОБА_10 необхідно призначити покарання в межах санкції статті у виді позбавлення волі оскільки саме таке покарання буде відповідати принципам та цілям його призначення та буде найбільш необхідним та достатнім для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень.

Крім того, судом при призначенні ОСОБА_10 враховуються положення ч. 2 ст. 68 КК України. Таким чином, враховуючи, по положення ч. 1 ст. 438 КК України передбачає покарання у вигляді позбавлення волі строком від 8 до 12 років, то половина максимального строку становить 6 років.

Початок строку відбування покарання ОСОБА_10 необхідно обраховувати з моменту звернення вироку до виконання, тобто із дня фактичного взяття її під варту.

Разом з тим, суд вважає за необхідне залишити обраний відносно ОСОБА_10 ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 12 грудня 2022 року запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Крім того, суд вважає, що процесуальні витрати за проведення судової експертизи № 13534/22-39 від 28.10.2022 року, № 52/4 від 02.09.2022 року слід стягнути з ОСОБА_10 на користь держави.

Цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлявся.

Відомості щодо наявності у кримінальному провадженні речових доказів у суду відсутні.

На підставі викладеного та керуючись ст.ст. 368–371 КПК України, суд

У Х В А Л И В :

ОСОБА_55, ІНФОРМАЦІЯ_1 визнати винуватою за ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 438 КК України і призначити покарання з урахуванням положень ч. 2 ст. 68 КК України у виді позбавлення волі на строк 5 (п'ять) років.

Строк відбування покарання ОСОБА_56 у виді позбавлення волі рахувати з моменту її затримання та приведення вироку до виконання.

Запобіжний захід обраний відносно ОСОБА_56 у вигляді тримання під вартою до вступу вироку у законну силу — залишити без змін.

Стягнути з ОСОБА_56 на користь держави процесуальні витрати за проведення судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи № 13534/22-39 від 28.10.2022 у розмірі 7550 (сім тисяч п'ятсот п'ятдесят) гривень 80 (вісімдесят) копійок, експертизи звукозапису № 52/4 від 02.08.2022 у розмірі 7550 (сім тисяч п'ятсот п'ятдесят) гривень 80 (вісімдесят) копійок.

Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано.

Апеляційна скарга подається до Київського апеляційного суду через Шевченківський районний суд міста Києва протягом тридцяти діб з дня його проголошення, а засудженою, що перебуває під вартою, — в той самий строк з моменту отримання копії вироку.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку, обвинуваченому та прокурору копія вироку вручається негайно після його проголошення.

Інформацію про ухвалений вирок, опублікувати у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 2975 КПК України та на офіційному вебсайті суду.

Суддя

ОСОБА_57

8.4. Науково-практичний коментар

Кримінальне провадження у справі № 761/28971/22 становить особливий інтерес як для української судової практики, так і для науки міжнародного кримінального права, оскільки порушує одразу декілька складних правових питань. Насамперед ідеться про межі кримінальної відповідальності за воєнні злочини, форми співучасті у їх вчиненні, можливість притягнення до відповідальності цивільних осіб та особливості кваліфікації підбурювання до міжнародних злочинів. Саме поєднання цих елементів робить дану справу унікальною серед більшості відомих українських вироків за статтею 438 Кримінального кодексу України¹²⁵.

Передусім необхідно відзначити правильність загального підходу суду до кримінально-правової оцінки встановлених обставин. Суд обґрунтовано виходив із того, що сексуальне насильство щодо цивільного населення під час міжнародного збройного конфлікту належить до грубих порушень міжнародного гуманітарного права та визнається воєнним злочином як відповідно до міжнародних договорів, так і відповідно до національного

¹²⁵ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

законодавства України. Такий висновок повністю узгоджується зі статтями 27 і 147 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни¹²⁶, положеннями Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій¹²⁷, а також статтею 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду¹²⁸.

Особливістю даної справи є те, що предметом кримінально-правової оцінки стали не дії безпосереднього виконавця воєнного злочину, а поведінка особи, яка намагалася схилити іншу особу до його вчинення. Саме тому центральне значення набуває інститут співучасті у кримінальному праві. Із позицій сучасної кримінально-правової доктрини підбурювачем визнається особа, яка шляхом умовлянь, переконання, порад, вказівок, обіцянок або іншим способом схиляє іншу особу до вчинення злочину. При цьому підбурювання є завершеним уже з моменту виникнення у виконавця відповідного злочинного наміру, незалежно від того, чи буде цей намір у подальшому реалізований.

У міжнародному кримінальному праві відповідальність підбурювачів давно визнається невід'ємною складовою боротьби з міжнародними злочинами. Практика Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії¹²⁹ та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди¹³⁰ неодноразово підкреслювала, що особи, які спонукають інших до вчинення міжнародних злочинів, можуть становити не меншу суспільну небезпеку, ніж безпосередні виконавці. Саме

¹²⁶ Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

¹²⁷ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

¹²⁸ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

¹²⁹ Prosecutor v. Dario Kordić and Mario Čerkez. Case No. IT-95-14/2-A. Appeal Judgement. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 17 December 2004. URL: https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/en/index.htm

¹³⁰ Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze. Case No. ICTR-99-52-A. Appeal Judgement. International Criminal Tribunal for Rwanda. 28 November 2007. URL: <https://unictr.irmct.org/en/cases/ict-99-52>

тому міжнародне право приділяє значну увагу не лише фізичному виконанню злочинів, але й тим механізмам впливу, які призводять до їх вчинення.

Окремого аналізу потребує питання про суб'єкта відповідальності у даній справі. Однією з найбільш цікавих особливостей провадження є те, що Биковська Ольга Михайлівна була цивільною особою, не проходила військову службу та не брала безпосередньої участі у бойових діях. Водночас міжнародне гуманітарне право не пов'язує можливість притягнення до відповідальності за воєнні злочини виключно зі статусом військовослужбовця. Навпаки, сучасна практика міжнародних судових інституцій виходить із того, що суб'єктом міжнародного злочину або співучасником його вчинення може бути будь-яка особа, яка свідомо бере участь у реалізації злочинного задуму та усвідомлює обставини міжнародного збройного конфлікту.

У цьому контексті справа Биковської має особливе значення для формування української практики. Вона демонструє, що цивільний статус особи не виключає можливості її відповідальності за порушення законів та звичаїв війни. Більше того, дана справа фактично підтверджує один із ключових принципів міжнародного кримінального права — невідворотність відповідальності для будь-якої особи, яка сприяє вчиненню міжнародного злочину незалежно від її офіційного статусу, професії або місця перебування.

Не менш важливим є питання правильної кваліфікації стадії злочинної діяльності. Суд дійшов висновку про відсутність доказів того, що потенційний виконавець фактично реалізував злочинний намір після отримання відповідних вказівок або схвалення з боку обвинуваченої. Саме ця обставина дозволила відмежувати закінчений воєнний злочин від попередньої злочинної діяльності та застосувати положення про готування до злочину. Такий підхід видається юридично обґрунтованим, оскільки кримінальне право вимагає чіткого встановлення стадії реалізації злочинного наміру та не допускає довільного розширення меж кримінальної відповідальності.

Особливої уваги у даній справі заслуговує питання міжнародно-правової оцінки сексуального насильства в умовах збройного конфлікту. Сучасне міжнародне гуманітарне та міжнародне кримінальне право розглядають сексуальне насильство не як звичайний злочин проти статевої свободи особи, а як одну з найбільш тяжких форм порушення законів та звичаїв війни. Такий підхід сформувався насамперед під впливом практики Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди, які вперше сформулювали сучасні міжнародно-правові стандарти кваліфікації сексуального насильства як воєнного злочину, злочину проти людяності, а за певних обставин — і як акту геноциду¹³¹.

Згідно зі статтею 27 Женевської конвенції IV цивільні особи мають право на повагу до своєї честі, сімейних прав, релігійних переконань та звичаїв, а жінки підлягають особливому захисту від будь-яких посягань на їхню честь, зокрема від зґвалтування, примусу до проституції та будь-яких форм непристойного посягання¹³². Надалі ці положення були деталізовані у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій¹³³ та отримали подальший розвиток у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, який прямо відносить зґвалтування, сексуальне рабство, примусову проституцію, примусову вагітність та інші форми сексуального насильства до категорії воєнних злочинів¹³⁴.

Особливість даної справи полягає в тому, що суду довелось оцінювати не факт вчинення сексуального насильства, а факт схиляння до його можливого вчинення. Однак саме

¹³¹ Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu. Case No. ICTR-96-4-T. Trial Judgement. International Criminal Tribunal for Rwanda. 2 September 1998. URL: <https://unictr.irmct.org/en/cases/ict96-4>

¹³² Geneva Conventions of 12 August 1949. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

¹³³ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

¹³⁴ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

міжнародно-правовий характер потенційного злочину визначив підвищений ступінь суспільної небезпечності дій обвинуваченої. Фактично предметом підбурювання виступало діяння, яке міжнародне співтовариство визнає одним із найтяжчих порушень прав людини в умовах війни та одним із найбільш травматичних злочинів для потерпілих.

Значний інтерес становить і доказова база, використана у даному кримінальному провадженні. На відміну від більшості традиційних справ про воєнні злочини, де ключову роль відіграють показання потерпілих, результати судово-медичних експертиз, огляди місця події або речові докази, у справі Биковської центральне місце посіли цифрові докази. Фактично саме перехоплена телефонна розмова стала основним джерелом відомостей про зміст злочинного наміру та характер дій обвинуваченої.

У сучасних умовах збройних конфліктів цифрові докази дедалі частіше набувають вирішального значення для документування міжнародних злочинів. Перехоплені телефонні розмови, повідомлення в месенджерах, записи відеоконференцій, публікації у соціальних мережах та інші електронні дані дозволяють встановлювати обставини, які раніше залишалися прихованими від правоохоронних органів. Саме тому міжнародні слідчі механізми та органи кримінальної юстиції активно розвивають підходи до збирання, перевірки та оцінки цифрових доказів.

Показово, що у даній справі суд не обмежився лише дослідженням аудіозапису телефонної розмови. Для підтвердження її достовірності були використані результати експертних досліджень, відомості операторів мобільного зв'язку, дані про місцезнаходження абонентів, матеріали журналістських розслідувань та інші допоміжні докази. Саме сукупність таких доказів дозволила встановити належність висловлювань конкретній особі та виключити сумніви щодо автентичності досліджуваних матеріалів.

Окремого аналізу заслуговує застосування процедури спеціального судового провадження (*in absentia*). Як і значна кількість інших кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів,

справа Биковської розглядалася за відсутності обвинуваченої, яка перебувала поза межами підконтрольної Україні території та ухилялася від участі у процесі. Водночас матеріали справи свідчать, що суд ретельно перевірів дотримання процесуальних гарантій, передбачених як національним законодавством, так і міжнародними стандартами справедливого судового розгляду.

Практика Європейського суду з прав людини та міжнародних кримінальних трибуналів визнає можливість розгляду справ за відсутності обвинуваченого за умови належного повідомлення особи про кримінальне переслідування та забезпечення їй права на захист. Саме тому особливого значення набуває участь професійного захисника, який представляє інтереси особи під час судового розгляду. У даному випадку суд дійшов висновку, що відповідні гарантії були забезпечені належним чином, а тому відсутність обвинуваченої не перешкоджала ухваленню законного та обґрунтованого рішення.

Не менш важливим є значення цього вироку для подальшого розвитку української практики розслідування та судового розгляду воєнних злочинів. Справа Биковської фактично стала одним із перших прикладів притягнення до відповідальності цивільної особи саме за підбурювання до вчинення воєнного злочину. У цьому сенсі вона істотно розширює межі традиційного сприйняття міжнародних злочинів та демонструє, що кримінально-правова оцінка може охоплювати не лише безпосередніх виконавців або командирів, але й осіб, які шляхом переконання, схвалення чи психологічного впливу сприяють формуванню злочинної поведінки.

З точки зору міжнародного кримінального права дана справа має ще ширше значення. Вона підтверджує тенденцію до розширення кола осіб, які можуть бути притягнуті до відповідальності за міжнародні злочини. Якщо у другій половині XX століття основна увага приділялася військовим командирам та політичному керівництву держав, то сучасна практика дедалі частіше звертається до аналізу ролі цивільних осіб, інформаційних посередників, пропагандистів, представників окупаційних структур

та інших суб'єктів, які сприяють вчиненню міжнародних злочинів без безпосереднього застосування насильства.

Таким чином, кримінальне провадження у справі № 761/28971/22 є важливим прикладом застосування положень міжнародного гуманітарного права до нових та нетипових форм участі у воєнних злочинах. Воно демонструє, що відповідальність за порушення законів та звичаїв війни може наставати не лише для осіб, які безпосередньо вчиняють насильство, але й для тих, хто свідомо спонукає інших до таких дій. Вирок має важливе значення для формування української практики застосування статті 438 КК України, розвитку підходів до використання цифрових доказів у справах про міжнародні злочини та забезпечення принципу невідворотності відповідальності для всіх осіб, причетних до порушення норм міжнародного гуманітарного права.

РОЗДІЛ IX

НАПАДИ НА ЦИВІЛЬНІ ОБ'ЄКТИ ТА ЦИВІЛЬНУ ІНФРАСТРУКТУРУ

9.1. Міжнародно-правова характеристика нападів на цивільні об'єкти та цивільну інфраструктуру

Одним із фундаментальних принципів міжнародного гуманітарного права є розмежування між військовими цілями та цивільними об'єктами. Саме на цьому принципі ґрунтується вся система правового регулювання засобів і методів ведення війни, що сформувалася після трагічного досвіду світових воєн XX століття. Захист цивільного населення під час збройного конфлікту неможливий без одночасного захисту об'єктів, які забезпечують його життєдіяльність, функціонування суспільства та реалізацію основоположних прав людини. Саме тому міжнародне гуманітарне право встановлює сувору заборону нападів на цивільні об'єкти та передбачає кримінальну відповідальність за їх умисне ураження.

Основу відповідного правового режиму становлять Женевські конвенції 1949 року та Додатковий протокол I 1977 року. Відповідно до статті 48 Додаткового протоколу I сторони збройного конфлікту зобов'язані у будь-який час розрізняти цивільне населення і комбатантів, а також цивільні об'єкти і військові цілі та відповідно спрямовувати свої дії лише проти військових об'єктів¹³⁵. Зазначений принцип отримав назву принципу розрізнення (*principle of distinction*) і сьогодні визнається однією з основоположних норм міжнародного гуманітарного права.

Подальший розвиток цього принципу закріплено у статті 52 Додаткового протоколу I, відповідно до якої цивільними

¹³⁵ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

об'єктами є всі об'єкти, що не є військовими цілями. У разі виникнення сумнівів щодо характеру певного об'єкта він повинен вважатися цивільним. Такий підхід має принципове значення, оскільки покладає тягар доведення військового характеру об'єкта саме на сторону, яка здійснює напад. Відповідно, будь-які невизначеності тлумачаться на користь захисту цивільного населення та цивільної інфраструктури.

Міжнародне гуманітарне право виходить із того, що військовою ціллю може визнаватися лише той об'єкт, який за своїм характером, місцезнаходженням, призначенням або використанням робить ефективний внесок у військові дії противника, а його повне або часткове знищення, захоплення чи нейтралізація за конкретних обставин надає визначену військову перевагу. Саме ця подвійна умова дозволяє відмежувати законну військову ціль від цивільного об'єкта, який перебуває під міжнародно-правовим захистом.

Поряд із принципом розрізнення міжнародне гуманітарне право закріплює принцип пропорційності. Відповідно до статті 51 Додаткового протоколу I забороняються напади, внаслідок яких очікувані втрати серед цивільного населення або шкода цивільним об'єктам будуть надмірними порівняно з конкретною та безпосередньою військовою перевагою, що очікується від такого нападу. Навіть у випадку атаки на законну військову ціль сторона конфлікту зобов'язана вживати всіх можливих заходів для мінімізації шкоди цивільним особам та цивільним об'єктам¹³⁶.

Особливе місце в системі міжнародного гуманітарного права займає заборона невибіркових нападів. Такими визнаються атаки, які не спрямовані на конкретну військову ціль або здійснюються із застосуванням засобів чи методів ведення війни, наслідки яких неможливо обмежити відповідно до вимог міжнародного права. Саме невибіркові удари по населених пунктах, житлових

¹³⁶ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

квартирах, об'єктах енергетики, транспорту, освіти, охорони здоров'я та зв'язку становлять одну з найбільш поширених категорій воєнних злочинів у сучасних міжнародних конфліктах.

Римський статут Міжнародного кримінального суду відносить умисні напади на цивільні об'єкти до категорії воєнних злочинів. Відповідно до пункту (ii) частини другої статті 8 воєнним злочином визнається умисне спрямування нападів проти цивільних об'єктів, тобто об'єктів, які не є військовими цілями¹³⁷. Саме ця норма стала одним із найважливіших міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності осіб, причетних до руйнування цивільної інфраструктури під час збройних конфліктів.

Практичне застосування зазначених положень Римського статуту вже знайшло своє відображення у діяльності Міжнародного кримінального суду. 24 червня 2024 року Палата попереднього провадження II МКС видала ордери на арешт колишнього Міністра оборони російської федерації Сергія Шойгу та начальника Генерального штабу Збройних сил російської федерації Валерія Герасимова¹³⁸. Суд дійшов висновку про наявність достатніх підстав вважати, що вони несуть індивідуальну кримінальну відповідальність за воєнні злочини, що полягали в умисному спрямуванні нападів проти цивільних об'єктів та заподіянні явно надмірної випадкової шкоди цивільному населенню або цивільним об'єктам у зв'язку з масованими ударами по енергетичній інфраструктурі України в період з 10 жовтня 2022 року до щонайменше 9 березня 2023 року. Зазначені ордери стали першим процесуальним рішенням Міжнародного кримінального суду, яке безпосередньо стосується систематичних нападів на цивільну критичну інфраструктуру України та підтверджує,

¹³⁷ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

¹³⁸ Situation in Ukraine: ICC Judges Issue Arrest Warrants against Sergei Kuzhugetovich Shoigu and Valery Vasilyevich Gerasimov. Press release. 25 June 2024. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-kuzhugetovich-shoigu-and>

що подібні дії можуть становити міжнародні злочини, за які настає індивідуальна кримінальна відповідальність найвищого військового керівництва держави.

Загалом практика міжнародних кримінальних трибуналів неодноразово підтверджувала особливе значення захисту цивільних об'єктів. Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії неодноразово наголошував, що цивільні об'єкти користуються захистом доти, доки вони не використовуються для здійснення ефективного внеску у військові дії¹³⁹. Відповідно, напади на цивільну інфраструктуру за відсутності законної військової мети або з порушенням принципів розрізнення, пропорційності чи запобіжних заходів можуть становити воєнний злочин.

Особливого значення зазначені положення набули у контексті російської агресії проти України. Починаючи з 2014 року, а особливо після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року, міжнародні організації систематично документують численні випадки нападів на цивільні об'єкти та об'єкти критичної інфраструктури на території України. Моніторингові місії Організації Об'єднаних Націй, Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні, ОБСЄ та інші міжнародні інституції неодноразово фіксували факти руйнування житлових будинків, лікарень, шкіл, закладів культури, об'єктів енергетичної інфраструктури, транспортних вузлів та засобів цивільного зв'язку¹⁴⁰.

Особливу категорію таких об'єктів становлять телерадіокомунікаційні центри та інші елементи цивільної інформаційної інфраструктури. У сучасному суспільстві вони забезпечують поширення інформації, функціонування систем оповіщення населення, діяльність органів державної влади, координацію

¹³⁹ Prosecutor v. Stanislav Galić. Case No. IT-98-29-A. Appeal Judgement. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 30 November 2006. URL: <https://www.icty.org/x/cases/galic/acjug/en/index.htm>

¹⁴⁰ Report on the Human Rights Situation in Ukraine. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Periodic reports, 2022–2025. Geneva. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>

роботи екстрених служб та реалізацію права громадян на отримання інформації. Саме тому їх захист має важливе значення не лише для функціонування держави, але й для забезпечення безпеки цивільного населення під час надзвичайних ситуацій та воєнних дій.

Водночас практика сучасних збройних конфліктів свідчить про дедалі частіші спроби виправдати удари по об'єктах інформаційної інфраструктури посиленнями на їх нібито військове або пропагандистське значення. У зв'язку з цим особливого значення набуває ретельне встановлення фактичного статусу відповідного об'єкта, його функціонального призначення та наявності або відсутності ознак військової цілі у розумінні міжнародного гуманітарного права. Саме ці питання стали предметом судового дослідження у кримінальному провадженні щодо бомбардування цивільного телерадіоцентру в місті Харкові, яке буде розглянуто далі.

Події російсько-української війни наочно продемонстрували, що напади на цивільну інфраструктуру стали одним із ключових елементів стратегії ведення бойових дій російської федерації. На відміну від традиційних уявлень про воєнні операції, спрямовані переважно проти військових формувань противника, значна кількість ударів була завдана по об'єктах, які забезпечували життєдіяльність цивільного населення та функціонування суспільства. Міжнародні організації неодноразово констатували систематичний характер таких атак та наголошували на їхніх тяжких гуманітарних наслідках.

Особливо масштабного характеру набули удари по енергетичній інфраструктурі України. Починаючи з осені 2022 року міжнародні моніторингові місії ООН та інші міжнародні організації фіксували численні випадки ураження електростанцій, підстанцій, об'єктів електричних мереж та іншої критичної інфраструктури¹⁴¹. Наслідком таких атак ставали тривалі відключення електроенергії, перебої у водопостачанні та теплопостачанні,

¹⁴¹ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/58/67. United Nations Human Rights Council. 19 March 2025. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine>

порушення роботи медичних закладів, транспорту та систем зв'язку. У своїх доповідях міжнародні експерти неодноразово наголошували, що подібні удари безпосередньо впливають на становище цивільного населення та можуть створювати загрозу для реалізації базових прав людини¹⁴².

Поряд із енергетичною інфраструктурою значної шкоди зазнали об'єкти зв'язку та інформаційних комунікацій. Уже в перші дні повномасштабного вторгнення були зафіксовані удари по телевізійних вежах та телекомунікаційних центрах у різних регіонах України. Особливий суспільний резонанс викликали атаки на телевежу в Києві, об'єкти телекомунікаційної інфраструктури у Харкові, Рівному, Вінниці та інших містах. У результаті таких ударів виникали перебої в роботі систем мовлення, зв'язку та оповіщення населення, що безпосередньо впливало на можливість громадян отримувати інформацію про безпечову ситуацію та дії органів влади¹⁴³.

У сучасних умовах інформаційна інфраструктура виконує значно ширші функції, ніж звичайна передача телевізійного чи радіосигналу. Через відповідні мережі забезпечується функціонування систем екстреного інформування населення, координація роботи служб цивільного захисту, оперативне повідомлення про повітряні тривоги, евакуаційні заходи та інші дії, спрямовані на збереження життя людей. Саме тому виведення з ладу таких об'єктів може мати наслідки, які виходять далеко за межі інформаційної сфери та безпосередньо впливають на безпеку цивільного населення.

Міжнародне гуманітарне право виходить із презумпції цивільного характеру подібних об'єктів. Сам факт використання телерадіоцентру для поширення інформації або здійснення мовлення не перетворює його автоматично на військову ціль. Для

¹⁴² Attacks on Ukraine's Energy Infrastructure: Harm to the Civilian Population. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU). Geneva, 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org>

¹⁴³ Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/58/67. United Nations Human Rights Council. 19 March 2025. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicshr-ukraine>

втрати міжнародно-правового захисту необхідно довести, що відповідний об'єкт фактично використовується для забезпечення військових операцій та робить ефективний внесок у воєнні дії. При цьому навіть у разі наявності таких обставин сторона конфлікту зобов'язана дотримуватися принципів пропорційності та вживати всіх можливих запобіжних заходів для мінімізації шкоди цивільному населенню.

Саме навколо питання про статус об'єкта та межі допустимого застосування сили щодо нього протягом багатьох років ведуться дискусії в міжнародному гуманітарному праві. Міжнародний Комітет Червоного Хреста, міжнародні кримінальні трибунали та наукова доктрина загалом виходять із того, що цивільні засоби масової інформації та об'єкти мовлення користуються таким самим захистом, як і будь-які інші цивільні об'єкти. Навіть здійснення інформаційної діяльності на підтримку однієї зі сторін конфлікту саме по собі не перетворює телевежу або телерадіоцентр на законну військову ціль¹⁴⁴.

У цьому контексті особливого значення набуває практика документування та розслідування атак на цивільну інфраструктуру в Україні. Українські правоохоронні органи та суди поступово формують підходи до оцінки таких дій через призму міжнародного гуманітарного права та положень статті 438 Кримінального кодексу України¹⁴⁵. При цьому особливу складність становить необхідність доведення того, що об'єкт дійсно мав цивільний характер, а особа, яка здійснювала напад, усвідомлювала відповідні обставини або, принаймні, свідомо ігнорувала очевидні ознаки цивільного статусу об'єкта.

Важливу роль у таких справах відіграє встановлення фактичних наслідків атаки. Руйнування цивільного об'єкта оцінюється не лише з точки зору матеріальних збитків, але й з огляду

¹⁴⁴ How Does Law Protect in War? Protection of Media Facilities as Civilian Objects. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://casebook.icrc.org/print/20744>

¹⁴⁵ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

на вплив на населення, функціонування критично важливих сервісів та можливість реалізації основоположних прав людини. Саме тому міжнародні судові інституції дедалі частіше розглядають напади на цивільну інфраструктуру як одну з найбільш небезпечних форм порушення законів та звичаїв війни.

Водночас аналіз сучасної практики свідчить, що українська система кримінальної юстиції фактично здійснює переслідування таких злочинів значно інтенсивніше, ніж міжнародні судові механізми. Якщо Міжнародний кримінальний суд відповідно до принципу комплементарності концентрує свою діяльність на переслідуванні осіб, які несуть найбільшу відповідальність за найтяжчі міжнародні злочини, то українські правоохоронні органи та суди вже сформували значний масив кримінальних проваджень і вироків щодо нападів на цивільні об'єкти та цивільну інфраструктуру. У цьому аспекті національне кримінальне судочинство не лише забезпечує реалізацію міжнародно-правових стандартів, а й фактично випереджає міжнародне кримінальне правосуддя за кількістю завершених кримінальних проваджень та оперативністю кримінального переслідування, створюючи вагомий масив практики застосування міжнародного гуманітарного права.

З огляду на масштабність атак на цивільні об'єкти під час російської агресії проти України, аналіз відповідних кримінальних проваджень має важливе значення як для розвитку української судової практики, так і для подальшого формування міжнародних стандартів відповідальності за такі діяння. Одним із показових прикладів застосування зазначених підходів стало кримінальне провадження щодо бомбардування цивільного телерадіоцентру в місті Харкові, у межах якого суду належало оцінити характер об'єкта, обставини здійснення авіаційного удару та відповідність дій обвинуваченого вимогам міжнародного гуманітарного права.

9.2. Фактичні обставини кримінального провадження

Кримінальне провадження у справі № 638/1343/23 стало одним із перших в Україні судових процесів, у межах якого здійснювалося кримінальне переслідування військовослужбовця Збройних сил російської федерації за обвинуваченням в умисному знищенні цивільного об'єкта із застосуванням авіаційного озброєння в умовах міжнародного збройного конфлікту. На відміну від багатьох інших справ про воєнні злочини, у цьому випадку обвинувачений не перебував поза межами досяжності українського правосуддя, а був затриманий безпосередньо після виконання бойового завдання, що дозволило здійснити повноцінний кримінальний процес із його особистою участю.

Судом було встановлено, що з 20 лютого 2014 року між російською федерацією та Україною триває міжнародний збройний конфлікт, який після 24 лютого 2022 року набув форми повномасштабної міждержавної війни. У межах цієї агресії російська федерація широко застосовувала авіацію для ураження об'єктів на території України, зокрема й таких, що перебували під захистом міжнародного гуманітарного права. Саме в умовах цього міжнародного збройного конфлікту відбулися події, які стали предметом розгляду у даному кримінальному провадженні.

Обвинуваченим у справі виступав Криштоп Максим Сергійович — громадянин російської федерації, військовослужбовець Збройних Сил рф, підполковник, який проходив службу на посаді заступника командира 47-го бомбардувального авіаційного полку 105-ї змішаної авіаційної дивізії 6-ї армії військово-повітряних сил та протиповітряної оборони Західного військового округу російської федерації. За характером своєї посади він належав до числа кадрових офіцерів військової авіації та мав спеціальну військову підготовку, яка передбачала знання правил ведення бойових дій, у тому числі основ міжнародного гуманітарного права.

Як встановлено судом, на початку березня 2022 року командування 6-ї армії ВПС рф реалізовувало бойові завдання в межах

широкомасштабного вторгнення на територію України. Одним із таких завдань стало нанесення авіаційного удару по радіотелевізійній передавальній станції у місті Харкові, розташованій за адресою: вул. Дерев'янка, 1-А. Відповідний наказ був сформований на рівні командування армії та переданий через ланцюг військового управління до безпосередніх виконавців. У бойовому розпорядженні визначалися координати цілі, склад авіаційної групи та вид озброєння, яке підлягало застосуванню. Для виконання удару було залучено два фронтові бомбардувальники Су-34 із загальним боєкомплектom шістнадцять фугасних авіаційних бомб ФАБ-500.

Особливого значення для справи набули обставини, пов'язані з характером об'єкта, обраного як ціль атаки. Під час судового розгляду було детально встановлено, що Харківська радіотелевізійна передавальна станція не використовувалася у воєнних цілях, на її території не розміщувалися підрозділи Збройних Сил України, військова техніка, озброєння, боеприпаси або інші елементи військової інфраструктури. Суд також констатував відсутність будь-яких доказів того, що обладнання станції використовувалося для управління військами, передачі військової інформації чи забезпечення бойових операцій української сторони. Навпаки, діяльність станції була безпосередньо пов'язана із забезпеченням телекомунікаційних послуг, функціонуванням систем оповіщення населення та трансляцією інформації, необхідної для цивільного населення в умовах війни.

Вирок містить особливо важливий висновок про те, що навіть повне знищення або нейтралізація цього об'єкта не могли надати російським військам будь-якої очевидної військової переваги. Таким чином, суд фактично визнав, що Харківська РТПС не відповідала жодному із критеріїв військової цілі, визначених статтею 52 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій. Саме ця обставина надалі стала однією з ключових для правової кваліфікації дій обвинуваченого.

Незважаючи на очевидний цивільний статус об'єкта, командування російських військ довело бойове розпорядження

до виконавців. Криштоп Максим Сергійович був визначений пілотом ведучого літака Су-34, а до складу його екіпажу входив також штурман. Другий літак діяв як ведений борт у межах єдиної ударної групи. Суд встановив, що обвинувачений усвідомлював характер поставленого завдання та розумів обставини міжнародного збройного конфлікту, у якому застосовувалася військова авіація російської федерації проти території України.

Безпосереднє виконання злочинного наказу відбулося 6 березня 2022 року. Як встановив суд, екіпажі двох російських фронтових бомбардувальників Су-34 здійснили бойовий виліт із метою нанесення авіаційного удару по Харківській радіотелевізійній передавальній станції. Політ проходив у межах спланованої військової операції, а екіпажі діяли відповідно до отриманого бойового розпорядження. Криштоп Максим Сергійович виконував функції командира ударної групи та пілотував ведучий літак. Саме на нього покладался обов'язок забезпечити виконання поставленого завдання та ураження визначеної цілі.

Під час наближення до району цілі екіпажі здійснили бойове застосування авіаційних засобів ураження. Відповідно до встановлених судом обставин, по території радіотелевізійної станції було скинуто вісім фугасних авіаційних бомб ФАБ-500 загальною масою близько чотирьох тонн вибухових речовин. Використання такого виду озброєння мало значну руйнівну силу та було здатне спричинити масштабні пошкодження як самому об'єкту, так і навколишній інфраструктурі. Унаслідок вибухів було пошкоджено будівлі та обладнання радіотелевізійного комплексу, що призвело до порушення його функціонування та заподіяння значних матеріальних збитків власникам і користувачам відповідної інфраструктури.

Під час судового розгляду було встановлено, що на момент атаки об'єкт не використовувався для забезпечення діяльності Збройних Сил України або інших військових формувань. Жодних даних про розміщення на його території військової техніки, озброєння, пунктів управління чи інших військових об'єктів слідством не отримано. Водночас станція забезпечувала

функціонування систем телекомунікаційного зв'язку та мовлення, а також виконувала важливі суспільні функції в умовах воєнного стану. Саме тому суд дійшов висновку про її цивільний статус та відсутність законних підстав для застосування щодо неї бойової авіації.

Окрему увагу під час розгляду справи було приділено суб'єктивній стороні діяння. Судом встановлено, що Криштоп як досвідчений військовий льотчик мав спеціальні знання щодо порядку застосування авіації та характеру цілей, які можуть бути об'єктами законного нападу під час збройного конфлікту. З огляду на його військове звання, посаду та рівень підготовки суд визнав безпідставними будь-які припущення про те, що обвинувачений міг не усвідомлювати характер об'єкта, по якому здійснювався удар. Навпаки, обставини справи свідчили про його обізнаність щодо суті бойового завдання та про свідому участь у його реалізації.

Подальший розвиток подій мав особливе значення для кримінального провадження. Після виконання бомбардування літак Су-34, яким керував Криштоп, був уражений українськими силами протиповітряної оборони. У результаті екіпаж був змушений залишити повітряне судно. Після приземлення на території України Криштоп був затриманий українськими військовослужбовцями та переданий правоохоронним органам. Ця обставина суттєво відрізняє дану справу від більшості інших проваджень щодо воєнних злочинів, які розглядаються за відсутності обвинувачених. У цьому випадку українські органи досудового розслідування отримали можливість безпосередньо допитати особу, дослідити її пояснення та забезпечити повноцінне здійснення кримінального провадження із дотриманням усіх процесуальних гарантій.

У ході досудового розслідування було проведено комплекс слідчих та процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин атаки. Слідство отримало та проаналізувало бойову документацію, матеріали огляду місця події, висновки експертів, технічні характеристики ураженого об'єкта, відомості

щодо його функціонального призначення, а також інші докази, які дозволили відтворити механізм вчинення злочину. Значна увага приділялася встановленню того, чи міг телерадіоцентр вважатися законною військовою ціллю та чи існували об'єктивні підстави для його ураження. Результати дослідження дали однозначну відповідь на це питання та підтвердили цивільний характер об'єкта.

Оцінюючи зібрані докази в сукупності, суд дійшов висновку, що Криштоп Максим Сергійович, діючи у складі групи осіб за попередньою змовою та виконуючи бойове завдання командування Збройних Сил російської федерації, взяв участь у бомбардуванні цивільного об'єкта, який перебував під захистом міжнародного гуманітарного права. Саме ці встановлені фактичні обставини були покладені в основу обвинувального вироку та стали підставою для кваліфікації його дій як порушення законів та звичаїв війни.

Таким чином, дана справа стала одним із найбільш показових прикладів судового розгляду нападів на цивільну інфраструктуру під час російсько-української війни та продемонструвала практичне застосування норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільних об'єктів в умовах міжнародного збройного конфлікту.

9.3. Вирок суду

Справа № 638/1343/23

Провадження № 1-кп/638/1044/23

ВИРОК ІМЕНЕМ УКРАЇНИ¹⁴⁶

02 березня 2023 року

м. Харків

Держинський районний суд м. Харкова у складі:
головуючого судді ОСОБА_1,
за участю секретаря судового засідання ОСОБА_2,
прокурорів ОСОБА_3, ОСОБА_4,
представника потерпілого ПрАТ «Київстар» — ОСОБА_5,
представника потерпілого Концерну радіомовлення, радіозв'язку
та телебачення — ОСОБА_6,
захисника ОСОБА_7,
перекладача ОСОБА_8,
обвинуваченого ОСОБА_9,
розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду в м. Харкові
кримінальне провадження внесенне до Єдиного реєстру досудових розслі-
дувань за № 22023000000000059 від 20 січня 2023 року відносно ОСОБА_9,
ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця с. Новосьолова Красноярського краю
Російської Федерації, громадянин Російської Федерації, військовослужбо-
вець ЗС РФ, з вищою військовою освітою, одружений, має двох неповно-
літніх дітей, зареєстрований за адресою: АДРЕСА_1, проживає за адресою:
АДРЕСА_2 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого
ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України,

ВСТАНОВИВ:

Відповідно до вимог пункту 3 ст. 1 Додаткового протоколу
до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту
жертв міжнародних збройних конфліктів (далі — Протокол I), від 8 червня
1977 року, ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР
від 18 серпня 1989 року, цей Протокол, що доповнює Женевські конвенції
від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни, застосовується при ситуа-
ціях, зазначених у ст. 2, спільній для цих Конвенцій.

¹⁴⁶ Вирок Держинського районного суду м. Харкова від 02 березня 2023 року у справі
№ 638/1343/23 (кримінальне провадження № 1-кп/638/1044/23). Єдиний державний
реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109334224>

Згідно з вимогами пунктів 1, 2 ст. 2, спільної для Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни, ратифікованих Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни» від 03 липня 1954 року, ці Конвенції застосовуються до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни.

Пунктами а, б ст. 3 Протоколу I визначено, що без шкоди для положень, які застосовуються в будь-який час цей Протокол застосовується з початку будь-якої ситуації, згаданої у ст. 1 цього Протоколу; застосування цього Протоколу на території сторін, що перебувають у конфлікті, припиняється із загальним припиненням воєнних дій, а на окупованій території — після припинення окупації.

Відповідно до пункту 1 ст. 52 Протоколу I цивільні об'єкти не повинні бути об'єктом нападу. Цивільними об'єктами є всі ті об'єкти, які не є воєнними об'єктами, як вони визначені в пункті 2.

Згідно з пунктом 2 ст. 52 Протоколу I напади повинні суворо обмежуватися об'єктами. Що стосується об'єктів, то воєнні об'єкти обмежуються тими об'єктами, які через свій характер, розміщення, призначення або використання вносять ефективний вклад у воєнні дії і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких за існуючих у даний момент обставин дає явну воєнну перевагу.

Пунктом 3 ст. 52 Протоколу I визначено, що у разі сумніву в тому, чи не використовується об'єкт, який звичайно призначений для цивільних цілей, наприклад, місце відправлення культу, житловий будинок чи інші житлові будови або школа, для ефективної підтримки воєнних дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях.

Відповідно до підпункту а.1 пункту 2 ст. 57 Протоколу I ті, хто планує напад або приймає рішення про його здійснення роблять все практично можливе, щоб пересвідчитися в тому, що об'єкти нападу не є ні цивільними особами, ні цивільними об'єктами й не підлягають особливому захисту, а є воєнними об'єктами у значенні пункту 2 ст. 52, і що згідно з положенням цього Протоколу напад на них не заборонено.

Статтею 6 Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 року Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України.

Представниками влади і Збройних Сил Російської Федерації (далі — ЗС РФ), всупереч міжнародному правопорядку, нехтуючи державним суверенітетом України, з 20 лютого 2014 року розпочато збройне вторгнення регулярних військ РФ на територію України з метою розширення

впливу РФ, контролю над політичними та економічними процесами в Україні, зміни меж території та державного кордону України, на порушення порядку, встановленого Конституцією України.

У результаті указаних протиправних дій Російською Федерацією (далі — РФ) було тимчасово окуповано АР Крим, м. Севастополь, частини Донецької і Луганської областей України, де створені окупаційні адміністрації РФ.

Окупація указаних територій не принесла бажаних результатів, а тому представниками влади і ЗС РФ вирішено перейти до наступного етапу збройної агресії проти України, а саме до повномасштабного вторгнення на територію України із застосуванням ЗС та інших військових формувань РФ.

З огляду на викладене, між державами РФ та Україна з 20 лютого 2014 року триває міжнародний збройний конфлікт.

24 лютого 2022 року о 5 годині за Київським часом ЗС РФ здійснено пуски крилатих та балістичних ракет по аеродромам, військовим штабам і складам ЗС України та цивільним об'єктам, а також підрозділами ЗС та інших військових формувань РФ здійснено широкомасштабне вторгнення на територію суверенної держави Україна.

У період з 5 години за Київським часом 24 лютого 2022 року та до цього часу підрозділи ЗС та інших військових формувань РФ здійснюють спроби окупації українських міст, які супроводжуються бойовим застосуванням авіації, артилерійськими та ракетними ударами, а також застосуванням броньованої техніки та іншого озброєння. При цьому вогневі удари здійснюються у тому числі по об'єктам, які захищені нормами міжнародного гуманітарного права. Зазначені дії призвели до тяжких наслідків у вигляді загибелі та поранення цивільних осіб, у тому числі жінок і дітей, знищення та пошкодження сотень цивільних об'єктів.

При цьому, у порушення вищевказаних вимог міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, військовослужбовець ЗС РФ ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_1, вчинив особливо тяжкий злочин проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку за наступних обставин.

Так, з лютого 2022 року ОСОБА_9 (ідентифікуючий позивний НОМЕР_1) проходить військову службу на посаді заступника командира військова частина НОМЕР_2 (НОМЕР_3 бомбардувального авіаційного полку НОМЕР_4 змішаної авіаційної дивізії 6 армії військово-повітряних сил та протиповітряної оборони Західного військового округу (далі — 6 армія) Збройних Сил Російської Федерації у званні підполковник.

У свою чергу, командуючий 6 армії ЗС РФ генерал-майор Особа 1 (щодо якого здійснюється досудове розслідування в іншому кримінальному провадженні за вчинення кримінальних правопорушень проти основ

національної безпеки України, а також проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку), будучи представником влади, тобто особою, яка уповноважена вирішувати питання воєнного планування і управління щодо застосування підпорядкованої йому армії та підрозділів, що входять до її складу, діючи умисно, за попередньою змовою групою осіб з іншими представниками влади та ЗС РФ, усвідомлюючи явну злочинність власних дій та передбачаючи можливість настання тяжких наслідків, у тому числі загибелі людей, зокрема й цивільного населення, у період з 2021 року та щонайменше по 06 березня 2022 року на території РФ, організував підготовку та віддав накази і розпорядження на здійснення широкомасштабного вторгнення підрозділів.

6 армії ЗС РФ, спільно з підрозділами ЗС та іншими військовими формуваннями РФ, на територію України з метою її окупації, із бойовим застосуванням авіації, а також іншого озброєння, та контролював їх виконання.

Зокрема, у невстановлений час, але не пізніше 06 березня 2022 року, за невстановлених обставин, Особа 1, всупереч вимогам, передбаченим пунктами 1, 2, 3 ст. 52 Протоколу I, віддав командирі військової частини НОМЕР_2 Особа 2 (щодо якого здійснюється досудове розслідування в іншому кримінальному провадженні за вчинення кримінального правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку) наказ у формі бойового розпорядження в якому, серед іншого, були визначені завдання по знищенню цивільних об'єктів шляхом їх бомбардування.

У вищевказаному бойовому розпорядженні, серед іншого, були визначені координати цілі радіотелевізійної передавальної станції Харків (далі — РТПС Харків), що розташована за адресою: м. Харків, вул. Дерев'янка, 1А, кількісний склад повітряних суден два літака Су-34, а також засоби ураження шістнадцять фугасних авіаційних бомб вагою 500 кг (далі — ФАБ-500).

Водночас, РТПС Харків та обладнання розміщене на ній є цивільним об'єктом, який не використовується у воєнних цілях, на його території та навколо нього не розміщується озброєння, військова техніка, зброя, боєприпаси та інше воєнне устаткування, а також не дислокуються підрозділи чи окремі представники ЗС, інших військових формувань та правоохоронних органів України, обладнання розміщене на об'єкті не здійснює трансляцію, розповсюдження або передачу інформації між зазначеними підрозділами та для їх потреб, місце розташування об'єкту не є вигідною військовою позицією та не може перешкоджати просуванню ЗС РФ, його завоювання чи знищення не вплине на ослаблення сил противника. Таким чином, РТПС Харків не вносить ефективний вклад у воєнні дії української сторони в силу свого характеру,

розташування чи використання, повне або часткове руйнування станції, її захоплення чи нейтралізація за існуючих 06 березня 2022 року обставин не дає явну воєнну перевагу ЗС РФ, тобто у РТПС Харків відсутні ознаки воєнного об'єкту.

Більш того, діяльність РТПС Харків безпосередньо пов'язана з наданням послуг, які мають значення для функціонування суспільства та безпеки цивільного населення, зокрема забезпечує надання телекомунікаційних послуг (телефонного зв'язку), функціонування системи оповіщення (сигнал «Увага всім») та трансляцію телерадіопрограм, за допомогою яких населенню доводиться інформація про загрози виникнення надзвичайних ситуацій, загрози життю або здоров'ю людей та заподіяння шкоди майну, а також рекомендації по їх уникненню.

При цьому, Особа 2 розуміючи протиправність вищевказаного бойового розпорядження не відмовився від його виконання, та реалізував.

Так, близько 14 години за Київським часом (15 години за Московським) 06 березня 2022 року, перебуваючи на командному пункті військової частини НОМЕР_2, що дислокується у АДРЕСА_3, Особа 2 діючи умисно, усвідомлюючи явну злочинність власних дій та бажаючи настання тяжких наслідків, у тому числі знищення цивільних об'єктів, з мотивів безумовного виконання отриманого наказу, метою реалізації бойового розпорядження по знищенню цивільних об'єктів, розуміючи протиправний характер вищевказаного бойового розпорядження, довів його ОСОБА_9, старшому льотчику авіаційної ланки другої авіаційної ескадрильї капітану Особа 3, штурману авіаційної ланки авіаційної ескадрильї Особа 4 і штурману Особа 5 та віддав їм наказ приступити до його безпосереднього виконання.

При цьому, Особа 2 визначено екіпажі літаків у складі льотчика ОСОБА_9 та штурмана Особа 4 ведучий літак, льотчика Особа 3 та штурмана Особа 5 ведений літак.

Разом з тим, ОСОБА_9 розуміючи протиправність вищевказаного бойового розпорядження не відмовився від його виконання та усвідомлюючи, що між РФ та Україною з 20 лютого 2014 року триває міжнародний збройний конфлікт, приступив до реалізації.

У подальшому, близько 17 години 30 хвилин за Київським часом (18 години 30 хвилин за Московським) ОСОБА_9, будучи обізнаним з нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема положеннями Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року та додатковими протоколами до них, діючи умисно, за попередньою змовою групою осіб із Особа 4, Особа 3, Особа 5 та іншими невстановленими представниками ЗС РФ, усвідомлюючи явну злочинність власних дій та бажаючи настання тяжких наслідків, у тому числі знищення цивільних об'єктів, з мотивів безумовного виконання отриманого наказу, метою реалізації

бойового розпорядження по знищенню цивільних об'єктів, розуміючи його протиправність, а також те, що зазначені дії заборонені нормами міжнародного гуманітарного права, передбаченими пунктами 1, 2, 3 ст. 52 Протоколу I, та те, що діяльність РТПС Харків безпосередньо пов'язана з наданням послуг, які мають значення для функціонування суспільства та безпеки населення, злетів разом із штурманом Особа 4 на літаку Су-34 бортовий номер 06, спільно з іншим літаком, до екіпажу якого входили Особа 3 та Особа 5 з військового аеродрому «Балтімор» у м. Воронежі РФ у напрямку України, близько 18 години перетнув державний кордон, і перебуваючи у повітряному просторі України о 18 годині 09 хвилин здійснив бомбардування РТПС Харків 8 авіаційними бомбами ФАБ-500 загальним тротиловим еквівалентом 2 тони 400 кілограм.

За наслідками бомбардування телевізійна башта РТПС Харків отримала пошкодження металоконструкції, які значно знизили її несучу спроможність та унеможливають її подальшу безпечну експлуатацію, пошкоджено адміністративну будівлю станції, а також обладнання товариства з обмеженою відповідальності «лайфселл» на суму 433 965,31 гривень, обладнання приватного акціонерного товариства «Київстар» на суму 96 576,00 гривень та обладнання приватного акціонерного товариства «ВФ Україна» на суму 591 124,15 гривень.

Здійснивши бомбардування РТПС Харків, яка є, та у момент нападу була цивільним об'єктом, ОСОБА_9 вчинив очевидне порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародному збройному конфлікті, закріплених у пунктах 1, 2, 3 ст. 52 Протоколу I.

О 18 годині 10 хвилин за Київським часом 06 березня 2022 року літак Су-34, який пілотував ОСОБА_9 уражений військовослужбовцями Національної гвардії України, внаслідок чого повітряне судно знищено. При цьому, ОСОБА_9 катапультивався та після приземлення, близько 02 години за Київським часом 07 березня 2022 року затриманий військовослужбовцями Національної гвардії України.

До початку судового розгляду від захисника обвинуваченого ОСОБА_9 адвоката ОСОБА_7 надійшло клопотання про розгляд кримінальної справи в закритому судовому засіданні.

В судовому засіданні, судом вказане клопотання було задоволено частково, та прийнято рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні в окремій його частині, а саме при наданні показань обвинуваченого ОСОБА_9.

Інформація не підлягає розголошенню в загальному доступі відповідно до статті 7 Закону України «Про доступ до судових рішень».

Представник потерпілого Концерну радіомовлення та телебачення в судовому засіданні підтримала сторону обвинувачення.

Представник потерпілого ПрАТ «Київстар» в судовому засіданні підтримав цивільний позов та просив задовольнити.

Представник потерпілого ПрАТ «ВФ Україна» в судове засідання не з'явився, до суду надав заяву про розгляд справи у його відсутності.

Представник потерпілого ТОВ «Лайфселл» в судове засідання не з'явився, до суду надав заяву про розгляд справи у його відсутності.

Зважаючи на те, що ОСОБА_9 повністю визнав свою вину у вчиненні кримінального правопорушення, його свідчення відповідають суті обвинувачення, суд за згодою учасників судового провадження, які правильно розуміють обставини кримінального правопорушення, які ніким не оспоруються, переконавшись у добровільності їх позицій, роз'яснивши їм про позбавлення в подальшому права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку, відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України визнав недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються.

Суд вважає, що своїми умисними діями ОСОБА_9 вчинив кримінальне правопорушення, а саме порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, за попередньою змовою групою осіб, та його дії правильно кваліфіковані за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України.

Пом'якшуючою обставиною, згідно ч. 1 ст. 66 КК України, суд визнає щире каяття ОСОБА_9 та активне сприяння розкриттю злочину.

Обставиною, що обтяжує покарання, згідно ч. 1 ст. 67 КК України суд визнає вчинення злочину ОСОБА_9 за попередньою змовою групою осіб та загальнебезпечним способом.

Суд враховує, що обвинувачений ОСОБА_9 раніше не судимий, одружений, має на утриманні двох неповнолітніх дітей, на досудовому розслідуванні та судовому засіданні в повному обсязі визнав свою провину, щиро розкався, активно сприяв розкриттю злочину.

Також суд бере до уваги суспільну небезпеку вчиненого ОСОБА_9 кримінального правопорушення, а також його безпосередню роль та ступінь участі у вчиненому злочині.

Вирішуючи питання про призначення обвинуваченому покарання у відповідності до вимог ст. 65 КК України, суд враховує ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, яке віднесено законом до особливо тяжких кримінальних правопорушень, суспільну небезпечність вчиненого правопорушення, особу винного, обставини, визнані судом такими, що пом'якшують та обтяжують покарання, а також вимоги ст. 50 КК України, згідно з якою, метою покарання є не тільки кара, а також виправлення засудженого, а також попередження вчинення нових кримінальних правопорушень, суд вважає необхідним та достатнім для виправлення ОСОБА_9 та запобігання вчиненню ним

нових кримінальних правопорушень, призначити покарання у виді позбавлення волі в межах санкції статті ч. 1 ст. 438 КК України.

Представником ТОВ «лайфселл» було заявлено цивільний позов, в якому він просить стягнути з ОСОБА_9 на користь ТОВ «лайфселл» матеріальну шкоду у розмірі 433 965,31 грн. В обґрунтування позову зазначає, що в період з 24 лютого 2022 року по 06 березня 2022 року пілот військового літака Су-34 заступник командира НОМЕР_3 авіаційного полку ЗС РФ (в/ч № НОМЕР_2) підполковник ОСОБА_9 здійснював бомбардування об'єктів м. Харкова та Харківської області, зокрема бомбардування Харківської телевежі за адресою: м. Харків, вул. Дерев'янка 1-А, що призвело до тяжких наслідків, зокрема пошкодження та руйнування телекомунікаційного обладнання ТОВ «лайфселл», яке розміщувалось за вказаною адресою на підставі договору № 4-643 від 01 квітня 2021 року укладеного з Концерном радіомовлення, радіозв'язку та телебачення. Вказаним кримінальним правопорушенням ТОВ «лайфселл» заподіяно матеріальну шкоду на загальну суму 433 965,31 грн.

На підтвердження понесених витрат представником ТОВ «лайфселл» було надано інвентаризаційний опис основних засобів, які розміщувались за адресою: м. Харків, вул. Дерев'янка 1-А від 01 червня 2022 року та балансову довідку від 01 червня 2022 року.

Також, представником ПрАТ «Київстар» було заявлено цивільний позов, в якому він просить стягнути з ОСОБА_9 на користь ПрАТ «Київстар» матеріальну шкоду у розмірі 96 576 грн. В обґрунтування позову зазначає, що в період з 24 лютого 2022 року по 06 березня 2022 року пілот військового літака Су-34 заступник командира НОМЕР_3 авіаційного полку ЗС РФ (в/ч № НОМЕР_2) підполковник ОСОБА_9 здійснював бомбардування об'єктів м. Харкова та Харківської області, зокрема бомбардування Харківської телевежі, що призвело до тяжких наслідків, зокрема було пошкоджено телекомунікаційне обладнання об'єктів мережі ПрАТ «Київстар». В результаті вказаного бомбардування було пошкоджено телекомунікаційне обладнання об'єктів мережі ПрАТ «Київстар» та, як наслідок, ПрАТ «Київстар» було проведено відновлювальні роботи за адресою: м. Харків, вул. Дерев'янка 1-А, на об'єкті RBS UK1703 на загальну суму 96 576 грн.

На підтвердження понесених витрат представником ПрАТ «Київстар» були надані наступні документи: копію договору підряду № 386460 з будівництва об'єктів телекомунікаційної мережі ПрАТ «Київстар» від 20 березня 2020 року; копію додаткової угоди № 386460-2319 від 22 квітня 2022 року до договору підряду № 386460 з будівництва та модернізації о № 386460 з будівництва та модернізації об'єктів телекомунікаційної мережі ПрАТ «Київстар» від 20 березня 2020 року; копію акту приймання-передачі виконаних робіт до додаткової угоди № 386460-2319

від 22 квітня 2022 року до договору підяду № 386460 з будівництва та модернізації об'єктів телекомунікаційної мережі ПрАТ «Київстар» від 20 березня 2020 року; копію платіжного доручення № 9639 від 03 березня 2022 року про сплату ПрАТ «Київстар» 72 644,40 грн; копію додаткової угоди № 386460-2405 від 01 червня 2022 року до договору підяду № 386460 з будівництва та модернізації об'єктів телекомунікаційної мережі ПрАТ «Київстар» від 20 березня 2020 року; копію акту приймання-передачі виконаних робіт до додаткової угоди № 386460-2405 від 01 червня 2022 року до договору підяду № 386460 з будівництва та модернізації об'єктів телекомунікаційної мережі ПрАТ «Київстар» від 20 березня 2020 року; платіжне доручення № 13491 від 01 липня 2022 року про сплату ПрАТ «Київстар» 10 852,80 грн; копію додаткової угоди № 386460-441756 від 23 квітня 2022 року до договору підяду № 386460 з будівництва та модернізації об'єктів телекомунікаційної мережі ПрАТ «Київстар» від 20 квітня 2020 року; копію акту приймання-передачі виконаних робіт до додаткової угоди № 386460-441756 від 23 квітня 2022 до договору підяду № 386460 з будівництва та модернізації об'єктів телекомунікаційної мережі ПрАТ «Київстар» від 20 березня 2020 року; копію платіжного доручення № 9632 від 03 червня 2022 року про сплату ПрАТ «Київстар» 13 078,80 грн.

Також, представником ПрАТ «ВФ Україна» було заявлено цивільний позов, в якому він просить стягнути з ОСОБА_9 на користь ПрАТ «ВФ Україна» матеріальну шкоду у розмірі 591 124,15 грн. В обґрунтування позову зазначає, що в період з 24 лютого 2022 року по 06 березня 2022 року пілот військового літака Су-34 заступник командира НОМЕР_3 авіаційного полку ЗС РФ (в/ч № НОМЕР_2) підполковник ОСОБА_9 здійснював бомбардування об'єктів м. Харкова та Харківської області, зокрема бомбардування Харківської телевежі за адресою: м. Харків, вул. Дерев'янка 1-А, на якій було розміщено телекомунікаційне обладнання ПрАТ «ВФ Україна» Внаслідок протиправних дій ОСОБА_9, ПрАТ «ВФ Україна» було завдано матеріальну шкоду в розмірі 591 124,15 грн.

На підтвердження понесених витрат представником ПрАТ «ВФ Україна» були надані наступні документи: копію договору про надання телекомунікаційних послуг № 4-647 від 30 вересня 2021 року; копію акту прийому-передачі обладнання від 01 вересня 2021 року згідно договору № 4-647 від 30 вересня 2021 року; довідку по знищеному майну ПрАТ «ВФ Україна», що знаходиться за адресою: м. Харків, вул. Дерев'янка 1-А.

Відповідно до ч. 1 ст. 128 КПК України особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням заподіяно майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального

провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого, або фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Згідно з ч. 1 ст. 1177 ЦК України шкода, завдана фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення відшкодовується відповідно до закону.

Згідно зі ч. 1 ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними діями, рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Приймаючи до уваги, що в судовому засіданні знайшла своє підтвердження вина обвинуваченого ОСОБА_9 у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення, та розмір зазначених вище цивільних позовів потерпілих щодо стягнення матеріальної шкоди обвинувачений не заперечував, суд вважає за необхідне цивільні позови задовольнити.

При проведенні комплексної судової експертизи вибухових речовин та продуктів вибуху № 11353/22-34/13875?13879/22-34 від 03 червня 2022 року, експертами КНДІСЕ, були витрачені кошти в сумі 27 182,88 грн, які судом відносяться, у відповідності зі ст. 122 КПК України, до процесуальних витрат.

При проведенні судової експертизи № 6767/22-35/6768/22-52/26806/22-54/26807/22-81/26808/22-82 від 13 жовтня 2022 року, експертами КНДІСЕ, були витрачені кошти в сумі 151 016 грн, які судом відносяться, у відповідності зі ст. 122 КПК України, до процесуальних витрат.

Суд вважає, що дані документально підтверджені процесуальні витрати на залучення експертів, відповідно до вимог ст. 124 КПК України, підлягають стягненню з обвинуваченого ОСОБА_9 на користь держави.

До набрання вироком законної сили ОСОБА_9 залишити під вартою в ДУ «Київський слідчий ізолятор» як військовополоненого.

Долю речових доказів суд вирішує відповідно до ст. 100 КПК України.

Враховуючи викладене, керуючись ст.ст. 368, 374 КПК України, суд, —

УХВАЛИВ:

ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_1, визнати винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України та призначити йому покарання у виді позбавлення волі на 12 (дванадцять) років.

Початок строку відбування покарання ОСОБА_9 рахувати з 07 березня 2022 року.

До набрання вироком законної сили ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_1 залишити під вартою в Державній установі «Київський слідчий ізолятор» як військовополоненого.

Речові докази, а саме: металевий виріб розміром 18×13×15 см, з прикрученою биркою на одній зі сторін виробу, на якій міститься гравірування «БАНТ-02 N 0203861»; Куртка встановленого зразка військової форми ЗС РФ, на якій міститься фабрична бирка з затертими написами «ООО «ОКРУГ»», «182-108-96, Арт. 270М ТО МВО ТУ 042-4449076-2009 Год изготовления 2019 г., S4-5.»; Берці встановленого зразка військової форми ЗС РФ з маркуванням: «277 980 8 05 06 ТУ 8821-001-5311-5661-05» та нерозбірливим штампом; Мобільний телефон марки BQ-2432 Tank SE чорного кольору з металевими вставками кольору металік, серійний номер CSr068X6W07871, IMEI 1: НОМЕР_5, IMEI 2: НОМЕР_6, з сім-картками оператора мобільного зв'язку «МТС» № № НОМЕР_7, НОМЕР_8; військову жилетку кольору «Хакі», що з правого боку містить з'єднання антени, а з внутрішньої сторони містить плями бурого кольору, а також ідентифікаційний відтиск фарбою чорного кольору: НАЗ-ІР№ 0974015 розмір 3; смужки тканини чорного кольору із текстом молитви, нанесеним барвником жовтого кольору; блок живлення «P-855A1M» у вигляді двох з'єднаних циліндричних елементів помаранчевого кольору з якого виходить чорний провід з контактним роз'ємом поряд з яким наявний металевий карабін; Радіостанцію «P855A1M» № 012418 ідентифікаційний № 0077225 прямокутної форми помаранчевого кольору; Жгут гумовий медичний; Акумулятор мобільного пристрою «BL-5CB»; Мобільний термінал NOKIA (без акумулятора) з IMEI 1: НОМЕР_9, IMEI2: НОМЕР_10; сім картки оператора зв'язку «МТС» № НОМЕР_11; Мобільний термінал «Iphone», корпус якого має механічні ушкодження з фронтальної та задньої частини (тріщини), а також деформацію корпусу у вимкненому стані; Предмет циліндричної форми коричневого кольору зовні схожого на сигнальний пристрій «ПСНД УПЗ-03-2009»; Аркуш паперу (надірваний з чотирьох сторін), на якому відображено географічну територію м. Києва та Київської області (кольорову); Жилет камуфльованого кольору, який має пошкодження з маркуваннями «НАЗ-ІР № 0684499 Размер 2»; Черевик чорного кольору (правий) у середині якого міститься цифровий ряд виконаний у фабричний спосіб фарбником зеленого кольору; Запечатаний поліетиленовий пакет зеленого кольору (хакі) на якому наявний напис російською мовою: «Пакет перевязочный, индивидуальный марки ППИ АВ-3», «ТУ 9393-001-1777359-98», «ЗАО Предприятие “Владекс”»; Аркуш паперу з друкованим написом медичних препаратів та їх призначенням; Паперовий буклет — паспорт російською мовою до виробу «Аптечка

первой помощи индивидуальная АППИ паспорт СМАН.025.000.000.000 ПС Зав. № 008839» «ООО «Спецмедтехника» 194044, г. Санкт-Петербург ул. Чугунная д. 20 тел./факс +7 (812) 3295480», на 4 арк. Фольгований пакет із написом російською мовою: «Пакет индивидуальный, противохимический «ИПП-11»; Пластиковий циліндричний контейнер коричневого кольору з наліпкою з написом на російській мові: «Средство для обеззараживания воды»; Два паперових пакети з написом російською мовою: «Салфетки медицинские проспиртованные»; Паперовий пакет білого кольору з написом жовтого кольору «Акватабс»; Полімерний герметичний пакет, в середині якого аркуш паперу з написом російською мовою: «Зеркало сигнальное ЗСАМ27090»; Полімерний, прозорий герметичний пакет, у якому міститься предмет, схожий на сонцезахисні окуляри; Полімерний циліндричний контейнер сірого кольору з паперовою наліпкою «Йод»; Два шприци об'ємом 3 мл, кожен з яких у герметичному пакуванні; Полімерний фольгований герметичний пакет зеленого кольору з написом «Гемостоп», виробництва «ФГУП НПЦ «Фармзащита» ФМБА России Россия, 141402, Московская обл., г. Химки, Вашутинское шоссе, д. 11» та іншими пояснювальними написами; Прозорий полімерний пакет, який складається з одинадцяти окремих герметичних секцій, у яких міститься десять сірників та чиркало; Пам'ятка вкладення до аптечки індивідуальної, на 12 арк.; Паперовий предмет, схожий на національну валюту російської федерації — купюру номіналом 100 (сто) рублів з номером «еИ 1249768»; Полімерну медичну ампулу з написом «Преднизолон» із прозорою рідиною у середині; Полімерний чохол чорного кольору до мобільного телефону; Герметичний прозорий полімерний пакет, у якому міститься продовгуватий предмет з написом російською мовою: «пакет перевязочный»; Чотири елементи живлення типу «AA 1,5 V» «DURACELL»; Три металевих кільця сірого кольору діаметром 3 см кожне; Наручний годинник чорного кольору «Garmin» VIVOFCTIVE 4 № 5ZP024591 у вимкненому стані; Предмет схожий на дихальну/переговорну авіаційну маску пілота чорного кольору; 2 металеві уламки різного розміру та ваги, схожі на фрагмент авіаційної бомби; Зразки ґрунту; Прилад, на якому міститься металева пластина з маркуванням «БЦВМ-386-1 № 6050210253»; Уламки літака марки СУ-34, а саме: уламки хвостової частини літака з написом «RF-95070 ВКС РОССИИ»; Уламки літака марки СУ-34, а саме: уламки кабіни пілотів, правого крила, правого стабілізатору, правого двигуна, агрегатів двигуна, основного шасі, блоків систем керування літаком, авіаційної пушки ГШ-301 калібру 30-мм, серійний номер 9А407У544917, гільзи снарядів до неї, пульта сигналізації кабіни, частини лівого двигуна, лівого стабілізатора, та інші уламки, які неможливо ідентифікувати через їх пошкодження; 3 частини приладу літака, які є частинами блоку

кодування «свій-чужий»; Прилад блок установки службових параметрів «5-ТВ» з № 0102521, на якому встановлено дату польоту — 06.03; 3 прилади, що показують параметри польоту; Прилад пілотажно-навігаційний прилад, виробництва «ТЕМП»; Мікросхеми з написами «ALTERA FLEX EPF10K50VRC240-4N U СЕВ560713А», «XILINX XCV300E BG432AGT0733 F2307274A 7I VIRTEX PHILIPPINES», «XILINX SPARTAN XC3SD18004 FGG676AG*092 A365489*A 5C/41 KOREA»; Уламки літака марки СУ-34, а саме уламки: лівого крила, основного шасі, блоку управління літака та інші уламки, які неможливо ідентифікувати через їх пошкодження» — долучити до матеріалів кримінального провадження № 2202200000000054 від 24 лютого 2022 року.

Стягнути з ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_1 на користь Держави витрати на проведення судової експертизи вибухових речовин та продуктів вибуху № 11353/22-34/13875?13879/22-34 від 03 червня 2022 року в розмірі 27 182 (двадцять сім тисяч сто вісімдесят дві) грн 82 коп.

Стягнути з ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_1 на користь Держави витрати на проведення судової експертизи № 6767/22-35/6768/22-52/26806/22-54/26807/22-81/26808/22-82 від 13 жовтня 2022 року в розмірі 151 016 (сто п'ятдесят одну тисячу шістнадцять) грн.

Стягнути з ОСОБА_9 на користь Товариства з обмеженою відповідальністю «лайфселл» матеріальну шкоду у розмірі 433 965 (чотириста тридцять три тисячі дев'ятсот шістдесят п'ять) грн 31 коп.

Стягнути з ОСОБА_9 на користь Приватного акціонерного товариства «Київстар» матеріальну шкоду у розмірі 96 576 (дев'яносто шість тисяч п'ятсот сімдесят шість) грн.

Стягнути з ОСОБА_9 на користь Приватного акціонерного товариства «ВФ Україна» матеріальну шкоду у розмірі 591 124 (п'ятсот дев'яносто одна тисяча сто двадцять чотири) грн 15 коп.

Вирок може бути оскаржений шляхом подання апеляційної скарги до Харківського апеляційного суду протягом 30 днів з дня його проголошення через Дзержинський районний суд м. Харкова, при цьому відповідно ч. 3 ст. 394 КПК України вирок не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав заперечення обставин, які ніким не оспарювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним відповідно до положень ч. 3 ст. 349 КПК України.

Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Відповідно до приписів ч. 6 ст. 376 КПК України копію негайно після його проголошення вручити обвинуваченому та прокурору. Роз'яснити,

що учасники судового провадження мають право отримати копію вироку в суді.

Роз'яснити сторонам кримінального провадження право подати клопотання про помилування, право ознайомитися з журналом судового засідання і подати на нього письмові зауваження.

Учасники судового провадження мають право отримати в Держинському районному суді м. Харкова копію цього вироку, подавши відповідну заяву.

Відповідно до ч. 4 ст. 29 КПК України, дане судове рішення, яким суд закінчує судовий розгляд по суті, надати обвинуваченому у перекладі на російську мову.

Суддя ОСОБА_1

9.4. Науково-практичний коментар

Кримінальне провадження щодо Криштопа Максима Сергійовича становить особливий інтерес для науки міжнародного кримінального права та практики застосування міжнародного гуманітарного права, оскільки безпосередньо стосується одного з фундаментальних принципів права збройних конфліктів — принципу розрізнення між військовими цілями та цивільними об'єктами. На відміну від багатьох інших українських вироків за статтею 438 КК України¹⁴⁷, де основна увага приділялася злочинам проти цивільного населення, дана справа дозволяє проаналізувати міжнародно-правові механізми захисту цивільної інфраструктури та межі допустимого застосування сили щодо об'єктів, які забезпечують функціонування суспільства в умовах війни.

Насамперед слід відзначити правильність обраної судом кримінально-правової кваліфікації. Суд обґрунтовано виходив із того, що Харківська радіотелевізійна передавальна станція

¹⁴⁷ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

була цивільним об'єктом у розумінні статті 52 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій¹⁴⁸. Відповідно до міжнародного гуманітарного права цивільними визнаються всі об'єкти, які не є військовими цілями. При цьому презумпція цивільного характеру об'єкта діє доти, доки не буде доведено протилежне. Саме на стороні, яка здійснює напад, лежить обов'язок довести військовий характер об'єкта та законність його ураження.

У даній справі суд встановив відсутність будь-яких обставин, які могли б свідчити про використання Харківської РТПС для військових потреб. Не було виявлено доказів розміщення на її території військових підрозділів, озброєння, військової техніки, пунктів управління або інших елементів військової інфраструктури. Не встановлено також фактів використання об'єкта для координації бойових дій чи передачі військової інформації. За таких умов висновок суду про цивільний статус об'єкта повністю відповідає як міжнародно-правовим нормам, так і усталеній практиці міжнародних кримінальних трибуналів.

Особливого значення набуває питання про критерії віднесення об'єкта до категорії військових цілей. Відповідно до міжнародного гуманітарного права об'єкт може бути законною ціллю нападу лише за наявності двох обов'язкових умов. По-перше, він повинен робити ефективний внесок у військові дії противника. По-друге, його знищення, захоплення або нейтралізація повинні забезпечувати конкретну та безпосередню військову перевагу. Відсутність хоча б одного з цих елементів виключає можливість законного застосування сили щодо відповідного об'єкта.

Саме цей підхід був фактично використаний судом при оцінці обставин справи Криштопа. Вирок містить принципово важливий висновок про те, що навіть повне виведення з ладу Харківської РТПС не створювало для російських військ будь-якої очевидної військової переваги. Така позиція повністю узгоджується з практикою Міжнародного кримінального трибуналу

¹⁴⁸ Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

щодо колишньої Югославії, який неодноразово наголошував на необхідності вузького тлумачення поняття військової цілі та недопустимості довільного розширення цього поняття під час збройних конфліктів¹⁴⁹.

Окремого аналізу потребує питання про відповідальність військовослужбовця за виконання наказу, який суперечить нормам міжнародного гуманітарного права. У справах про воєнні злочини обвинувачені нерідко посиляються на необхідність виконання наказів командування як на підставу для звільнення від відповідальності або принаймні для її пом'якшення. Проте як міжнародне, так і національне кримінальне право виходять із принципу особистої відповідальності за міжнародні злочини. Виконання наказу саме по собі не усуває протиправності діяння, якщо наказ має очевидно злочинний характер.

Цей підхід був сформульований ще після завершення Другої світової війни під час Нюрнберзького процесу та надалі отримав розвиток у статті 33 Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Згідно з положеннями Статуту виконання наказу начальника не звільняє особу від кримінальної відповідальності, якщо наказ був явно незаконним¹⁵⁰. Особливо це стосується наказів, пов'язаних із вчиненням міжнародних злочинів проти цивільного населення або цивільних об'єктів. Саме тому міжнародне кримінальне право покладає на кожного військовослужбовця обов'язок оцінювати очевидну правомірність отриманого наказу.

У справі Криштопа зазначене питання має особливе значення. Суд встановив, що обвинувачений був не рядовим військовослужбовцем, а підполковником військово-повітряних сил російської федерації та заступником командира авіаційного полку. Такий рівень службового становища передбачає не лише

¹⁴⁹ Prosecutor v. Stanislav Galić. Case No. IT-98-29-A. Appeal Judgement. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 30 November 2006. URL: <https://www.icty.org/x/cases/galic/acjug/en/index.htm>

¹⁵⁰ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

високий рівень професійної підготовки, але й обізнаність щодо основних правил ведення війни та порядку застосування авіації. Відповідно, можливість посилення на незнання міжнародно-правових обмежень або нерозуміння характеру поставленого завдання виглядає юридично неспроможною.

Суттєве значення для оцінки вини обвинуваченого має також характер самої цілі. Йшлося не про об'єкт, який міг викликати сумніви щодо свого статусу, а про стаціонарну радіотелевізійну передавальну станцію, призначення якої було загальновідомим. У матеріалах справи не встановлено жодних обставин, які могли б об'єктивно свідчити про її використання для військових потреб. Саме тому суд дійшов висновку, що обвинувачений усвідомлював або, принаймні, повинен був усвідомлювати цивільний характер об'єкта, по якому здійснювався авіаційний удар.

Важливе місце у справі займає і питання доказування суб'єктивної сторони злочину. У провадженнях щодо нападів на цивільні об'єкти встановлення умислу нерідко становить значну складність, оскільки обвинувачені можуть стверджувати, що діяли в умовах обмеженої інформації або помилково вважали об'єкт військовою ціллю. У справі Криштопа суд виходив із сукупності об'єктивних факторів: службового становища обвинуваченого, характеру об'єкта, порядку підготовки бойового завдання, використання авіаційних засобів ураження значної потужності та відсутності будь-яких ознак військового використання РТПС. Саме сукупність цих обставин дозволила зробити висновок про усвідомлений характер дій обвинуваченого.

Особливу роль у доказуванні відіграли спеціальні знання та експертні дослідження. Для встановлення правового статусу об'єкта, характеру заподіяних пошкоджень, можливостей використання телерадіоцентру та наслідків його ураження були залучені відповідні фахівці та проведені експертизи. Подібний підхід відповідає сучасній міжнародній практиці, оскільки оцінка законності нападу на певний об'єкт часто потребує спеціальних технічних знань, що виходять за межі звичайної юридичної оцінки.

З науково-практичної точки зору дана справа є одним із найбільш показових українських вироків щодо атак на цивільну інфраструктуру. Вона демонструє, що навіть в умовах масштабного міжнародного збройного конфлікту сторони не звільняються від обов'язку дотримуватися принципу розрізнення та інших основоположних норм міжнародного гуманітарного права. Вирок також підтверджує, що цивільні об'єкти зв'язку та мовлення користуються міжнародно-правовим захистом нарівні з іншими цивільними об'єктами, а їх умисне ураження може утворювати склад воєнного злочину.

Не менш важливим є значення цього рішення для подальшої практики українських судів. Справа Криштопа фактично стала одним із перших прикладів детального судового аналізу категорії «цивільний об'єкт» у контексті статті 438 Кримінального кодексу України¹⁵¹. Вироблені у ній підходи можуть надалі застосовуватися при розгляді численних кримінальних проваджень, пов'язаних із ударами по об'єктах енергетики, транспорту, зв'язку, охорони здоров'я та іншій критичній інфраструктурі України.

З точки зору міжнародного кримінального правосуддя дана справа має значення і для майбутньої практики Міжнародного кримінального суду. Вона містить ретельно задокументовані обставини нападу на цивільний об'єкт, аналіз його правового статусу та оцінку ролі безпосереднього виконавця злочину. Такі вирoki формують важливу доказову базу щодо системного характеру атак на цивільну інфраструктуру України та можуть використовуватися для подальшого дослідження політики, методів і засобів ведення війни російською федерацією.

Таким чином, кримінальне провадження щодо Криштопа Максима Сергійовича є важливим прикладом практичного застосування норм міжнародного гуманітарного права у сфері захисту цивільних об'єктів під час збройного конфлікту. Воно

¹⁵¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

підтверджує дієвість принципу розрізнення, конкретизує критерії визначення цивільних об'єктів та демонструє механізми притягнення до відповідальності осіб, які беруть участь у здійсненні незаконних нападів на цивільну інфраструктуру. Водночас справа підкреслює, що сучасні воєнні злочини охоплюють не лише посягання на життя та здоров'я цивільного населення, але й умисне руйнування об'єктів, від функціонування яких залежить безпека, добробут і нормальне існування суспільства.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження судової практики щодо воєнних злочинів, вчинених у контексті міжнародного збройного конфлікту між російською федерацією та Україною, дозволяє зробити висновок про формування в Україні одного з найбільш масштабних та змістовних масивів національної практики притягнення до кримінальної відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права. Повномасштабне вторгнення російської федерації у лютому 2022 року спричинило безпрецедентне зростання кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із воєнними злочинами, а українські суди фактично опинилися перед необхідністю здійснювати правову оцінку діянь, які раніше переважно були предметом діяльності міжнародних кримінальних трибуналів та спеціалізованих міжнародних судових інституцій.

Аналіз розглянутих у цій книзі кримінальних проваджень свідчить про надзвичайну різноманітність форм порушення законів та звичаїв війни, що мають місце в умовах сучасного міжнародного збройного конфлікту. Досліджені вирoki охоплюють умисні вбивства цивільних осіб, віддання злочинних наказів про їх розстріл, використання цивільного населення як «живого щита», незаконне позбавлення волі та катування, примусову депортацію населення, мілітаризацію та примусову інтеграцію цивільних осіб до структур держави-окупанта, підбурювання до вчинення воєнних злочинів, а також умисні напади на цивільну інфраструктуру. Сукупність цих справ демонструє, що сучасні воєнні злочини охоплюють значно ширший спектр суспільно небезпечної поведінки, ніж це традиційно сприймалося в класичній доктрині міжнародного гуманітарного права.

Одним із найважливіших результатів проведеного дослідження є висновок про те, що воєнні злочини, які стали предметом розгляду українських судів, не можуть розглядатися виключно як ізольовані епізоди протиправної поведінки окремих військовослужбовців. Навпаки, аналіз судових рішень

свідчить про наявність складної та багаторівневої системи взаємопов'язаних дій, у межах якої окремі злочини нерідко виступають елементами ширших механізмів ведення війни, окупаційної політики та придушення населення окупованих територій. Вбивства цивільних осіб, катування, депортації, примусова мобілізація, інформаційний вплив, використання цивільних осіб для прикриття військових дій або атаки на цивільну інфраструктуру мають спільну мету — встановлення контролю над населенням, придушення спротиву та забезпечення реалізації військово-політичних цілей держави-агресора.

Показовим є те, що розглянуті кримінальні провадження охоплюють практично всі рівні можливої участі у вчиненні воєнних злочинів. У межах книги проаналізовано як дії безпосередніх виконавців злочинів, так і поведінку командирів, які віддавали злочинні накази, осіб, що здійснювали організаційне забезпечення окупаційної політики, цивільних осіб, які підбурювали до вчинення воєнних злочинів, а також військовослужбовців, які реалізовували незаконні накази щодо цивільного населення та цивільних об'єктів. Такий підхід повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародного кримінального права, яке дедалі більше уваги приділяє не лише безпосереднім виконавцям злочинів, але й усій системі осіб, залучених до їх підготовки, організації, координації або сприяння їх вчиненню.

Особливого значення набуває те, що українська практика поступово формує власні підходи до тлумачення та застосування положень міжнародного гуманітарного права. Практично всі розглянуті кримінальні провадження демонструють активне використання судами положень Женевських конвенцій 1949 року, Додаткового протоколу I 1977 року, норм звичаєвого міжнародного гуманітарного права та положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Водночас українські суди не обмежуються формальним цитуванням міжнародно-правових актів, а дедалі частіше застосовують їх для безпосереднього тлумачення змісту кримінально-правових норм та встановлення ознак конкретних воєнних злочинів.

Особливістю сучасної української моделі кримінального переслідування воєнних злочинів є провідна роль статті 438 Кримінального кодексу України «Воєнні злочини». Саме ця норма після оновлення кримінального законодавства у 2024–2025 роках залишається основним інструментом притягнення до кримінальної відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права. Проведений аналіз підтверджує як її значний потенціал, так і наявність окремих проблем правозастосування. З одного боку, розширення диспозиції статті шляхом включення окремих складів воєнних злочинів та її бланкетний характер дозволяють охоплювати широкий спектр порушень міжнародного гуманітарного права й забезпечують необхідну гнучкість кримінально-правового регулювання. З іншого боку, така законодавча конструкція зберігає необхідність постійного звернення до джерел міжнародного гуманітарного права та практики міжнародних судових інституцій і вимагає від органів досудового розслідування, прокурорів і судів високого рівня спеціалізованих знань у сфері міжнародного кримінального та міжнародного гуманітарного права.

Важливим результатом проведеного дослідження є також встановлення суттєвої трансформації підходів до доказування воєнних злочинів у сучасних умовах. Аналіз розглянутих кримінальних проваджень свідчить про те, що традиційні джерела доказів, такі як показання потерпілих, свідків, протоколи огляду місця події або висновки судових експертиз, продовжують відігравати важливу роль, однак дедалі частіше доповнюються новими формами доказової інформації. Насамперед ідеться про цифрові докази, матеріали дистанційного спостереження, супутникові знімки, записи камер відеоспостереження, перехоплені телефонні розмови, електронне листування, інформацію з відкритих джерел та результати OSINT-досліджень. Саме такі докази нерідко дозволяють встановити обставини злочину в умовах активних бойових дій або на територіях, доступ до яких тривалий час був неможливим для українських правоохоронних органів.

Особливо показовими у цьому контексті є справи про підбурювання до вчинення воєнного злочину, мілітаризацію населення окупованих територій та інші злочини, де ключову роль відігравали цифрові комунікації, електронні матеріали та інформація, поширена через сучасні інформаційні технології. Подібна практика демонструє поступову адаптацію кримінального процесу до реалій сучасних збройних конфліктів, у яких значна частина злочинної діяльності залишає цифрові сліди, придатні для подальшого використання як докази у кримінальному провадженні.

Не менш важливим є активне використання можливостей відкритих джерел інформації. Сучасні технології дозволяють здійснювати верифікацію подій за допомогою супутникових знімків, геолокації фото- та відеоматеріалів, аналізу відкритих електронних ресурсів та інших інструментів цифрової криміналістики. Проведене дослідження свідчить про те, що українська практика поступово інтегрує ці інструменти у процес доказування воєнних злочинів, що відповідає загальносвітовим тенденціям розвитку міжнародного кримінального правосуддя.

Окремої уваги заслуговує питання спеціального кримінального провадження (*in absentia*), яке стало однією з характерних особливостей української практики розслідування та судового розгляду воєнних злочинів. Більшість осіб, підозрюваних або обвинувачених у вчиненні таких злочинів, перебувають на території російської федерації, тимчасово окупованих територіях України або в інших місцях, недоступних для українських правоохоронних органів. За таких умов механізм спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження фактично став необхідною умовою реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

Аналіз розглянутих справ свідчить про те, що українські суди загалом дотримуються балансу між необхідністю забезпечення ефективного правосуддя та гарантіями права на справедливий суд. У більшості випадків здійснюється належне повідомлення обвинувачених про кримінальне переслідування, забезпечується

участь захисників та дотримуються інші процесуальні гарантії, передбачені національним законодавством і міжнародними стандартами. Водночас практика спеціального провадження продовжує розвиватися та потребує подальшого вдосконалення, особливо з урахуванням потенційних перспектив міжнародного перегляду окремих рішень та їхньої оцінки міжнародними судовими інституціями.

Проведене дослідження дозволяє також зробити висновок про поступове формування в Україні комплексної системи документування та правової оцінки воєнних злочинів. Важливу роль у цьому процесі відіграють не лише правоохоронні органи та суди, але й міжнародні організації, правозахисні інституції, неурядові організації, журналісти-розслідувачі та експертне середовище. Саме взаємодія між цими суб'єктами створює необхідні передумови для належного документування фактів порушення міжнародного гуманітарного права та їх подальшого використання у кримінальному судочинстві.

Досвід розглянутих кримінальних проваджень підтверджує, що сучасні воєнні злочини дедалі рідше обмежуються виключно фізичним насильством щодо окремих осіб. Значна частина таких злочинів має комплексний характер і охоплює інформаційний вплив, примусову зміну ідентичності населення, руйнування соціальних зв'язків, втручання у систему освіти, примусову інтеграцію до політичних та військових структур держави-окупанта, знищення об'єктів цивільної інфраструктури та інші форми впливу на цивільне населення. Саме тому сучасна практика розслідування воєнних злочинів повинна враховувати не лише безпосередні наслідки конкретного діяння, але й його місце у ширшому контексті збройного конфлікту та окупаційної політики.

Показово, що майже всі розглянуті у книзі кримінальні провадження демонструють наявність чіткого зв'язку між конкретним злочинним діянням та міжнародним збройним конфліктом. Встановлення такого зв'язку, відомого в міжнародній практиці як *lexis* із збройним конфліктом, є однією з ключових умов кваліфікації діяння як воєнного злочину. Українські суди поступово

виробляють власні підходи до встановлення цього елемента складу злочину, що має важливе значення для подальшого розвитку національної практики та її узгодження з підходами міжнародного кримінального правосуддя.

Не менш важливим є те, що українська практика вже сьогодні виходить за межі суто національного значення. Вироки у справах про воєнні злочини поступово формують значний масив правових позицій, які можуть використовуватися у діяльності Міжнародного кримінального суду, спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України та інших міжнародних механізмів правосуддя. У цьому контексті українські суди фактично виконують подвійну функцію: забезпечують національне кримінальне переслідування винних осіб та одночасно створюють доказову і правову основу для подальших міжнародних процесів.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, слід констатувати, що сучасна українська практика розслідування та судового розгляду воєнних злочинів перебуває на етапі активного становлення та водночас уже демонструє високий рівень зрілості й здатності реагувати на найскладніші виклики, пов'язані із притягненням до відповідальності за грубі порушення міжнародного гуманітарного права. Упродовж відносно короткого періоду українські правоохоронні органи та суди були змушені опрацювати безпрецедентний за масштабом масив кримінальних проваджень, що охоплюють практично всі основні категорії воєнних злочинів, відомих сучасному міжнародному праву. Результатом цього процесу стало формування унікальної судової практики, яка вже сьогодні має значення не лише для України, але й для розвитку міжнародного кримінального правосуддя загалом.

Важливою особливістю проаналізованих кримінальних проваджень є те, що вони відображають еволюцію самого розуміння воєнних злочинів у ХХІ столітті. Якщо традиційно міжнародне гуманітарне право асоціювалося насамперед із захистом цивільного населення від фізичного насильства під час бойових дій, то сучасна практика демонструє значно ширший спектр

суспільно небезпечних діянь. Военні злочини дедалі частіше охоплюють не лише вбивства, катування чи незаконне позбавлення волі, але й депортацію населення, примусову зміну громадянської ідентичності, нав'язування окупаційних політичних і військових структур, використання інформаційного впливу для залучення населення до діяльності держави-окупанта, а також умисне руйнування цивільної інфраструктури. Саме така багатомірність сучасних воєнних злочинів була продемонстрована у розглянутих судових рішеннях.

Проведене дослідження також підтвердило важливість подальшої гармонізації національного кримінального законодавства України із сучасними стандартами міжнародного кримінального права. Незважаючи на значний потенціал статті 438 Кримінального кодексу України, практика її застосування свідчить про необхідність подальшого вдосконалення нормативної бази та більш повної імплементації положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Така гармонізація сприятиме підвищенню правової визначеності, забезпеченню єдності правозастосування та більш ефективному використанню міжнародних стандартів під час кваліфікації воєнних злочинів.

Окремої уваги заслуговує проблема забезпечення невідворотності відповідальності. Значна частина осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів, продовжує перебувати поза межами досяжності українського правосуддя. Водночас аналіз судової практики переконливо свідчить, що навіть за таких умов документування злочинів, встановлення винних осіб та ухвалення судових рішень мають самостійне юридичне та суспільне значення. Вони сприяють відновленню справедливості, фіксації історичної правди, забезпеченню прав потерпілих та створенню підґрунтя для майбутнього виконання вироків у разі затримання винних осіб або зміни політичних обставин.

Водночас значення українських вироків не обмежується лише національним контекстом. У перспективі вони можуть відігравати важливу роль у діяльності Міжнародного кримінального суду, спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти

України та інших міжнародних механізмів правосуддя. Детально досліджені фактичні обставини, зібрані докази, сформульовані судами правові висновки та практика застосування норм міжнародного гуманітарного права становлять цінний масив правової інформації, який може використовуватися для подальшого міжнародного переслідування осіб, відповідальних за найтяжчі міжнародні злочини.

Особливу цінність української практики становить її здатність поєднувати національні механізми кримінальної юстиції з міжнародними стандартами захисту прав людини та міжнародного гуманітарного права. Розглянуті кримінальні провадження демонструють, що навіть в умовах повномасштабної війни держава може забезпечувати здійснення правосуддя відповідно до принципів верховенства права, справедливого судового розгляду та поваги до фундаментальних прав людини. Саме це відрізняє правову державу від держави-агресора та надає особливого значення кожному ухваленому вироку.

Проведене дослідження дозволяє зробити остаточний висновок про те, що українська судова практика вже сьогодні формує одну з найбільш масштабних та змістовних систем документування, правової оцінки та судового переслідування воєнних злочинів у сучасному світі. Розглянуті кримінальні провадження демонструють не лише здатність національної системи правосуддя реагувати на найтяжчі порушення міжнародного гуманітарного права, але й її вагомий внесок у розвиток міжнародного кримінального права загалом. Вироки українських судів поступово стають важливим джерелом практики, яке сприятиме встановленню історичної правди, забезпеченню невідворотної покарання, захисту пам'яті про жертв збройного конфлікту та формуванню нових стандартів відповідальності за воєнні злочини у XXI столітті.

Таким чином, аналіз судових рішень, здійснений у межах цієї книги, підтверджує, що боротьба з безкарністю за воєнні злочини є не лише завданням національної кримінальної юстиції, але й важливим елементом міжнародного правопорядку. Саме

через ретельне документування злочинів, їхню належну правову кваліфікацію та справедливий судовий розгляд забезпечується реалізація одного з основоположних принципів сучасного міжнародного права — принципу невідворотності відповідальності за найтяжчі порушення законів і звичаїв війни. Завдяки цьому українська практика вже сьогодні посідає важливе місце у глобальному процесі утвердження міжнародного правосуддя та захисту фундаментальних гуманітарних цінностей людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пилипенко В. П. Воєнні злочини в сучасному міжнародному праві: питання теорії і практики : монографія. Одеса : Юридична література, 2021. 319 с.
2. Cassese A. International Criminal Law. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2008. 472 p.
3. Dinstein Y. The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict. 3rd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 360 p.
4. Sassòli M. International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare. 2nd ed. Cheltenham : Edward Elgar Publishing; Geneva : International Committee of the Red Cross, 2024. 784 p.
5. Пилипенко В. П. Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11 / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2024. 465 с.
6. Конвенція про закони та звичаї сухопутної війни та Додаток до неї: Положення про закони та звичаї сухопутної війни від 18 жовтня 1907 р. (Гаазька конвенція IV) / International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>
7. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 8 серпня 1945 р. № 998_201 / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201
8. International Law Commission. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with Commentaries. Yearbook of the International Law Commission. 1950. Vol. II. New York : United Nations, 1957. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf
9. Geneva Conventions of 12 August 1949 / International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

10. Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року / International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>
11. Prosecutor v. Duško Tadić. Case No. IT-94-1-A. Judgment. Appeals Chamber. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 15 July 1999. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>
12. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. / International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>
13. Ambos K. (ed.). Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary. 4th ed. München : C. H. Beck; Oxford : Hart Publishing; Baden-Baden : Nomos, 2022. 3064 p.
14. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
15. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 10. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text>
16. Пилипенко В. П. Геноцид чи націоцид? До питання кваліфікації злочинних діянь росії на території суверенної України. *Наука, освіта, технології та суспільство: нові дослідження та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 2 липня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 31–33.
17. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії : міжнародний документ від 11 червня 2010 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text
18. Cassese A. International Law. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 558 p.
19. Ambos K. Treatise on International Criminal Law. Vol. I: Foundations and General Part. Oxford : Oxford University Press, 2013.
20. Про внесення зміни до статті 438 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невиправдану затримку репатріації дитини, вербування та використання дитини

- у військових цілях : Закон України від 17.06.2025 № 4499-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 41. Ст. 183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-20#Text>
21. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
 22. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
 23. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust). *Official website*. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/>
 24. Joint investigation teams. Eurojust. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation. *Official website*. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/instruments/joint-investigation-teams>
 25. Situation in Ukraine. International Criminal Court. *Official website*. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>
 26. Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 621 p. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1>
 27. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/52/62. United Nations Human Rights Council. 15 March 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine/index>
 28. Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine (1 April– 25 June 2022). Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). Warsaw, 2022. URL: <https://www.osce.org/odihr/522616>
 29. Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 August 2022 – 31 January 2023. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Geneva, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>
 30. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/52/62. United Nations Human Rights Council.

- 15 March 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iic/hr-ukraine/index>
31. Protection of Civilians in Ukraine: Update. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). *Official website*. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>
 32. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 23 травня 2022 року у справі № 760/5257/22 (кримінальне провадження № 1-кп/760/2024/22). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104432094>
 33. Killings of Civilians: Summary Executions and Attacks on Individual Civilians in Kyiv, Chernihiv, and Sumy Regions in the Context of the Russian Federation's Armed Attack against Ukraine (24 February – 6 April 2022). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). 7 December 2022. URL: <https://ukraine.un.org/en/210727-killings-civilians-summary-executions-and-attacks-individual-civilians-kyiv-chernihiv-and>
 34. Ukraine: Executions, Torture During Russian Occupation. Human Rights Watch. 18 May 2022. URL: <https://www.hrw.org/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation>
 35. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 30 квітня 2024 року у справі № 953/7767/22 (кримінальне провадження № 1-кп/953/393/24). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118781560>
 36. Detention of Civilians in the Context of the Armed Attack by the Russian Federation against Ukraine (24 February 2022 – 23 May 2023). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Geneva, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-06/2023-06-27-Ukraine-thematic-report-detention-ENG.pdf>
 37. The UN Says Russia's Armed Attack on Ukraine Has Had a Devastating Impact on Older People, Demands Access. United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU). 24 May 2023. URL: <https://ukraine.un.org/en/the-un-says-russias-armed-attack-on-ukraine-has-had-a-devastating-impact-on-older-people-demands-access>
 38. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 07 липня 2025 року у справі № 748/1793/24 (кримінальне провадження № 1-кп/748/73/25). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128645335>

39. Ukraine: «He's Not Coming Back». War Crimes in Northwest Areas of Kyiv Oblast. Amnesty International. London, 2022. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5561/2022/en/>
40. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 12 травня 2023 року у справі № 367/3477/22 (кримінальне провадження № 1-кп/367/357/2023). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110824305>
41. Prosecutor v. Mladen Naletilić (“Tuta”) and Vinko Martinović (“Štela”). Case No. IT-98-34-T. Trial Judgement. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 31 March 2003. URL: https://www.icty.org/x/cases/naletilic_martinovic/tjug/en/nal-tj030331-e.pdf
42. Ten Years of Occupation by the Russian Federation: Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Geneva, 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/reports/crimea-and-occupied-territory>
43. Ukraine v. Russia (re Crimea). Grand Chamber Judgment. European Court of Human Rights. 25 June 2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207622>
44. Situation in Ukraine: ICC Judges Issue Arrest Warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. International Criminal Court. 17 March 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich>
45. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 10 червня 2025 року у справі № 754/15727/23 (кримінальне провадження № 1-кп/754/377/25). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128063971>
46. Resolution 2495 (2023). Political Consequences of the Russian Federation's Aggression against Ukraine. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Strasbourg, 2023. URL: <https://pace.coe.int>
47. Situation of Human Rights in the Temporarily Occupied Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. Report of the Secretary-General. United Nations General Assembly. A/78/316. 23 August 2023. URL: <https://digitallibrary.un.org>
48. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/55/66. United Nations Human Rights Council. 15 March 2024. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine>

49. Human Rights Violations against Crimean Tatars in Crimea. Resolution 2357 (2021). Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Strasbourg, 2021. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29008/html>
50. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 9 травня 2025 року у справі № 760/21748/24 (кримінальне провадження № 1-кп/760/2364/25). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127418319>
51. Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze. Case No. ICTR-99-52-A. Appeal Judgement. International Criminal Tribunal for Rwanda. 28 November 2007. URL: <https://unictr.irmct.org/en/cases/ict-99-52>
52. Prosecutor v. Dario Kordić and Mario Čerkez. Case No. IT-95-14/2-A. Appeal Judgement. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 17 December 2004. URL: https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/en/index.htm
53. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 24 березня 2025 року у справі № 761/28971/22 (кримінальне провадження № 1-кп/761/1491/2025). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126159129>
54. Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu. Case No. ICTR-96-4-T. Trial Judgement. International Criminal Tribunal for Rwanda. 2 September 1998. URL: <https://unictr.irmct.org/en/cases/ict-96-4>
55. Situation in Ukraine: ICC Judges Issue Arrest Warrants against Sergei Kuzhugetovich Shoigu and Valery Vasilyevich Gerasimov. Press release. 25 June 2024. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-kuzhugetovich-shoigu-and>
56. Prosecutor v. Stanislav Galić. Case No. IT-98-29-A. Appeal Judgement. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 30 November 2006. URL: <https://www.icty.org/x/cases/galic/acjug/en/index.htm>
57. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. A/HRC/58/67. United Nations Human Rights Council. 19 March 2025. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicshr-ukraine>
58. Attacks on Ukraine's Energy Infrastructure: Harm to the Civilian Population. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU). Geneva, 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org>

59. How Does Law Protect in War? Protection of Media Facilities as Civilian Objects. International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://casebook.icrc.org/print/20744>
60. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 2 березня 2023 року у справі № 638/1343/23 (кримінальне провадження № 1-кп/638/1044/23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109334224>

АНОТАЦІЯ

В. П. Пилипенко. Воєнні злочини в Україні: кримінально-правова кваліфікація і судова практика (науково-практичний коментар)

Монографію присвячено комплексному дослідженню кримінально-правових та міжнародно-правових засад кваліфікації воєнних злочинів, учинених у контексті збройної агресії російської федерації проти України, а також аналізу сучасної судової практики їх кримінального переслідування. У роботі системно розкрито поняття, правову природу та місце воєнних злочинів у системі міжнародних злочинів, досліджено джерела міжнародного гуманітарного права, особливості імплементації міжнародно-правових норм у кримінальне законодавство України та сучасний стан правового регулювання відповідальності за воєнні злочини.

Особливу увагу приділено аналізу статті 438 Кримінального кодексу України «Воєнні злочини» з урахуванням останніх законодавчих змін, здійснених у процесі гармонізації національного законодавства з положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Розглянуто особливості бланкетної конструкції зазначеної норми, її співвідношення з нормами міжнародного гуманітарного права та практикою міжнародних судових інституцій.

Значну частину монографії становить науково-практичний аналіз вибраних вироків українських судів у справах про воєнні злочини, ухвалених після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. На основі конкретних кримінальних проваджень досліджено особливості кримінально-правової кваліфікації умисних убивств цивільного населення, незаконного позбавлення волі, катувань, використання цивільних осіб як «живого щита», незаконної депортації, примусової мобілізації населення окупованих територій, нападів на цивільні об'єкти та цивільну інфраструктуру, підбурювання до вчинення воєнних злочинів, а також інших порушень міжнародного гуманітарного права.

У роботі широко використано положення Женевських конвенцій 1949 року, Додаткових протоколів до них, Римського статуту Міжнародного кримінального суду, практику Міжнародного кримінального суду, Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії, Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди, матеріали Організації Об'єднаних Націй,

Міжнародного Комітету Червоного Хреста, а також новітню практику українських судів.

Монографія поєднує теоретичний аналіз із практичним коментуванням судових рішень, що дозволяє розкрити сучасні підходи до кримінально-правової кваліфікації воєнних злочинів, особливості доказування їх елементів та застосування норм міжнародного гуманітарного права у національному кримінальному судочинстві.

Ключові слова: *воєнні злочини; міжнародне гуманітарне право; міжнародне кримінальне право; Кримінальний кодекс України; кримінально-правова кваліфікація; судова практика; Римський статут; Міжнародний кримінальний суд.*

V. P. Pylypenko. War crimes in Ukraine: criminal law qualification and judicial practice (scientific and practical commentary)

This monograph presents a comprehensive study of the criminal law and international legal foundations for the qualification of war crimes committed in the context of the Russian Federation's armed aggression against Ukraine, as well as an analysis of the contemporary judicial practice concerning their criminal prosecution. The work systematically examines the concept, legal nature, and place of war crimes within the system of international crimes, explores the sources of international humanitarian law, analyzes the implementation of international legal norms into the criminal legislation of Ukraine, and assesses the current legal framework governing criminal liability for war crimes.

Particular attention is devoted to the analysis of Article 438 of the Criminal Code of Ukraine, "War Crimes," taking into account the latest legislative amendments adopted in the course of harmonizing Ukrainian criminal legislation with the provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court. The monograph examines the blanket nature of this provision, its relationship with the norms of international humanitarian law, and its interpretation in light of the jurisprudence of international judicial institutions.

A substantial part of the monograph is dedicated to a scientific and practical analysis of selected judgments delivered by Ukrainian courts in war crimes cases following the onset of the Russian Federation's full-scale armed aggression against Ukraine. Based on specific criminal proceedings, the author examines the criminal law qualification of intentional killings of civilians, unlawful deprivation of liberty, torture, the use of civilians as human shields, unlawful deportation, forced mobilization of the population of occupied territories, attacks against civilian objects and

civilian infrastructure, incitement to commit war crimes, as well as other violations of international humanitarian law.

The study extensively relies upon the Geneva Conventions of 1949, their Additional Protocols, the Rome Statute of the International Criminal Court, the jurisprudence of the International Criminal Court, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, the International Criminal Tribunal for Rwanda, materials of the United Nations, the International Committee of the Red Cross, as well as the most recent judicial practice of Ukrainian courts.

The monograph combines theoretical analysis with practical commentary on judicial decisions, thereby providing a comprehensive understanding of contemporary approaches to the criminal law qualification of war crimes, the evidentiary aspects of establishing their constituent elements, and the application of international humanitarian law within national criminal proceedings.

Keywords: *war crimes; international humanitarian law; international criminal law; Criminal Code of Ukraine; criminal law qualification; judicial practice; Rome Statute; International Criminal Court.*

Наукове видання

ПИЛИПЕНКО Володимир Пилипович

**ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ
І СУДОВА ПРАКТИКА
(науково-практичний коментар)**

Монографія

Технічний редактор	<i>Оксана Гринюк</i>
Дизайн обкладинки	<i>Анастасія Юдашкіна</i>
Верстання	<i>Олена Данильченко</i>

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 17.08.2026 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 23,94. Наклад 300. Замовлення № 067м-0726.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.